NAZIM HİKMET'E ARMAĞAN

75. DOĞUM YILINDA

NAZIM HİKMET'E ARMAĞAN

Bu
kitap
Türkiye
Yazarlar
Sendikası
Nâzım Hikmet Kurulu
ve
Yayın Kurulu'nca
hazırlanmıştır.

TÜRKİYE YAZARLAR SENDİKASI
YAYINLARI: 3

YAYLACIK BASIMEVİ
İSTANBUL — 1977

75. doğum
yılında

NÂZIM HİKMET'e

armağan

Genel Dağıtım
TEKİN YAYINEVİ
Ankara Cad. No: 51
Tel. : 27 69 69

HASLET.

SUNUŞ

Ülkemizin yetiştirdiği ve çağımızın en seçkin şairleri arasında yer alan Nâzım Hikmet 75 yaşında. Anısı daha nice yıllar saygıyla anılacak, yapıtları emekçi halklara ve işçi sınıfına coşku verecektir. Bu yıl ilk kez, Türkiye Yazarlar Sendikası, büyük bir özleme yanıt vererek, uzun yıllarını hapislerde geçirmeye ve yurdumuzdan uzakta ölmeye mahkûm edilen bu büyük şair ve yurtseverin anısına bir hafta düzenledi. Genç, yaşlı, on binlerce hayranı, Nâzım Hikmet adına düzenlenen törenlerde, toplantılarda, «Nâzımlar Ölmez!» sloganını coşkuyla, inançla haykırdı. İşçi sınıfının, ilerici insanlığın bu büyük savaşçı ve şairine sevgisini, hayranlığını belirtti.

Nâzım Hikmet'i ömrünün uzun yıllarını hapishanede geçirmeye ve onu yurdundan uzakta ölmeye mahkûm edenlerin, bugün de Nâzım Hikmet adına düzenlenen haftayı engellemeye çalışacakları biliniyordu. Nitekim hukukla ve mantıkla bağdaşmayan gerekçelerle, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın Spor ve Sergi Sarayı'nda, Sinematek Derneği'nin bir sinema salonunda düzenlediği geceler engellenmek istediyse de, başarıya ulaşılamadı. Spor ve Sergi Sarayı'ndaki görkemli geceyi, Sinematek derneğinin sıcak sanat gecesi izledi. Nâzım Hikmet Haftası süresince, Sanatçılar Birliği'nin «Nâ-

zım Hikmet ve Müzik» adıyla düzenlediği bir başka gecenin yanısıra, «Nâzım Hikmet'in Şiiri», «Nâzım Hikmet'in Oyunyazarlığı», «İşçi Sınıfı ve Nâzım Hikmet» konularında oturumlar düzenlendi. Oturumlara ülkemizin tanınmış yazar ve düşünürleri katıldılar. Nâzım Hikmet'i tanımış olanlar, dostları ve arkadaşları, anılarını anlattılar. Nâzım Hikmet Haftası'nın en önemli günlerinden biri, «Nâzım Hikmet'in Suçsuzluğu» konusunun hukuk açısından tartışılacağı açıkoturumdu. Şairin avukatlığını yapmış olan Saffet Nezihi Bölükbaşı ve Mehmet Ali Sebük'ün yanısıra, Çağdaş Hukukçular Derneği Başkanı Halit Çelenk ve İstanbul Barosu adına Avukat Kemal Kumkumoğlu da oturuma çağırılılardı. Fakat, oturum öncesinde, Türkiye Yazarlar Sendikası'na polis aracılığıyla, İstanbul İli Hukuk İşleri Müdürlüğü'nün bu toplantıyı «kanunen mümkün görmediği» yolunda bir bildirim yapıldı. Bunun üzerine TYS Genel Başkanı Aziz Nesin, basına yaptığı açıklamada şöyle demişti: «Burada şair Nâzım Hikmet'in hukuk açısından mahkûmiyetini ele almamızın yasal olmadığını ileri süren İl Hukuk İşleri Müdürlüğünün görüşüne hukukçularla birlikte katılmıyoruz. Ancak bu toplantıda bu müdahalenin yasadışı oluşunu konuşacak ve asıl konuyu değerli hukukçuların tebliğleri ile bu kez yalnız bir açık oturumda dile getirme yerinde, bu tebliğleri bir kitapta toplayarak dünya kamu oyuna sunacağız».

İşte, elinizde tuttuğunuz kitabın bir bölümü, bu bildirimlerden (tebliğ) oluşmaktadır. Hemen belirtelim ki, bu kitapta yer alan hukuksal bildirimlerle, Nâzım Hikmet'in 28 yılı aşkın mahkûmiyetine ilişkin olarak sadece büyük bir adlî hata,

Nâzım Hikmet'i yok etmek için egemen sınıflar eliyle düzenlenmiş bir komplo gözler önüne serilmekle kalmamakta; sayın Halit Çelenk'in bildiriminde belirttiği gibi, Nâzım Hikmet'in kızkardeşi, oğlu ya da eşinin girişimiyle, Nâzım Hikmet davasının, kuşkusuz bu kez onu mahkûm edenleri mahkûm etmek için yeniden ele alınması olanağının bulunduğu da görülmektedir.

Sözkonusu hukuksal bildirimlerin yanısıra, 75. doğum yılında Nâzım Hikmet'in anısına sunduğumuz bu kitapta, Nâzım Hikmet haftası süresince düzenlenen günlerde yapılan konuşmaların ve basında yayınlanan haberlerin geniş bir özetini, yine hafta süresince basında Nâzım Hikmet konusunda yayınlanmış yazı, resim, ve karikatürlerden seçmeler bulacaksınız. Kitaba, Türkiye Yazarlar Sendikası Nâzım Hikmet Kurulu'nun ve bu yıl düzenlenecek Nâzım Hikmet Şiir ve Araştırma-İnceleme yarışması yönetmeliklerini de ekledik.

Yapıtın geliri TYS Nâzım Hikmet fonuna aktarılacak ve Nâzım Hikmet Kurulu'nun amacı doğrultusunda kullanılacaktır.

Saygılarımızla.

TYS Nâzım Hikmet Kurulu

Birinci Bölüm

NÂZIM HİKMET'İN MAHKÛMİYETİNİN HUKUK BİLİMİ AÇISINDAN ANLATIMI

NÂZIM HİKMET'İN SAVUNMA AVUKATLARI

Av. Saffet Nezihi
BÖLÜKBAŞI

Av. Mehmet Ali
SEBÜK

YARGILAMA YENİLENMELİDİR

Av. Halit
ÇELENK

HUKUK AÇISINDAN NÂZIM HİKMET'İN MAHKÛMİYETİ

Türkiye Yazarlar Sendikası, Nâzım Hikmet'in 75. Doğum Yıldönümü nedeniyle düzenlediği Nâzım Hikmet Haftası'nın 28 Ocak günü için programlaştırılan «Hukuk Açısından Nâzım Hikmet'in Mahkumiyeti» adlı Açık oturum nedeniyle İstanbul Valiliği İl Hukuk İşleri Müdürlüğü Sendika Genel Sekreteri Sayın Adnan Özyalçıner'e 1. Şube polislerinden birisi aracılığıyla bir «Tebellüğ Belgesi» imzalattı. Bunda şöyle denilmekteydi:

«Sendika tüzüğünüzün 3. maddesinde sendika amacı gayet açık olarak belirtilmiştir. Gerek amaç ve gerekse bu amacın gerçekleşmesi için yapacağınız faaliyetler ile ilgili fıkralarda eski edebi yazarların anılması, onların hayat ve eserleri hakkında toplantılar tertiplenmesi gibi hususlar yoktur. Amaç genellikle hayatta bulunan ve yazarlığı meslek edinmiş kişilerin çeşitli sorunları ile ilgilenmek, hak ve özgürlüklerini korumak ve yasal bir mücadelede bulunmak gibi konuları kapsamaktadır.

Sendikalar Kanunu'nun 12. maddesine göre, bütün sendikalar medenî kanun ile Dernekler Kanununun hükümlerine tâbi tüzel kişiliği haiz kuruluşlardır. 1630 sayılı Dernekler Kanununun (Yasak Faaliyetler) başlığını taşıyan 35. maddesi; Derneklerin dolayısıyle sendikaların kanun veya tüzük hükümle-

ri ile ilgili bazı faaliyetleri kesinlikle yasaklamış ve (64) ncü maddesine göre de cezaî müeyyidesini vaz etmiştir.

Sözü geçen maddenin 1/a fıkrasındaki hükme göre «Dernekler, Tüzüklerinde gösterilen amaç dışında herhangi bir faaliyette bulunamazlar. Aynı maddenin 1/b fıkrasında ise; Rejim, doktrin ve ideolojileri itibariyle kanunların yasak ettiği amaç ve faaliyetleri benimseyen..... Ölü veya yaşayan kişileri övmek maksadıyle toplantı yapamazlar.»

Bu cümleden olarak 28 Ocak 1977 Cuma günü saat 18.00 de İstiklâl Caddesindeki Küçük Sahne (Ali Poyrazoğlu tiyatrosu) salonunda düzenlemek istediğiniz açık oturumun yapılmasının kanunen mümkün görülmediği anlaşılmıştır.

İstanbul Valiliğine vermiş olduğum 25.1.1977 tarihli dilekçeye karşılık olarak keyfiyet tarafıma tebliğ edildi, tebellüğ ederim. 28 Ocak 1977 Saat 14.45.»

TYS Genel Başkanı Aziz Nesin, ölen bir yazarı övmek için değil, hukuk açısından durumunu bilimsel olarak ele almak amacı güden bu toplantının sendikanın doğal bir işi olduğunu belirtti. Söz alan dört hukukçu da yasalar açısından İl Hukuk İşleri Müdürlüğünün bu görüşünün dayanıksızlığını belirttiler. Bu konuda dile getirilen bilimsel gerçeği Ankara Barosundan Sayın Halit Çelenk şöyle özetlemiş bulunuyor:

İSTANBUL VALİLİĞİ'NİN YASAKLAMASI

«Nazım Hikmet hakkındaki mahkumiyet kararı» konulu açık oturumun yapılacağı gün, İstanbul Valiliği, Türkiye Yazarlar Sendikasına bir yazı göndererek, yapılması kararlaştırılan açık oturumun yasaya aykırı olduğunu bildirdi.

İstanbul Valiliği'nin bu yazısında iki gerekçe ileri sürülüyordu:

1 — Açık oturum, 1630 sayılı Dernekler Yasasının «Yasak faaliyetler» başlığını taşıyan 35. maddesinin (b) bendine aykırıdır.

2 — Türkiye Yazarlar Sendikası tüzüğünün amaç maddesinde, böyle bir açık oturumun yapılabileceğine ilişkin bir hüküm yoktur.

Toplantı gününde de açıkladığımız gibi, bu iki gerekçelerin her ikisi de hukuk ve yasa açısından geçersizdir.

1 — Dernekler Yasasının 35. maddesi, dernekler için yasaklanan faaliyetleri göstermiştir. Bu maddenin 1/b fıkrasında:

«Dernekler;... Rejim, doktrin veya ideolojileri itibariyle kanunların yasak ettiği amaç veya faaliyetleri benimseyen bir devleti, bir partiyi, bir tüzel kişiliği, topluluğu veya bu amaç ve faaliyetleri benimseyen ölü veya yaşayan kişileri övmek maksadiyle toplantı ve yayın yapamazlar. Bunlar adına yardım toplayamaz ve sair faaliyetler gösteremezler.» denilmektedir.

Maddenin gerekçesinde de şöyle denilmiştir:

«Derneklerin tüzüklerinde belirtilen amaç çerçevesinde faaliyette bulunmaları esastır. Ancak geçmişte birçok derneklerin tüzüklerinde belirtilen amaçla ilgisi olmayan faaliyetler içine girdikleri bir vakıa olarak karşımıza çıkmıştır. Bu kabil kanunsuz durumlara meydan vermemek için maddenin 1 numaralı fıkrasının (a) bendinde dernek faaliyetleri için genel yasak belirtilmekte beraber (b) ve (c) bendlerinde derneklerin amaçları dışında kanunla

yasaklanmış bir takım doktrinler ve ideolojik eylemlere girişmesi, toplantı ve yayın yapmaları... yasaklanmıştır.»

Görülüyor ki, yasa koyucunun amacı, derneklerin yasalarca yasaklanmış doktrinler ya da ideolojik eklemlere girişmesini, toplantı ve yayın yapmasını önlemekdir. Yasa koyucunun bu amacını gözönünde tuttuğumuz zaman Nazım Hikmet hakkındaki mahkumiyet kararını tartışmak üzere bir açık oturum düzenlenmesinde yasaya aykırı bir yön bulunmadığı kendiliğinden ortaya çıkar:

a — Hukuk bir bilimdir. Bu açıdan yani hukuk bilimi açısından bir mahkumiyet kararının tartışılması ve irdelenmesi bilimsel bir çalışmadır. İncelemeye konu olan kararın Nazım Hikmet hakkında verilmiş bir karar oluşu bu hukuksal durumda bir değişiklik yaratmaz. Çünkü incelemenin konusu Nazım Hikmet'in kendisi değil, hakkında verilmiş olan mahkeme kararıdır.

b — Açık oturumun konusu, Nazım Hikmet'in ideolojisi ya da ideolojik bakımdan benimsediği düşünceler değil, hakkında verilmiş mahkumiyet kararıdır. Yapılacak açık oturumda tartışılacak ve incelenecek olan, onun ideolojisi değil, askeri mahkemece verilmiş olan karardır. Bir sanatçının benimsediği bir ideoloji, bir dünya görüşü olabilir. Ama, onun bu ideolojisi ile sanatı ayrı ayrı konulardır. Geçmişte yargı organları bu ayrımı yaparak ve gözeterek birçok kararlar vermişlerdir. Nitekim Nazım Hikmet'in sanatı ve şiirleri üzerine yazılan yazılar hakkında komünizm propagandası ya da övmesi iddiası ile açılan davalar, bu yazılarda T.C.Y.'nın 142. maddesinin unsurları bulunmadığı gerekçesiyle ve

beraatle sonuçlanmıştır. (Ankara. 2.A.C.Mah. 968/110 esas, S.K. - Yargıtay 1.C.D. 9.11.967 gün ve K. 1038 - 2723 - Yargıtay 1. C.D. 15.4.954 gün ve 4063/1429 - Ankara 1. A.C.Mah. 11.11.969 gün ve 969/273 - Yargıtay 1. C.D. 14.4.967 gün ve 2228/877 - Yargıtay 1. C.D. 17.11.967 gün ve 2723 esas, 1.B/381 S.K. Bu kararlar için bakınız. H. Çelenk. 141 - 142 ÜZERİNE. Sa: 341 ve sonrası.)

Bu nedenle yapılan ya da yapılacak olan açık oturum, Dernekler Yasasının 25/1 - b maddesinin kapsamı içinde düşünülemez.

c — Öte yandan Nazım Hikmet hakkında Türk Ceza Yasasının 141 - 142. maddelerine göre verilmiş bir mahkumiyet kararı da yoktur. Bilindiği gibi, Nazım Hikmet Asker kişileri isyana teşvik ettiği iddiasiyle Askeri Ceza Yasasının 94. maddesine göre yargılanmış ve sözü geçen maddenin olayda uygulama yeri olmadığı halde mahkum edilmiştir. Bu suçun ideoloji ile her hangi bir ilgisi bulunmadığı açıktır. Bu yönden de olayda Dernekler Yasasının 35. maddesi uygulanamaz.

2 — Türkiye Yazarlar Sendikasının tüzüğünde böyle bir toplantının yapılabileceğine ilişkin bir hüküm bulunmadığı iddiası da yersiz ve anlamsızdır.

Nazım Hikmet bir yazardır, bir sanatçıdır. Bir Yazarlar Sendikasının, yazarlarla ilgili konuları incelemesi, bu konuda araştırma yapması, toplantılar düzenlemesi onun doğal hakkı ve görevidir. Böyle bir toplantı yapılabileceğine ilişkin bir hükmün sendika tüzüğünde ayrıca gösterilmesi bu açıdan gereksizdir. Doğal şeylere, aklî şeylere (aklın hemen kabul edeceği şeyler) tüzüklerde yer veril-

mez. Yer verilirse, ayrıntılarla, gereksiz konularla uğraşılmış olur.

Hangi yönden bakılırsa bakılsın, İstanbul Valiliğinin açık oturumu engelleme yazısı, politik etkiler altında hazırlanmış, hukuksal değer ve dayanaktan yoksun bir işlem niteliğindedir.

NÂZIM HİKMET ÜZERİNE ANILAR VE HARP OKULU'NDAKİ DAVA

Nâzım Hikmet, 1938 yılı Ocak ayında İstanbulda tutuklanmış, Ankaraya götürülmüş, sonra da Askerî Cezaevinde hücreye kapatılmış, mahkemeye çıkarılmış ve 24 Mart 1938 Perşembe günü avukat Fuat Ömer ve Saffet Nezihi Bölükbaşı savunmalarını yapmış, Mahkeme de 29 Mart 1938 Salı günü kararını açıklamıştı: Nâzım Hikmet 15 yıl ağır hapse ve ömür boyu kamu görevlerinden yasaklanmaya mahkûm edilmişti.

Kısa bir süre sonra Nâzım Hikmet Ankaradan alınmış Silivri açıklarında demirleyen Erkin Zırhlısında bu kez de donanmayı isyana teşvik suçlamasıyla yargılanmış, 20 yıl ağır hapse mahkum edilmişti. Ancak suçlarının birleştirilmesi ilkesine uyulmuş 35 yıllık ağır hapis cezası 28 yıl 4 ay olarak kesinleştirilmişti. (Bu konudaki geniş bilgiler A. Kadir'in «1938 Harpokulu olayı ve Nâzım Hikmet» ve Kemal Sülker'in Nâzım Hikmet Dosyası adlı yapıtlarında ayrıntılarıyla yer almıştır).

İşte, Nâzım Hikmet'i Harpokulu Mahkemesinde savunan sayın avukat Saffet Nezihi Bölükbaşı 39 yıl yıl sonra bu konuyla ilgili olarak ilk kez Nâzım Hikmet ve Harp Okulu Davası ile ilgili anı ve bilgilerini açıklamaktadır.

Değerli hukukçunun Tebliğini sunuyoruz:

Aylık
Aydınlık
Çıktı.
Kim ki masal okumaktan bıktı
Aydınlık okusun!

Kesin anımsayamıyorum, yıl 1923 mü, 24 mü idi, tekerlemeye benzeyen yukarıdaki reklam yazısını, kocaman afişler halinde İstanbul duvarlarında okurdunuz. O yıllarda ben ve Harp Okulundaki Nazım Hikmet davasını yıllarca sonra birlikte savunacağımız Fuat Ömer Keskinoğlu (*), İstanbul Lisesinde, bütün güzel sanatlara tutkulu iki öğrenci idik. Fuat Ömer üstelik şairdi de. (**)

Bu afişi kim düzenlemişti, reklamı yapılan «Aydınlık» ne mene bir dergiydi, bilmiyorduk ama, bu reklamdaki (o zaman için) alışılmamış ses bize çok çekici gelmişti.

İrfan Emin Kösemihaloğlu isminde bir Türkçe öğretmenimiz vardı. Aynı zamanda avukat da olan bu öğretmenimiz başkalarına benzemezdi. Aramızda öğretmen - öğrenci ayrımını yapan kalın duvar yoktu. Ders aralarında başkaları gibi öğretmen odasına gitmez, bahçede bizleri başına toplar, tadına doyamadığımız sohbetler yapardı. Ayrımsız her öğrencisinin en içten arkadaşı, yerine göre dert ortağı, hatta sırdaşıydı. Bir gün yine başında kalabalık bir öğrenci topluluğu ile konuşurken Fuat, okumayı alışkanlık haline getirdiği yukarıdaki reklam

(*) «Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz» oyununda Yaşar'ı canlandıran aktör Mehmet Keskinoğlu'nun babası.

(**) Fuat Ömer'in 1939'da «Petek» adlı bir şiir kitabı yayımlanmıştır.

yazısını okudu. İrfan Emin hoca birdenbire toparlandı: «Çocuklar, biliyor musunuz bu güzel şiir kimin», dedi. Şiiiirr... Hocanın buna şiir deyişi bizi şaşırttı. Çünkü o güne kadar biz şiiri, ister aruz, ister hece, ama kesinlikle vezinli kafiyeli, Bâbıali efendisi gibi setre pantalonlu, kolalı yakalı olarak tanımıştık. Çocuklukta dinlediğimiz masallarda geçen tekerlemeleri andıran, hoş olmasına hoş, ama vezinsiz olduğu için (o zamanki anlayışımıza göre) kılıksız kıyafetsiz sözlerin -hem de güvendiğimiz bir hoca tarafından- şiir olarak nitelendirilmesi garibimize gitmişti. Biz bu şaşkınlık içindeyken hoca sürdürdü:

— Günümüzde Nazım Hikmet isminde çok genç bir şair yaşıyor. Bu genç şimdiye dek Türk dilini kullanmış şairlerin gerçekten en büyüğüdür. Bu, şimdilik onun üzerine benim kişisel yargım. Ama dikkat edin çocuklar, pek yakında herkes onun en büyük olduğunu kabul edecektir. Fuad'ın okuduğu, sokaklarda gördüğünüz afişlerde yer alan şiir de onundur. Bakın size ondan bir şiir okuyayım, dedi ve okudu:

Bana bak!
Hey
Avanak!
Elinden o zırıltıyı bırakssana!
Sana,
Üç telinde üç sıska bülbül öten
Üç telli saz
Yaramaz!
.....

Tam anlamıyla büyülenmiştik. Ama kesinlikle vezinsiz, kafiyeleri kural dışı, hatta kelimeleri alışık olduklarımızın dışında, düz yazıya da benzemeyen

bu dizeler nasıl şiir olabilirdi? Hocadan bunu sorduk, o da bize serbest şiiri anlattı. Artık şiirin, dar kalıplar içinde yapılan bir söz akrobasisi, bir eğlence aracı olmadığını, şairin sosyal ödevleri olduğunu ve 20. yüzyılın hızlı yaşamında ilhamını kalıba sokacak vakti olmadığını, Nâzım Hikmet'in serbest biçimi seçmekle, duyuş ve anlayış bakımından olduğu kadar biçim bakımından da çağdaşlığının bilincinde olduğunu ispatladığını söyledi ve onun «Aydınlık»ta çıkan şiirlerini okumamızı salık verdi.

Fuat'la ben okulda yatılı idik. Gündüzcü arkadaşlarımızdan birine, hemen «Aydınlık» ın o güne kadar çıkmış sayılarını ismarladık. Ertesi sabah dergiler geldi. Nazım Hikmet'in şiirlerini günlerce sindire sindire okuduk. Biz de o kanıya vardık ki, Nazım Hikmet üzerine olan yargısında hoca, yerden göğe kadar haklı: Kendinden önce gelmiş, Türkçe kullanan şairler içinde bizce de Nazım Hikmet'ten büyüğü yoktu.

NÂZIM HİKMET TUTUKLANIYOR

Aradan yıllar geçti. Fuat Ömer Ankara C. Savcı Yardımcısı, ben İrfan Emin hoca ile meslektaş olmuştuk. Hoca ile ilişkilerimiz bu kez uğraş alanında yenilenmiş, aramızda öğretmenlik - öğrencilik kökünden süren çok içten bir dostluk gelişmişti. Onun Ankara'daki işlerini kovalıyordum, kendisi Ankara'ya geldikçe zamanını benim büromda geçiriyor, müvekkillerine, dostlarına büroda randevu veriyordu. İrfan Emin Kösemihaloğlu'nun iyiliğini anlatmak için kelime yoktur. Üstlendiği davaların yarıdan çoğu, masrafını da kendi yapmak koşuluyla, bedavaydı. Parayla aldığı işlerde de ücret konuşmaz, sözleşme yapmaz, ne verirlerse alır, vermezlerse sözünü

etmezdi. Hocanın bir özelliği de çok rahat ve güzel konuşmasıydı. En olağan şeyleri bile şiir havasına büründürür, ama asla yapaylığa düşmezdi. Bu dönemdeki söyleşilerimizde, Nazım Hikmet'i İstanbul'da, Bursa'da açılan davalarda nasıl savunduğunu birkaç kez anlatmıştı.

Gel zaman git zaman, Fuat Ömer Keskinoğlu da Avukat oldu, benim büroda birleştik. Bir Adliye tatilinde Fuat İstanbul'dan, C. Savcı Yardımcılığı döneminden arkadaşı olan Ferhat Dömeke ile Kadıköy vapuruna biniyor. Orada Nâzım Hikmet'le karşılaşıyorlar. Nâzım, Ferhat'ın çocukluk arkadaşıdır. Ferhat onu Fuat'la tanıştırıyor. Ankara'ya döndükten sonra Fuat, bu mutlu olayı bana uzun uzun anlattı. Aradan uzunca bir süre geçmiş, Nazım'la Fuat'ın tanışmaları öyküsü çoktan küllenmişti ki, bir gün Ferhat bizim büroya geldi. Nâzım'ın tutuklu olarak Ankara Merkez Komutanlığı Cezaevinde bulunduğunu, yakında bir askerî mahkemede duruşmasının başlayacağını, onu savunmayı üstümüze alıp alamayacağımızı sordu. Duraksamasız, «elbette» dedik. Suçunu sorduk, Ferhat da bilmiyordu.

Aradan birkaç gün geçti, bir gün büronun telefonu çaldı. Arayan Merkez Komutanlığı Cezaevinin müdürü idi: «Nâzım Hikmet isminde bir tutuklunun bizi savunucu (müdafi) olarak seçtiğini, Adlî âmirin de bunu kabul ettiğini, tutuklu ile görüşmek üzere ceazevine gelmemizi» söyledi. O gün öğleden sonra Soğukkuyu'daki askerî cezaevine gittik. O dönemde Ankara Merkez Komutanı D e m i r a l i B e y adında bir albaydı. Bu ad, asker, sivil herkes için korkutucu bir anlam taşırdı. Onun emrinde cezaevi müdürlüğü yapan, telefonda Nâzım'dan «Burada Nâzım Hikmet isminde bir tutuklu var»

diye söz eden kişinin bizi pek tatlı anı bırakacak biçimde karşılamayacağı düşüncesinden ileri gelen bir burukluk vardı içimizde. Ama böyle düşünmekle yanıldığımızı müdürle karşılaşır karşılaşmaz anladık. Sanki telefonda konuşan o değildi. Bizi içtenlikle ve güler yüzle karşıladı. Postayı gönderip Nâzım'ı çagırttı. O geldikten sonra, kahveleri nasıl içersiniz, diye sordu. Nâzım, «onlar benim misafirim, kahve ikramı benim ödevim,» dedi. Müdür ona: «Sen ev sahipliğine özenme, burada ev sahibi benim. Beyler de misafir, sen de misafirsin, inşallah yakında sana da güle güle diyeceğiz,» dedi. Müdürün efendiliği, üzerimizde olumlu etki yaratmış olmakla beraber, yine de onun yanında Nâzım'la konuşmanın hoş olmayacağını düşünüyorduk ki, kahveler biter bitmez müdür kalktı: «Siz konuşun ben biraz etrafı dolaşacağım,» deyip çıktı.

O çıkınca Nâzım, iki aydır tutuklu olduğunu, bu sürenin çok uzun bir bölümünü görüşmeden yasaklı olarak (o zamanki deyimle ihtilâftan memnû) geçirdiğini, birkaç gün önce tebliğ edilen iddianame ve son soruşturmanın açılmasına dair karara kadar suçunun da ne olduğunu bilmediğini, bu belgelerden öğrendiğine göre, «Askerî başkaldırmaya kışkırtıcılık» la suçlandırılmış olduğunu söyledi. Nâzım Hikmet'in neden tutuklanmış olabileceğini biz günlerden beri kestirmeye çalışıyor, bir şeyler yakıştırıyor, fakat askerî mahkemelerin görevine girebilecek bir suç aklımıza gelmiyordu. İddianame, onu Askerî Ceza Yasasının 94. maddesiyle suçluyor, son soruşturmanın açılması kararı da, aynı maddeye göre duruşmasının Harp Okulu Askeri Mahkemesinde yapılacağını belirtiyordu.

Olayı anlatmasını Nâzım'dan istedik. Öykü çok

kısa ve yalındı: Melek Sineması holünde bulunduğu bir sırada yanına Harp Okulu öğrencisi kılığında bir genç geliyor, kendisiyle tanışmak istiyor. O zamana dek polis, türlü kılıkta insanlarla kendisini yoklamış olduğu için, bunun da polis olduğu inancıyla, kendisiyle konuşmayı reddediyor. Ayrıca Emniyet 1. Şubeye de telefon ederek, olayı anlatıp bu tür davranışlarla rahatsız edilmemesi ricasında bulunuyor. Aradan birkaç ay geçiyor, bir bayram sabahı aynı genç Nâzım'ın evine geliyor ve ısrarla kendisiyle görüşme isteğinde bulunuyor. Bayram sabahı evine gelen misafiri kovamamanın yanı sıra, polis bile olsa onunla görüşmemek yolundaki ısrarının biraz da korkaklık yorumuna yol açacağı düşüncesi, şövalye Nâzım'ı bu çocukla konuşmaya itiyor. Gelen, Harp Okulu öğrencisi Ömer Deniz'dir. Kendisini edebiyat meraklısı, şair ve sol tandanslı olarak tanıtan Ömer Deniz'e Nâzım, kesinlikle sosyalizm, komünizm konularında konuşmayacağını, Türkiye'nin koşulları içinde böyle şeylerin zamansız olduğunu, batılılaşmak yolunda yapılan referandumların bütün milletçe anlaşılmasının öncelik taşıdığını, bunun uzun yıllar alacağını, yarın subay olduğu zaman kendisine eğitim için verilecek köy çocuklarını Türkiye Cumhuriyeti ve bu cumhuriyetin ilkeleri olan altı okun bilinci ile donatmasının yurttaşlık ve meslek görevi olduğunu söyledikten sonra şiir ve edebiyat üzerine yarım saat kadar konuşuyor. (*) Ömer Deniz (mahkemede de söyle-

(*) O tarihde, geleneksel demokratik rejim dışındaki bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de, devletle tek parti birbiri içinde kaynaşmış durumda idi. Öyle olduğu içindir ki, C. Halk Partisinin altı okla belirlenen ilkeleri aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin de ilkeleri sayılıyordu.

diği gibi) kendisi kadar bile ateşli bulmadığı Nâzım Hikmet'in evinden düşkırıklığı ile çıkıp gidiyor.

«Başka, daha başka neler konuşuldu?...» diye sorduk. Nazım: «Hiç,» dedi, «başka hiç bir şey konuşmadık, bir daha da onu görmedim.» Öykü pek yalındı. Bunun nasıl olup da orduyu ayaklanmaya kışkırtma olarak nitelendirilebildiğine aklımız yatmamıştı. Yanımızda Askerî Ceza Yasası yoktu. Nâzım, «ben bulurum,» diyerek dışarı çıktı. Biraz sonra tutuklu gediklilerden aldığı bir Askerî Ceza Yasasıyla geldi. 94. maddesinin daha ilk cümlesini okur okumaz, çok heyecanlı bir insan olan Fuat Ömer, oturduğu yerden yaylanıp havaya sıçradı ve çığlığı bastı: «Olmaz böyle şey, yüzde bin beraat edersin.» Maddenin okuduğumuz iki cümlesi şöyleydi:

> «Birden ziyade askerî şahısları hep birlikte âmire veya mafevke itaatsizliğe veya mukavemete veyahut fiilen taarruza sevk ve tahrik eden, isyan muharriki sayılır.»

Demek ki bir kimsenin başkaldırma kışkırtıcısı sayılabilmesi için en az iki asker kişi ile bu konuda ilişkisi olması gerekiyordu. Oysa Nazım Hikmet'in Ömer Deniz'den başka hiçbir asker kişi ile ilişkisi olmamıştı. İddianamede de böyle ikinci bir asker kişinin adı geçmiyordu. O halde bu suçu meydana getiren unsurlardan ilki yoktu. Böyle olunca, yani asker kişi tek olunca, «hep birlikte» eyleme geçme koşulunun da yerine gelmesi olanağı yoktu. Kaldı ki, Nâzım Hikmet'in Ömer Deniz'le konuştuklarında da asker kişileri başkaldırmaya kışkırtma olarak nitelenebilecek tek kelime geçmiyordu. Ama yürüttüğümüz varsayımlar arasında, Ömer Deniz'in olmayan bazı şeyler, konuşulmayan sözler, bunların şu ya da bu nedenle söylemiş olabileceği

olasılığı üzerinde durduk. Her ne olursa olsun, hatta Nâzım'ın Ömer Deniz'i yalnız başına başkaldırmaya kışkırttığı onun tanıklığı ya da belgelerle bile saptansa, yine olayda 94. maddenin uygulanmasının olanak dışı bulunduğu, olsa olsa, cezası 3 aydan 2 seneye kadar olan 93. maddenin uygulanmasının düşünülebileceği kanısına vardık. Ama, maddeyi okuduktan sonra en çok merak ettiğimiz, Ömer Deniz'in Nâzım Hikmet'le konuştuğu şeyleri sorguda nasıl anlattığı idi. Bunun bir an önce anlaşılabilmesi için ertesi gün Fuat Ömer'in Harp Okulu'na gidip dosyayı incelemesine karar verdik.

BİR GÜLDÜRÜ MANZUMESİ

O gün Nazım'ın keyifli günüydü. Belki tutuklanalı ilk defa cezaevi dışından gelen, sevgi ve yakınlık gösteren iki insanla karşılaşmış olmanın bunda payı vardı. Bize 94. maddeyi okuttuktan, Fuat da nârayı atıp «Olmaz böyle şey, yüzde bin beraat edersin!» fetvasını verdikten sonra büsbütün keyiflendi. Artık davayı, tutukluluğu, görüşmeden yasaklı geçirdiği 50 günü sanki unutmuştu. Çocukluk anılarından geçmişteki sevgililerine kadar türlü şeyler anlattı, eski şiirlerinden okudu. Vâlâ Nurettin ile Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara'ya gelişlerini, o zamanki küçücük Ankara'nın odak noktası olan Karaoğlan çarşısını, Merkez Lokantasıyla, Kuyulu Kahvesiyle parlak renkli peyzajlar biçiminde gözlerimizin önüne serdi. Ankara'ya geldiklerinin haftasında nasıl parasız kaldıklarını anlatırken, o zaman yazdığı bir güldürü manzumesini okudu. Çok hoşuma gittiği için dikte ettirip yazmıştım. Son yıllarda Nâzım Hikmet'in bütün yapıtlarını kapsadığı iddiasıy-

da çıkan kitapların hiç birinde rastlamadığıma göre, yalnız benim belleğimde kaldığını anladığım bu manzumeyi gün ışığına çıkarıyorum:

Beş on parası olan cebinde çantasında
Yemeğini uydurur Merkez lokantasında

Parası olmayan da öteberi götürür
Sabahleyin kaleme çinko sefertasında

Benim ne öyle param ne de sefertasım var
Gözüm şu piyazcının sovan salatasında

Dün bir dostum dedi ki lokantaya gidelim
Bir ağırlık var, dedim, midemin ortasında

Piyazcıdan çıkarken burun buruna geldik
Dedi burda işin ne mademki hastasın da

Dedim sen Ankara'ya daha dünkü gün geldin
Bu sırrı geldiğinin anlarsın haftasında.

Şiirler okunup, anılar anlatılırken lâf döndü dolaştı, İrfan Emin Kösemihaloğlu'na geldi. Nâzım, öteden beri kendisini çeşitli yerlerde, çeşitli mahkemelerde savunmuş olan İrfan Emin'i Harp Okulu davasınında da savunucu yapmak istediğini, fakat adlî âmirin onay vermediğini söyledi. O zaman yürürlükte olan 1631 sayılı Askerî Usul Yasasının 206. maddesinin 4. bendi şöyleydi:

«Dava olunan fiil sahtekârlık, hırsızlık, emniyeti suistimal, yağma, tahrip cürümlerinden biri olduğu veya askerî sırlarla ve hükûmetin

emniyeti ile alâkadar bulunduğu takdirde maznun âmir-i adlînin muvafakat edeceği Avukat veya dava vekilini müdafi tayin eder.»

Orduyu başkaldırmaya kışkırtmak hükümetin güvenliği ile ilgili olduğu için, savunucu seçmede bu madde uygulanmış, Nâzım'ın İrfan Emin Kösemihaloğlu'nu savunucu atama isteği -sakıncalı görülmüş olacak ki-, adlî âmirce geri çevrilmiş. Oysa Harp Okulu'ndaki davadan sonra, Nazım Hikmet aleyhine Donanmada açılan davada da, Nâzım Hikmet'i İrfan Emin Kösemihaloğlu savunmuş, Donanmanın adlî âmiri bunu sakıncalı bulmamıştı. Bu durum hukuk devleti dışındaki rejimlerde görülen yasa himayesindeki keyfîliğin tipik bir örneğidir.

HAZIRLIK SORUŞTURMASI

Kararlaştırdığımız gibi, ertesi gün Fuat Ömer Harp Okulu'na gidip dosyayı inceledi. Ömer Deniz'in hazırlık ve ilk soruşturmada verdiği birkaç ifadeyi virgülüne, noktasına kadar almıştı. Hazırlık soruşturmasında, elyazısıyla verdiği ifadede Ömer Deniz, Nâzım Hikmet'le gerek Melek Sineması holünde, gerek evinde karşılaşmaları olayını aynen Nâzım'ın verdiği ifadeye uygun olarak anlatmakta idi. Öyle ki, birbirinden uzak yerlerde tutuklu ve başkalarıyla görüşmekten yasaklı bu iki insanın hazırlık soruşturmasındaki sözleri, bir kitabın üst üste gelen iki yaprağı kadar birbirine uyuyordu. Fakat daha sonra, ilk soruşturmada Ömer'in söyledikleri, Nâzım Hikmet'in asla söylemediğinde şiddetle direndiği birtakım eklemelerde genişlemişti. Hazırlıkta, subay olduğu zaman, eğitim için verilecek köy çocuklarına cumhuriyeti ve onun altı ilkesini öğretmesinin yurt-

taşlık ve meslek görevi olduğunu, sosyalizm ve komünizmin Türkiye için söz konusu olamayacağını, Nâzım Hikmet'in kendisiyle konuşmasının özeti olarak açıklayan bu genç, ilk soruşturmada, Nâzım'ın kendisine «köylü askerlere önce cumhuriyeti, ondan sonra komünizmi öğreteceksiniz» dediğini ifade etmekteydi. Hazırlık ifadesiyle sonrakiler arasındaki bu çelişkinin bir baskı sonucu olduğu hissediliyordu. Nitekim son soruşturmada da Ömer Deniz, nedenini açıklamadan ilk soruşturma ifadesinin doğru olmadığını söyleyecektir. Başkalarıyla görüşmeden yasaklı, yok edilmesi halinde hesabının kimse tarafından sorulamayacağını bilen 20 yaşında bir gencin bu davranışını kınama olanağı yoktu. (*) Savunmada bu nokta üzerinde önemle duracaktık.

İfadelerindeki asılsız eklemelere rağmen, Ömer Deniz'in hazırlıktaki ifadesinin Nâzım'ınkine tam uyuşu, Fuat'a daha da bir cesaret vermişti. İlk ağızda Nâzım Hikmet'e yüze bin beraat şansı tanıyan Fuat, bunu milyona yükseltmişti. Ben ise beraat şansını hiç bir zaman yüzde doksandokuzdan yukarı çıkarmadım. Bu, benim Fuat Ömer'e oranla daha kötümser oluşumdan değil, formasyonumdan ileri geliyordu. Çünkü ben, hukuktan çıktıktan sonra iki yıl Askerî Fabrikalar Genel Müdürlüğü'nde Hukuk Danışmanlığı yapmıştım. Bu nedenle askerlikte emirle yasanın eşdeğer, hatta eşanlam taşıdığını bildiğim gibi, Askerî Ceza Yasası ve Usulü ile de tanı-

(*) Harp Okulu'nda tutuklanan öğrencilere, ilk soruşturmayı yürüten Bnb. Şerif Budak'ın nasıl tehditlerde, zorlamalarda bulunduğunu, toptan kurşuna dizilecekleri sanısı veren ne tiyatrolar oynattığını A. Kadir'in «1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet» adlı kitabında okuyunuz.

şıklığım daha fazlaydı. O zamanki Askerî Usul Yasası, özellikle manevî değerlerin sözkonusu olduğu yerlerde, bir madde ile verdiğini, onu izleyen madde ile geri almayı sistematize etmiş gibiydi. Bunu bir örnekle belirteyim: Yasanın 11. maddesi «Mahkemelerin İstiklâli» başlığını taşıyor ve metinde «Askerî Mahkemeler müstakil olup yalnız kanuna tâbidir,» diyordu. Bunu izleyen 12. madde adlî âmiri tanıtıyordu: «Âmiri adlîler, refakatlerinde askerî mahkemeler teşkili kanunen caiz olan kumandan ve muadilleri makamlarla bunların mafevkleridir.» Nitekim Usul Yasasının başka birçok maddelerinde de, askerî adaletin adlî âmirin emriyle yürüdüğünü gösteren hükümler yer almıştı. Demek ki gerek 12. madde ile, gerek yasanın diğer perakende maddeleriyle, adlî âmirler, adalete emretme yetkisi kanundan almış kişilerdi ve bunların emri aynı zamanda kanunun emri demek oluyordu. Gerçekte 11. maddedeki mahkemelerin bağımsızlığı ve yalnız kanuna bağlılığı kuralı, soyut varsayımı koruyan bir lâfdan öteye geçmiyordu.

Askerî mahkemelerin kuruluşu da, askerlik adaletine yasaya değil, fakat hukuka yer bırakmayacak bir biçim gösteriyordu. Askerî Usul Yasasının 1938 yılında yürürlükte olan 31. maddesine göre, askerî mahkemeler beş hâkimden kurulu idi. Fakat bunların dördü hukukla hiç ilişkisi olmayan kıt'a subaylarıydı, yalnız, biri hukukçu (askerî âdlî hâkim) idi. Görülüyor ki, askerî mahkemede hukukun sesi 1/5 oranında çıkabilirdi. Başka bir deyişle, hukukun her zaman azınlıkta kalması yasa koyucunun isteği, sistemin gereği idi. Öyle olunca, uygulama ve davranışların hiç biri için, hatta adlî âmir olmadığı halde adalete yön gösteren en yüksek kumandanın buy-

rukta bulunuşu için bile, yasa dışı demeye olanak yoktu. Çünkü Askerî Usul Yasasında:

«Vatan, cumhuriyet ve reisicumhur ve teşkilâtı esasiye kanunu aleyhine yapılan hıyanet fiillerinden dolayı, âmir-i adlîler hemen silsile-i merâtip yoluyla en büyük kumanda makamına malûmat verirler.» hükmünü taşıyan bir 88. madde vardı.

Ceza Yasasındaki yaptırımın yeter görülmeyerek bazı suçların en büyük kumanda katına bildirilmesi zorunluğunun elbet bir anlamı ve bir sonucu vardır. Bu bilgiyi alan en büyük kumandan, bu tür eylemde bulunanların tepelenmesi için kendi kültürüne, düşüncesine ve inançlarına göre elbette birtakım önlemler alacak ve bunların uygulanmasını isteyecektir. Demek ki o günün yasasına göre, en büyük kumandanın adalete buyrukta bulunması bile kökü yasada olan bir yetki idi.

Bütün bu koşullar altında Nâzım Hikmet davasının yürütülüşünde, onun üzerine yapılan uygulamada, günün yasasına aykırı yanlar da elbette var olmakla beraber, işin temelinde yatan asıl büyük şanssızlık, bu davanın hukuk dışı yasaların yürürlükte olduğu bir döneme rastlamış olmasındadır.

MAHKEMENİN «HUKUKÇU» ÜYESİ

Nazım Hikmet'in bundan artık bir şanssızlığı da, Harp Okulu Askerî Mahkemesini oluşturan beş hâkimden biri olan hukukçu üyenin (askerî adlî hâkim) korkunç bir sadist oluşu idi. En yüksek kumanda katına verilmiş olan bir buyruğun yerine getirilmesinde bile, askerî adlî hâkimin insaflı olması halinde sanığı büsbütün mahvolmaktan koruyabilme olanağı vardır. Nâzım Hikmet'in bir asker kişi ile

görüşmüş olması, en yüksek kumanda katını evhamlandırabilir. Bu evham onun hakkında Askerî Ceza Yasasının 94. maddesinin uygulanmasını bir önlem olarak düşündürmüş ve buyrulmasına da neden olmuş olabilir. Açık seçik yasaya aykırı olan böyle bir buyruğa karşı gelmeyecek olan bir askerî mahkemenin adlî hâkimi, bu yakıştırma kanun maddesindeki cezanın en aşağı miktarını pekâlâ uygulayabilirdi. Böyle olsaydı Nazım Hikmet'e 5 yıllık bir ceza verilecekti. Oysa 5 yıl yerine 15 yıl verilmiş olması, mahkeme kurulundaki kıt'a subaylarının değil, elinde kitap bulunan askerî adlî hâkimin marifetidir.

Nitekim benim daha sonraki bâzı izlenimlerim ve duyduklarım, Nâzım Hikmet'i yargılayan kuruldaki askerî adlî hâkim Nâzım Yalman'ın sadizmini kanıklayacak niteliktedir.

İkinci Dünya Savaşında bizim kuşaktan olanları askere aldılar. Ben de 17.12.1941'den 29.5.1943'e kadar Askerî Yargıtayda raportör olarak askerlik görevi yaptım, Kâzım Yalman o sıralarda Ankara'da kurulan ve casusluk, hıyanet gibi ağır askerî suçlara bakan 2 Numaralı Garnizon Mahkemesine askerî adlî hâkim olarak atanmış, bu mahkemede korkunç bir isim yapmıştı. Kıyasıya verdiği cezalar bir yana, duruşma sırasında şayet bir sanığa kızarsa, duruşmayı tatil edip kürsüden iner, onu döver, tekrar kürsüye çıkıp, yeniden duruşmayı açarmış. Bunu görmedim, duydum. Fakat gördüğüm kararları gerçekten korkunçtu. Bunlardan birini pek canlı olarak anımsıyorum.

Kâzım Yalman'ın korkunç hükümlerinden biri Sisam'lı, yaşlı bir Rum balıkçı hakkında idi. İkinci Dünya Savaşında Sisam adası İtalyanların elindey-

di. Oradaki İtalyan komutanı, karşıdaki Anadolu kıyılarını iyi tanıdığı bilinen bir yaşlı Rum balıkçıya, oraya geçip, Türklerin o cıvarda asker bulundurup bulundurmadıkları, varsa sınıfı ve silahları üzerine bilgi getirmesi görevi vermiş. Vatanını işgal altında bulunduran İtalyanlara yardımcı olmak istemeyen Rum balıkçı, bizim Sisam'daki ajanımız olduğunu bildiği Karaali ismindeki kişiye başvurarak, durumu bildirmiş ve zorunlu olarak Türk sahillerine geçeceğini, fakat istenen görevi yapmayacağını, ismini belirttiği bir kumlukta bekleyeceğini, Türkiye'ye haber uçurmasını, kendisini oradan almalarını söylemiş. Dediği gibi de yapmış. Yalnız, onu kumluktan alanlar, casusluk için gönderilmiş olduğuna göre, adamcağızı Ankara'daki 2 Numaralı Garnizon Mahkemesine yollamışlar. Rum balıkçı ve savunucusu rahmetli Abdürrahim Taşpınar, baştan sona kadar bu olayı savunmalarının temeli yaparak, savunmalarının gerçeğe uygun olduğunun Millî Emniyet'ten alınacak bilgi ile anlaşılacağını öne sürdükleri halde, bunu Kâzım Yalman'a kabul ettirememişler. Sonuçta balıkçı ölüm cezasına hüküm giymiş.

O zamanlar askerlikte yarbay, albay rütbelerine kadar gelmiş bazı kişiler o rütbeden ve o yaştan sonra hukuk öğrenimi yaparak «askerî adlî hâkim» sıfatına geçerlerdi. Böyle rütbesi yüksek olanların içinde hiç hâkimlik tecrübesi olmayanlardan Askerî Yargıtay üyeliğine atananlar da vardı. Aslında topçu subayı olan bir zat vardı ki, albay rütbesiyle hukuku bitirdikten sonra askerî hâkim sınıfına geçmiş, boş kadro da olduğu için terfi ederek Askerî Yargıtay üyeliğine hâkim general olarak atanmıştı. Kendisine verilen dosyaları okumaz, galiba oku-

sa da anlamazdı. Ölüm hükümlüsü Rum'un dosyası bu zatın raportörlüğü ile Kurula girmiş, onun belki hiç okumadan, gözü kapalı yaptığı açıklama ile de onanmış. Bir öğle sonrası göreve geldiğimde masamın üzerinde bir dosya buldum. Dosya iğnelenmiş bir kâğıtta, yukarıda sözünü ettiğim hâkim general bana şöyle yazmıştı: «2 Numaralı Garnizon Mahkemesinde görülmüş olan bu davaya ait bazı tutanaklarda hâkimin imzası noksan. Bunu bozma nedeni yapmayı uygun görmedik. Hâkim Kâzım Beyi telefonla çağırınız, imzaları tamamlattırınız!» Dosyayı açıp baktım, verilen ceza ölüm! Böyle bir ceza kapsayan hükmün bozulması için imzasız tutanaklar yeterince bir neden iken, onanmış olması beni dehşete düşürdü. Bütün dosyayı okudum: 65 yaşında olduğunu dosyadan öğrendiğim balıkçının savunması incelenmeden ölüme mahkûm edildiğini gördüm. O zaman Askerî Yargıtay Birinci Başkanı Orgeneral Cemil Cahit Toydemir Paşa idi. (*) Orduda sert bir kumandan olarak tanınan Cemil Cahit Paşanın karşısında bizim üye Paşalar, Beyler son derece çekinirler, davranışlarını olduğu kadar oylarını da şaşırırlardı. Oysa Cemil Cahit Paşa olağanüstü zeki, son derece adalet hissi taşıyan bir insandı. Ben bir yedek subay olarak kendisiyle yaptığım görüşmelerde serbest, açık davranış ve konuşmalarımla güvenini kazanmıştım. Bir hukuk konusunda aydınlanma gereğini duyduğunda hâkim paşaları değil, beni çağırıp sorardı.

Balıkçının dosyasını okuyunca Cemil Cahit Paşa'ya gittim. Durumu olduğu gibi anlattım. Hiç ko-

(*) O zamanlar, Askerî Yargıtay birinci ve ikinci başkanları hâkim sınıfından olmayan generallerdi.

nuşmadan beni dinledi ve yine hiç bir şey söylemeden sert bir hareketle dosyayı elimden alıp, kendi odasının karşısındaki kurul salonuna gitti. Yarım saat sonra kurul yazıcısı haberi getirdi: Orgeneral, hükmü onaylayan kurulu, o çıktıktan sonra da bütün kurul raportör Paşayı iyice boyamışlar; ama sonuç olarak adalet yerini bulmuş, hüküm bozulmuştu. Sonra, Avukat Abdürrahim Taşpınar'dan öğrendiğime göre, ihtiyar Rum balıkçının şansı açık gitmiş. Kâzım Yalman'ın izinli olduğu sırada yerine bakan hâkim, durumu Millî Emniyet'ten sormuş, gelen yanıt savunmayı doğrulayınca, adamcağız Azrail'in elinden yakayı sıyırmış.

Hâkim Kâzım Yalman hakkında duyduklarımın en ilgi çekici olanı, onun sonu üzerinedir. Bu zat günün birinde görev başında, oturduğu koltuktan düşüp ölmüş. Yapılan otopside beyninde ur bulunmuş. Zaten sürekli olarak başağrısından yakınırmış. Demek sadizminin temelinde patolojik bir neden varmış. Ne diyelim: Tanrı, bilip ettiklerini, bilmeyip ettiklerini bağışlasın!

DURUŞMA VE SAVUNMA

Buraya kadar hangi yasal koşullar, nasıl bir mahkeme ve nice bir hâkim önünde Nâzım Hikmet'in yargılandığını belirtmeye çalıştım.

Mahkemede yapacağımız savunma için Fuat Ömer'le aramızda bir iş bölümü yapmıştık. Ben davanın yasal açıdan analizini, Fuat da delillerin tartışmasını yapacaktık. Fuat savunmasında, Ömer Deniz'in hazırlıktaki ifadesiyle Nâzım Hikmet'in ifadesini karşılaştırdıktan sonra, ilk soruşturmadaki değişikliğin ve bu değişikliğe neden olabilecek ihti-

mallerin üzerinde uzun uzun durdu. Birbirinden uzak ve ayrı yerlerde, görüşmeden de yasaklı iki insanın birbirinin aynı ifade verebilmiş olmalarının anlamını, başka delile dayanmayan değişik ifadelerden hangisine iltifat etmenin daha isabetli olabileceğini açıklamaya çalıştı. Sonuçta kamu davasının ispatlanmış sayılabilmesine olanak bulunmadığını belirtti.

Ben, Nâzım Hikmet'le Ömer Deniz arasındaki görüşme ve ilişkinin iddianamede ileri sürülen biçimde isbatlanmış olduğunu varsaysak bile, 94. madde ile verilecek bir hükümlülüğün Yargıtay'ca onanmasına olanak bulunmadığını, çünkü, iddianamede 94. maddenin unsurlarını kapsayan bir iddia yerine, memlekette komünizmi hâkim kılmak istiyen örgüt kurmak veya komünizm propagandası yapmaktan söz edildiğini, belirttim. Bu iddia da ispatlanmış olmakla beraber, bir an için doğruluğunu kabul etsek, bu takdirde Askerî Ceza Yasasının 94. maddesinin değil, Türk Ceza Yasasının 3038 sayılı yasayla değişik 141, 142. maddelerinin söz konusu olabileceğini, bu takdirde de Askerî Usulün 2. maddesi gereğince davaya bakma görevinin genel mahkemelerde olduğunu ileri sürdüm. Bizim için davayı Askerî Mahkemenin görevi dışına çıkarmak, beraat kararı almakla eşdeğerde idi.

Mahkeme kurulu, bütün savunucuları, kimsenin sözünü kesmeden sabırla dinledi. Fakat beş gün sonra okunan hükümde, bizim savunmalarımızı yanıtlayan tek cümle yoktu; buna gerek görülmemişti. Okunan hükümde Nâzım Hikmet'in durumu aynen şu satırlarla belirtilmişti:

«Nazım Hikmet'i ordu içerisinde sosyalizm esaslarının yayılması ve binnetice bir ihtilâl ha-

reketi ile memleketin komünist bir devlet şekline müntehi olması için ordu dahilinde komünizmin ne suretle yayılacağı hakkındaki direktiflerini Harp Okulunda bu fikir üzerinde diğer mesaî arkadaşlarının mevcudiyetine vâkıf olduğu Ömer Deniz'e söylemesinin ve Ömer Deniz'in ise daha evvelden başlıyan mesaisi ile aynı fikirleri yine okul arkadaşlarına telkin eylemiş olmasının sabit bulunması ordu dahilinde sosyalist esaslara müstenit ve bunun devletleşmesi olan -!- komünist bir devlet rejimine istihalesini istihdaf etmek orduda bir ihtilâl hareketi vücuda getirmek ve arkadaşlarını bu vadide çalışmaya teşvik etmek mahiyetinde görülmüştür. Gerek Nazım Hikmet'in ve gerek Ömer Deniz'in orduda bir ihtilâl ve inhilâli istihdaf eden bu fiilleri dolayısıyla ordunun yüksek disiplin ve emniyetinin izrar ve ihlâl edilmesi ve ordunun kuvvet ve varlığının sarsılması neticesi olarak bu harekete karışmış olan askerî şahısların ordunun kuvvet ve varlığının ifadesi olan hizmet emirlerinin ifâ edilmesine ve âmir ve üstlere fiilen taarruza müncer olan bir fiile teşvik mahiyetinde olması sebebiyle kanunî unsurları itibariyle fiilleri Askerî Ceza kanununun 94. maddesine uygundur.»

Gramer kurallarından büsbütün yoksun şu satırlardan belirti ile çıkarılabilen anlama göre hükümde Nâzım Hikmet'e ve Ömer Deniz'e yükletilen suç, «Memlekette kurulmuş ekonomik ve sosyal düzeni şiddet kullanarak devirmek için ordudan yararlanmak amacıyla birlik kurmak»tır. Nâzım Hikmet - Ömer Deniz görüşmesinin yüzde yüz bu biçimde ispat-

landığını bir an için varsayarak 94. maddenin de içinde yer aldığı 1632 sayılı Askerî Ceza Yasasının «Askerî İtaat ve İnkiyadı Bozan Suçlar» faslındaki suçların işlenme amacı ile ilgisi yoktur. Askerî Ceza Yasasının 82'den 107'ye kadar olan maddelerinde o suçu işleyenin kasdı yalnızca ve yalın olarak askerlik disiplini gereği olan kurallara karşı gelmekten, ordunun başarısı için şart olan itaati ve saygıyı bozmaktan ibarettir. Oysa Nâzım Hikmet ve Ömer Deniz'in hükümde açıklanan kasıtları, şiddet kullanarak devirmeği tasarladıkları rejim için orduyu araç olarak kullanmaktır. O halde kasıt devletin şahsiyetine karşıdır ki, bunun cezası askerî değildir. Türk Ceza Yasasının içindedir.

İspatlanmamış, ancak varsayılmış olan suçu ayrıca abartmak için bundaki kastı zorla, yürürlükteki ekonomik ve sosyal düzeni yıkmak olarak açıklayan Harp Okulu Mahkemesi, davayı, genel mahkemelerin görevine bırakmamak için 141. madde üzerine yaptığımız savunmaları tartışmaya bile gerek görmeyerek, Askerî Ceza Yasasının 94. maddesine sokmuş ve Nâzım Hikmet'in geçmiş hükümlülükleri ile, Ömer Deniz'le tasarladıkları suçun meydana getirilmesindeki ağırlığı cezanın artırılmasına neden yaparak Nâzım Hikmet'i 15 yıl, Ömer Deniz'i 7 yıl 6 ay ağır hapisle cezalandırmıştı. Bizler davanın askerî mahkemenin görevi dışına çıkmasına ne kadar çaba harcadıysak, mahkeme de ona o derece sıkı sıkıya sarılıp, uysa da uymasa da kendi görevi içindeki maddeyle cezayı kesmişti.

«GEÇMİŞ HÜKÜMLÜLÜKLER» VE SAVCI ŞERİF BUDAK

Nâzım Hikmet'in cezasının artırılmasında gerekçe olarak kullanılan, «Geçmiş hükümlülükleri» ko-

nusunda bir anımı da anlatmanın yeri geldi:

Savcı Şerif Budak, iddianamesinde, Nâzım Hikmet'in birkaç kez komünizm propagandasından hüküm giymiş olduğunun dosyadaki belgeden anlaşıldığını öne sürmüş, bu durumun verilecek hükümde göz önüne alınmasını istemişti. Oysa o güne kadar Nâzım Hikmet hakkında birkaç kamu davası açılmış, tutuklama kararları da verilmiş olmakla beraber, hiç bir hükümlülüğü yoktu. Biri ayrık, öteki davaların hepsinde beraat etmişti. Beraat kararı alamadığı davada da, mahkeme onu cezalandırmış, Yargıtay hükmü bozmuş, fakat o sırada çıkan 2330 sayılı Af Yasasıyla kamu davası düşmüş olduğu için beraat kararı alabilme olanağı kalmamıştı.

Şerif Budak'ın, Nazım'ın geçmiş hükümlülüklerine dair dosyada var dediği belge, bir polis memurunun düzenlediği rapordu .Bu da şöyle olmuş: Savcı Budak, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne bir yazı yazarak, Nazım Hikmet'in geçmiş hükümlülüklerinin araştırılarak sonucunun bildirilmesini istemiş, Bu yazı müdürlük makamından 1. Şubeye, oradan bir kısma, o kısımdan bir karakola, o karakoldan da bir polis memuruna aktarılmış. O polis memuru da nereden yaptığı belli olmayan soruşturma sonunda, Nâzım Hikmet'in bir kaç kez hüküm giymiş olduğuna dair rapor düzenlemiş. İşte savcı Şerif Budak'ın belge dediği bu idi.

Ben sözlü savunmamda yerini getirip, bir kimsenin geçmiş hükümlülüğü olup olmadığının, Adlî Sicilden sorularak anlaşılması gerektiğini, polisin bu konuda yetkili olmadığını söyledim ve aşağı yukarı şöyle konuştum:

Ne kadar yüksek bir makamdan gelirse gelsin, ne kadar önemli bir konuyla ilgili olursa olsun, po-

lisdeki usule göre, soruşturulacak şeyi Emniyet Müdürü ilgili şubeye, şube kısma, kısım karakola, karakol da sıradan bir polis memuruna aktarır. Aynı usulle bizim işde de, soruşturma evrakı cahil bir polis memuruna gelmiş, o da böyle aslı astarı olmayan birtakım hükümlülükleri müvekkilime kondurmuştur. Bu rapor adlî sicil kaydı yerine geçecek bir belge olamaz.

O gün bütün arkadaşlar savunmalarını bitirdiler, duruşma karar için ertelendi. Her zaman olduğu gibi, hâkimler kurulundaki subaylar herkesten önce salonu terkettiler. Onların arkasından biz de dışarı çıkıyorduk ki, bir gedikli yanıma geldi, savcının benimle görüşmek istediğini, koridorda biraz beklememi söyledi. Bu isteğe hiç bir kötü anlam veremediğim için arkadaşlardan ayrılıp bekledim. Birkaç dakika sonra beni duruşma salonuna çağırdılar. İçeride savcı Şerif Budak ile, hâkim Kâzım Yalman oturuyorlardı. Beni çağıran gedikli de daktilo makinesinin başındaydı. Savcı Şerif Budak, önüme makineyle yazılmış bir kâğıt sürerek, «Bu tutanağı imzalayınız,» dedi. Kâğıdı okudum: Savunmam sırasında «Türk polisi cahildir» demek suretiyle, devletin emniyet kuvvetlerine hakaret ettiğim ve bu suretle Türk Ceza Yasasının 159. maddesindeki suçu işlediğim yazılı idi. Savunmamda «Türk polisi» değil, Nazım Hikmet'in geçmiş hükümlülüğü üzerine rapor veren polisin cahil olduğunu söyledim. «Bunu Hâkimler Kurulundaki subaylar da Avukat arkadaşlar da duydular, neden onlar buradayken bu tutanağı düzenleyip onlara da imzalatmadınız? Söylemediğim şeyi bana yükleyen bu kâğıdı imzalamam» dedim.

Şerif Budak, «İmzadan çekinmiştir der, tutana-

ğı yine işleme koyarız,» dedi. Ben de, «Hakimler kurulundaki subaylar herhalde henüz okulun içindedirler, onları çağırın, eğer onlar da sizin gibi 'Türk polisi cahildir' dedim şeklinde konuşurlarsa tutanağı imza edeceğim,» dedim. Bu subaylara nasıl güvenmiştim bilmiyorum. Mahkemeye başkanlık eden bir binbaşı vardı ki, onun davranışları, fizyonomisi davanın başından beri bana güven vermişti, kendisine sempati duymuştum. Ötekiler belki savcı ile hâkimin dediğine he deseler bile, o binbaşının gerçekten gayrısını söylemeyeceğinde kuşkum yoktu. Bu önerim üzerine Şerif Budak, dışarı çıkıp biraz beklememi söyledi. Çıktım, fakat beklemedim.

O tarihte beni suçlamak istedikleri 159. maddenin de içinde bulunduğu, Türk Ceza Yasasının ikinci kitabının birinci bâbında yer alan, ölüm ve ağır hapis cezasını gerektiren suçlardan sanık bulunanların, Ceza Yargılama Usulü Yasasının 200. maddesine göre tutuklanmaları ve duruşmalarının tutuklu olarak yapılması zorunluğu vardı. Beni suçladıkları 159. maddedeki ceza bir yıldan altı yıla kadar ağır hapisti. Düzenledikleri tutanağa göre hakkımda bir tutuklama kararı yazıp içeri atacakları kuşkusuzdu. Onun için, dışarı çıktım ama beklemedim. Şansıma, okulun nizamiye kapısı önünde yolcusunu indiren bir taksiye rastladım. Hemen atlayıp doğru Ankara Adliyesine geldim. İş saati geçmişti. Fakat o zaman Ankara Savcısı olan Baha Arıkan henüz makamındaydı. Genel kültür sahibi, şiir ve şair sevgisi olan Baha Arıkan, Nazım Hikmet dâvasını zaten merakla izliyor, sonucu üzerine büyük kuşku taşıyordu. Durumu ona olduğu gibi anlattım. Telefonla Şerif Budak'ı buldu. Şerif Budak, benim «Türk polisi cahildir» dediğimi ona da tekrarladı.

Baha Arıkan, sivil kişi tarafından işlenen böyle bir suçu askerlik adliyesinin soruşturmaya yetkili olmadığını, askerlik adliyesi suça daha önce bilgi edinip tutanak düzenlemişse o tutanağı C. Savcılığına vermekle görevinin sona ereceğini, tutanağın derhal Ankara C. Savcılığına gönderilmesini istedi. Şerif Budak, suç askerî bir binada işlenmiştir, soruşturma yetkimiz içindedir, diye dayattı. Baha Arıkan hemen o akşam durumu bir yazı ile Adalet Bakanlığı'na bildirdi. Ben de ne olur ne olmaz diye o akşamki trenle İstanbul'a gittim. Adalet Bakanlığı ile Millî Savunma Bakanlığı arasında geçen bir yazışmadan sonra bu konudaki evrak Ankara C. Savcılığına gelmiş. Bunu haber aldıktan sonra ben de Ankara'ya döndüm.

O zamanki Ankara Sorgu hâkimi Necati Bey, işi kurcalamadan, Ceza Yargılama Usulünün 200. maddesindeki tutuklama zorunluğunu da unutarak, Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nde son soruşturmanın açılmasına karar verdi. O zamana kadar Nâzım Hikmet hüküm giymiş, durum herkesçe duyulmuş, bütün aydın çevrelerde, zamanın gereği olarak, sessiz bir hoşnutsuzluk kendini göstermişti. Sorgu hâkimi Necati Beyin yasanın açık buyruğuna rağmen beni tutuklamayışı, yapıldığına inandığı haksızlığa karşı bir tür protesto idi.

Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki duruşmanın ilk oturumunda, Harp Okulu Mahkemesinde hâkim olarak yer almış olan subayları savunma tanığı gösterdim. İkinci oturumda bunlardan üçü dinlendiler. Önceden kestirdiğim gibi, başkanlık yapan binbaşı, kesinlikle Türk polisi tüzel kişiliği için değil, rapor düzenleyen polis memuru için cahil dediğimi söyledi. İkincisi de aynı biçimde konuştu. Üçüncü, söyle-

diklerimi kesin olarak hatırlayamadığını söyledi. Dördücü zaten gelmemişti. Dinlenen tanıkları yeter gören mahkeme o gün beraatime karar verdi.

DOSYA ASKERÎ YARGITAY'DA

Nâzım Hikmet hakkında verilen hükmü temyiz ettik. Askerî Yargıtayda bu işi inceleyecek kişiler üzerine araştırmalar yaptık. O zaman Askerî Yargıtay Birinci Başkanı Korgeneral Nihat Anılmış Paşanın, ayrıca bu işin raportörü olduğunu öğrendiğimiz Kemal Erman Paşa'nın çok sağlam karakterli insanlar olduğuna, etki altında kalmayacaklarına, Başsavcı Rıfat Taşkın Paşanın ise, onlar gibi olmayıp, ısmarlama hükümlülüklere parlak gerekçeler hazırlamaya yetenekli bir zekâya sahip bulunduğuna dair bilgiler aldık. Üstelik davanın raportörü Kemal Erman Paşa, albayken hukuk okuyanlardan değil, çekirdekten yetişme hâkimdi.

Başsavcının hazırladığı tebliğname verilen hükmü pekiştirmekte, 94. maddenin olaya uygunluğunu yeni gerekçelerle vurgulamakta ve sonunda, hükmün onanması isteğinde bulunmaktaydı. Bu bizim için sürpriz değildi, zaten Başsavcıdan bunu bekliyorduk.

Askerî Yargıtay'daki duruşmaya Fuat Ömer yalnız girdi. Duruşma ile Yargıtay kararının açıklandığı gün arasında kulağımıza türlü söylentiler geldi. Bunlar sonucu kestirmeye yeterli olmamakla beraber, işin birkaç kez kurulda konuşulduğu ve görüşmelerin çekişmeli geçtiği anlaşılıyordu. Fuat yine umutlu, bense umutsuzdan öte karamsardım. O, benim bu halime bozuluyordu.

Sonunda Yargıtay kararının açıklanacağı gün

geldi. Rahmetli Fuat Ömer heyecandan kabına sığamıyordu. Saati gelince Askerî Yargıt'a gitti. Büroya döndüğünde durulmuş ayran gibiydi. Kararın ne olduğunu sormaya gerek yoktu. Geçmiş olsun, inşallah yakında bir af çıkar, dedim. Okkalı bir küfür salladı, sonra cebinden bir kâğıt çıkardı. Bu, o gün açıklanan Yargıtay kararının örneği idi. Cümle cümle okuyup eleştirmeye başladık:

a) Biz 94. maddedeki suçun işlenebilmesi için başkaldırma kışkırtıcısının birden çok asker kişiyi kışkırtmasının şart olduğunu söylemiştik. Askerî Yargıtay kararında bu itirazımızı karşılayan cümle aynen şöyledir:

> «Askeri Ceza Kanununun 94. maddesindeki tahrik suçu, tebliğnamede mufassalan beyan ve izâh olunduğu üzere **toplu efrada karşı** yapılmakla mukayyet olmayıp...»

Bu «toplu efrat» buluşunun patenti, tebliğnameyi yazan Başsavcıya aitti. Bizim, birden ziyade asker kişi ile anlaşmanın şart olduğu yolundaki beyanımızı o «toplu efrada karşı» sözüne çevirmişti. Oysa Askerî Ceza Yasasının 14. maddesine göre, bu bir yasal terimdi. 14. madde «Toplu efrat karşısının tarifi» başlığını taşımaktaydı. Orada aynen:

> «Bir fiil toplu efrat karşısında yapılmış sayılarak kanunun bu kayıtla takyit ettiği hükümlerin tatbiki için âmir veya üst ile failden ve şeriklerinden başka askerî hizmet maksadıyla toplanmış en az 7 askerî şahsın bulunması şarttır.»

denilmekte idi. Gerçekten Askerî Ceza Yasasının bazı maddelerinde belli edilen suçların toplu asker karşısında işlenmesi halinde cezanın artacağını gösteren hükümler vardı. Meselâ 87. madde itaatsizli-

ğin cezasını 2 yıla kadar hapis olarak gösteriyordu; oysa 38. maddeye göre toplu asker karşısında işlenen itaatsizlik suçu 3 aydan 5 yıla kadar hapsi gerektiriyordu. (*)

Tebliğnamede ve ona paralel olarak Askerî Yargıtay kararında, 94. maddenin uygulanabilmesi için kışkırtma eyleminin toplu erat karşısında yapılmasının şart olmadığının yazılması, bir tür şaşırtmacadır. Sanki bir temyiz itirazlarımızda «bu suçun toplu erat karşısında işlenmesi şarttır» demişiz de tebliğname ve karar bu itirazımızı yasaya uygun biçimde reddetmektedir.

b) Biz, 94. maddedeki «hep birlikte» şartlarının da olayda bulunmadığını ileri sürmüştük. Buna karşı da yine tebliğnameye uygun olarak Askerî Yargıtay kararında:

> «Hep birlikte hareketi vücuda getirmek için bilvasıta veyahut teker teker muhtelif zamanlarda müteaddit askerî şahıslara kendisini iblağ ve ifham ile tekemmül edebileceğine...»

denilmekte idi. Aslında bu cümleden düzgün bir anlam çıkarma olanağı yoktur. Bu, birtakım yersiz kelimelerin yan yana getirilmiş olmasından ibaret, sanki anlam taşıyormuş hissini vermek için de kasıtlı olarak karartılmış bir laf kalabalığından başka bir şey değildir.

c) Nazım Hikmet'le Ömer Deniz'in eylemleri, mahkeme kararında devletin rejimini yıkmaya yönelik, uzun vadeli bir girişim olarak nitelendirildiğine

---

(*) O zaman, Türk Ceza Yasasının 15. maddesine göre, hapis cezası 3 günden başlardı. 87. maddeye göre itaatsizlik suçu işleyene 3 günden iki yıla kadar ceza verilebildiği halde, suç «toplu efrat» karşısında olursa 3 aydan 5 yıla kadar hapis veriliyordu.

göre, suçtaki kastın askerî itaat ve inkıyadı bozmakla ilgisi olmayıp, devletin şahsiyetine karşı işlenmiş olarak kabulünün zorunlu olduğu yolundaki itirazımız da Yargıtay kararında:

> «Nâzım Hikmet'le Ömer Deniz tarafından eşhası askeriyeye hükûmetin hali hazır rejimine muhalif kanaatler telkini suretiyle bu uğurda vazifeye davet olunacak orduya itaatsizliğe sevk ve tahrik vukuu mahkemece tesbit edilmiş...»

cümlesiyle güya cevap verilerek itirazımızın reddine gidilmiştir. Yazılıştaki perişanlığı bir yana koysak bile, ne hazindir ki, Nâzım kadar büyük bir değerin yaşamını söndüren bu kararı yazan ve ona imza koyanlar «rejim» in devlete mi, hükümete mi ait olduğunu fark edebilecek kültürden bile mahrumdurlar. Bu kararın, Harp Okulu Mahkemesi hükmünü onamak zorunluluğuyla yazıldığı her tarafından ve her şeyiyle belli olmaktadır. Bizim hükme karşı ileri sürdüğümüz itirazlara çok daha yasal, çok çok daha mantıklı başka itirazların da katılabileceğini varsaysak bile, her hal ü kârda Askerî Yargıtayı gitmeye zorunlu olduğu yönden çevirmenin olanaksızlığı karardan anlaşılmaktadır.

ONAMA KARARININ PERDE ARKASI

Nitekim kısa bir süre sonra rastlantılar, bu onama kararının perde arkasını gözlerimin önüne serecek bazı gerçekleri öğrenmemi sağladı. Yukarıda da yazdığım gibi, Nâzım Hikmet davasından üç buçuk yıl sonra askere alındım ve Askerî Yargıtay'da görevlendirildim. Orada bazı gerçekleri hiç bir kuşkuya yer kalmayacak nitelikte öğrendim. Meselâ, Nâzım Hikmet'e verilen cezanın (hattâ cezaların)

Mareşal Fevzi Çakmak'ın emri gereği olduğu öteden beri dedikodu olarak ortada dolaşan bir lâfdı. Ama Askerî Yargıtayda bu, dedikodu değil, geçmiş bir olay olarak açıkça konuşulmaktaydı. Mareşal'in bu davranışını «ordu ve memleket yararına» hoşgörenler de, insanlık dışı sayıp yerenler de etkinin Mareşal'den geldiğinde sözbirliği halindeydiler.

Mareşal Çakmak, bir Harp Okulu öğrencisinin Nâzım Hikmet'le konuştuğunu haber alınca bundan âdeta dehşete düşmüş... Onca, Türk ordusuna komünizm bulaşmıştır. Bu hastalığın kesinlikle önlenmesi için, çok radikal bir operasyon yapılmasını istemiştir. O kadar ki, bu olaya hiç günahsız, kenardan köşeden adı karışıp da sanık olarak mahkemede yer almış, fakat beraat etmiş olanların da orduya subay olarak katılmalarına izin verimemiş, hepsi Harp Okulu'ndan çavuş çıkarılmışlardır. Yukarıda açıkladığım gibi, bir bakıma yasa gereği olan, en yüksek komutanın buyruğundan çıkamama olayından ötürü, o zamanki, bu işe bakan Askerî Yargıtay kurulunu pek fazla kınama olanağı yoktur. Ne var ki, doğada bazen arslana karşı çıkan kurt da bulunur. Bu karşı çıkışın olumlu sonuç verip vermemesi hiç de önemli değildir. Askerî Yargıtay'da da hak ve adaleti Mareşal'in emri üstünde tutan bir kişi çıkmıştır. Bu, askerî adlî hâkim değil; Yargıtay'ın asker üyelerinden Albay Zeki Eyüboğlu'dur (*). Askerî Yargıtay'da, Nâzım Hikmet davasını inceleyen kurulda bulunan bu zat, Nâzım Hikmet hakkında verilen hükümlülüğün onanması halinde bu-

(*) Bu zatın tek evlâdı Melahat Menemencioğlu, şimdi Paris'de Üniversite Kitaplığının müdiresi ve çağdaş Fransız şairleri arasında adı geçen bir yurttaşımızdır.

nun askerlik adliyesi için kıyamete kadar yüzkarası olarak kalacağını savunmuş, hükmün bozulmasında direnmiştir. Ne var ki, Mareşal'e karşı, onama kararının çoğunlukla bile çıkması yakışıksız görüldüğü için kendisi onama kararına katılmaya zorlanmış, bu olmayınca Birinci Başkan'ın emriyle kuruldan alınarak yerine başkası atanmış, böylece hükmün oybirliğiyle onanması sağlanmıştır.

★

Balıkçının biri Boğazda acaip bir balık tutmuş, karaya çıkarmış. Meraklılar etrafını sarmış, her kafadan bir ses çıkarken, içlerinden biri; «Bunun ne olduğunu bilse bilse, iskelenin yanında yalısı olan paşanın aşçısı bilir,» demiş. Aşçıyı çağırmışlar, gelmiş bakmış, o da bilememiş ama, «Bunu bizim paşaya gösterin, o ne olduğunu söyler,» demiş. Etraftakiler sormuşlar: «Paşa balıktan çok mu iyi anlar?» «Yok canım,» demiş aşçıbaşı, «anlamasına hiç anlamaz ama, onun dediği dediktir.»

Bu kadardır bu hikâyet
Bakisi düruğu binihayet
Temmet.

NÂZIM HİKMET DAVASI'NIN KAMUOYUNA AÇIKLANMASI

Nâzım Hikmet, değerli hukukçu sayın Saffet Nezihi Bölükbaşı'nın çok ayrıntılı ve çok kesin olarak açıkladığı davadaki hüküm nedeniyle yıllarca cezaevlerinde çile çekti. 1948 ortalarında adamakıllı hastalandı. Aslında çok iyimser olan Nâzım Hikmet bile artık «sahiden hastayım be» diyordu, ve ekliyordu: «Altı aydanberi, yani ilk kriz geldiğinden beri, boğazımdaki ve göğsümdeki sancılar, kâh azalıp kâh çoğalarak devam ediyor. Fakat bir gün bile yakamı bırakmıyor. Doktor: Spazm, diyor. Kâh kalb damarlarının spazmı imiş. Altı aydır perhizdeyim, belki bir ton ilâç yuttum ve yutmaktayım.»

Hatta ara sıra ölümden bile söz eder olmuştu. Ama Nâzım bu 'ölümden söz etmeyi' ölümün vız geldiğini anlatmak amacına yoruyordu. Üstelik bir Çorum Milletvekilinin verdiği genel af önerisi, Nâzım Hikmet ve arkadaşlarını suçlayan maddeyi içermiyordu. Bu da sinirlerini bozuyordu. Ama hükûmetin bir genel af tasarısı hazırlayıp tüm adlî hataları silip atacağı söylentileri kulaktan kulağa duyuluyordu. Bu basına da yansımıştı.

İşte bu ortamda Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman, Nâzım Hikmetin mahkûmiyeti konusunu güncelleştirmek ve niteliğini tüm gerçekleriyle öğrenmek ve komuoyuna duyurmak istedi. De-

ğerli hukukçu ve kriminoloji uzmanı Mehmet Ali Sebük, Vatan gazetesinin hukuk danışmanıydı. Konu kendisine görev olarak verildi ve sayın Sebük Nâzım Hikmet'in Millî Savunma Bakanlığındaki dosyaları günlerce inceledi. Bunun sonunda «hukuk ilminin tarafsız usullerini tatbik suretiyle meydana gelen bu çalışmalarının neticelerini» bir yazı dizisiyle kamuoyuna açıkladı. Bu yazıların gün ve başlıkları şöyledir:

1 — «Nâzım Hikmet» meselesi (11.11.1949 Vatan)
2 — Nâzım Hikmet dâvasının sübut delilleri (18.11.1949 Vatan)
3 — Nâzım Hikmete ait fiillerin suç unsurları (23.11.1949)
4 — Nâzım Hikmetin cezası (5.12.1949)
5 — Nâzım Hikmet'in cezası (12.12.1949)
6 — Büyük Adlî Hatâ (20.12.1949)
7 — Askerî adalet diye bir hukuk şubesi yoktur, (Nâzım Hikmet, hukukçular tarafından muhakeme edilseydi, yirmisekiz yıl değil, yirmisekiz saat hapse mahkûm olmazdı) (3.1.1950)
8 — Dreyfüs Meselesi, (Nâzım Hikmet dâvası münasebetiyle Dreyfüs meselesinden sık sık bahsedilmiştir. Bugünkü neslin meçhulü olan bu meşhur davanın hikâyesi aşağıdaki yazıda hukukî bakımdan anlatılmaktadır) (20.1.1950)
9 — Dreyfüs - Nâzım Hikmet (Yüzbaşı Dreyfüs, vatan hiyaneti suçundan mahkûm edildiği ve aleyhinde doğru, yanlış maddî deliller de mevcud olduğu halde, 4 sene gibi kısa bir zaman içinde, haksızlığın mevcudi-

yeti anlaşılmış ve adalet yerine getirilmiştir. Nâzım Hikmete isnad edilen bir çift sözün, hiç bir kanun nazarında suç teşkil etmemesine ve bunların söylendiği hakkında en küçük bir delil bulunmamasına rağmen, o, 12 senedenberi hapishanelerde yatmaktadır. Bu büyük ve müthiş adlî hatanın da, pek yakında telâfi edileceğini görmek, kanununun hâkim olduğu şu aziz topraklarda yaşayan her vatandaşın en tabiî hakkıdır) (28.1.1950)

10 — Hakkın müdafaası (Memleketimizde hukuk sahnesinde, 300 senedenberi medenî dünyada eşine rastlanmayan bir adlî hata mevzuu durmaktadır. Onu, hukuk devleti mefhumuna yakışacak şekilde ele alarak intaç etmek zarureti vardır. Adlî hatada ve dolayısıyle haksızlıkta ısrar, yalnız adalet ve hukuk mefhumuna değil, vicdana da aykırı düşen bir hareket sayılır.) (2.2. 1950)

Bu yazılar kamuoyunda çok olumlu etkiler yaptı ve Sayın Sebük, yalnız bu yazıları yazmakla yetinmedi, Nâzım Hikmet'in affı için de çok uğraştı. İşte 27 yıl sonra ilk kez bu değerli kriminoloji uzmanı Nâzım Hikmet'in mahkûmiyetleriyle, ilgili davanın içyüzünü kamuoyuna nasıl açıkladığını ve o dönemin hiç bilinmeyen olaylarını ve anılarını sunduğumuz Tebliği ile ilk kez açıklıyor. Mehmet Ali Sebük'ün Tebliği şudur:

Türkiye Yazarlar Sendikası, Şair Nâzım Hikmet'in 75'inci doğum yılı nedeniyle bir hafta düzenledi. Bu nedenle şairin çeşitli yönlerini ele alan toplantılar yapıldı. Sendikanın Spor Sergi Sarayında orta-

ya koyduğu toplantı hepsinden başarılı oldu. Ünlü yazar ve tanınmış mizah ustamız Aziz Nesin, orada bir konuşma yaptı. Nazım'ın kişiliğini ortaya koydu. Genç işçi kızları Nazım'ın şiirlerini okudular. Müzik şölenleri düzenlediler. Ömrüm oldukça bu toplantının izlerini unutamam. Toplantıya geç kaldığım için demir kapıları aşamadım. Dışarıda dahi içerdeki kadar bir kalabalık vardı. Herkes kapının önüne yığılmış içeri girmek istiyordu. Ümitsizlik içinde kapıya yanaştım. İçeriye kuş uçurulmadığını gördüm. Dönmek üzere iken, kalabalık arasından bir genç, bu, Nazım Hikmet'in avukatı Mehmet Ali Sebük'tür, kapıyı açınız, içeri girsin dedi. İçerden izin alındı ve demir kapı açıldı. Girdim. Şöleni zevkle izledim. Nazım'ın şiirlerini, oyunlarını ve yazılarını dile getirecek kadar işçilerimizin bilinçlendiğini görerek mutlu oldum. Onlar adeta Nazım'ın sanatçı kişiliğini kendilerine bayrak yapmışlardı. Değme Profesyonel sahne sanatçıları bile onlar kadar heyecanlı ve olgun bir hava içinde Nazım'ı canlandıramazlardı.

Nazım özgürlüğe kavuşalı tam yirmiyedi yıl oldu. İlk defa onun avukatlığını yaptığımdan dolayı, toplumda ayrıcalı bir muameleye ve sevgi gösterisine muhatap oldum. Çoğu kez tam tersine, onun özgürlüğü uğruna çaba harcadığım için, çeşitli iftiralara uğradım.

Başka salonlarda da buna benzer toplantılar oldu. Boğaziçi Üniversitesinde düzenlenen böyle bir toplantıya daha tanık oldum. Arkadaşım sayın yazar Kemal Sülker'in ve daima Nazım'ın yanında gördüğüm ressam İbrahim Balaban'ın güzel konuşmalarını zevkle dinledim. Bu arada şairin hukuksal açıdan mahkûmiyetini ele alan önemli bir toplantı da

düzenlendi. Küçük Sahne'de yapılan bu toplantıya İstanbul barosu da değer verdi. Beni, sayın meslekdaşım Kemal Kumkumoğlu ile birlikte konuşmacı olarak oraya gönderdi. Ayrıca baro başkanı ve fikir adamı kıymetli arkadaşım Orhan Apaydın bu toplantıya katılacağımı gösteren bir de mektup vermek nezaketinde bulundu. Benim için değer taşıyan bu mektup aynen şudur:

Sayın Meslekdaşım.

Türkiye Yazarlar Sendikası tarafından şair Nazım Hikmet'in 75'inci doğum yıldönümü nedeniyle düzenlenen «Hukuksal yönden Nazım Hikmet» konulu açık oturuma siz, üstadımızın katılmasını rica ediyorum.

Nazım Hikmet'in 1938'lerde Askeri Mahkemelerde görülen davalar sonunda mahkumiyetine karşı, Hukuk açısından yaptığınız, mesleğimizi yücelten büyük mücadeleniz asla unutulmıyacaktır.

Bu nedenle açık oturumda bulunmanız tarihi bir mana da taşımaktadır.

Teklifimi kabul buyuracağınıza inanıyorum. Derin Saygılarımla.

İstanbul Barosu Başkanı
Av. Orhan Apaydın

İLGİNÇ BİR ANI VE ÖZLEM

İlk defa şimdiye kadar Nazım Hikmet'in zindandan kurtulma savaşı için yaptığım hizmetten dolayı, mensup olduğum baronun başkanından ödül almış oluyordum.

Vaktiyle Nazım Hikmet'i hapishaneden alıp annesinin evine bıraktıktan sonra İstanbul barosu başkanlığına baş vurmuştum. Ortaya çıkan adlî ha-

tanın baroca da ele alınmasını ve yapılacak oturumun kitap haline getirilerek memleket ve dünya hukukçularının gözleri önüne serilmesini istemiştim. İstanbul Üniversitesinden de ayni istekte bulundum. Fakat her iki kurum, böyle bir toplantıyı düzenlemek yürekliliğini gösteremediler. Oysa, bugüne kadar batı ülkelerinde ve bütün dünyada onun için bir çok toplantılar yapılmış ve özel olarak jübileler tertiplenmiştir. Paris'te yapılan bu jübilelerden birisinde ben de hazır bulundum. Fakat ülkemizde, sanki o bizim öz evladımız değilmiş ve değeri yokmuş gibi, en küçük bir anma töreni dahi yapılamadı. Oysa TRT dahi o günlerde Nâzım Hikmet'in kişiliğinden, sanatından ve başına gelen korkunç adlî hatadan söz ederek görevini yapacaktı. Fakat yargı organlarının kararlarını uygulamamak suretiyle o kurumun başına oturtulan kişiden zaten böyle halka dönük ve tarafsız bir davranış beklenemezdi. İşte yirmiyedi yıldan beri ilk defa Küçük Sahne'de geç de olsa hukuksal açıdan bir toplantı yapılacak ve anılarımız dile getirilecekti. Fakat salona girdiğimiz zaman, sevincimiz uzun sürmedi. Çünkü İstanbul valiliğinin yasaklama kararı ve bunu yerine getirmek için gelmiş olan üniformalı polislerle karşılaştık. Böyle bir toplantı nasıl yasaklanır?

Türkiye Yazarlar Sendikası, yazar ve şair Nazım Hikmet için hukuksal açıdan toplantı yapamaz mı? Yapar. Hem de bir değil istediği kadar toplantı düzenlemek hakkıdır. Mevcut yasalar bunu engelleyemez. Özellikle 27 mayıs anayasası toplantı özgürlüğünü garanti etmiştir. Yasaklama kararında ileri sürülen engellemelerden hiç birisi gerçek hukuk zihniyeti ve demokratik kanunlarla bağdaşamaz. Bu eylem Sendikalar Kanununda sözü geçen «ya-

sak faaliyetler» arasına giremez. Devlet kadroları içinde görev alan hukukçular, memleketimizin diktatörlükle yönetildiği devirlerde genellikle vatandaş aleyhinde uygulamalar yapmışlardır. Fakat 27 Mayıs anayasasının hakim olduğu bir dönemde, ayni zihniyetin ayakta durması insanı ümitsizliğe düşürür. Aslında bu toplantıya sayın valinin de şeref vermesi ve hatta söz alması doğaldı. Bu sözlerinde, adli hatayı ortaya koymak için zahmetli emekler harcamış olan avukatına teşekkür etmesi ve devlet tarafından haksız yere zindanda yatırıldığı için de, özür dilemesi gerekirdi.

Demokratik rejim ve zihniyet bunu zorunlu kılar. Bu konuya taze bir Amerika örneğini eklemek istiyorum. 1970 yılında cinayetten mahkûm olan bayan Mary Fitzpatrick, hapishane hücresinden çıkarılarak Beyaz Saray'a gönderilmiş, Cumhurbaşkanı Carter'in eşinin müracaatı üzerine, kefaletle salıverilmiştir. Carter'in dokuz yaşındaki kızı Ammy'ye dadılık edecektir. Bu zenci kadının hapishaneden alınarak Beyaz Saray'a getirilmesi işi, kimseyi rahatsız etmemiş ve bir cinayet sanığı olması kimseyi etkilememiştir. Fakat herhangi bir suçun faili olmadığı halde on üç yıl yok yere zindanlarda çürütülmüş olan bir Türk şairinin öldükten sonra dahi, hatırası anılamamıştır. Bu iki ayrı zihniyet arasındaki uçurum doldurulamıyacak kadar geniştir.

HASTA NÂZIM'A RAPOR VERİLMESİ

Bu konuya uygun düşecek bir anımız da vardır. Onu da burada ortaya koymalıyım. Ben baktiyle Nâzım Hikmet'in savunmasını üzerime aldığım zaman onu Bursa'dan alıp İstanbul hapishanesine

getirttim. Bu da Devlet başkanı İnönü'nün özel izniyle ve başbakan yardımcısı Sayın Nihat Erim'in emriyle oldu. Kendisini Cerrahpaşa hastanesine yatırdık. Klinik ve laboratuvar muayenelerini yaptırdık. Hasta olduğu ve cezasının ertelenmesi gerektiği ortaya çıktı. Fakat hastahane, bu sonucu meydana koymaktan çekiniyordu. Çünkü o devirde herkes Nazım Hikmet konusunda korku ve yılgınlık içinde idi. Durumu dostum Cumhuriyet gazetesi başyazarı sayın Nadir Nadi'ye açıkladım. Beni hemen yanına aldı. Birlikte İstanbul valisi Fahrettin Kerim'in makamına gittik. Durumu anlattık. Ve alınan raporun ortaya konması için baş hekim Dr. Esat bey nezdinde tavasutta bulunmasını rica ettik. Hiç düşünmeden telefonu eline aldı. Ve şu konuşmayı yaptı:

— Esat bey, Nazım Hikmet'in avukatı Mehmet Ali Sebük şimdi yanımda bulunuyor. Nazım'ın tam teşekküllü hastahanenizde laboratuvar ve klinik muayenelerden geçtiğini ve hapishanenin şartları ile bağdaşmayacak hastalıklarının ortaya çıktığını, buna rağmen gerçek raporun hâlâ ortaya konulamadığını söylüyor. Biliyorsunuz ki, biz doktorlar hastaya hasta, sağlama sağlam demek için vaktiyle yemin ettik. Onun için ortada duran bilimsel gerçekleri konuşturmakdan çekinmeyin.

Esat bey namuslu, bilgili, fakat diktatörlükle yönetilen bir ülkede fazla yürekli bir yönetici sayılmazdı. Buna rağmen görevini yapmak için hazırlığa geçerken, hastahane avlusunda «komünistler serbest bırakılıyor» diye bir slogan duyuldu. Sağcılar hastahaneyi basmışlardı.

Yirmi yedi yıl önceki diktatörlük rejiminin İstanbul valisi, nasıl insanî duygularla davranıyor ve yönetimin kendisine kötülük yapabileceğinden çekin-

miyorsa, ayni davranışı bugünün İstanbul valisinden de beklemek hakkımızdır. Saydığımız vali sayın Namık Kemal Şentürk döneminde, geriye dönüşü gösteren böyle bir uygulamanın ortaya çıkmamasını çok isterdik. Oysa vali ne yapmalıydı? O da bu toplantıya katılarak şeref mevkiinde oturmalı ve söz alarak kısa bir konuşma bile yapmalıydı. O zaman, vatandaşımız olan bir Türk şairinin on üç yıldır haksız yere zindanda çürütülmesinden duyduğu üzüntüyü belirterek salonda hazır bulunan kız kardeşinden ve adli hatayı ortaya koymuş olan avukatlardan özür dileyecekti. Demokrasi ile yönetilen bir memleketin valisi bu tarzda hareketle yükümlü idi kanısındayım.

İşte Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı Aziz Nesin, yönetimin bu eylemi önünde «hukuk açısından Nazım konusu» hakkındaki anıların bir yazı dizisi halinde yayınlanmasını istedi. O gün konuşma için gelenlerden birer yazı istedi. Ayrıca da Nazım Hikmet'in özgürlüğe kavuşmasını sağlayan çabalarla dolu dosyamızı kitap halinde yayınlamak teklifinde bulundu. Ben de kabul ettim. Şimdi ilk iş olarak bu yazıyı TYS'ye veriyorum. Arkasından da bir çok gerçekleri taşıyan kitabımı da yayınlıyacağımı belirttim.

NAZIM HİKMET'İN ÖZGÜRLÜK SAVAŞI

Yıl 1949'un başları. Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman, bir gün bana Şair Nâzım Hikmet'in hangi hapishanede bulunduğunu sordu. Onun Bursa hapishanesinde yattığını ve kendisi ile görüşmenin kesin olarak yasaklandığını, fakat Cumhuriyet savcısı olan arkadaşım İzzet Akçal'a bir mektup

verebileceğimi söyledim. Ben o dönemde bu gazetenin hukuk müşaviri ve Ahmet Emin Yalman başta olmak üzere, bütün yazarların avukatı idim. Ayrıca hukuka, kriminolojiye ve demokrasiye dair yazılar da yayınlıyordum. Yalman hemen Bursa'ya gitti. Nazım'ın on üç yıl hapishanelerde haksız yere yattığını öğrendi. Kendisiyle konuştu. Döndüğü zaman durumu bana anlattı. Arkasından 'Fikret ve Nazım Hikmet' diye bir başyazı taslağını hazırlıyarak bana gösterdi. Ben de bunun basılabileceğini söyledim. Zira o devirde, gazeteler mahkeme kararı olmadan, hükümetin bir telefon emri ile kapanabiliyordu. Onun için büyük gazete hukuk müşavirleri, her makaleyi okumak ve vize etmek zorunda idiler. Fakat gazetenin yazı işleri müdürü bu makaleyi yayınlamaktan korktu. Aradan bir ay geçti. Yalman tekrar ayni yazıyı ortaya çıkardı. Bu yazı 19.8.949 tarihinde yayınlandı. Burada Nazım'ın hapishanede kalması komünist ajanlarının işine yarıyacağını belirtti. Bunun üzerine Nazım'ı sevmeyenler derhal harekete geçti. Bunlar resmi mercileri de harakete getirmek istediler. Hukukçu olmayan Yalman'ın nasıl olur da haksız mahkumiyetten söz edebildeceğini ileri sürdüler. Yalman tekrar Bursa'ya gitti. Döndüğü zaman, bana şöyle dedi:

«Nazım Hikmet, sağ kanattan yapılan saldırılara çok üzüldü. Davanın bir kriminoloji uzmanı olarak senin tarafından ele alınmasını ve kriminoloji biliminin ışığı altında suçsuzluğunun ispatlanmasını istiyor. Seni Bursa'ya davet ediyor. Vekâlet verecek.»

Bu davet üzerine Bursa'ya gittim. Yakın arkadaşım Cumhuriyet Savcısı İzzet Akçal, beni, müdürün odasına götürdü. Nâzım'ı da oraya çağırdı,

konuşmaya başladık. Fakat sözlerimiz kontrol altında idi. İçerde bir de, zannedersem ses alma cihazı vardı. Olay yaratmak istemedim. Nazım'la göz kaş işaretleri yaparak tedbirli konuştuk. İlk konuşmamız dört saat sürdü. Bir Noter çağırıldı bana vekalet verdi. Ayrılırken kendisine şöyle dedim:

«— Vekaletinizi aldım. Fakat savunmanızı henüz kabul etmedim. Önce Ankara'ya giderek her iki dosyayı inceliyeceğim. Size yararlı olacağım kanısına varırsam, davanızı kabul edeceğim. Aksi takdirde sizi boşu boşuna ümide düşürmek istemem.»

DÜNYANIN EN KORKUNÇ ADLÎ HATASI

Nâzım'dan ayrılınca Ankara'ya gittim. İki ayrı mahkemeden verilmiş olan kararları ve dosyaları aradım. Bu siyasi ve tehlikeli davalara ait dosyaları ele geçirip incelemek kolay olmadı. Yüksek makamlardan izin almak gerekti. Dosyaları günlerce inceledim. Bu inceleme sona erdiği zaman tüylerim diken diken oldu. Zira şimdiye kadar dünyada işlenmiş adlî hataların en korkuncu ile karşı karşıya bulunuyordum. Bu korkunçluk, adlî hatanın bile bile işlenmiş olmasında idi. Üst üste, beş çeşit hata işlenmişti. Ankara'dan hemen Bursa'ya geçtim. Nâzım beni heyecanla bekliyordu. Durumu kendisine anlattım. Derin bir nefes aldı ve yüzüne pembe bir renk geldi. Kendisine bir çalışma programı teklif ettim. O da şu idi:

1 — Suçluluğu hakkında genel oyda körü körüne belirmiş bir kanı vardı. Gerçeği aydınlatmak için, daha önce yayın yolu ile bu kanıyı silmek ve genel oyu tarafımıza çekmek.

2 — Askerî mahkemelerin antidemokratik ka-

nunlarla ve emirle yönetildiğini ve Nâzım'a ait hükümleri de bu metodlarla verildiğini meydana koymak.

3 — İktisaden ve fikren geri kalmış ülkelerde kamu oyunun önemli bir etkisi yoktur. Her şey yöneticilerin elindedir. Bu bakımdan, söz konusu yöneticileri ikna etmek için devlet ve hükümet büyükleri ile karşı karşıya geçip konuşmalar yapmak.

4 — Adli hata, devlet büyükleri tarafından da kabul edilince kanun yollarına girmek. Karar tashihi, muhakemenin iadesi ve özel affa baş vurmak.

Nazım bu programı olumlu buldu ve kabul etti. Yalnız bana şöyle dedi:

— «Üstad, bana komünist diyorlar. Hem de en tehlikeli türden. Benim savunmamı kabul ederek işe başlarsanız, size de çeşitli damgalar vurulacak ve başınıza umulmadık belâlar gelecektir.»

Ben:

«Sizin komünist olup olmadığınızı savunacak değilim. Bir vatandaş olarak suçsuz olup olmadığınızı ele alarak haksızlığı meydana koyacağım. Bir avukatın görevi budur. Bundan dolayı gelecek her türlü belâya boyun eğmek, kazaya rıza göstermek gerekir» dedim.

İstanbul'a döner dönmez Vatan gazetesine bir rapor verdim. Ve Nazım Hikmet davasının durumunu belirttim.

Gazete ile mutabık kaldıktan sonra, Nazım Hikmet'e değinen ve «Nâzım Hikmet meselesi» başlığını taşıyan ilk yazıyı yayınladım. 11.11.1949 tarihinde yayınlanan ve Nâzım Hikmet'in avukatlığını kabul ettiğimi belirten bu yazı, memlekette umulmadık büyük bir tepki yarattı. Öneminden dolayı Nâ-

zım Hikmet konusunda tarihi değeri bulunan bu yazıyı aynen yayınlıyorum.

«NÂZIM HİKMET» SORUNU

«Aşağı yukarı 12 yıldan beri ülkemizde bir «Nâzım Hikmet» sorunu vardır. Bu konuyu örten esrar perdesi, şimdiye kadar, bir türlü açılamamıştır.

Gerçi, kendisinin hapishanelerden birinde yatmakta olduğu bilinmektedir. Ama, suçu nedir? Bu suçun delilleri nelerdir? Verilen ceza ne kadardır? Kendisini yargılayan merci hangisidir? Bütün bu soruların cevapları vatandaşlarımızın bir bölüğünce hâlâ bilinmemektedir.

Durum böyle olunca, Nâzım Hikmet sorununu herkes kendi kişisel görüş ve düşünce açısından yorumlamaktadır. İş bu yola sapınca, çok doğal olarak, birbirini tutmayan fikir ve görüşler çıkmaktadır ortaya. Kimisi onun suçsuz, kimisi de suçlu olduğunu öne sürmektedir. Ama hiç kimse kendi kanısının desteğini bulup ortaya koyamamaktadır.

Geçen yıl, Bursa Cumhuriyet Savcılığı Vatan (gazetesi) başyazarı aleyhine bir basın davası açmıştı. Bu davanın savunması için Bursa'ya gitmem gerekti. Âdetim olduğundan, Bursa hapishanesini de ziyaret ettim. Müdür bana hapishaneyi gezdirdi. Mahkûmlarla konuşurken orada yatan Nâzım Hikmet'le de görüştüm. Ama bu görüşme, daha çok, infaz hukuku ve Bursa hapishanesi üzerineydi. Kendisi, mahkûmiyetini gerektiren olaydan söz açmadı. Ben de ona bir şey sormadım. Avukatlıktaki ihtisas alanım bakımından, siyasî olaylar ve siyasî suçlar beni zaten pek ilgilendirmez. Bu suçların krimi-

niloji açısından değerleri de azdır. Bu yüzden, başka ülkelerde, sık sık, bu gibi suçları içine alan af kanunları çıkarılır ve telâfi edilemeyecek zararların önüne geçilmeğe çalışır.

Benimle birlikte yaptığı gezilerden birinde Vatan başyazarı da hapishaneyi ziyaret etti ve Nâzım Hikmet'le görüştü. İstanbul'a dönerken bana bu ziyaretten söz etti ve Nâzım Hikmet sorununu anlattı. Bu ziyaret ve görüşme izlenimlerini kaleme aldığını hatırlıyorum. Ama o sıralarda, gazete, basın yasasının pençesinde kıvranıyordu. Yersiz ve gereksiz bir sürü dava açılmıştı. Bu durumdan dolayı zor anlar geçirmeye başlamış olan sorumlu arkadaşlar bu makaleyi yayımlamaktan çekindiler.

Birkaç ay önce, vatan başyazarı, bir vesileyle, Bursa'yı tekrar ziyaret etti ve Nâzım Hikmet'le görüştü. İstanbul'a döner dönmez «Tevfik Fikret - Nâzım Hikmet» başlıklı bir makale yazdı. Gazete davayı ele almıştı. O gazetenin hukuk müşaviri ve avukatı olarak, benim de tekrar Bursa'ya gitmem ve işi yerinde incelemem gerekti. Sırf bu iş için Bursa'ya gittim ve Nâzım Hikmet'le görüştüm. Bana mahkûmiyetine yol açan olayı anlattı ve kendinde bulunan dava evrakını verdi. Ben bunlarla yetinmeyerek resmi mercilerde bulunan bu konuyla ilgili dosyaları da incelemek gereğini duydum. Nâzım Hikmet bana vekâlet vermeyi uygun buldu.

Uzun zamandan beri kamuoyunu meşgul eden bu «hukukî olayı» esaslı şekilde incelemeye koyuldum. Kesinleşmiş olan mahkûmiyete ilişkin dosyaları kriminolojinin ışığı altında inceden inceye gözden geçirirken şu soruların cevaplarını bulmaya uğraştım: Nâzım Hikmet'e yüklenen ve işlediği kabul edilen cürümler nelerdir? Bu cürümlerin öğeleri ve

delilleri nelerdir? Cürümler ceza yasalarının hangi maddelerine uydurulmuştur? İşlenen cürümlerle yasaların bu maddeleri arasındaki ilişkinin derecesi nedir?

Bu arada, söz konusu suçları işlediği öne sürülen Nâzım Hikmet'in psikolojisi üzerinde de bir süre durdum. Çünkü, kriminolojide, suçlu sayılan insan, işlenen suçtan daha önemlidir. Onun üzerinde de durulması gerekir. Bütün bunları ve özellikle de, 28 yıl ağır hapis cezasıyla sonuçlanan kararda etkisi ve rolü bulunan bütün hukukî öğeleri incelemek zorunda kaldım.

Demokrasiyle yönetilen ülkelerde fikir ve düşünce özgürlüğü vardır. Taşıdığı fikirden dolayı hiç kimse suçlanamaz ve kınanamaz. Yalnız, her ülke, bu fikirlerden hangisinin yayılmasını tehlikeli görürse, ona karşı yasal önlemler alır ve yaptırımlar koyar. Bizim yasalarımız da, özellikle son zamanlarda, sağ ve sol ideolojilerin yayılmasını tehlikeli bulmuş ve gerekli yaptırımları koymuştur. Ama böyle soyut ideolojileri kuramsal olarak beğenen ve kafasında taşıyan vatandaşları da suçlu saymamıştır ve sayamaz. Çünkü, suçu oluşturan şey, taşınan fikirler değil, sadece eylem ve davranışlardır.

Bu bakımdan, ben, Nâzım Hikmet işini üzerime alırken, onun, beyninde taşıdığı ya da taşımadığı soyut fikirlerle hiç bir zaman ilgilenmedim. Kendisine bu konuda hiç bir soru sormadım. Ben bir hukukçuyum. Beni sadece Nâzım Hikmet'in bu olaydaki eylem ve davranışları ilgilendirir. İşte, dosyada rastladığım bu eylem ve davranışları, yasanın kalıpları içine koyarak, onların tehlike derecesini kendi görüş açımdan ölçmeye uğraştım.

Hukukta herkesin eylemine değer biçen ortak

bir ölçü vardır: Yasa... İşte, Nâzım Hikmet'in yaptığı öne sürülen eylemlerini ben de bu ortak ölçüye vurdum. Önce, ortada, yasaya aykırı ve mahkûmiyeti gerektirecek bir olayın bulunup bulunmadığını araştırdım. Sonra, yasaya aykırı bir durum varsa, bunun karşılığı olan ceza miktarı nedir, noktası üzerinde durdum.

Hukuk biliminin tarafsız yöntemlerini uygulayarak gerçekleştirdiğim bu çalışmaların sonuçlarını, seri makaleler halinde, kamuoyunun huzuruna çekinmeden koyacağım. Bu yazıların sonu alındığı zaman görülecektir ki; Nâzım Hikmet'in ağır mahkûmiyetinde açık ve belli adlî hatalar vardır. Bunları ayrıntılarıyle açıklamak ve göstermek görevimiz olacaktır. Bu hataları, bütün çıplaklıklarıyle, ilgili mercilerin gözleri önüne sereceğiz. Savunduğumuz esas ve ilkelerin doğruluğu ya da sonuç olarak, adlî hatanın varlığı kabul edilince, geri kalan cezanın çektirilmesini derhal durdurmak gerekecektir. Çünkü, suçsuz bir adamın hapishane köşelerinde inlemesi kadar kamuoyunu sarsan ve adalet duygusunu inciten hiç bir şey düşünülemez.»

Bu yazı, Nâzım Hikmet davası üzerine örtülmüş olan siyah örtüyü, ilk kez bir miktar araladı. Zira bu makale, hukukçuların ve doktorların «fethimevt» dedikleri mezar açma gibi bir hareketti. Etrafa büyük kokuların yayılacağı ve bazı kimseleri rahatsız edeceği belli idi. Yazının yayınladığı gün, sanki yer yerinden oynamıştı. Bir taraftan takdir ve teşvik sesleri, diğer yandan tehditler, küfürler. Ölüm tehditleri de bu arada kendini gösteriyordu. O gün Nâzım'ın annesi bayan Celile de, yazıhaneme geldi. Boynuma sarılarak sevinçden hüngür hüngür ağlamağa başladı. O da bana vekâlet verdi. Yazılarım

sırasıyla yayınlanmağa başladıktan sonra, Nâzım'ın, endişesinde haklı olduğu anlaşıldı. Yalnız bana değil gazeteye de tehditler yağmaya ve günden güne artmaya başladı. Fakat Yalman, yürekliliğini ortaya koydu ve şöyle dedi:

«Madem ki suçsuzluk kesindir, gazete olarak her türlü saldırıyı ve sonucu gözümüze alacağız. Siz avukat olarak yazılarınızda ve çalışmalarınızda devam ediniz.»

Cumhuriyet savcıları herhangi bir tepki göstermediler. Aleyhimde kamu davası açmadılar. Neden? Ben yazılarımda Nâzım Hikmet'in idolojisi üzerinde asla durmadım. Hatta komünist olup olmadığını, kendisine bile sormadım. O da bana bu konuda hiç bir şey söylemedi. Ben onu haksızlığa uğramış bir Türk vatandaşı olarak ele aldım. İster komünist, ister sosyalist, ister faşist olsun, benim için fark etmezdi. Kriminoloji bilimi, insanların düşünceleri ile değil eyleme dönüşmüş fikirleri ile uğraşır. Meslek hayatımda daha bir çok komünizm isnadına uğramış gençleri savundum. Hepsi beraet etti. Bu gün kimisi doçent, kimisi profesördür. Siyasi iktidarları eleştirdikleri için fişlenmiş ve tutuklanmışlardı. Başka günahları yoktu.

Yalnız Ahmet Emin Yalman, «Nâzım Hikmet'le hesaplaşma» diye bir makale daha yazarak onun ideolojisi üzerinde durdu. Ve kanaatlerinden vaz geçmesini kendisinden istedi. Nâzım Hikmet, bu yazı karşısında büyük bir teessüre kapıldı. Ve Ahmet Emin'le arası açıldı. Onları barıştırmağa çok uğraştım. Nâzım Hikmet barışmağa yanaşmadı. Fakat bana yazdığı bir mektupta, artık Vatan gazetesinde bu konuda yayın yapmamamı istedi. 'Peki', dedim. Fakat başka gazeteler bu yazıları basamı-

yacaklarını söyleyince, naçar kalarak Vatan'da yayına devam ettim. Adlî hatayı ortaya koyan yazılarım sona erdi. Bunlar şudur: 1. Nazım Hikmet sorunu, 2. Nazım Hikmet davasının subut delilleri, 3. N. Hikmete ait suç unsurları, 4. N. Hikmetin cezası, 5. Nazım Hikmetin cezası, 6. Büyük adli hata, 7. Askeri adalet diye bir hukuk şubesi yoktur, 8. Dreyfus Sorunu, 9. Dreyfus - N. Hikmet, 10. Hakkın savunması.

Bu yazılar, aksamadan yayınlandı. Ve memleket kamu oyunda büyük bir hayret uyandırdı. Ben bu yazılarımda parlamentoyu, hükûmeti, idareyi, askerî adaleti, askerî hakim ve savcıları, şiddetle eleştirdim. Haksız **mahkûmiyetin oluşunda bütün bu kurumların** derece derece suçları ve ihmalleri olduğunu ortaya koydum. Nâzım Hikmet'in suçsuz olduğu anlaşılınca, kamuoyu harekete geçti. Ve Nâzım Hikmet'in yeğenleri tarafından affı hakkında çıkarılan listeyi onayladı. Adlarını verdiğim kişilerden, Yahya Kemal dışında, hiç kimse imza vermekten çekinmedi. O kadar ki, bu haksız kararları vermiş olan yargıç ve savcılardan da hiç birisi ağzını açmadı. Susmakla haksızlığı kabul etmek asaletini gösterdiler. Yanlış düşündüğümü, mübalağalı yazdığımı ileri süren bulunmadı. Fakat Nâzım'ın affı için çıkardığımız listeyi, imzalayanların tümüne, sonraları, **komünist** damgasını vurdular. Oysa bu listede imzaları olanlar, o dönemde kalbur üstü kalmış entellektüellerdi. Yürekli insanlardı doğrusu. Bu iş de sona erince, Ankara'ya gitmek, devlet ve hükümet yöneticileri ile görüşerek, adlî hatayı onlara da kabul ettirmek sırası geldi. Bu fasıl uzun sürdüğü için, kısa keseceğim .Başta devlet başkanı İnönü olmak üzere başbakan, başbakan yardımcısı, tek

parti genel başkan vekili, adalet bakanı, hapishaneler genel müdürü ve diğerleriyle uzun görüşmeler yaparak gerçekleri kendilerine hiç bir şey saklamadan anlattım. Yalnız Bursa'dan Ankara'ya hareket etmeden önce Nâzım'la görüştüm. Kendisi bu eyiemlere bir katkıda bulunmak istedi. Ve açlık grevine yatmak düşüncesinde olduğunu bana söyledi. Ben de «yararlı olur» dedim. Yalnız sağlığı açısından durumunun, açlık grevine uzun zaman dayanamayacağını bildirdim ve dikkatli olmasını söyledim. Hapishane doktoru ile görüşerek kendisine çaktırmadan, gıda verilmesini önerdim. Hakikaten Ankara'daki görüşmelerimde bu açlık grevinin büyük etkisi oldu. Başta İnönü olmak üzere, bütün devlet ve hükümet büyükleri istediğimizi yapmağa hazır olduklarını bildirdiler. Hatta İnönü, «sizin için ne yapabilirim. Bu adlî hatadan daha evvelce haberim ve malûmatım yoktu. Şu anda büyük bir üzüntü içindeyim» dedi. Ben de sayın Paşam, her şeyden önce ilk ağızda, Nazım'ı Bursa'dan İstanbul'a naklettiriniz. Çünkü oradaki doktorlar, hasta olduğunu gördükleri halde, rapor vermiyorlar ve onu hapishanede tutuyorlar dedim. Hemen hükümet başkan yardımcısı Sayın Profesör Nihat Erim'i ziyaret etmekliğimi önerdi ve kendisine telefon etti. Ben de Nihat Erim'e durumu anlatarak adalet bakanına emir vermesini ve Nazım'ın İstanbul'a getirtilmesini rica ettim. Adalet bakanı derhal emir vererek, Nazım'ı İstanbul'a getirtti. Onu önce Paşakapısı cezaevine sonra da isteğim üzerine Cerrahpaşa hastahanesine yatırdılar. Fakat daha önce, işlerimizin yolunda gittiğini bu itibarla açlık grevine son vermesini, kendisine rica etmiştim. Bursa'dan, kalmakta olduğum Ankara'daki Çelikpalas oteline şu telgrafı gönderdi:

«Taleplerinizin kabul ve tetkik edildiğini bildirmeniz üzerine, şimdilik açlık grevini durduruyorum». Bu açlık **grevi** konusu, yayınlıyacağım kitapta daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Ondan sonra yine bu açlık grevinin gölgesi altında, bütün kanun yollarına baş vurdum. Muhakemenin iadesi, kararın tashihi ve özel af yollarını denedim. Fakat Nazım Hikmet'le yaptığımız gizli bir anlaşma gereğince, bu isteklerimin hiç birisinde ağırlığımı koymadım. Zira Nazım genel bir afla özgürlüğe kavuşmayı tercih ediyordu. Bu sayede ayni durumda tutuklanmış veya haksızlığa uğramış kader birliği arkadaşlarını da, uğradıkları haksızlıkdan koruyacağını düşünüyordu. Bu da bir nevi sosyal adalet ilkesinin çerçevesi içerisinde bir düşünce idi. İkimizden başka hiç kimse bunun farkında değildi. Benden başka avukatı da olmadığı için, anlaşmamıza müdahale eden bulunmadı. Rahmetli İrfan Emin Kösemihaloğlu onun avukatı değildi. Kendisinde vekaleti yoktu. O sadece vasisi idi. Onun özlük işlerine bakıyordu. Ankaradaki davalarda kendisini savunmuş olan değerli meslekdaşlarım Saffet Nezihi Bölükbaşı ile Saim Dora ise, bu iki mahkeme kararının kesinleşmesinden sonra davalardan ellerini çekmişlerdi. Yargıtaya yaptıkları müracaatın olumsuz netice vermesinden sonra Nazım Hikmet'i kaderi ile baş başa terketmekden başka bir çarenin olmadığını anlamışlardı. Nazım da onlarla olan ilişkisini tamamiyle kesmiş durumda idi. Fakat ne olursa olsun dosyayı incelediğim zaman, bu iki arkadaşımızın ellerinden gelen bütün gayreti harcadıklarını, fakat 28 yıllık cezanın kesinleşmesine engel olamadıklarını görmekle bu iki arkadaşımızın gösterdikleri çabayı takdir etmiştim.

Batı ülkelerinde olsa idi ve böyle bir adli hata ortaya çıksa idi kamu oyunun tazyiki ile parlamento ve hükümet mutlaka harekete geçer ve buna bir kesin çare ararđı. Fakat ben bu büyük adli hatayı ortaya koyduğum halde hiç kimsenin kılı yerinden oynamadı. Oysa, o zamanki politik sistemi yerinden oynatacak bir yazı yayınladım. İsmi «Büyük Adli Hata» idi. Burada parlamentoyu; hükümeti ve adalet bakanlığını suçladım. Zira Nazım'ın mahkumiyetinden birbuçuk yıl sonra, Milli Savunma Bakanlığı tarafından parlamentoya sevkedilen bir tasarıda, Nazım'ın suçsuzluğu açık bir dille itiraf ediliyordu. Bunu ortaya koyarak Parlamentoyu, Hükümeti ve Adalet Bakanlığını harekete getiremeye ve Nâzım'ın derhal tahliyesini sağlamaya çalıştım. Fakat o zamanki rejim kös dinlemişti. Bu günkü Türk Kamu oyunun gözleri önünde bu yazıyı tekrar sermek istiyorum.

BÜYÜK ADLÎ HATA

Mahkeme kararları iki ana bölümden oluşur: Hüküm fıkrası ve gerekçe. Hüküm fıkrası, suçlunun ispatlanmış bulunan eylemini ve bunun karşılığı olan ceza miktarını gösterir. Gerekçe ise, suçun yasal öğeleri olan ve mahkemece ispatlanmış ve gerçekleşmiş sayılan olguları içerir. Böylece, hüküm fıkrasıyla gerekçe, bir elemanın ilk yarısı gibi, sonuçlandırıcı kararları oluştururlar. Demek ki; hüküm fıkrasıyla gerekçe, biribirini tamamlayan ve davanın sonucunu belirleyen son karardan başka bir şey değildir.

Nâzım Hikmet'in kararındaki hüküm fıkrasını okuduğumuz zaman askerî ceza yasasının 94'üncü maddesine aykırı davranmaktan dolayı mahkûm edil-

diği görülür. Bu madde, birden çok askerî şahsı âmire itaatsizliğe tahrikten söz eder. Ama, hükmün gerekçesi okunduğunda, onun, komünistlik propagandası yapmaktan dolayı cezaya çarptırıldığı anlaşılır. Bu bakımdan, hüküm fıkrasıyle gerekçe arasında bulunması gereken ilgiden ve ilişkiden burada eser bulunmadığı ortaya çıkar.

Acaba Nâzım Hikmet, adlî âmir tarafından hangi suçu işlemekle suçlanmış ve mahkemece cezaya çarptırılmıştır? Gerekçeye bakarak, ona komünistlik propagandacısı mı diyeceğiz; yoksa, hüküm fıkrasına uyarak kendisini askerî isyan kışkırtıcısı mı sayacağız?

Önce, hukuk mantığına baş vurarak bu sorunun cevabını vermeye çalışacağım... Bir Harb Okulu öğrencisine «subay çıktığınız zaman, askerlere önce cumhuriyeti, sonra da komünistliği öğretiniz» dediği kabul edilmiştir. Bu sözden dolayı kendisi on beş yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. On yedi yaşındaki bu genç öğrenci okulunu başarıyle bitirecek, subay olacak, kendisine bir birlik verilecek de, ondan sonra emri altındaki erlere bunları öğretecektir. Bu, işlenemez dediğimiz, öğrencinin işlemesi olanağı bulunmayan suçlar çerçevesine giren bir eylem ve davranıştır. Geleceğe yöneliktir. Nitekim, bu Harb Okulu öğrencisi askerî mahkemece yedi yıl ağır hapse mahkûm edilmiş ve ordudan uzaklaştırılmıştır. Kaldı ki, burada, âmir ve üst de yok, sadece erler vardır. Bu bakımdan, olsa olsa, âmirlerin erlere karşı tahriki karşısında oluruz ki; bunun da uygulanan maddeyle ilişkisi yoktur.

Yine, bir başgedikliye «bana donanmadaki yoksul askerlerin listesini gönder, onlara para yollaya-

cağım» dediği kabul olunmuştur. Donanmadaki bütün yoksul erlerin adlarını bir gediklinin bilmesine olanak var mıdır? Kaldı ki; orduda «yoksul er» söz konusu olamaz. Çünkü; onların her şeyi orduca sağlanmış ve kendileri hiç bir bakımdan dışarıya muhtaç bırakılmamıştır. Demek ki; bu sözlerle herhangi bir tahrikin yapılabileceği mantıken de olanaksız görülmektedir.

Acaba, gerekçede belirtildiği gibi, bu sözler komünistlik propagandası sayılabilir mi? Gerçi, bir hükmün gerekçesinde «Nâzım Hikmet'in siyasî fikirleri, geçmişi, yayınları ve önceki mahkûmiyetleriyle apaçık bir komünist propagandacısı olduğu ve bu ülküsünü donanma içinde gerçekleştirmek için bir askerî şahsı bu amaca âlet ettiği» belirtilmiştir.

Bu gerekçeye göre; Nâzım Hikmet'in suçu, orduda komünizm propagandası yapmaktır.

Bu sözleri hukuk mantığına vurduğumuz zaman, bunların, böyle bir propagandanın gereci olamayacağı pek çabuk anlaşılır. Çünkü; bu sözlerin muhatabı birer şahıstır. Bu sözler bir toplulukta söylenmemiş, buluşma olmamış, ayrı zaman ve yerlerde yinelenmemiştir. Bu bakımdan, bunların, propaganda kavramıyle uzaktan yakından hiç bir ilişkisi olmamıştır. Kaldı ki, bunlar propaganda konusuna girse de, suç konusu oluşturmazlar. Çünkü; o tarihte, orduda komünistlik propagandası yapmak suç değildi.

Demek ki; söz konusu sözler, gerekçeyle hüküm fıkrasında gösterilen suçlardan hiç birisine esas olamazlar. Ama, askerî adalet, o sözleri oca-

ba hangi maddeye giren birer suç saymıştır? Bu noktaya cevap vermek için, elimizdeki bir resmî belgeden yararlanacağız.

Askerî ceza yasasının 148'inci maddesinin değiştirilmesine ilişkin yasa tasarısı millî savunma bakanlığınca hazırlanarak bakanlar kuruluna sunulmuştur. 27.4.1939 tarihinde başbakan Dr. Refik Saydam tarafından TBMM'ne gönderilen bu tasarıda şu satırlar bulunmaktadır:

«Son yıllarda devletimizin hukukî, siyasî ve iktisadî düzenlerini ve anayasayla belirtilen ana niteliklerini bozmak amacıyle, özellikle yabancı düzenlerden yana olarak, ordu içerisinde sistematik şekilde dışarıdan propagandalar yapılmakta olduğu ve ordu mensupları arasında henüz olgunlaşmamış birkaç askerî öğrenci ile öğrenim ve deneyleri yetersiz er ve erbaşların bu eylemlere eğilim göstermelerinin sağlandığı gözlemlenmiştir.

«Devlet kuvvetlerinin en önemli bölümünü oluşturan ordu içinde yapılmak istenen bu tür suikastlerin failleri hakkında gereken yasal koğuşturma yapılmış, şiddetle tepelenmiş ve cezalandırılmışsa da, son zamanlarda her ülkede askerler arasında yapılmaya başlanan bu gibi propagandalar hakkında askerî ceza mevzuatına da açık ve amaca ulaşmayı sağlayacak hükümler koymak zorunluluğu doğmuş ve nitelik Türk ceza yasasının 141 ve 142'-ci maddelerine bu düşüncelere dayanılarak yeni hükümler konulmuştur.

«Yukarıda açıklanan sebeplerle askerî ceza yasasının 148'inci maddesi genişletilmiş, askerliğe ve orduya bu yolla sataşan ve bu askerî suçları işle-

yen sivillerin askerî yargı kapsamına alınmalarını sağlamak için bir fıkra eklenmiştir.»

Burada, komünistlik propagandası yapan «henüz olgunlaşmamış birkaç askerî öğrenciyle erbaşlardan» söz edilmiştir. Ayrıca, «ordu içinde yapılmak istenen bu tür hareketlerin failleri hakkında gereken koğuşturmanın yapıldığı ve kendilerinin şiddetle tepelendiği» eklenmiştir.

Nâzım Hikmet, bu yasa tasarısının hazılandığından bir buçuk yıl önce, 1938 yılında mahkûm edilmiştir. Bu durumda, sözü geçen mahkûmiyet olayının, kendisine ve birlikte yargılandığı askerî şahıslara ait olduğu açıkça görülmektedir.

Yine bu tasarıda «bu gibi propagandalar hakkında askerî ceza mevzuatına da açık ve amaca ulaşmayı sağlamaya yeterli hükümler koymanın zorunluluk haline geldiği» belirtilmiştir.

Gerçekten de, Büyük Millet Meclisi bu tasarıyı görüşmüş ve haklı olarak, kabul etmemiştir. O tarihten sonra, ordu içinde de bu tür zararlı propagandalar yasaklanmış ve faillerine en aşağı bir yıl altı ay hapis cezası konulmuştur.

Yukarıda sözü geçen yasanın gerekçesinde, ordu içinde komünistlik propagandası yapanlar hakkında açık hüküm bulunmadığından Nâzım Hikmet ile öbürlerinin, 94'üncü madde gereğince askerî şahısları âmire itaatsizliğe tahrik eyleminden dolayı mahkûm edilerek şiddetle cezalandırıldıkları dolaylı olarak kabul edilmiştir.

Bu gerekçe, Nâzım Hikmet'e yüklenen suçun, askeri isyana tahrik değil, komünistlik propaganda-

sı olduğunu göstermektedir. Ve askerî ceza yasasında bunun için açık bir hüküm bulunmadığından, örnekseme yoluyla (kıyasen) 94'üncü maddenin uygulandığı bildirilmektedir.

Oysa, ceza hukukunda örnekseme geçerli değildir ve işlendiği zamanki yasaya göre suç sayılmayan eylemden dolayı kimseye ceza verilemez. Bu ilke, ceza hukukunun temel taşlarından birisidir. Yukarıdaki makalelerimden birisinde bu ilkeyi «yasada yeri bulunmayan eylem suç olmaz» özdeyişiyle anlatmıştım.

Öyleyse, elimize geçmiş olan bu resmî gerekçede, Nâzım Hikmet'in, suç sayılmayan bir eylemden dolayı ve örnekseme yoluna gidilerek mahkûm edildiği gerçeğini doğrulamaktadır. İşte, bu makalemizde, gerekçe ile hüküm fıkrası arasında varlığını haber verdiğimiz ayrılık ve uyumsuzluk bundan ileri gelmektedir.

Sebebini yukarıda açıkladığım bu ayrılık ve uyumsuzluk, bu işteki en büyük adlî hatanın sebep ve niteliğini ortaya koymaktadır. Çünkü; Nâzım Hikmet, dünün ve bugünün yasalarına göre suç sayılmayan bir çift sözden dolayı tam yirmi sekiz yıl ağır hapis cezasına mahkûm edilmiştir.

Bu adlî hatadaki ağırlık, bunun 1939 yılından bu yana resmen bilinmekte olmasındadır. Gerçekten de, millî savunma bakanlığının hazırladığı o yasa tasarısının gerekçesindeki, komünist propagandası yapanların (yani Nâzım Hikmet'in) askerî adalet tarafından ağır ve şiddetli cezalarla tepelendiği yazılıydı. Bir satır aşağıda da, bu gibi eylemler için askerî ceza yasasında açık yaptırım (müeyyide) olmadığından, Türk ceza yasasındaki iki maddenin aynen alınması isteniyordu. Bu durum, Nâzım Hikmet'-

in suç sayılmayan bir eylemden dolayı mahkûm edildiğini hükûmete resmen açıklıyordu.

Söz konusu tasarının Büyük Millet Meclisi tarafından kabulünden sonra, hükûmetin hemen harekete geçmesi ve suçsuz olan Nâzım Hikmet'in salıverilmesinin sağlanması gerekirdi. O zamanki hükûmet bu nokta üzerinde durmamış olduğundan, bu müthiş adlî hata bugüne kadar sürüp gelmiştir.

Yirmi yıllık meslek hayatımda sayısız adlî hatayla karşılaştım. Ama, bunun kadar açık ve bu kadar uzun sürmüş olanına rastlamadığımı itiraf etmeliyim.

(Vatan, 20.12.1949)

14 mayıs seçimleri ülkenin kaderini Demokrat Parti'ye teslim etti. Her tarafta bayram havası esmeye başladı. Bir süre sonra, genel af hazırlıkları başladı. Bu konuda seri halindeki yazılarım devam ettiği için, beni de Ankara'ya çağırdılar. Yeni affın geniş kapsamlı olmasını sağlamak için, bir uzman olarak, fikirlerimi açıkladım ve Nâzım'ın kurtulması için affa eklenecek maddeyi gösterdim. Parlamento'da yalnız Tevfik İleri'nin bize karşı çıkacağını biliyordum. Ona karşı İzzet Akçal bir konuşma yapacaktı. Ama, Tevfik İleri fazla yüklenmedi. Parlamentoda başka tepki de görülmeyince, İzzet Akçal konuşmaktan vaz geçti. Yeni yasayla Nâzım Hikmet özgürlüğüne kavuştu. Suçlu olduğu halde değil, suçsuzluğu adlî hata ile ortaya çıktığı için serbest bırakıldı. Adlî hata ortaya çıkmasaydı, özgürlüğe kavuşması beklenemezdi. Çünkü, daha önce çıkarılmış olan genel afların hiç birisinden yararlandırılmamıştı.

Cerrahpaşa hastanesinde kendisini her gün zi-

yaret ediyordum. Af yasası kesinleşince hemen hastaneye gittim. Kendisini ve yanında kalma iznini aldığım gelecekteki eşi Münevver'i yanıma alarak Vâlâ Nurettin'in Salacak'taki evine götürdüm. Burada bir süre dinlenmesinin uygun olacağını söyledim. Annesi, Vâlâ ve bayan Müzehher de böyle düşünüyorlardı zaten. O gün, yemekte bana şöyle dedi:

— Üstad, izin verirseniz, size, Anadolu'mun bir şiirini okuyacağım.

Ve Anadolu.'yu kısrak başına benzeten, o çok ünlü, matematikçi, halkçı şiirini okudu:

Dörtnala gelip uzak Asya'dan
Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan
Bu memleket bizim.
Bilekler kan içinde, dişler kenetli, ayaklar çıplak
Ve ipek bir halıya benzeyen toprak
Bu cehennem, bu cennet bizim.
Kapansın el kapıları, bir daha açılmasın
Yok edin insanın insana kulluğunu
Bu dâvet bizim.
Yaşamak, bir ağaç gibi tek ve hür
Bir orman gibi kardeşçesine
Bu hasret bizim.

On üç yıldan beri özlemini çektiği özgürlüğüne ilk kavuştuğu anda, kendisine mahsus ses tonuyle okuduğu bu şiir, sofrada hazır bulunanların kalbine ve ruhuna bir ok gibi işledi. Önce bayan Müzehher, sonra Vala Nurettin döktü göz yaşlarını. Ben de başka türlü yapamıyacağımı anladım; Onlara katıldım. Nazım Hikmet de, belki ilk defa, heyecanın tutsağı oldu. Onun da gözünden birkaç damla yaş döküldü. Bu, iki yıl süren özgürlüğe kavuşma

savaşının mutlu bir sonuydu. Aradan yirmi yedi yıl geçtiği halde, o günkü sahneyi bir türlü unutamıyorum.

Bir hafta sonra yazıhaneme sosyalist ülkelerin baş konsolosları toplu halde geldiler. Bunların arkasından kapitalist ülkelerin bazı temsilcileri de yazıhaneme uğradı. Birinciler, benden, Nazım Hikmet'in adresini sordular ve kendisine verilmek üzere bir mektup uzattılar. Ayrıca, hasta olduğu için, tedavi edilmek üzere, kendisini Çekoslovakya kaplıcalarına davet ettiler. İkinciler, beni, bu hukuk savaşından olumlu bir sonuçla çıktığım için kutladılar. Onlar da, Nazım'ın herhangi bir isteği olup olmadığını sordular. Aradan birkaç gün geçince, birinciler tekrar geldiler ve ayni istekte bulundular. Ben, durumu, taahhütlü iki mektupla zamanın emniyet müdürü sayın Kemal Aygün'e bildirdim ve bu soruşturulmalarım üzerinde durulması gerektiğini belirttim. Çünkü ben, Nazım Hikmet'in yurt içinde kalarak sanat yoluyle ülkemize hizmet etmesini istiyordum. Harcadığım zahmetli emekler ancak böyle değerlenecekti. Kendisi de Türkiye'de kalarak alınteriyle hayatını kazanmak istiyordu. Ama ikinci bir haksızlığa uğrayarak, hiç hesapta olmayan, askere alınma sorunuyle karşılaştı. Bu, ona, yirmisekiz yıllık mahkûmiyet kararı gibi acı geldi. Kendisinin 4-5 hastalık içinde kıvrandığını ve ciddî bir şekilde tedaviye muhtaç olduğunu, tam teşekküllü hastahanelerin raporlarıyle ortaya koymuştum. Bu raporlar adlî tıp kurulunca da onaylanmıştı. Buna rağmen, ortaya ikinci bir haksızlık atma fikri, acaba kimin aklından geçti? Hâlâ anlayamadım. Öyle anlaşılıyordu ki; Nazım'ın, ülkede kalmasındansa, dışarı çıkması yeğ görüldü. Yoksa; şimdiye kadar söy-

lenegeldiği gibi, kaçma diye bir olay yoktur. Olsa olsa, pasaport yasasına aykırılık vardır. İstediği pasaport kendisine verilmiş olsaydı, bu aykırılık da olmayacaktı kanısındayım. Olayları değerlendirirken tarafsız olmak ve haksızlığa yer vermemek gerekir.

İşte İstanbul valiliği tarafından yasaklanan toplantıda konuşacaklarım bu kadardı. Yirmi yedi yıl sonra ilk defa ağzımı açtığım için, bu kadarı fazla görülmemelidir.

ÇIKAR YOL

YENİDEN YARGILANMADIR!

Pek çok hukukçu, Nâzım Hikmet'in haksız yere mahkûm edildiğini bilmektedir. Pek çok okuyucu da basında bu konuda yazılanları, iftiraları, önemli anıları okurken Nâzım Hikmet'in yukarıdan gelen buyruğun kurbanı olduğunu öğrenmiştir. Ama, ikide bir bazı basın organlarında hâlâ Nâzım Hikmet'i, «Orduyu isyana teşvik» ettiği yalanıyla suçlayanların bu iddia ve iftirası nasıl sona erdirilebilir? Bu konuyu, pek değerli bazı hukukçular kendi aralarında tartışmış bazı çözüm yolları önermişlerdir. Konuyu çok yakından izleyen ve hukukî belgelerle mevcud hukuk yollarını çok dikkatle inceleyen Ankara Barosu avukatlarından ve Çağdaş Hukukçular Derneği'nin değerli Başkanı Sayın Halit Çelenk'in ilginç Tebliğini ilk kez bu yapıt içinde sunuyoruz:

ÇIKAR YOL:
YARGILAMANIN YENİLENMESİDİR!

Halit ÇELENK

Adalet tarihinde birçok ülkelerde büyük «Adlî Hatâ»lar işlenmiştir. Ülkemizde de belleklerden silinmeyen Adlî Hatâ'lar yapılmıştır. Bu tür kararlar

genellikle politik yönü ağır basan ve siyasal iktidarı ellerinde bulunduran sınıfların etkisi altında verilmiş kararlardır.

Nazım Hikmet dâvasında verilen mahkûmiyet kararı da bu nitelikteki kararların ilginç bir örneği olmuştur. Bu dâvada açık bir adlî hata olduğu dâvaya ilişkin belgelerin incelenmesinden anlaşılmaktadır. Bu belgelere göre Nâzım Hikmet'in eylemi, habersiz evine gelen Ömer Deniz adında bir Harpokulu öğrencisi ile bir kez konuşmaktan ibarettir.

Bu konuşma da istenmeden, önceden tasarlanmadan, emrivaki sonunda yapılmış bir konuşmadır. Ömer Deniz'e Nazım Hikmet tarafından söylenen sözler, Cumhuriyet ilkelerinin savunulması ve öğrenciler arasında yayılmaya başlayan faşist düşüncelerle mücadele önerisinden ibarettir. Bunlar, Orduyu isyana teşvik şöyle dursun, başka her hangi bir suçla da ilgisi olmayan sözlerdir. Bu gerçek, dâva dosyasının ve ifadelerin incelenmesinden açıkça anlaşılmaktadır.

Buna rağmen dâvayı gören mahkeme, Nazım Hikmet'in Ömer Deniz'e, okuldan sonra orduya girince köylü erlere Cumhuriyeti ve sonra komünizmi telkin etmesini önerdiğini kabul etmiştir.

Oysa Ömer Deniz Duruşmada Nazım Hikmet'in kendisine bu tür sözler söylemediğini bildirmiş ve iddiayı reddetmiştir. Bu iddiayı doğrulayan başka bir delil de elde edilememiştir.

Dâvaya bakan mahkemece Nazım Hikmet tarafından söylendiği kabul edilen sözlerin, gerçekten söylendiği gibi kabul edilse bile, yine de bu sözler Orduyu isyana teşvik suçunun ya da başka bir suçun unsurlarını oluşturmaya yetmemektedir.

1 — Orduyu isyana teşvik suçuna ilişkin ve

mahkemece olaya uygulanan yasa maddesi Askerî Ceza yasasının 94. maddesidir.

Maddenin başlığı: **«İsyan muharriki ve cezası»**dır.

Madde şöyle demektedir:

«Birden ziyade askerî şahısları hep birlikte âmire veya üste itaatsizliğe veya mukavemete veyahut fiilen taarruza sevk ve tahrik eden isyan muharriki sayılır. Suç yapılmamış veyahut yapılmaya teşebbüs edilmemişse isyan muharriki, beş seneden az olmamak üzere ağır hapis cezası ile cezalandırılır.»

Nazım Hikmet bu maddeye göre yargılanmış ve mahkûm edilmiştir.

Bu maddenin hangi eylemler için uygulanabileceğini anlamak için hukukçu olmaya bile gerek yoktur.

Madde, **«Birden ziyade askerî şahısları hep birlikte...»** âmire itaatsizliğe ve mukavemete tahrik'ten söz etmektedir.

Olayda, dâva dosyasına göre, Nazım Hikmet yalnız Ömer Deniz'le ve bir kez konuşmuştur. Öteki sanıkları ilk kez mahkemede görmüştür.

Okuduğumuz maddenin olaya uygulanabilmesi için, Nazım Hikmet'in, birden çok askerî şahısla bir araya gelmesi, kendileriyle hep birlikte konuşması ve onları isyana teşvik etmesi gerekir. Oysa maddî olayda böyle bir durum görülmemektedir.

O halde 94. maddenin olaya uygulanması hukuk açısından olanaksızdır.

Buna rağmen dört kıta subayı ve bir duruşma hakiminden oluşan mahkeme heyeti olayı 94. maddeye uygun bulmuş (!) 15 yıl mahkümiyet kararı vermiştir.

2 — Mahkemece, Nazım Hikmet tarafından söy-

lendiği kabul edilen sözler, propaganda ya da övme suçu açısından yani Türk Ceza Yasasının 141 - 142 maddeleri yönünden incelendiği takdirde, bu maddeleri de olayda uygulamak mümkün değildir. Çünkü, o tarihte 1632 sayılı Askeri Ceza Yasasında 141 - 142 maddeler bulunmamaktadır. Kaldı ki, bu sözleri komünizmi övme niteliğinde kabul etmek de olanaksızdır. Çünkü, bu sözlerde T.C.Y'nın 142/4 maddesinin unsurlarını bulmak mümkün değildir.

OLAYDA AÇIK OLAN DURUM ŞUDUR:

Mahkemece kabul edilen eylem, 94. maddeye uymadığı gibi, 141 - 142 maddeleri de -Askeri Ceza Yasasında bulunmadığı için- olaya uygulamak mümkün değildir.

Buna rağmen Nâzım Hikmet, kendisi ile ve varsayılan söyleriyle ilgisi olmayan bir yasa maddesine göre cezalandırılmıştır. Adli hata buradadır.

KANUNSUZ CEZA

Bu düşüncelerimizi kanıtlayan başka bir önemli olay da şu olmuştur: Dava karara bağlandıktan sonra Askeri Ceza Yasasının 148. maddesine, bir fıkra eklenmiştir.

Bu fıkra şöyledir:

«Türk Ceza Kanununun 141 ve 142 maddelerinde yazılı olan cürümleri, Ordu içinde veya ordu mensupları ve askeri fabrika ve müesseselerdeki müstehdemler veya işçiler arasında işleyenlerin cezaları yarıdan aşağı olmamak üzere arttırılır.»

Milli Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan bu değişiklik tasarısının gerekçesinde şöyle denilmektedir:

«Son senelerde devletimizin hukuki, siyasi, iktisadi nizamlarını ve Teşkilatı Esasiye Kanunu ile muayyen olan ana vasıflarını bozmak maksadiyle, bilhassa yabancı rejimler lehine olarak ordu içerisinde sistematik şekilde hariçten propagandalar yapılmakta olduğu ve ordu mensupları arasında henüz kemale gelmemiş bir kaç askeri talebe ile tahsil ve tecrübeleri noksan er ve erbaşların bu fiillere temayül ettirilmiş bulunduğu müşahede edilmiştir.

«Devlet kuvvetlerinin en mühim kısmını teşkil eden ordu içinde yapılmak istenilen **bu kabil suikastların failleri hakkında icabeden kanuni takibat yapılmış, şiddetle tenkil ve tecziye edilmiş ise de, son zamanlarda her memlekette askerler arasında yapılmaya başlanan bu gibi propagandalar hakkında, askeri ceza mevzuatında daha sarih ve maksadı temine yarar hükümler vaz'ı zaruret halini almış ve nitekim T.C.K.nun 141 - 142. maddelerine bu düşüncelere mebni yeni hükümler konulmuştur.**

«Yukarıda izaholunan sebeplere binaen Askeri Ceza Kanununun 148. maddesi tevsi edilmiş ve askerliğe ve orduya bu suretle tecavüz eden ve bu askeri suçları işleyen sivillerin de askeri tabiiyetlerini temin etmek için birer fıkra eklenmiştir.»

Bu gerekçe, açıkça şunu söylemektedir:

Ordu mensupları arasında yabancı rejimler lehine propaganda suçları işlenmektedir. Her ne kadar, bu kimseler aleyhine davalar açılmış ve ağır mahkumiyet kararları verilmişse de, (Nâzım Hikmet kararı kastediliyor), Askeri Ceza Yasasında buna uygun hüküm yoktur. Bu eksikleri tamamlamak için bu yasa önerisi getirilmiştir.

Adli Hatayı kanıtlayan bir başka olay da şudur:

Bu yasa değişikliği sonunda Nâzım Hikmet, Askeri Mahkeme Başkanlığına bir itiraz dilekçesi vererek bu yasa değişikliğini dayanak göstererek cezasının kaldırılmasını istemiştir.

Bu itiraz hakkında verilen kararda şöyle denilmektedir:

«İddia olunan komünistlik fikirlerinin neşrine teşebbüs keyfiyeti davaya mevzu teşkil etmiş, ancak Askeri Ceza Kanununda ayrı bir hüküm bulunmadığından hadise Askeri isyana tahrik mahiyetinde telakki olunarak 94. maddeye tevfikan hüküm verilmiştir. Şu hale göre, tatbik edilen maddeye değil, davanın bünye ve mahiyetine bakmak lazım geldiği kendiliğinden zahir olmaktadır.»

Görülüyor ki, mahkeme bu kararından Nazım Hikmet'i Askeri Ceza Yasasında bulunmayan bir suçla cezalandırdığını açıkça kabul etmekte, «kanunsuz» bir hüküm verdiğini ve böylece «kanunsuz suç olmaz» ilkesini ihlal ettiğini itiraf etmektedir.

DIŞ ETKENLER

Sayın Faruk Erem, ADALET konusunda şöyle demektedir:

«Oranı ne olursa olsun, yabancı unsur ile derhal bozulan biricik kavram adalettir. Örneğin, % 90 altın, % 10 bakır tozu karışımında % 90 altın vardır. Ama % 1 dahi olsa yabancı unsurun karıştığı şey adalet değildir.»

Olay tarihinde yürürlükte olan 1924 Anayasasının 54. maddesinde şu hüküm yer almıştır:

«Hakimler bilcümle davaların mahkemesinde ve

hükmünde müstakil ve her türlü müdahelattan azade olup, ancak kanunun hükmüne tabidir.»

Yani hakimlere dışarıdan herhangi bir müdahale, baskı, telkin ve tavsiye yapılamaz ve emir verilemez.

Oysa Nâzım Hikmet davasında mahkemeye dışarıdan talimat verildiğini ve baskılar yapıldığını gösteren deliller ve belgeler vardır.

A — Falih Fıfkı Atay anılarında şöyle yazıyor:

«Bir gün kulaklarımla meclis koridorunda şu sözleri duydum:

— Vesika yokmuş ha... delil bulunmazmış ha... biz onu divanı harbe mahkum ettirelim de gününü görsün...

B — Hakimlerimizden Rabia Şeref, babası Yargıtay C. Başsavcısı Fahrettin Karaoğlan'ın kendisine şunları söylediğini yazmaktadır:

«Bir hakim olarak memleketimizde bana en büyük ızdırabı vermiş olan hadise, Nâzım Hikmet'in hiçbir delile, hiçbir kanun hükmüne dayanılmaksızın 28 yıl hapse mahkum edilmesidir... Adalet tarihimizi bu günahtan kurtarmak en büyük emelimdir. Ama, ne yazık ki, buna gücüm yetmiyor.»

C — Nâzım Hikmet davasına devam edilirken, duruşmaya ara verilmiş ve sanıklar dışarıya çıkarılmıştır. Sanıklardan Abdülkadir de (A. Kadir) dışarı çıkmak üzere yerinden kalkıp, kapıya doğru ilerlerken mahkeme üyelerinden binbaşı Fuat Bey, Abdülkadir'e yaklaşmış ve elini omuzuna koyarak:

«— İşin içinde bir şey yok, biliyorum Abdülkadir. Ama siz hazır olun, ne yapalım, yukarıdan geliyor emir, size ceza vereceğiz oğlum» demiştir.

D — Ali Fuat Cebesoy, Şale köşkünde ünlü bir yazarımıza şunları söylemiştir:

«O çocuğu (yani Nâzım Hikmet'i) Şükrü Kaya ziyan etmiştir.

Mustafa Kemal bu yüzden çok sinirlenmiş ve üzülmüştü.»

Nâzım Hikmet davası ile ilgili ve buna benzer birçok olaylar tarih sayfalarında, anılarda ve açıklamalarda yer almıştır.

ÇIKAR YOL

Çıkar yol, yargılamanın yenilenmesidir.

Halen yürürlükte bulunan 353 sayılı Askeri Mahkemelerin kuruluşu ve yargılama usulü yasanın 228. maddesi buna olanak vermektedir.

Usul hükümleri geriye yürüdüğü için 228. maddenin olaya uygulanabileceğinde kuşku yoktur. Kaldı ki, olay tarihinde yürürlükte bulunan Askeri Ceza Usulü Yasasının 258/E. maddesi de aynı hükmü taşımaktadır. 228. maddenin E fıkrası şöyle demektedir:

«Yeni vakalar ve yeni deliller ileri sürülüp de bunlar yalnız başına veya daha önce irad edilen delillerle birlikte gözönünde tutuldukları takdirde hükümlünün beraatını veya daha hafif cezayı gerektiren kanun hükmünün uygulanmasıyla hükümlülüğü gerektirebilecek nitelikte olursa...» yargılama yenilenebilir.

Hangi vakaların ve delillerin yeni sayılacağı da doktrinde açıklanmıştır.

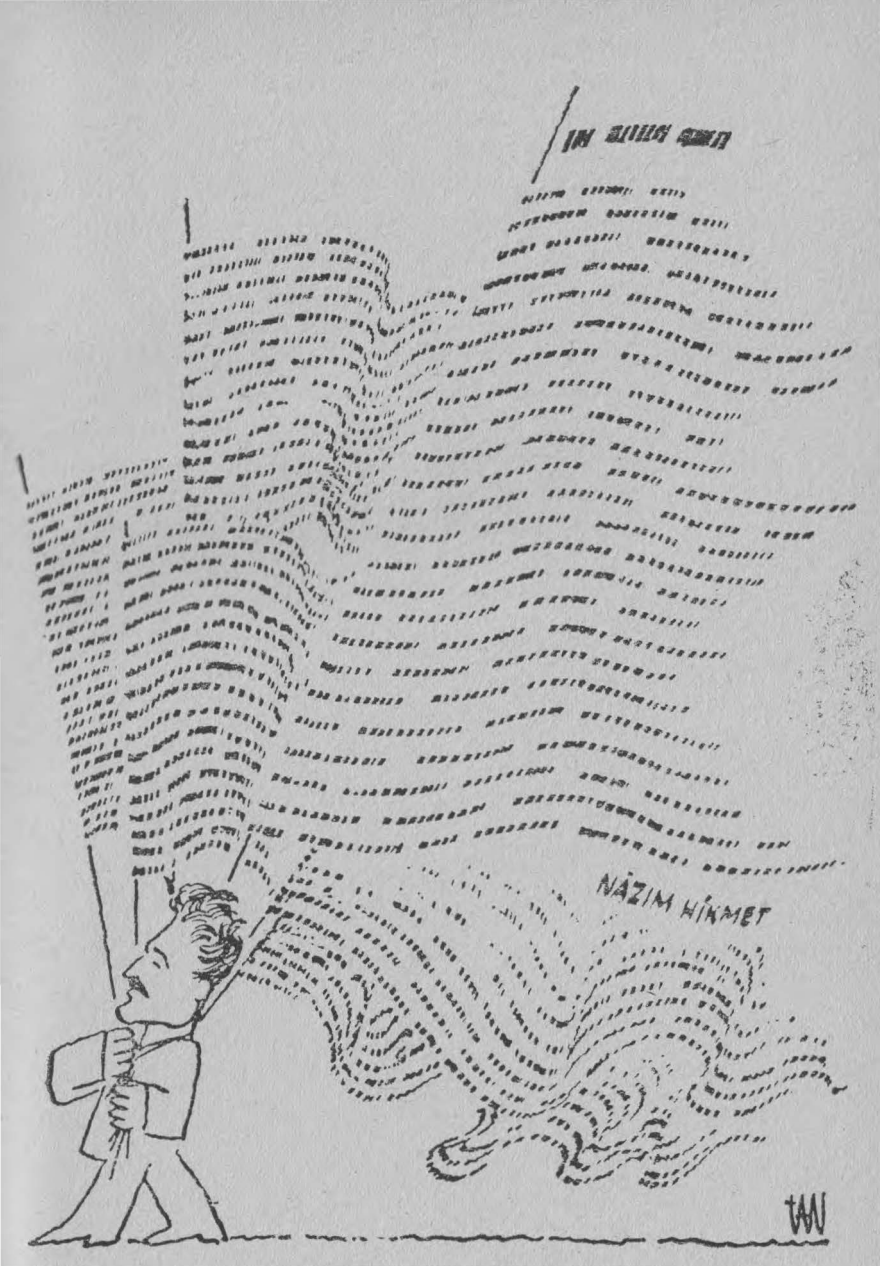
«Hükmü veren mahkemede bildirilmemiş veya bildirilememiş ve bu sebeple, hükümde nazara alınmamış olan her türlü vakıa ve deliller, mahkûm tarafından bilinip bilinmemelerinin bir ehemmiyeti olmaksızın yeni sayılırlar. Yani yenilik taraf bakımın-

dan değil, mahkeme bakımındandır. Delil ve vakıaların evvelki duruşmada dermayan edilmemiş ve neticede mahkemenin malumatı dışında kalmış olmaları, yeni kabul edilmeleri için yeter... 'Yenilik' de mühim olan, delilin maddi veya şahıs olarak yeniliği değil, delil vasfını haiz olan muhtevadaki yeniliktir. Mesela eski tanığın yeni bir ifadesi yeni delil olabilir. Zira, esas 'delil' teşkil eden tanığın şahsı değil, verdiği ifadenin muhtevasıdır.» (Eralp Özgen. Ceza Mahkemesinin Yenilenmesi. Sa: 94/95/96)

Öte yandan, 353 sayılı Yasanın 29. maddesi; hükümlünün ölümünün veya cezanın çektirilmiş olmasının yargılamanın yenilenmesine engel olmadığını kabul etmektedir.

Yargılamanın yenilenmesinde zaman aşımı da söz konusu değildir.

Bu hükümlere göre, Nazım Hikmet'in eşi, ve kız kardeşleri yargılamanın yenilenmesini isteyebilirler.

NÂZIM HİKMET

İkinci Bölüm

NÂZIM HİKMET HAFTASI

(20 - 27 Ocak 1977)

NAZIM HİKMET'İN 75. DOĞUM YILDÖNÜMÜ KUTLANIYOR

Nazım Hikmet'in 75. doğum yıldönümü ülkemizde düzenlenen çeşitli toplantılarda ve yayın organlarında hazırlanan özel sayılarla büyük şair anılacaktır.

Anma toplantıları ile ilgili olarak Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı Aziz Nesin'le konuştuk.

— Nazım Hikmet'in 75. doğum yıldönümü dolayısıyle yapılacak anma toplantıları ve program üzerine bilgi verir misiniz?

— Nazım Hikmet 20 Ocak 1902'de doğdu. 75. yıldönümünde bulunuyoruz. Nazım, çağında yalnız Türkiye'nin değil dünyanın övündüğü bir şairdir. Bu nedenle doğum ve ölüm yıldönümünde başka ülkelerde de anılmaktadır. Hiç kuşkusuz anayurdunda da anılması gerekir. Biz Nazım Hikmet'i, Türk halkının onurunu yükselten büyük bir sanatçı saymaktayız. Kendisi, işçi sınıfı bilimi doğrultusunda yaşamayı ve sanatını bütünleştirmiş bir ulusal değerdir. Tıpkı nasıl Süleymaniye Camii, nasıl Yunus Emre, nasıl Nasrettin Hoca ulusal değerimizse, uluslararasılığa yücelmiş bir ulusal değerimizdir.

Bu nedenle sendikamıza bağlı olarak bir Nazım Hikmet kurulu oluşturduk. Bu kurulun görevleri doğum ve ölüm yıldönümlerinde Nazım Hikmet toplantıları düzenlenecek, olursa sanat ödülleri koymak

gibi eylemlerin hazırlığını yapmaktadır. Örneğin bir Nazım Hikmet Enstitüsü kurmak, koşullar elverirse bir Nazım Hikmet müzesi kurmak bu kurulun amaçları arasındadır. Sovyet Yazarlar Birliği, Devlet Arşivindeki Nazım Hikmet Arşivini tümüyle bize vermeye hazırdır. Elverişli koşullarda bunu gerçekleştirmeğe çalışacağız. Bir şiirinde Nazım Hikmet, Anadolu topraklarına gömülmek istediğini vasiyet etmiştir. Bunun da bir gün gerçekleşeceği, ulusal onurumuz olan büyük şairimizin mezarını Moskova'dan, vasiyetine uygun olarak Türkiye'ye getireceğimizi umuyorum. 20 - 26 ocak Nazım Hikmet haftası olarak düzenledik. 21 ocak cuma gecesi —bu gece— Spor ve Sergi Sarayı'nda ve aynı gece Ankara'da Çağdaş Sahne'de Nazım Hikmet anma toplantısı yapılacaktır. O gece Nazım'ın kendisini anlatan filmleri oynayacak, kendi sesinden şiirleri dinlenecektir. Koro var. Ayrıca konuşmalar yapılacaktır. 22 ocak'ta Üsküdar Şehir Tiyatrosu'nda Nazım Hikmet ve işçi sınıfı üzerine konuşmalar yapılacaktır.

23 ocak'ta gene aynı yerde Ferhad ile Şirin oyunu oynanacaktır. 24 ocak'ta 17'de İstanbul Barosu hukuk açısından Nazım Hikmet konulu bir açık oturum düzenlenmiştir. Hukukçuların Nazım Hikmet olayına bakış açısı bizim için çok önemlidir. Çünkü Nazım Hikmet'in suçsuzluğu, suçsuz olduğu halde yıllarca hapiste yatırıldığı belgeleriyle, kanıtlarıyle ortadadır. Hukukçuların bu açık haksızlığı ortaya koymaları bir namus borcudur. Yani Nazım Hikmet batılı deyimle rahabilite edilmeli, (ölümünden sonra da olsa bile saygınlığını kazanmalı). Bizler de ağır suçluluktan geç de olsa kurtulmalıyız.

25 ocak saat 21'de Kadıköy Şehir Tiyatrosu'nda

«Nazım Hikmet ve Türkçenin Musikisi» konulu bir konuşmayı Sanatçılar Birliği düzenlemiştir.

26 ocak Fatih Şehir Tiyatrosu'nda Nazım Hikmet'in şiiri konulu açık oturum 27 ocak Yeni Melek Sinemasında Sinematek Derneği'nin düzenlediği Nazım Hikmet'i anma gecesi yapılacaktır.

— Gelecek yıla değgin düşünceleriniz...

— Gelecek yılki toplantıya ya da ölüm yıldönümüne Nazım Hikmet'in ünlü sanatçı dostlarını çağıracağız. Örneğin Aragon, Yves Montland, Nicolas Guillen, Konstantin Simonof gibi...

— Nâzım Hikmet ödülünden de söz eder misiniz?

— Şimdilik iki ödül kondu. Bir şiir ödülü, bir de Nazım Hikmet'in yaşamı üzerine inceleme ve araştırma ödülü. Bu ödül parasal yönden Türkiye'de verilen ödüllerin üstünde olacaktır. Ayrıca her iki dalda kazananlara Türkiye Yazarlar Sendikası 15 gün yurt dışı gezisine gönderecektir. Ödüllerin daha başka dallarda da geliştirilmesi ve verilmesi için çalışmaktayız.

(Cumhuriyet, 21.1.1977)

Nâzım Hikmet'i sevenler!

75. inci doğum yıldönümünde Nâzım Hikmet'i anma toplantısına hoşgeldiniz.

Tarih içinde bir ülkeyi, bir ulusu vareden, varlığını belgeleyen yüce kültür değerleri vardır. Örneğin Süleymaniye, Selimiye camilerinin kurucusu Mimar Sinan gibi... Örneğin halk şiirimizin mimarı Yunus Emre gibi... Örneğin Türk halk zekâsının dün-

yadaki tarih boyu temsilcisi Nasrettin Hoca gibi... Ve yine örneğin Türkiye'mizin, Türk halkının yiğit Çocuğu Nâzım Hikmet gibi...

Yeryüzünün neresine gidersek gidelim, oranın insanlarına Türkiye deyince, hemen şu üç adı anımsayacaklardır: Nasrettin Hoca, Mustafa Kemal Atatürk ve Nâzım Hikmet... Nâzım Hikmet, Türkiye'yi vareden ulusal değerlerimizden biridir.

Bizler, tüm çileli yaşamın Türk halkının mutluluğu yoluna adamış ve bu uğurda canını tüketmiş olan ve yurdumuza onurlar katan Nâzım Hikmet'in yurttaşı olmakla, çağdaşı olmakla ve ayrıca yazar olarak da uğraşdaşı olmakla büyük övünç duyuyoruz. O Nâzım Hikmet ki, yüreğini, bir çerağ gibi namuslu Türk emekçi halkının dertleriyle yakmış, halkının yanarcası olduğu için de uluslararası değere yücelerek ölümsüzleşmiştir.

Nâzım Hikmet'in sanatçı antenleri, dünyanın her yeriyle iletişimdeydi. Dünyanın neresinde olursa olsun, insan soyunun, insanoğlunun duyduğu acıyı yüreğinde duyar, bu acıyı yapıtlarıyla dile getirerek, yine insanlara ulaştırırdı.

Türkiye Yazarlar Sendikası olarak, büyük ustamıza değgin çalışmalarda bulunması amacıyla bir Nâzım Hikmet Kurulu oluşturduk. Nâzım Hikmet Kurulu'nun birçok görevleri arasında en başta geleni, ölüm ve doğum yıldönümlerinde Nâzım Hikmet için anma toplantıları düzenlenmektedir. Bir hafta sürecek olan ilk toplantımızı bu geceyle başlatıyoruz. Bu anma toplantıları, hem Ankara'da, hem İstanbul'da, sürecektir. Şu anda, hem Ankara'da, hem İstanbul'da Nâzım Hikmet'in 75 ci doğum yıldönümü toplantıları açılmıştır. Başka birçok ülkelerde de şu anda Nâzım Hikmet, radyolarda, televizyonlarda,

basında ve toplantılarda anılmaktadır. Nâzım Hikmet adına, resimleri basılmış posta zarfları yayınlanmıştır. Birçok ülkelerin yazar örgütlerinden bize bu gecemiz için telgraflar gelmiştir.

Gelecek Nâzım Hikmet'i anma toplantılarına, Nâzım Hikmet'in yakın arkadaşları olan Aragon, Simonof, Guillen, Yves Montand gibi birçok ünlü ve büyük sanatçıları da çağıracağız. Bir hafta sürecek bu anma toplantılarından birkaçını söylemek istiyorum. İstanbul'da Taksim'de Şehir Galerisinde ve Harbiye Şehir Tiyatrosunun galerisinde, Ankara'da Çağdaş Sahne galerisinde Nâzım Hikmet'in fotoğraflarından oluşan sergi bir hafta süreyle halkımıza açık tutulacaktır.

Bu haftanın önemli toplantılarından biri de, İstanbul Barosu'nun düzenlediği «Hukuk açısından Nâzım Hikmet» toplantısı olacaktır. Bu toplantıya Nâzım Hikmet'in yaşamakta olan avukatlarından Saffet Nezihi Bölükbaşı, İsmail Hakkı Balamir ve Mehmet Ali Sebük'ün katılmaları büyük sevincimizdir. Bizler inanıyoruz ki, Nâzım Hikmet, hiçbir suçu yokken, haksız olarak yıllarca hapislerde yatırılmıştır. Bunun belgeleri, kanıtları ortadadır. Bu haksızlığı açığa vurarak Nâzım Hikmet'i savunmak, rehabilite etmek, yani saygınlığını kazandırmak, ölümünden yıllarca sonra bile olsa büyük şairimizi aklamak, her namuslu insanın görevidir, vicdan borcudur. Bunların başında da elbet Türk hukukçuları, Türk emekçileri, bütün Türk aydınları gelmektedir.

Oluşturduğumuz Nâzım Hikmet Kurulu'nun görevlerinden biri de, suçsuzluğu belgelenerek Nâzım Hikmet'in aklanması, saygınlığa kavuşturulmasıdır.

Türkiye Yazarlar Sendikası, bu yıl için Nâzım Hikmet adına iki ödül koymuştur. Biri şiir ödülü,

biri de Nâzım Hikmet'in yaşamını, yapıtlarını inceleme ve araştırma ödülüdür. Gelecek yıllar daha başka sanat dallarında da ödüller konulması tasarlanmaktadır. Ödüllerin parasal değeri, şimdiye dek Türkiye'de verilen ödüllerden yüksek olacaktır. Ayrıca bu ödülleri kazananları, Türkiye Yazarlar Sendikası, Nâzım Hikmet üstüne incelemeler yapmak üzere yurt dışına da gönderecektir.

Nâzım Hikmet Kurulu'nun ileriye dönük çalışmalarının hazırlıkları da sürmektedir. Örneğin, koşullar elverince, bir Nâzım Hikmet Enstitüsü kurmayı düşünmekteyiz. Yine uygun koşullarda bir de Nâzım Hikmet Müzesi kuracağız. Bunun da şimdiden hazırlıkları içindeyiz. Sovyetler Birliği'nin Moskova'daki Devlet arşivinde Nâzım Hikmet arşivi bulunmaktadır. Sovyet Yazarlar Birliği, bir güvenceli ortamda, istediğimiz zaman Nâzım Hikmet arşivini bize devretmeye sözvermiştir.

Nâzım Hikmet bir şiirinde, mezarının Türkiye topraklarında bulunmasını, Anadolu toprağına gömülmeyi vasiyet etmiştir. Büyük ustamızın bu vasiyetini de, gerçek demokratik ortamın elverişli koşulları içinde gerçekleştireceğiz.

Dostlar! Nâzım Hikmet yaşıyor, Nâzım Hikmet yaşayacak! Bu toplantılar, Nâzım Hikmet'i yaşatabilmek için yapılmıyor. Yurdumuzun içine düşürüldüğü bugünkü kötü ve zor durumda, Nâzım Hikmet'i anmamızın daha da başka bir anlamı vardır. Günümüz Türkiye'sinde mal ve can güvenliği kalmamıştır. Canımızdan çok sevdiğimiz, canımızın goncaları olan gencecik, körpecik çocuklarımız hergün kurşunlanıyor, öldürülüyor. Zorbalık almış yürümüştür. Soygunlar, baskınlar evlere dek varmıştır. Faşizmin kanlı pençesi kapılarımızı tırmalıyor, pencere-

lerimize uzanıyor. Faşizm hergün biraz daha tırmanmaktadır. Kanlı faşizmi kudurtanların da kimler oldukları bilinmektedir.

Nâzım, halkımızın gerçek özgürlüğü uğruna anti-faşist bir savaşım içinde canını verdi, yaşamını tüketti. Bugünkü ortamda Nâzım Hikmet'i anmamızın işte böyle bir ayrı anlamı vardır. Nâzım Hikmet, faşizmden kurtuluş kavgamızın da bir simgesidir; böyle değerlendirilmelidir.

Nâzım Hikmet'in 75 inci doğum yıldönümü anma toplantısını, büyük ustamıza derin saygılarımla ve geleceğe olan sarsılmaz umutlarımızla açıyorum.

Spor ve Sergi Sarayı 21.1.1977

AZİZ NESİN

Türkiye Yazarlar Sendikası gecenin gerçekleşmesinde katkıları bulunan kuruluş ve kişilere teşekkür eder.

Ulvi ALACAKAPTAN, Zeliha BERKSOY, Yavuzer ÇETİNKAYA, Hüseyin ERDEM, Bilgesu ERENUS, Haldun ERGÜVENÇ, Genco ERKAL, Yaşar GÜNER, Suzan KIZILOĞLU, Tijen PAR, Ruhi SU, Ali TAYGUN, Meral TAYGUN, Candan TEKSOY, Işık YENERSU, Levent YILMAZ, Ahmet YÜRÜR.

AĞLAMA DEĞMEZ..

SADUN TANJU

.....

NÂZIM'A YANMAK

İnsan, Nâzım gibi bir ozan yetiştirdi mi onun kadrini kıymetini bilmelidir. Yaşasaydı 75 yaşında olacaktı. Kim bilir bize mutluluk veren ne şiirler ya-

zacak, ne doğrular söyleyecekti. Yüreğimin ve düşüncemin hiç katılaşmaması biraz da ondandır. «Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür - Ve bir orman gibi kardeşçesine - Bu hasret bizim..» dizeleri içimdedir. Yaşasaydı, 75 yaşında ve dopdolu yaşayan bir aydın olarak aramızda dolaşacaktı. Yeni bir kadın sevecekti, yeni dostları olacaktı. Şu 1977 yılında olup bitenlere dair düşünecekti, duyacaktı, bizi biraz daha gerçek yaşama alıştıracaktı. Düş görün ama uyandığınız zaman gerçeklerden ürküp yeniden gözlerinizi kapamağa kalkmayın diyecekti. Bıkıp usanmadan insanoğlunun güzelliği, iyiliği, mutluluğu yaratabileceğini söyleyecekti. Ne varsa yeryüzünde bizim yarattığımızı, ne özlüyorsak yeryüzünde bizim sebep olduğumuzu, gerçeği de düşü de insanın yapıp yoğurduğunu anlatacaktı. Şimdi düşünüyorum da, ben Nâzım'a, yaşasaydı şu günlerde sosyal ve politik oluşuma insancıl ölçüleri getirecek saygın bir insanımız olarak işlerimizi kolaylaştırırdı diye, yanıyorum.

.....

(Cumhuriyet, 24.1.1977)

«NÂZIM HİKMET HAFTASI» SÜRÜYOR

HASAN ÖNSİPAHİOĞLU

Doğumunun 75. yıldönümü nedeniyle düzenlenen «Nâzım Hikmet Haftası», Türkiye Yazarlar Sendikası'nın İstanbul ve Ankara'da düzenlediği geceler, tiyatro gösterileri, toplantı ve açık oturumlarla kutlanıyor.

Geçtiğimiz hafta ilk program, İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'nda, Türkiye Yazarlar Sendikası'nca

düzenlendi. Gecenin açış konuşmasını Başkan Aziz Nesin yaptı ve özetle şöyle dedi:

«Yeryüzünün neresine gidersek gidelim, oranın insanları, Türkiye denince hemen şu üç adı anımsayacaklardır: Nasreddin Hoca, Atatürk ve Nâzım, Nâzım, Türkiye'yi vareden ulusal değerlerimizden biridir. Sendika olarak Nâzım Hikmet Kurulu'nu oluşturduk. Kurul'un başta gelen görevlerinden biri, ölüm ve doğum yıldönümlerinde anma toplantıları düzenlemektir. Bu toplantılara yakın arkadaşları Aragon, Simonov, Yves Montand gibi ünlü sanatçıları çağıracağız. Kurul'un bir diğer görevi de suçsuzluğunu belgeleyerek aklanmasını sağlamaktır. Sendika, bu yıl için Nâzım Hikmet adına iki ödül koydu. Biri şiir ödülü, diğeri de yaşamını ve yapıtlarını inceleme ve araştırma ödülü. Gelecek yıllarda başka sanat dallarında da ödüller konulması tasarlanmaktadır. Nâzım Hikmet Kurulu da ileriye dönük çalışmalarını sürdürmektedir. Örneğin Nâzım Hikmet Enstitüsü kurulması düşünülmektedir. Uygun koşullarda bir de Nâzım Hikmet Müzesi kurulacaktır. Bunun hazırlıkları içindeyiz. Sovyet Yazarlar Birliği güvenceli bir ortamda Moskova'daki Devlet Arşivi'nde bulunan Nâzım Arşivi'ni bize devretmeye söz verdiler. Nâzım Anadolu'ya gömülmeyi vasiyet etmişti. Bunu da gerçekleştirmeye çalışacağız.»

Aziz Nesin'in konuşmasından sonra aralarında Dünya Barış Konseyi, çeşitli ülkelerin yazar örgütleriyle barış konseyleri ve ülkemizdeki devrimci kuruluşların da bulunduğu 44 kuruluştan gelen kutlama mesajları okundu.

Ulvi Alacakaptan, Zeliha Berksoy, Sümeyra Çakır, Hüseyin Erdem, Yavuzer Çetinkaya, Bilgesu Erenus, Haldun Ergüvenç, Genco Erkal, Yaşar Güner,

Sadık Gürbüz, Suzan Kızıloğlu, Tijen Par, Ruhi Su, Ali Taygun, Meral Taygun, Candan Teksoy, Işık Yenersu ve Levent Yılmaz ile İGD, İKD, TÖB-DER korolarının katıldığı gecede Nâzım'ın şiirleri dile getirildi, şiirlerinden yapılan şarkılar dinletildi ve yaşamını aksettiren slaydlar sunuldu.

22 Ocakta Üsküdar Şehir Tiyatrosu'nda düzenlenen «Nâzım Hikmet ve İşçi Sınıfı» konulu konferansta Kemal Sülker «Nâzım Hikmet, işçi sınıfından yana şiirler yazdığı için mahkûm olmuştur» dedikten sonra özetle şunları söyledi:

«Proleterya şairi olduğu halde 1967 şubatına kadar geniş bir işçi sınıfı kendisine sahip çıkamadı. Nihayet TYS ve DİSK'in birbirini desteklemesi ve İGD ile İKD'nin katkılarıyla düzenlenen Nâzım Hikmet'i Anma gecesinde binlerce emekçi onu bağrına bastı.»

23 ocakta Üsküdar Şehir Tiyatrosu Nâzım'ın «Ferhat ile Şirin» adlı oyununu iki kez sergiledi.

25 ocak gecesi Kadıköy Şehir Tiyatrosu'nda Sanatçılar Birliği'nin katkısıyla «Nâzım Hikmet ve Türkçenin Musikisi» konulu toplantı yapıldı.

Öte yandan programa göre 24 ocak günü yapılması gereken «Hukuk Açısından Nâzım Hikmet» konulu açık oturum 28 ocağa ertelendi. Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu'nda (Küçük Sahne) saat 17.00'de düzenlenecek oturumda Nâzım Hikmet'in avukatlarından Mehmet Ali Sebük ve Saffet Nezihi Bölükbaşı ile Halit Çelenk ve Kemal Kumkumoğlu'nun konuşacakları açıklandı.

(Milliyet Sanat, 28.1.1977)

«HUKUK AÇISINDAN NÂZIM HİKMET» KONULU TOPLANTI YASAKLANDI

Küçüksahnede dün yapılması gereken «Hukuk Açısından Nâzım Hikmet» konulu toplantı vilâyet tarafından yasaklandığı için yapılamamıştır.

Toplantı nedeniyle Küçük sahneye gelen avukatlara, Türkiye Yazarlar Sendikasına vilayetten gelen yasaklama kararı gösterilmiş ve toplantının yapılamayacağı bildirilmiştir. Vilayetin yasaklama kararı protesto edilmiş, avukatlardan Saffet Nezihi Bölükbaşı, Mehmet Ali Sebük, Halit Çelenk, Kemal Kumkumoğlu vilayetin bu kararının geçerli olmadığını belirterek toplantının yasaklanmasını eleştirmişlerdir.

Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı Aziz Nesin de böyle bir toplantının ertelenemeyeceğini bildirmiştir. Vilayetin yasaklama kararında toplantının sendika tüzüğüne, Dernekler ve Sendikalar Kanununa aykırı olduğunu iddia edilmiştir.

Bu arada toplantının başlangıç saatinden önce bazı kişilerce demokratik derneklere ve basına telefonlar açılarak toplantının yapılmayacağı ve ertelendiği duyurulmuştur. Bu nedenle toplantıya çok az sayıda kişi gelmiştir. Toplantı ileri bir tarihe ertelenmiştir. Öte yandan «Türkiye Yazarlar Sendikasının Nâzım Hikmet'in 75. yaşına armağanı» adlı bir kitap yayınlanması kararlaştırılmıştır. (A.S.A.)

(Cumhuriyet, 29.1.1977)

DALOKAY: «NÂZIM HİKMET'İN MEZARINI ANKARA'YA GETİRECEĞİM»

Türkiye Yazarlar Sendikasınca düzenlenen Nâzım Hikmet'in 75. doğum yıldönümünü anma geceleri Ankara ve İstanbul'da yapılmıştır. Ankara'daki toplantıda bir konuşma yapan Belediye Başkanı Vedat Dalokay, «Nâzım Hikmet'in mezarını Türkiye'ye getireceğiz» demiştir.

Nâzım Hikmet'in mezarına toprak götürdüğü için hakkında kovuşturma açıldığını kaydeden Dalokay, «Nâzım'a bir avuç vatan toprağını çok gördüler» demiş. «Vasiyeti gereğince mezarını Anadolu'da bir Türk köyüne getirilmesi gerektiğini» söylemiştir.

Çağdaş Sahne'de yapılan toplantıda yazarlar Nâzım Hikmet'ten şiirler okumuşlardır. Çok kalabalık bir dinleyicinin bulunduğu toplantı sırasında polis çok sıkı güvenlik önlemleri almıştır.

İstanbul'da

İstanbul'da Spor ve Sergi Sarayı'nda yapılan anma gecesinde ise 7 bine yakın bir kalabalık katılmıştır. Aşırı kalabalık nedeniyle kapıların kapatıldığı gecede Genco Erkal ve çeşitli sanatçılar Nâzım Hikmet'in yaşamından bölümler sunmuşlar, şiirlerini seslendirmişlerdir. Belediye Başkanı Ahmet İsvan ve eşinin de katıldığı anma gecesinde birçok tanınmış edebiyatçı bulunmuş, Ruhi Su ve koro, Nâzım Hikmet'in yapıtlarını seslendirmiştir.

«Faşizme geçit yok», «Nâzımlar ölmez» sloganları arasında olaysız geçen anma gecesi sırasında polis çok sıkı güvenlik önlemleri almıştır.

BÜTÇE GÖRÜŞMELERİNDE ÇELEBİ, NÂZIM HİKMET'İ ÖVDÜ

TBMM'nin dünkü oturumunda, Kültür Bakanlığı bütçesi görüşülürken söz alan Kontenjan Senatörü Hüsamettin Çelebi, «Türkçe şiir söylemede Nâzım Hikmet'in bir gerçek ve bir zirve olduğunu» söylemiştir.

Çelebi'nin konuşması özetle şöyledir:

«O ki, sanat gücünün farkına varılarak, bir ideolojiye kazandırılmak için teşvik edilerek, itilerek, toplumun dışına çıkarılmıştır. Bu da bir gerçektir. Hiç bir komplekse kapılmadan, Nâzım Hikmet'in Türkiye'nin büyük bir şairi olduğunu teslim etmeliyiz ve bugün Moskova'da kara bir taşın altında yattığı gerçeğini de unutmayarak, talihine yanmalıyız.»

Çelebi, daha sonra, Samet Vurgun adlı bir şairin Bakü'deki mezar taşına Türkçe olarak yazılmış bir kıt'asını okumuş, «Bu büyük şairi de komisyona ve bakana ben takdim ediyorum. Şüphesiz komünist olan, fakat Türkçe söyleyen ve bizim olan Samet Vurgun da değerlendirilmeye, anılmaya lâyıktır» demiştir.

(Milliyet, 23.1.1977)

AZİZ NESİN: NÂZIM HİKMET; MİMAR SİNAN, YUNUS EMRE, NASREDDİN HOCA GİBİ BİR ULUSAL DEĞERİMİZDİR

Büyük şair Nâzım Hikmet'in 75. yıldönümü dolayısıyla, düzenlenen «Nâzım Hikmet Haftası» üze-

rine haftanın gerçekleşmesi için öteki demokratik kuruluşlarla birlikte girişimde bulunmuş olan Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı Aziz Nesin açıklama yaptı.

— Nâzım Hikmet Haftası niçin düzenlendi?

— Nâzım Hikmet, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın görüşüne göre, Süleymaniye Camii gibi, Yunus Emre gibi, Nasreddin Hoca gibi Türkiye'nin bir ulusal değeridir. Bu nedenle Nâzım Hikmet konusuyla uğraşacak bir Nâzım Hikmet Kurulu kurduk. Yaşamını Türk halkına, Türk emekçi sınıfının mutluluğuna adamış olan Nâzım Hikmet'in haksızlığa uğradığını, uzun yıllar haksız yere yattığını eldeki belgelerle, kanıtlarla ortaya koyarak saygınlığını yaymak her Türk insanının namus borcudur. TYS'ye bağlı Nâzım Hikmet Kurulu 10 Ocak 1902'de doğan Nâzım Hikmet'in 75. doğum yıldönümünden itibaren bir hafta boyunca Nâzım Hikmet'in anılmasını, tanıtılmasını kararlaştırdı.

— Bu kurulun başka görevleri nedir?

— Nâzım Hikmet adına değişik sanat dallarında ödüller koymak, bir Nâzım Hikmet Enstitüsü kurulması için şimdiden çalışmalara başlamak, koşulların elverişli olduğu zamanda, kurulmak üzede bir Nâzım Hikmet Müzesinin girişimine şimdiden başlamak, koşulların elverişli olduğu zamanda büyük şairimizin bir şiirindeki vasiyetine uyarak mezarının Moskova'dan ölümüne dek bağlı olduğu yurduna getirilmesi, Nâzım Hikmet'in kendi sesiyle yapılmış kasetler satışa sunulacak. Bu yıldan başlamak üzere Nâzım Hikmet ödülü şiir dalında verilecek. Ayrıca Nâzım Hikmet'in yaşam ve sanatı üzerine yapılmış inceleme ve araştırma için de ödül verilecek. Gelecek yıllar da bu ödüllerin başka sa-

nat dallarına genişletilmesi için çalışılacak. Bu ödüllerin parasal değerlerinin Türkiye'deki öteki edebiyat ödüllerinden farklı olmasına çalışılacak. Ödül kazananlar 15 gün için Nâzım Hikmet konusunda inceleme yapmak üzere TYS tarafından yurt dışına gönderilecek. Bunlar Nâzım Hikmet Kurulu'nun başlangıç eylemleridir. Gelecek yıllar çok daha zengin programlar yapmak istiyoruz. Örneğin Nâzım Hikmet'in yakın arkadaşları olan Aragon, Guillen, Simonof ve başkaları, Ferhat ile Şirin oyunundan aşk balesi besteleyen besteci Arif Melikof ve Nâzım'ın şiirlerinden beste şarkıları söyleyen Yves Montand anma toplantılarına çağrılacaktır.

— Nâzım Hikmet Haftası'nda hangi gösteriler düzenlenecek?

— Kutlama programı özetle şöyle olacak: İlk toplantı hem Ankara, hem İstanbul'da yapılacak. İstanbul'daki toplantı Spor ve Sergi Sarayı'nda, Ankara'daki Çağdaş Sahne'de gerçekleştirilecek. Bu iki toplantıda Nâzım Hikmet'in yaşamını yansıtan bir film gösterilecek. Tiyatro sanatçıları şiirlerini okuyacak. Yaşamını yansıtan bir senaryoya uygun olarak bir program daha var. Üsküdar Şehir Tiyatrosu'nda Nâzım Hikmet'in «Ferhat ile Şirin» oyunu gösterilecek. Fatih, Üsküdar ve Kadıköy Şehir Tiyatroları'nda açıkoturumlar ve konuşmalar düzenlenecek. Sanatçılar Birliği de «Nâzım Hikmet'in şiirinde Musikî» konulu bir dinletiyi Kadıköy Şehir Tiyatrosunda sunacak. Taksim Sanat Galerisi, Harbiye Şehri Tiyatrosu ve Ankara Çağdaş Sahnede Nâzım Hikmet'in fotoğraflarından oluşan ve 1 hafta sürecek olan bir sergi açılacak.

(Politika, 24.1.1977)

Nâzım konulu açık oturumun yasaklanmasının yasal geçerliliği olmadığı ileri sürüldü

AÇIK OTURUMUN YASAKLANMASI KINANIYOR

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın Nâzım Hikmet'in 75. doğum günü ile ilgili olarak düzenlediği haftanın son gecesinde, ünlü ozanın mahkumiyetinin hukuki cephesi tartışılacakken, salona giren bir polis memuru düzenleme komitesine yasak kararını tebliğ etmişti. İstanbul Valiliğinin yazısına bağlanan Hukuk İşleri Müdürünün hukuki düşüncesi (mütelâası) Yazarlar Sendikasının Tüzüğünde ölmüş bir yazarın anılması yolunda bir madde bulunmadığı ve ölmüş de olsa ideolojisi rejime aykırı kişilerin övülmesinin suç olduğu noktalarında toplanıyordu. Tebliğatı dinleyicilere okuyan Sendika Başkanı Aziz Nesin bir Yazarlar Sendikasının ölmüş bir ozanı anması kadar doğal bir şey olamayacağı, bu nedenle de böyle bir maddenin tüzükte ayrıca yer almayacağını, kaldı ki bu toplantının Nâzım Hikmet'i övmek gibi maksada değil bir mahkumiyetin hukuk bilimi açısından tartışılması amacına dönük olduğunu belirterek, «Bütün dünyaca bilinen, övülen Nâzım'ın bizim övgümüze ihtiyacı da yoktur zaten» demiştir. Sözalan Nâzım Hikmet'in eski avukatları Saffet Nezihi Bölükbaşı, Mehmet Ali Sebük ile İstanbul Barosundan avukat Kemal Kumkumoğlu bu tebligatın yasal bir geçerliliği olmadığını anlatmışlardır. (Aynı toplantıda avukat Halit Çelenk'in yaptığı konuşma yandaki sütunlardadır). Avukat Mehmet Ali Sebük, Nâzım Hikmet'in mahkumiyet kararındaki sakatlıkları 30 yıl önce Vatan gazetesinde çıkan 15 yazısıyla ispatladığını, o zaman yargılamada görev alan

yargıçlar ve savcılar dahil kimsenin kendisine «haksızsın» demediğini belirterek, «Otuz yıl önce yazıp, söylediklerimizi 1961 Anayasası düzeni içinde söyleyememenin hukuksal yönden savunulur tarafı olamaz» demiştir.

İstanbul Valiliğince, 27 ocak günü Sinematek Derneği tarafından düzenlenen Nâzım Hikmet gecesinin de benzer hukuki mütalâalarla önlendiği Nâzım Hikmet haftası programı, bütün baskılara karşın tamamlanmıştır. Ankara ve İstanbul'da düzenlenen anma toplantılarına halkımız büyük ilgi göstermiştir. İstanbul Yazarlar Sendikası Başkanı Aziz Nesin, 28 ocakta konuşmaları engellenen hukukçuların hukuki görüşlerinin Nâzım Hikmet'in 75. yıldönümü dolayısıyle ünlü ozana hazırlanan Armağan kitapta yer alacağını bildirmiştir.

•

Moskova'nın en büyük kütüphanelerinden birinde Nâzım Hikmet'in 75. doğum yıldönümü kutlanmıştır. Kızıl Bayrak, Emek Nişanı, Sovyetler Birliği, Yabancı Edebiyat Kütüphanesindeki geceye bir çok ünlü yazar ve sanatsever katılmıştır.

(Vatan, 30.1.1977)

«NÂZIM HİKMET HAFTASI» DÜN BAŞLADI

Nâzım Hikmet'in doğumunun 75. yıldönümü dolayısıyle Türkiye Yazarlar Sendikası'nın düzenlediği «Nâzım Hikmet Haftası» dün sendika adına düzenlenen basın toplantısıyla başladı. Açıklamaya göre,

haftanın bundan sonraki programı şöyle uygulanacak:

Bugün saat 20.00'de Spor ve Sergi Sarayı'nda Sendikanın düzenlediği «Nâzım Hikmet'in 75. Yıldönümünü Kutlama Toplantısı» yapılıyor.

22 ocak günü saat 15.00'de Üsküdar Şehir Tiyatrosu'nda «Nâzım Hikmet ve İşçi Sınıfı» konulu toplantı düzenleniyor. Konuşan: Kemal Sülker.

23 ocak 15.00 ve 18.00'de Üsküdar Şehir Tiyatrosu'nda Nâzım Hikmet'in «Ferhat ile Şirin» oyunu oynanacak.

24 ocak günü saat 18.00'de İstanbul Barosu, «Hukuk Açısından Nâzım Hikmet» adlı bir açık oturum yapacak.

25 ocak günü saat 21.00'de Kadıköy Şehir Tiyatrosu'nda Sanatçılar Birliği'nin katkısıyla «Nâzım Hikmet ve Türkçenin Musikisi» konulu toplantı yapılacak.

26 ocak saat 18.00'de Fatih Şehir Tiyatrosu'nda yer alacak **«Nâzım Hikmet'in Şiiri»** konulu açık oturumu Can Yücel yönetecek. Katılanlar: Asım Bezirci, Selahattin Hilav, Kemal Özer, A. Kadir, Afşar Timuçin.

27 ocak saat 21.30'da Yeni Melek sinemasında Sinematek Derneği'nin düzenlediği «Nâzım Hikmet'i Anca Gecesi» yapılıyor. Geceye Zeliha Berksoy, Sümeyre Çakır, A. Kadir, Genco Erkal, Tülin Nutku, Tuncer Necmioğlu, Kemal Özer, Tijen Par, Timur Selçuk, Ruhi Su, Meral Taygun, Kâmran Usluer ve Can Yücel katılacaklar.

•

NÂZIM HİKMET'İN «KAFATASI» OYUNU YUNANİSTAN'DA SAHNEYE KONDU

Nâzım Hikmet'in «Kafatası» adlı oyunu, Atina'da genç sanatçılardan oluşan «Halkın Tiyatrosu» adlı topluluk tarafından sahneye konuldu. Çoğunlukla işçi ve öğrencilerden oluşan seyircilerin oyuna geniş ilgi gösterdiği; bu nedenle «Kafatası» nın nisan ortasına kadar repertuvarda kalacağı açıklandı.

Otuz yıl önce, iç savaş döneminde «Birleşmiş Sanatçılar» adlı bir topluluğun aynı oyunu sahneye koymak istediği ilerici sanatçılardan Emiliol Veakis'in birtakım çalışmalar yaptığı, ancak o günün politik ortamının projenin gerçekleşmesine olanak vermediği de belirtiliyor.

Yunanistan halkının Nâzım Hikmet'i —eserlerinin büyük bir bölümünü çeviren— Stelios Majopoulos'un, Ermos Argaros'un, Aris Diktaios'un ve ünlü şair Yannis Ritsos'un çevirilerinden dolayı çok önceden tanıdığı da Atinalı aydınlarca belirtiliyor.

(Milliyet Sanat Dergisi, 21.1.1977. Sa: 215)

NÂZIM HİKMET TÖRENLERLE ANILDI

Nâzım Hikmet'in doğumunun 75. yıldönümü nedeni ile Türkiye Yazarlar Sendikası'nın düzenlediği hafta, önceki gece İstanbul ve Ankara'da yapılan gecelerle başlamıştır.

Ankara'daki gecede bir konuşma yapan Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokat, «Nâzım Hikmet'in mezarını Türkiye'ye getireceğiz» demiştir.

Moskova'ya toprak götürdüğü için kovuşturma açıldığını anlatan Dalokay, «Nâzım'a bir avuç va-

tan toprağını çok gördüler» demiş ve Nâzım Hikmet'in vasiyeti uyarınca bir Türk köyüne getirilmesi gerektiğini söylemiştir.

İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'nda düzenlenen gecere, aşırı kalabalık nedeni ile salon tamamen dolduğundan çok sayıda İstanbullu geceyi izleyemeden geriye dönmek zorunda kalmıştır.

Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı Aziz Nesin'in Nâzım Hikmet'i anmanın anlamı, Nâzım Hikmet Haftası ve Nâzım Hikmet Kurulu çalışmaları hakkında bilgi veren açış konuşmasından sonra Dünya Barış Konseyi ve çeşitli ülkelerin barış konseyleri ile yazarlar örgütlerinden ve Türkiye'deki devrimci örgütlerden gelen kutlama mesajları okunmuştur.

Geceye Ulvi Alacakaptan, Zeliha Berksoy, Sümeyra Çakır, Yavuzer Çetinkaya, Hüseyin Erdem, Bilgesu Erenus, Haldun Ergüvenç, Genco Erkal, Yaşar Güner, Sadık Gürbüz, Suzan Kızıloğlu, Tijen Par, Ruhi Su, Ali Taygun, Meral Taygun, Candan Teksoy, Işık Yenersu, Levent Yılmaz sanatçı olarak katılmışlar, Nâzım Hikmet'in şiirlerini ses ve müziğ gösterisi biçiminde okumuşlardır. Geceye ayrıca İGD, İKD, TÖB-DER ortak koroları katılmış, slayt gösterileri yapılmıştır.

Ankara'da Çağdaş Sahnede düzenlenen gecede ise Aziz Nesin'in mesajı Fakir Baykurt tarafından okunmuştur. Nâzım Hikmet'in şiirlerinin yazarlar ve sanatçılar tarafından seslendirildiği gecede İşçi Köylü Derneği korosu da yer almıştır. Gecede Vedat Dalokay, Fakir Baykurt, Dursun Akçam, Tahsin Saraç, Ömer Polat, Uğur Mumcu, Adnan Binyazar, Cengiz Bektaş, Talip Apaydın, Adalet Ağaoğlu Nâzım Hikmet'ten birer şiir okumuşlardır.

Nâzım Hikmet'in 75. doğum yıldönümü nedeni ile DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler de, Tertip Komitesine gönderdiği mesajda özetle şunları belirtmiştir.

«Nâzım Hikmet'in şair yönünü, mücadeleciliğinden, mücadeleci yönünü de şairliğinden ayırmak olanaksızdır. Herşeyden önce kendi topraklarımızdan, halkımızın sorunları ve aydınlığa özlemi içinden çıkan böylesi bir sanat ve eylem adamına sahip olmaktan büyük gurur duyuyoruz. Nâzım Hikmet'i sadece Türkiye sınırları içine hapsedemeyiz. O her yönüyle, Türkiye ve dünya işçi sınıfının, halklar arası dayanışma ve kardeşliğin köparılmaz bir unsurudur. Nâzım Hikmet, şiiri ve eylemiyle, bağımsızlık, demokrasi, barış, toplumsal ilerleme ve sosyalizm savaşımı içinde yer almıştır.»

TBMM'de de

Öte yandan, TBMM Bütçe Komisyonunda Kültür Bakanlığı bütçesi üzerinde konuşan kontenjan senatörü Çelebi, Türkçe şiir söylemede Nâzım Hikmet'in bir gerçek ve bir zirve olduğunu belirtmiş, sözlerini şöyle sürdürmüştür:

«— O ki, sanat gücünün farkına varılarak, bir ideolojiye kazandırılmak için teşvik edilerek, itilerek, toplumun dışına çıkarılmıştır. Bu da bir gerçektir. Hiç bir komplekse kapılmadan, Nâzım Hikmet'in Türkiye'nin büyük bir şairi olduğunu teslim etmeliyiz ve bugün Moskova'da kara bir taşın altında yattığı gerçeğini de unutmayarak, talihine yanmalıyız.»

Çelebi, daha sonra, Samet Vurgun adlı bir şairin Bakü'deki taşına Türkçe olarak yazılmış bir kı-

tasını okumuş, «Bu büyük şairi de Komisyona ve Bakana ben takdim ediyorum. Şüphesiz komünist olan, fakat Türkçe söyleyen ve bizim olan Samet Vurgut da değerlendirilmeye, anılmaya layıktır» demiştir.

(Cumhuriyet, 23.1.1977)

TÜRKLER «NÂZIM HİKMET'İN ŞAİRLİĞİ İLE MÜCADELESİ BÜTÜNDÜR»

Dalokay: «Nâzım Hikmet'in mezarını Türkiye'ye getireceğiz»

Nazım Hikmet'in 75. Doğum Yıldönümü İstanbul ve Ankara'da düzenlenen törenlerle kutlanmıştır. DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, kutlama gecesi düzenleyen komiteye gönderdiği mesajda Nâzım Hikmet'in şairliği ile mücadelesinin bir bütün olduğunu söylemiştir. Bu arada Ankara Çağdaş Sahne'de Nâzım Hikmet için düzenlenen törende konuşan Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay'da «Nâzım Hikmet»in mezarını Türkiye'ye getireceğiz» demiştir. Kültür Bakanlığının bütçesi Meclis'te görüşülürken de Nâzım Hikmet tartışma konusu olmuş, Kültür Bakanı Rıfkı Danışman Hikmet'i «Şiir yazan ve söyleyen bir kişi» olarak mütalaa ettiklerini belirtirken, Kontenjan Senatörü Hüsamettin Çelebi de Türkçe şiir söyleme konusunda Nâzım Hikmet'in bir «zirve» olduğunu söylemiştir.

Türkler'in Mesajı

DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, Nâzım Hik-

met'in 75. Doğum Yıldönümü nedeniyle anma girişiminde bulunan tüm demokratik kuruluşları kutlamış ve şöyle demiştir:

«Nazım Hikmet'in şair yönünü, mücadeleciliğinden, mücadeleci yönünü de şairliğinden ayırmak olanaksızdır. Herşeyden önce kendi topraklarımızdan, halkımızın sorunları ve aydınlığa özlemi içinden çıkan böylesi bir sanat ve eylem adamına sahip olmaktan büyük gurur duyuyoruz. Nâzım Hikmet'i sadece Türkiye sınırları içine hapsedemeyiz. O, her yönüyle, Türkiye ve dünya işçi sınıfının, halklar arası dayanışma ve kardeşliğin koparılmaz bir unsurudur. Nâzım Hikmet, şiiri ve eylemiyle, bağımsızlık, demokrasi, barış, toplumsal ilerleme ve sosyalizm savaşımı içinde yer almıştır.

Burjuvazinin koyduğu yasaklamalar Nâzım Hikmet'in kitleselleşmesini önleyememiştir. Bu akşam Spor ve Sergi Sarayı'nı dolduran binlerce dost, ikinci, üçüncü baskılar yapılan eserleri bunun canlı kanıtıdır. İşçi sınıfının örgütlü bilimsel savaşımı ilerledikçe konan yasaklamaların hükmü kalmayacaktır. 51 yıl sonra kutladığımız 1 Mayıs bu açıdan tarihsel bir dönemeç olmuştur. Şu anda Türkiye'de ve dünyanın diğer birçok ülkesinde milyonların yüreği bizimle, Nâzım Hikmet'le birlikte atıyor. Türkiye'de ve dünyada barış ve özgürlük savaşçıları, insan Nâzım'a, ozan ve devrimci Nâzım'a sahip çıkıyorlar.»

«Selam Türkiye işçi sınıfı, Yaşasın Uluslararası işçi dayanışması.»

Dalokay'ın Konuşması

Bu arada Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay, Türkiye Yazarlar Sendikası tarafından düzen-

lenen Nâzım Hikmet'in 75. Doğum Yıldönümünde konuşmuş ve «Nâzım Hikmet'in mezarını Türkiye'ye getireceğiz» demiştir. Moskova'da Nâzım'ın mezarına toprak götürdüğü için, kovuşturmaya uğradığını anlatan Dalokay, «Nâzım'a bir avuç toprağı çok gördüler.» demiş ve Hikmet'in mezarının vasiyeti uyarınca bir Türk köyüne getirilmesi gerektiğini söylemiştir.

Bütçe Komisyonunda Tartışma

Öteyandan Kültür Bakanlığı bütçesinin TBMM Bütçe Plan Karma Komisyonunundaki müzakeresi sırasında da Nâzım Hikmet tartışma konusu olmuştur. Kontenjan Senatörü Hüsamettin Çelebi Türkçe şiir söylemede Nâzım Hikmet'in «bir gerçek, bir zirve» olduğunu belirtmiş, hiç bir komplekse kapılmadan Türkçenin büyük bir şairi olduğunun kabul edilmesi gerektiğini sözlerine eklemiştir. Kültür Bakanı Rıfkı Danışman ise «Kanunlarımıza göre hıyanet-i vataniyye ile itham edeceğimiz bir insanı devlet eliyle nasıl anacağız» demiş ve Nâzım Hikmet'i sadece şiir yazan ve söyleyen bir insan olarak mütalaa ettiklerini söylemiştir.

(Politika, 23.1.1977)

DOĞUMUNUN 75. YILINDA NÂZIM HİKMET

ATAOL BEHRAMOĞLU

Nâzım Hikmet üstüne konuşmak hem kolay, hem de güç bir iş. Ona duyduğumuz hayranlığı kalıplaşmış sözlerle belirtmek kolay. Yapıtının ve

kişiliğinin, şiirlerimizde, edebiyatımızda, dünya şiirinde ve edebiyatında yerini belirleyebilmek ise, bu yapıtın ve kişiliğin çok yönlülüğü, enginliği düşünülürse, gerçekten güç.

Genç bir şair olarak duyarlığımın oluşmaya başladığı ve ilk şiirlerimin yayınlandığı yıllarda, 1960'ın hemen öncesi ve sonrası yıllarında, yaşımın bütün öteki şairler gibi, ben de Nâzım Hikmet'in adını biliyordum sadece. El altından bulup okuyabildiğim bir kaç şiiri ise, onun şiir dünyasını kavramama yetecek kadar değildi. Zaten, etkisi altında olduğum şiir duyarlıklar ve o yıllardaki bilinç düzeyimle, bu dünyayı birden kavramam olanaksızdı. Sonra YÖN dergisinde şiirlerinin yayını başladı. Bunu kitapları izledi.

Yapıtlarının bir okunuşta tadına varılan ve şiir dünyalarının boyutları bir okuyuşta kavranan şairler vardır. Ustelik seçkin, hatta büyük olanları da vardır bu türden şairlerin. Nâzım Hikmet bu tanımın dışında kalıyor. Şiirlerini yıllardır tekrar tekrar okuyorum. Her okuyuşta yeni tatlar yeni zenginlikler, yeni ufuklar bularak.

İçerik açısından baktığımız zaman, Nâzım Hikmet'in, şairliğinin bütün dönemlerinde, toplumsal olayları anında yansıtan bir şair olduğunu görüyoruz. On sekizinde yazdığı «Kırk Haramilerin Esiri» ve «Yaralı Hayalet»ten, yaşamının son yıllarında yazdığı «Havana Röportajı» ve «Tanganika Röportajı»na kadar. Onun yapıtı, şairin yaşadığı süre içinde, yüzyılımızın tarihi gibidir. Türkiye Kurtuluş Savaşı, Sovyet Devrimi, Çin Devrimi, İkinci Dünya Savaşı, bütün bu süre içinde Türkiye'de ve dünyada işçi sınıfının ve tüm ilerici insanlığın eylemleri, bu tarihin bölümleridir. Ülkesinde ve tüm dünyada ya-

şanan toplumsal olaylar karşısında böylesine duyarlı ve ürün verme açısından böylesine doğurgan bir başka şair göstermek belki de olanaksızdır. «Taranta Babu'ya Mektuplar»ı devrimci bir Habeş şairi yazmış olabilir. «Benerci Kendini Niçin Öldürdü?» Hindistanlı, «Jakond ile Si-Ya-U» Çinli bir devrimci şairin elinden çıkmış gibidir. Yüreği gezegenimizin her yanında, ilerici insanlığın, işçi sınıflarının, halkların mücadelesi adına çarpar. «Karanlıkta Kar Yağıyor» bir İspanyol devrimcisinin, «Beyaz Karanfilli Adam» Yunanistan'da kurşuna dizilen bir devrim savaşçısının yürek çarpıntısıyla yazılmıştır. Atom bombasının insanlığa getirdiği yıkımlar üstüne yazdığı şiirler, Japonyalı bir devrimci şairin elinden çıkmış gibidir. Port Said'li savaş kurbanı ayakkabı boyacısı küçük Mansur'dan, Marsilyalı dok işçisinden, Amerikalı devrim şarkıcısına, Kübalı devrim önderine ve Kübalı işçiye kadar; Çek şairi Nezval'den, 1917'de Kışlık Sarayı zapteden Rus emekçisine ve devrim sonrasında yeni yılı kutlayan Sovyet kadınına kadar; çağımızın bütün önemli olayları ve bu olayların içinde yer alan insanlar onun yapıtının kahramanlarıdır. Bütün öteki şiirleri bir yana, sadece «Memleketimden İnsan Manzaraları» ise Türkiye'den ve dünyadan, her biri ayrı bir romana konu olacak nitelikte yüzlerce hayat içerir.

İster, «Şeyh Bedreddin Destanı»nda olduğu gibi tarihten, ister gününde yaşanan bir toplumsal olaydan, ister geleceğe ilişkin bir düşünden söz etsin, yapıtlarının tümünde şairin çarpan yüreğini duyarız. Anlattığı olayların soğukkanlı bir tanığı, izleyicisi değildir o. İnançları, tutkuları, umutları, umutsuzlukları, sevgileri, nefretleri, sevinçleriyle ve acılarıyla, bir insan olarak o, anlattığı olayların

içindedir. Ve Nâzım Hikmet'in yapıtı, şairin, bireysel olarak da yaşamının tarihidir. Tüm çelişkileri, karmaşıklığı, olanca içtenliği, açıklığı ve tüm evreleriyle. Bu yönüyle de, Nâzım Hikmet'in şiirinin, çağımız şiirinde benzersiz zenginlikte ve yoğunlukta bir örnek olduğunu söyleyebiliriz.

Biçim açısından baktığımız zaman, onun yeni özlere sürekli olarak yeni biçimler arayan ve bulan bir şair olduğunu görüyoruz. Kişiliğinin belirdiği ilk şiirlerinden yaşamının son anına kadar, kalıplaşmamış, yenilikçi bir şair olarak kalmıştır. Bu da, sadece bizim edebiyatımızda değil, tüm dünya edebiyatında az rastlanan bir örnek olsa gerektir.

İlk kez, bir Cezayir şiiri antolojisinde, Nâzım Hikmet'in çağdaş Arap şiiri üzerine etkisi konusunda sözler okumuştum. Sonra, Rus'undan Azerbeycanlısına, Letonyalısından Kazakistanlısına kadar, tanıştığım bütün Sovyet şairleri, onun Sovyet şiiri üzerindeki etkisinden söz ettiler. «On şairlik bir çağdaş dünya şiiri antolojisi yapsanız Nâzım Hikmet'i alır mısınız?» sorusuna Neruda'nın «Tek şairlik bir çağdaş dünya şiiri antolojisi yapsam Nâzım Hikmet'i alırım» diye karşılık verdiğini biliyorum. Bir kaç gün önce karşılaştığımız Bulgaristanlı yazar Neznakomov ise, Nâzım Hikmet'e hayranlığından ve onun çağdaş Bulgar şiiri üzerindeki etkisinden söz etti. Ulusal kültür adına bir takım yaşayan cesetleri mezardan çıkararak televizyon ekranlarına getirenlerin bunları anlaması güçtür. Fakat, halkımızın öncü güçleri, büyük emekçi kitleler, sağduyusunu ve namusunu yitirmemiş herkes, bu gün en büyük, dünya çapında büyük ulusal şairimizin de Nâzım Hikmet olduğunu bilmekte, ve bunun onurunu duymaktadır.

Yirminci yüzyıl şiirine Nâzım Hikmet çapında bir şairi armağan eden düşüncenin ve edebiyatın bir emekçisi olmak büyük bir mutluluk. Türkiye İşçi sınıfı ve emekçi halkımızın öncülüğünde kurulacak çağdaş kültür ve edebiyatımızın rönesansına, Nâzım Hikmet'in yapıtları sonsuz bereketli bir kaynak olacaktır.

(Politika, 21 Ocak 1977)

NÂZIM HİKMET'E

LASZLO BENJAMİN

Ayrıldın, bir veda sözü mırıldanmadan
Nâzım.
Ve bir kez daha
Acılar eklendi hayata
Ve bir dost eksildi ondan

Çıkıp gelmiştin bize bir gün
Şiirlerin elle tutulmayan dünyasından
Soyut ülkesinden gazete haberlerinin
Ve ağızdan ağıza dolaşan efsanelerden;
Ve söylenmesi bir tuhaf bu ad
Bir can yoldaşına dönüşüverdi birden
Hey kocaman gülümseyişli Türk
Ağzında mahpushanelerden yadigar bir
hüzünlü kıvrım
Geniş omuzlarında sürgünlüğün ağır yükü
Ve göğsünde iyi bir devrim yüreği taşıyan..

Vaktimiz azdı masa sohbetlerine ayıracak
Ve oturup susmaya.
Azdı kesintisiz çalışma ve yolculuk yılları
arasında
Adacıklar, bir soluk alacak..

Konuşamadık hiç bir zaman
şöyle doyasıya..
O ayrılırkenki el sıkışmalarda
Ne kadar söylenmedik söz kaldı, sonsuzca.
Fakat her zaman
Yanıbaşımda duydum **seni**
Bir el sıkımı uzaklığında;
Ve yılları örten sislerin arasından
Ve iki bin kilometre uzakta da
Aynı masaya oturduğum
Çoğundan daha yakın ve gerçektin bana.
«Hoşçakal!» derdik ayrılırken birbirimize
«Budapeştede görüşmek üzere»
«İstanbul'da görüşmek üzere»
Fakat ne karşılaşma olacak artık, ne görüşme..
Şiirler kalıyor
İçinde yüreğinin çarptığı şiirlerin;
Ve tıpkı senin gibi onlar
Günler ve uykusuz geceler boyunca
Çalışıyor, dövüşüyor ve seviyorlar
Düşlerini bir bir gerçekleştirerek;
Ve öz dilinde senin
Ve dünyanın bütün dillerinde
«Barış, ekmek, özgürlük, gerçek»
sözlerini haykırarak girdikleri döğüşte
Ne zindan korkusu var onlar için
Ne sürgün
Ne de yüreği bir diş gibi **zonklatan sancılar**

Dostum benim, kardeşim benim, Nâzım
Herşeyini veren ve vermekte olan
Hayranlık dolu gezgin, insanlık ve
insan aşkına müptelâ.
Sevdiğin o toprak, seni bağrına basmak için

Gelip isteyecek kemiklerini bir gün
Yazık ki gecikmiş olarak
—Gelecek o gün, çünkü kuraldır bu
Bir acı avuntu da olsa—
Ve coşkun söylevler, gözyaşları
Ve halkın, ellerinde çiçeklerle
Bekleyecek seni sevgili yurdunda..

Türkçesi: Ataol Behramoğlu
(Politika, 21 Ocak 1977)

NÂZIM HİKMET VE İŞÇİ SINIFI

Nâzım Hikmet Haftasında (23 Ocak 1977 günü) Üsküdar Şehir Tiyatrosunda yazar Kemal Sülker Nâzım Hikmet ve İşçi Sınıfı konulu bir konuşma yaptı. Konferansta proletarya şairi Nâzım Hikmet'in ancak 1965'lerden sonra işçi sınıfınca geniş ölçüde anlaşılmaya ve sevilmeye başlandığını açıklayan Sülker şunları söyledi:

«Nâzım Hikmet, kendisini 'ben bir proleter şairiyim' diye tanıtır. Gerçekten de kendi deyimiyle «yüreğini, kafasını, kalemini boydan boya ömrünü halkına vermiş»tir. Onun için de işçi sınıfının safında yer aldı ve sınıfın şairi olarak yapıtlarını verdi. İnsanın insan tarafından sömürüsüne karşı çıktı, grevi edebiyatımıza getirdi ve grev'in gücünü olağanüstü bir anlatımla şöyle tanımladı:

«Yüksek tuğla bacalarda dumanlar dona kaldı»

Nâzım Hikmet, bütün umudunu işçi sınıfının zaferlerine bağlamıştı. Onun için de:

«Beklenen günler, güzel günlerimiz ellerinizdedir, haklı günler, büyük günler, gündüzlerinde sömürülmeyen, gecelerinde aç yatılmayan, ekmek, gül ve hürriyet günleri».

diyordu. Ve bekliyordu onların «ağır ellerini toprağa basıp doğruldukları» günü.»

Konuşmacı Nâzım Hikmet'in sanat anlayışını da kısa çizgilerle özetledikten sonra, Nâzım Hikmet'-

in Türkiye işçi sınıfınca tanınıp, geniş ölçülerde sevilip benimsenmesini örneklerle anlatmaya geçti. Kemal Sülker'in açıkladığına göre ancak 1967 de DİSK kurulduktan sonra işçi sınıfı, sınıf uzlaşmacı sendikacılık anlayışına **karşı çıkmada birlik olmuş** ve Nâzım Hikmetin şiirlerinden **bölümleri sendika** gazetelerine almaya, bildiri ve açıklamalarında dizelerine yer vermeye başlamışlardır. Özellikle greve çıkan işçiler, işyerlerinde fiilî durumlar yaratan işçiler Nâzım'ın şiirlerinden de güç almışlardır. Tiyatrolarımızda oynanan Nâzım Hikmet'in piyeslerini görmek için gişelere koşan sendikacılar, özellikle Genco Erkal'ın Kerem Gibi adıyla sahneye koyduğu şiir gösterisini dakikalarca alkışlamışlardır. İşçi sınıfı, artık şairini bağrına basmıştır.»

«NÂZIM HİKMET'İN ŞİİRİ» KONULU AÇIK OTURUM

26 ocak 1977 çarşamba günü saat 18'de Fatih Şehir Tiyatrosu salonunda «Nâzım Hikmet'in Şiiri» konulu açık oturum yapıldı. Oturuma Asım Bezirci, Afşar Timuçin, Kemal Özer ve Şükran Kurdakul konuşmacı olarak katıldı. Can Yücel yönetti.

Can Yücel — Nâzım geçen gece gözüyle, soluğuyla, bakışıyla geldi aramıza. Fena bulan bedeniyle değil, inancıyla, bütün güzelliğiyle aramıza geldi. Ondan dolayı istedikleri kadar yasaklasınlar, eğer Nâzım gibi insanlar bizim aramıza Türkiye proletaryasının, milletlerarası proletaryanın gücüyle şakaşak geliyorsa buna kimse bir iddia ve yasaklamayla karşı duramaz. Bundan dolayı iç rahatlığıyla, Nâzım'ı seven insanlar olarak bu gece yaptığımız bu toplantıda şunu açıkça bilmemiz gerekir. Nâzım elbette bir efsanedir. Elbette bir mitostur. Herhalde MİT'in mitosu değil. Nâzım, efsane olmayı hak eden nadir, seyrek insanlardan biridir. Efsaneler çünkü aylar gibidir, güneşler gibidir. Ayı bildiğimiz zaman ayın aylığı kaybolmaz, güneşin güneşliği kaybolmaz. Yaprağın güzelliği kaybolmaz. Nâzım'ı bilmek, Nâzım'ın, Nâzım denilen efsanenin ne olduğunu bilmek demektir. Nâzım, doğa güçlerinden biriydi. Nâzım

bir partizandı. Şimdi bu arkadaşlar, burda beraber olduğumuz arkadaşlar, size Nâzım denilen büyük efsanenin, neden efsane olduğunun anlatılmasına çalışan kişilerdir. Nâzım bir insanın, yeni bir insanın nasıl olması gerektiğini bütün hayatınca izlemiş, bunu kurmak için çalışmış, adeta yaşatılacak bir soluk aramıştır. Bunu nerden bulmuştur? Bunu Ekim devriminden bulmuştur, bunu Türk Kurtuluş Savaşı'ndan bulmuştur, halkımızın arasından bulmuştur. Adeta üfleyerek bu soluktan, geleceğe yönelik soluğundan Nâzım yeni bir insan yaratmıştır. Ondan dolayı, Nâzım'ın efsanesini size akıl ölçüleriyle, nasıl kurulduğunu anlatacak arkadaşlara sözü bırakıyorum.

(Politika 21 Ocak 1977)

NÂZIM HİKMET VE EDEBİYATTA DEVRİMCİ TAVIR

ASIM BEZİRCİ — Nâzım Hikmet'in şiirinde devrimci tavrın niteliğine değinmek istiyorum. Ama devrim derken, onun, hepimizce bilinen siyasal yönünü düşünmüyorum. Daha çok kültür ve özellikle de estetik alanındaki yansımasını kısaca ele almağı amaçlıyorum. Bunun için, her şeyden önce, Nâzım Hikmet'in edebiyatımızda yaptığı eylemin özelliklerini belirtmem gerekiyor.

Epey söylendi, yine de tekrarlamakta yarar var: Biliyorsunuz, Divan şiirimiz —genel çizgileriyle— İran şiirini izlemiştir. Onun çoğu kalıplarını, ölçülerini, temlerini, imgelerini Divan şairlerimiz yüzyıllar boyu yeniden ele alıp -kendi kişiliklerine göre- işlemişlerdir. Başka bir deyimle, Divan şiiri İran şiirinin uzantısı olmaya, onu taklit ederek gelişmeye

uğraşmıştır. Divan şiirinin ardından gelen Tanzimat şiiri ise gözlerini Batıya çevirerek birtakım yeniliklere yönelmiştir. Bu arada şiirin içeriğinde ve ufak tefek yenilikler olmuştur. Gelgelelim, Tanzimat şiiri de gerek biçim, gerekse içerik bakımından edebiyatımızda bir devrim yapamamıştır. Zaten Tanzimat «düzeltmeğe, islah etmeğe çalışma» demektir. Çürümüşün, çağı geçmişin yerine yeni bir şey kurma değil de onu birtakım küçük düzeltmelerle sürdürmeye çalışma...

Tanzimatı izleyen Servet-i Fünun şiiri ise gözünü bu kez Doğudan Batıya çevirmiştir. Batının burjuva şiirini örnek almış, edebiyatımızda onun bir uzantısını kurmayı amaçlamıştır. O kadar ki en özgün sayılan şairlerinden Tevfik Fikret dahi Sully Prudhon'un, François Coppée'nin etkilerini taşır çoğunlukla. Ondan sonra gelen Fecr-i Ati şairleri de Batıdaki simgecilik (sembolizm) akımını örnek almışlardır.

Bu kısa tarihçe de gösteriyor ki, tâ 13'üncü yüzyıldan Nâzım Hikmet'in gelişine kadar Türk şiirinde köklü bir devrim, gerçek anlamda bir yenileşme yapılmamıştır. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Türk edebiyatında en büyük devrimi Nâzım Hikmet yapmıştır. Bu devrim yalnızca politik anlamda değil, estetik anlamda da Nâzım Hikmet'in kişiliğinde billûrlaşmış ve gerçekleşmiştir. Nâzım Hikmet biçim alanında eski koşuk (nazım) biçimlerini kırarak işe girişmiştir: ölçülü koşuğun yerine özgür koşuğu getirmeye çalışmıştır. Ama bunu yaparken geçmiş kültürümüze sırt çevirmemiştir. Onu eleştirici bir anlayışla gözden geçirmiş, onun diri, yararlanılacak yanlarını arayıp bulmuş ve kendi şiirine uygulamıştır. Bu bakımdan, Nâzım Hikmet'in şiiri biçim alanında

hem bir yeniliği, hem de bir birleşimi (sentezi) içermektedir. Nâzım Hikmet 1929'da **835 Satır**'ı yayımladığı zaman yer yerinden oynamıştı. Sanki edebiyatımızda bir bomba patlamıştı. Çünkü, Nâzım Hikmet **835 Satır** adlı eseri, yalnızca adıyla bile —«satır» diyor mısraya— büyük bir yeniliktir. Bu yeniliği Yakup Kadri şöyle anlatır:

«835 Satır, Türk Şiirindeki, hattâ Türk dilindeki inkılâbın ilk satırıdır. Nâzım Hikmet tâ Aşık Paşa'dan beri alıştığımız bütün nazım kaidelerini, vezin sistemlerini altüst ederek ve Türk kamusunun şahlanan bir (Demir Beygir) üstünde sıcak ve acaip naralar atarak koşuyor. O, yalnız Türk şiirinde çığır açmış bir edebiyat inkılâpçısı değil, hiç görmeğe alışmadığımız bir şair tipidir.»

Nâzım Hikmet'in edebiyatta yaptığı geniş devrim yalnız biçimde değil, içerikte de olmuştur. Nâzım Hikmet yeni bir insan anlayışı, yeni bir dünya görüşü getirmiştir. Ona gelinceye değin yapılan yenilikler şiirin içeriğinde köklü bir değişiklik meydana getirmemiştir. İlerici sayılan edebiyat tarihlerinde durmadan bu yanı vurgulanan Namık Kemal dahi, çok çok bir «usûl-i meşveret»çi idi. Yani Padişah başta kalsın, bir de yanında danışacağı bir meclis bulunsun! Namık Kemal Meşrutiyet'in yeterliliğine inanıyor, daha ilerisine gidemiyordu. Ondan sonra gelenler de düzenin ekonomik ve ideolojik yapılarını temelden değiştirici, onu çağdaş, bilimsel bir dünya görüşüne göre yeniden düzenleyici bir tavra, bir düşünceye ulaşmamışlardı. Nâzim Hikmet'ledir ki edebiyata ilk kez ideolojik, ekonomik ve politik anlamda yeni bir insan ve dünya görüşü, toplum anlayışı gelmiştir. Buna uygun olarak eski şiirin yaslandığı öğelerin çoğu gitmiştir. Onların yerine yeni

temler, yeni konular, yeni düşünceler, yeni duyuşlar, yeni insanlar, yeni gerçekler gelmiştir. Bu, Türk şiirinde içerik bakımından yapılmış büyük bir devrimdir. Nâzım Hikmet bu devrimi gerçekleştirirken kendine özgü bir birleşim (sentez) kurmuştur: Halk şiirini, kendinden önce gelen şairlerin yaptığı gibi rafa kaldırmamıştır. Altıyüz yıl boyunca saraya bağlı Divan şairleri halk şiirine, halk edebiyatına, kısacası halk kültürüne sırt çevirmişlerdir. Nâzım Hikmet, ulusal kültürün temeli olan halk kültürünü yeniden, eleştirici/devrimci bir gözle inceleyip değerlendirmiş, onun başarılı yanlarını alıp şiirine aşılamıştır. **Şeyh Bedrettin Destanı**'nda olsun, ondan sonra gelen şiirlerinde olsun, halk şiirinden geniş ölçüde yararlandığını görmekteyiz. Nâzım Hikmet Divan şiirini de, yani geçmiş çağların egemen sanat ürünlerini de inkâr etmemiştir. Gerçi, onları besleyen anlayışa karşı çıkmıştır, ama onların yararlanılması gereken yanlarını da arayıp bulmaktan geri durmamıştır. (**Rubailer**'de olduğu gibi.) Fakat bu değerlendirme eskiyi sürdürme, eskiyi yenileme ya da onarma yolunda değil, onu yargılayarak özümleme, ilerici bir tutumla yararlanma yönünde olmuştur. (Çünkü, Nâzım Hikmet, hiç bir zaman eskiye dönmeği düşünmemiş, sürekli olarak kendini yenilemenin yollarını aramış ve bulmuştur.) Öte yandan, Nâzım Hikmet gerek halk şiirine, gerekse divan şiirine açılmakla kalmamış, dünya şiirini de, Batı ve Doğu şiirlerini de incelemiş, onlardan bazı öğeler almıştır. Özellikle 1921'den sonra yazdığı özgür koşuğa dayanan ürünlerinde Rus fütüristlerinin sol kanadının, konstrüktivistlerin etkileri sezilmektedir. Ama bu etkileri Nâzım Hikmet, güçlü kişiliğinin yaratıcı potasında eritmesini bilmiştir. Aynı şekilde

Batı şiirinden de yararlanmıştır. Onun da, kendi şiiri için yararlı olan, örnek alınması gereken kaynaklarını eleştirici bir gözle özümleyerek şiirine aşılamıştır.

Nâzım Hikmet'in içerik açısından vardığı birleşimin özellikleri şöyle açıklanabilir: Nâzım Hikmet'in şiirinde bireysellikle ulusallık birlikte yürür. O, Türk toplumu içinde yaşayan insanı anlatırken onun kişisel özelliklerini, bireysel özelliklerini atmaz; tersine ,onları toplumsal sorunlarla, toplumsal olaylar ve gerçekliklerle yan yana, iç içe verir.

Şimdi Nâzım Hikmet'in bu özelliğini sergileyen iki mısraını okuyacağım. **Dört Hapisaneden** adlı eserinin başında Nâzım Hikmet şöyle der:

«İstanbul'da Tevkifane avlusunda,

(...)

Dünyayı, memleketimi ve seni düşündüm...»

1939'da yazılan bu iki mısra Nâzım Hikmet'in bütün şiirini, sanat anlayışını özetler gibidir. Nitekim, onun şiirinde bireysel birtakım yaşantıların yanında ulusumuzun, halkımızın yaşantıları da sergilenmiştir. Kuvâyi Milliye Destanı bunun en güzel örneğidir. Ulusal Kurtuluş Savaşını en güzel dile getiren eser Kuvâyı Milliye'dir. «Milliyetçilik» diye bar bar bağıranlar bu destanı aşan bir ürün ortaya koyamamışlardır. Nâzım Hikmet'in şiirinin bir özelliği de insancıllık ve evrenselliktir. Nâzım Hikmet Türkiye insanlarının bireysel ve toplumsal yaşantılarını anlatmakla kalmamış, bu gerçekçi anlatışın içine «insancıl» ve «evrensel» öğeleri de sokmamakla kalmamış, bu gerçekçi anlatışın içine «insancıl» ve «evrensel» öğeleri de sokmasını bilmiştir. Nitekim, şiirinde ölüm ve ayrılık acısı ile yaşama sevinci, ana-baba ve yurt sevgisi, umut, kavga, öz-

lem, yaşlılık, iş gibi bütün yeryüzün insanlarını ilgilendiren temlerde sağlam bir görüş ve güzel bir biçimle işlenmiştir. Bu insancıl temlerin, konuların, sorunların yanı sıra dünya insanlarını, dünya halklarını ilgilendiren birtakım evrensel sorunlara, temlere, duyuşlara, görüşlere de şiirlerinde yer verilmiştir: Barış, özgürlük, eşitlik, kardeşlik ve bağımsızlık ile sömürünün, baskının kaldırılması, zorbalığın yıkılması vb... Bir yanda sosyal demokrasi ve anti-faşizm, öbür yanda ulusal bağımsızlık ve anti-emperyalizm Nâzım Hikmet'in şiirlerindeki belirgin eğilimlerdendir.

Geçen hafta Nâzım Hikmet'in 75. doğum yıldönümü dolayısıyla Spor-Sergi Sarayında bir anma töreni yapıldı. Nâzım Hikmet'ten şiirler de okundu. Şiirleri dinlerken onların 30 yıl, 40 yıl, hatta 50 yıl önce yazıldıklarını unuttum. Sanki o gün yazılmışlardı, öylesine yaşıyorlardı. Zaman eskitmemiş, öldürmemişti onları! Demek ki Nâzım Hikmet olaylara, insanlara, sorunlara dünün değil, bugünün (yani geleceğin) gözüyle bakmıştı. Günceldeki yarını, geçicideki sürekliyi yakalamayı becermişti. Ayrıca, bugün de bizi ilgilendiren konuların çoğunu güzel bir biçim, devrimci bir görüş ve gerçekçi bir tutumla dile getirmiştir. Örneğin, özgürlük mü diyoruz. Nâzım Hikmet'in şiirinde var. Eşitlik, kardeşlik, bağımsızlık, adalet barış mı diyoruz, onun şiirinde var. Aşk var, özlem, umut, ölüm, ayrılık, iş var. Ana sevgisi, yurt sevgisi, yaşama sevgisi var. Faşizme ve emperyalizme karşı kavga var. Sözün kısası, bir insan olarak, Türk toplumunun bir bireyi olarak, hatta bir dünya yurttaşı olarak ne arıyorsak onun şiirinde en yetkin biçimiyle bulabiliyoruz. Bundan ötürü, Nâzım Hikmet'in şiiri bireysel sınırları ulusal dü-

zeye ulaşıyor, giderek, evrensel boyutlar kazanıyor.

Kuşkusuz, bu durum yalnızca iyi bir şair olmanın değil, iyi bir şiir devrimcisi olmanın da sonucudur.

DARDAN GENİŞE DOĞRU BOYUTLANMA

Kemal Özer — Önce şunu belirtmek istiyorum. Ben öbür arkadaşlar gibi bir incelemeci, bir araştırmacı değilim. Her şeyden önce bir ozan olarak Nâzım'a yaklaşmak istiyorum. Ve benim yaklaşımımda, aynı dilde yazan, aynı dünya görüşünü paylaşmaya çalışan bir ozanın yaklaşımı ona ölçüt olacaktır.

Bugünkü Türk şiirinin bence üç ana kaynağı var. Bunlardan birincisi, ya da bir tanesi, dünya devrimci şiir pratiği. Bir tanesi Anadolu halk şiiri. Bir tanesi cumhuriyetten sonraki toplumcu gerçekçi şiirimiz. Özellikle bu üçüncü kaynakta en büyük pay da kuşkusuz. Nâzım Hikmet'e düşmektedir. Nâzım Hikmet gerek estetik düzeyde, gerek nitelik ve içerik düzeyinde, her şeyden önce bir belirleyici, bir yol açıcıdır. Çağdaş toplumcu-gerçekçi şiirimizi tek başına kurduğu, geliştirdiği, çevresine saçılan ışıkta birçok ozanı etkilediği, bir oluşumun sağlıklı ve doğurgan çekirdeği olduğu söylenebilir. Bence Nâzım Hikmet'in şiirini en iyi niteleyen sözcük «kavga» dır. Kavga, her şeyden önce, dünyaya bakışıyla ilgilidir ozanın. Dünya görüşü, onun yaşamı doğru kavramasını sağladığı gibi, yalnız kavramakla yetinilmeyeceğini de gösterir. Yaşamı değiştirmek de gerekmektedir çünkü. Dünya görüşünün belirlediği bu amaç, ozanın sanat anlayışının oluşma-

sında baş etken olur. Bir üstyapı kurumu olan sanatın, yaşamı değiştirmede belki doğrudan değil, ama dolaylı bir işlevi vardır. İşte bu işlevi yerine getirmede, yani toplumsal kavgada bir yer tutmada ozana düşen, şiirini buna adamaktır. Bu belirlenim içinde Nâzım Hikmet'in şiirine baktığımız zaman, hangi aşamada olursa olsun, ona yön verenin hep bu kavganın bilinci olduğunu görmekteyiz. İçerik düzeyinde baktığımız zaman, hangisini seçersem kavgama daha iyi hizmet ederim ölçütüyle davrandığını görüyoruz. Estetik düzeyinde bakarsak, ne türlü yansıtırsam kavgamı daha etkileyici kılarım düşünüşüyle davrandığını görürüz.

Sosyalist dünya görüşünü edindikten sonra, şiirinin ilk aşamasında, kavgayı estetikle başlatmıştır. O günkü koşullara bakarsak, Nâzım Hikmet'in sosyalist dünya görüşünü yeni edinmiş olduğunu görmekteyiz. Bunu yayma aşamasında olduğunu görmekteyiz. Sovyet Rusya'da yeni kurulan sosyalist toplumu görmüş, ordaki devrim coşkusunu yaşamıştır, bunu görmekteyiz. Duygu konumunda inançlı, umutlu, coşkun olduğunu görmekteyiz. Bütün bunları bir an önce yaymak, kitleleri harekete geçirmek istemektedir. Duygularının, düşüncesinin, inancının militanıdır.

Dışta, Türkiye dışında, dünyanın birçok yerinde, işçi sınıfının iktidara gelmesi beklenmektedir. İçte ise, kurtuluş savaşından sonraki iktidar çekişmesinde emekçilerin safdışı bırakılması sözkonusudur. Bütün bu içsel ve dışsal nedenler Nâzım Hikmet'in kavga anlayışını bu ilk aşamada oldukça daraltmıştır. Özetlemek gerekirse bu ilk aşamada Nâzım Hikmet, şiirlerini, kitleleri doğrudan savaşıma çağırmak, eylemin ön sırasında yer alacak devrim-

ci kadroları oluşturmak için yazmıştır. Bu aşamayı gösterecek birkaç şiirin adını söylemek istiyorum burda. «Güneşi İçenlerin Türküsü», «Salkımsöğüt», «Açların Gözbebekleri», «Yangın», «Yanardağ», «Sıradaki», «Sıradakinin Ölümü». Ve daha başka birçok örnek gösterilebilir.

Bu aşamada şiirin estetik yapısına bakmak için, özellikle iki örnek üzerinde durmak istiyoruz. Bir tanesi «Orkestra» şiiri, bir tanesi «Sanat Telakkisi».

ORKESTRA

Bana bak!
hey!
Avanak!
Elinden o zırıltıyı bıraksana!
Sana,
üç telinde üç sıska bülbül öten
üç telli saz
yaramaz!
Bana bak!
hey!
Avanak!
Üç telinde üç sıska bülbül öten
Üç telli saz
dağlarda dalgalarla kütleleri
ileri
atlatamaz
Üç telli saz
yatağını değiştirmek isteyen
nehirlerden
köylerden, şehirlerden
aldığı hızla,
milyonlarla ağzı

birtek
ağızla
güldüremez!
Ağlatamaz!
hey!
hey!
üç telli sazın
üç telinde öten üç sıska bülbül öldü acından.
Onu attım
köşeye!
hey!
hey!
üç telli sazın
ağacından
deli tiryakilere
içi afyon lüleli
bir çubuk
yaptılar!
Hey!
Hey!
Dağlarda dalgalarla, dağ gibi dalgalarla
dalga gibi
dağ-lar-la
başladı orkestram!
Hey!
Hey!
Ağır sesli çekiçler
sağır
örslerin kulağına
hay-kır-dı!
Sapanlar güleşiyor tarlalarla,
tarlalarla!
Coştu çalgıcı başı,
esiyor orkestram

dağlarla dalgalarla, dağ gibi dalgalarla,
dalga gibi
dağ-lar-la

«Orkestra» şiirinde estetiğinin ses ölçütü ortaya çıkmaktadır. O zamana kadarki şiiri tek sesli bulduğu anlaşılıyor. Oysa sanayileşmiş dünyanın dile gelmesinde bu ses yetersizdir. Bu dünyayı dile getirebilmek için bir orkestra gerekmektedir. Çok sesli bir müzik. Bu müziği çıkartmak için de bir tek saz değil, bir orkestra gerekir düşüncesini işlemiştir.

«Sanat Telakkasi» şiirini okumak istiyorum şimdi de.

SANAT TELAKKİSİ

Bazan ben de gönül ahlarımı
çekerim birer birer
kan kırmızı yakut bir tesbih gibi,
ve bu kızıl pırıltılı tesbihin ipi
sırma saç tellerindendir...
Fakat
benim
şiirime ilham veren perimin
omuzlarında açılan kanat:
asma köprülerimin
demir putrellerindendir!.
Dinlenir,
dinlenmez değil
bülbülün güle karşı feryatları...
Fakat asıl
benim anladığım dil:—
Bakır, demir, tahta, kemik ve kirişlerle çalınan
Bethovenin sonatları...

Sen istediğin kadar
tozu dumana katar
sürebilirsin atını!.
Ben değişmem
en halüsüddem
arap atına,
saatte 110 kilometrelik sür'atini
demir raylarda koşan
demir beygirimin!

İri şaşkın bir sinek gibi takılır bazan gözüm
odamın köşesindeki usta örümcek ağlarına..
Lâkin asıl hayranım ben:—
halikleri mavi gömlekli mimarlarım olan
77 katlı beton-arme dağlarına!

Erkek güzeli
«Biblos ilâhı genç Adonis»
köprübaşında karşıma çıksa,
belki bakmadan geçerim de,
Filozofumun yuvarlak gözlüklü gözüne,
ve ateşçimin
dört köşe terli bir güneş gibi yanan yüzüne
bakmadan geçemem!..

Ben
elektrikli tezgâhlarımda doldurulan
üçüncü nevi hazır cigara içerim de,
İsterse Samsunun olsun
tütünü kağıda elimle sarıp içemem!.
Değişmedim
değişemem
Havvanın çırılçıplaklığına
meşin kasketli meşin ceketli karımı!.
Belki benim «tab-ı şairanem» yok?!

Neyleyim!.
Toprak anamın çocuklarından çok
seviyorum:—
kendi çocuklarımı!

Bu şiirde de görüldüğü gibi, içerik alanında, sanayileşmiş çağdaş yaşama seslenecek ozanın nasıl bir anlayışla yazması gerektiğini vurgulamaktadır. İlk aşamadaki bu şiirler yüksek sesle okunmak için yazılmış şiirlerdir. Kavganın tonu şaşırtıcı benzetmelerle acımasız bir vuruculuk ve tok seslilik kazanmıştır.

Sonra koşullar değişir. 1920'lerin başındaki devrim coşkusu durulur. Dışta, işçi sınıfının iktidara gelmesi, yakın bir süre içinde iktidara gelmesi beklenirken, bu gecikir. İçte, burjuvazi iktidarı ele alır. Baskılar artar. Özgürlükler kısıtlanır. Faşizm olgusu belirir. Bütün bunların sonucunda, Nâzım Hikmet'in, şiirlerini kitlelere yüksek sesle okuyamaz olduğunu görmekteyiz. Sanayileşme ile bunun belirlediği yaşamın özdeşliği düşüncesinden de sıyrılmıştır. Buna karşılık ozanın militanlığı daha geniş bir alana yayılır. Şiirlerinin estetiği de bu değişiklikten etkilenir. Şiirlerindeki ses, konuşma halini alır. Anlatıcılık egemen olur. Şaşırtıcı benzetmelerin ve acımasız vuruculuğun yerini gerçekçi, yalın benzetmeler ve yavaş yavaş lirizm alır. İlk aşamadan sonra varılan bu konakta, kavgacılık bırakılmamış, kavga yaşamın daha geniş bir kesiminde göğüslenir olmuştur. Denebilirse kavganın silâhları artmış, etkileme gücü yeni boyutlar kazanmıştır. Vardığı yeni aşamanın sınırını, daha doğrusu sınırsızlığını göstermek için bir örnek üstünde durmak istiyorum.

Nâzım Hikmet, Kemal Tahir'e hapisaneden yazdığı 6.10.1948 günlü mektubunda «Sonbahar» adlı

bir şiirini de kendisine gönderiyor. Adı geçen şiir şu:

Günler gitgide kısalıyor,
yağmurlar başlamak üzere,
kapım ardına kadar açık bekledi seni,
niye böyle geç kaldın?

Soframda yeşil biber, tuz, ekmek
testimde sana sakladığım şarabı
içtim yarıya kadar bir başıma
seni bekleyerek

Fakat işte ballı meyveler
dallarında olgun ve derin duruyorlar.
Koparılmadan düşeceklerdi toprağa
biraz daha gecikseydin eğer.

Aynı mektupta şunları da yazmaktadır Nâzım Hikmet: «Bu aşk şiirini, bu sonbahar şiirini okuyunca biraz şaşıracaksın sanıyorum.»

Nitekim yanılmamıştır. Sonraki bir mektubundan öğreniyoruz ki, sonbahar şiirleri yazması gerçekten hoşuna gitmemiştir Kemal Tahir'in. Bu konuda da Nâzım şöyle diyor: «Sonbahar şiirlerine gelince Niye yazmayacakmışım? Sonbahar da bahar, yaz ve kış gibi bir mevsimdir ve insanlar bütün bu mevsimlerden geçerler, yeter ki kışın bile ümitsiz olmasınlar ,ihtiyarlıklarını cesaretle, ümitle karşılasınlar ve onu hiç de bitmiş, ölü bir mevsim olarak kabul etmesinler. Bak sen bana Yahya Kemal'in bir mısraını yazmışsın. Bir fikrini, bir hissini ifade edebilmek için Yahya Kemal'in bir şiirinden bir mısraını yazmışsın. Bir fikrini, bir hissini ifade edebilmek

için Yahya Kemal'in bir şiirinden bir satır almak zorunda kalmışsın. O satırı, o mısraı da —bir insan hissi, hem de gayet reel bir insan hissi, hiç müteredditi olmayan bir hissi ifade ettiğine göre— bende bulsaydın, hem de daha ustaca, daha realistçe söylenmişini bende bulabilseydin daha iyi olmaz mıydı?»

Kavga anlayışı bu genişliğe vardıktan, yaşamın tümüne yayıldıktan sonra Nâzım Hikmet'in hangi yollarla kavgayı gerçekleştirdiğine bakarsak, genel olarak şunları görüyoruz:

Dünya görüşünü doğrudan sergilemek ve savunmak için yazdığı şiirler. Tipik bir örnek olarak «Berkley»i gösterebiliriz. Sonra da «Rubailer» yazmıştır bu konuda.

İkincisi, devrimi ve devrimciyi doğrudan anlatmak için yazdığı şiirler. Bunlarda da en geniş çizgiye bence Memleketimden İnsan Manzaraları içindeki partizan kız Zoya için yazdığı şiirde ulaşmıştır.

Üçüncü olarak güncelliği söyleyebiliriz. 1923'te yayınladığı «Grev» şiirinde güncel bir olaydan yola çıkar. Grevin nedenini ve hareket sürecini anlatır. Sonra 1929 haziranında taşıt işçilerinin İstanbul'da yaptığı grevden esinlenerek «Sesini Kaybeden Şehir»i yazar. Burada da grevin sonuçlarını betimlemiştir. Erzincan depremiyle ilgili «Kara Haber», Tan Matbaasının faşistlerce saldırıya uğramasıyla ilgili «Onlar ki ümidin düşmanıdırlar sevgilim» diye başlayan şiir, 1950'den sonra yurt dışındayken yazdığı ve DP iktidarını yeren şiirler, 27 Mayıs'ta ölen genç için yazdığı «Beyazıt Meydanındaki Ölü» adlı şiiri, bu tutumla ilgili ilk ağızda sayılabilecek örneklerden. Güncel şiirin bence en büyük örneğini de «Taranta Babu'ya Mektuplar»da vermiştir.

Bunun dışında taşlamalar, «Portreler» kitabında yer alan örnekler gösterilebilir. Yakın ve uzak tarihsel olaylarla ilgili şiirler, «Şeyh Bedrettin Destanı» ve «Kuvayı Milliye Destanı» gösterilebilir.

Bütün bu sergilemelerden sonra şunu söylemek istiyorum: Bu sayılanlar Nâzım'ın şiirinde birer dönem değil, birer aşamadır. Evet, koşulların zorlamasıyla ortaya çıkmışlardır, ama koşullar değişince geçerliklerini yitirmemişlerdir. Kimilerinin sandığı gibi güzelliklerini de yitirmemişlerdir. Bir örnek vereyim. O günkü koşullarda yazdığı ve kavgayı belirli bir noktada göğüsleyen «Salkımsöğüt», «Güneşi İçenlerin Türküsü» gibi şiirler bugün değişen koşullarda da geçerlidir, güzeldir. Tek insanı da kitleleri de etkileyebilmektedir. Nitekim Nâzım'ın kendisi de, devrimi ve devrimciyi konu alan şiirleri sonraki günlerinde de yazmıştır. Bir dönemi kapanıp bir yenişi açılsaydı bu işe bir daha kalkışmazdı. Önemli olan, anlayışını dardan genişe doğru boyutlandırmasıdır. Nâzım Hikmet'in şiirine baktığımda, temelde işte bu boyutlanmayı görüyor, biz onun mirasçısı olacak ozanlar için bunun altını çiziyorum.

KAVGANIN SÜRDÜRÜLMESİ VE DÜNYANIN DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Afşar Timuçin — Herhangi bir insan etkinliğini tarihsel gelişimi içinde ele almak onu daha güzel anlamak için en iyi yoldur sanıyorum. Bu yüzden ben de şair büyük ustamız Nâzım Hikmet'in şiirini tarihsel gelişimi içinde kısaca özetlemeye çalışacağım.

Şair Nâzım Hikmet'i Milli Mücadele için Ana-

dolu'ya geçtiği 1921 yılından başlayarak değerlendirmek gerekir. Çünkü 1921'den önceki şiirleri doğrudan doğruya çıraklık şiirleridir. Nazım Hikmet'in şiirinde bir yandan Milli Mücadelenin gerilimi yansır, öte yandan 1921-1928 arasında Rusya'da yaşadığı dönem onun şiirine yepyeni bir anlayış ve yepyeni bir duyarlık getirmiştir.

Toplumsal sorunları ele alma, insanın mutlu geleceği karşısında inançlılık, makineye saygı böylece onun şiirinde başlıca temalar haline gelir. Gene onun şiirinin vazgeçilmez ögesi olan lirizm ya da bir başka deyişle şiirsellik gene o 1921 - 1928 döneminde güçlenmiş, koyulmuştur. Şiirselliği sağlayan başlıca öge eşsiz benzetmelerdir.

Daha 1923 yılında yazdığı «şairin bir dakika tembelliği» adlı şiirinde bakın ne güzel bir benzetme yapıyor:

Açlık
dizip on parmağını burnunun tepesine
çıkardı dilini,
ölüm
kemik bir kahkaha gibi salladı mendilini.

«Gorki'deki beyaz sütunlu ev» -ki 1924'te yazılmıştır- onda da şöyle diyor:

Ah, o çocuk tabutunda yatan dev...
Ah, beyaz sütunlu ev,
beyaz sütunlu ev...

Nâzım Hikmet'in bu dönemde yazdığı şiirlerin bir özelliği sanayileşmeye, bir başka deyişle makinalaşmaya bağlılıktır. Nâzım Hikmet makinalaşma olgusunu, tam anlamında yüceltir. Bunu gelecekteki insanlığın mutlu dünyasını sağlayacak başlıca olgu olarak görür. Onun zaman zaman eleştirilen bu tutumu, bizce gelişen sanayileşme etkinliği karşısında alınmış çok tutarlı bir tutumdur.

Nazım Hikmet 1923'te yazdığı «Makinalaşmak» şiirinde, makinalaşmak istediğini söyler. Nâzım Hikmet'in ortaya koyduğu bu makinalaşmak istemek kavrayışı, bilindiği gibi, bol bol eleştirilmiştir. Burada kesin bir yanılgı sözkonusuydu, eleştirenler açısından. Nâzım Hikmet makinalaşmak istiyorum derken, bireylerin makina haline gelmesi özlemini ortaya koymuyordu, tersine, makinalaşmış bir dünya özlemini ortaya koyuyordu. Makinalaşmış bir dünya, düzgün bir biçimde makinalaşmış bir dünya, makinanın insanı kullanmadığı ama insanın makinayı kullandığı bir dünya, bireylerin makina gibi çalıştırılmadığı ya da çalışmak zorunda kalmadığı bir dünya, yani bireylerin makinaya indirgenmediği bir dünya özlemi vardı. Nâzım Hikmet'in umut ve inanç dolu gençlik dönemi şiirlerine zaman zaman daha doğrusu yavaş yavaş acılı bir duyarlığın karıştığını görürüz. Gelişen Rusya'ya her bakışında heyecana kapılan Nâzım Hikmet, bakışlarını yurduna çevirdiğinde elbette kırıklık ve burukluk içine düşer. 1925'te yazdığı «Kalbim» şiiri bu yeni gelişmenin örneklerindendir.

Göğsümde on beş yara var!
Saplandı göğsüme on beş kara saplı bıçak!
Kalbim yine çarpıyor,
Kalbim yine çarpacak!

Bu acılı duyarlığa öfkeli bir yergicilik eklenir yavaş yavaş. Bu öfkeli yergiciliğin başlıca ürünlerinden biri, Doğu dünyasını en olmadık yanlarıyla yüceltmeye kalkan fransız edebiyatçısı Pierre Loti için yazılmış olan Şark-Garp (1925) şiiridir. Bir başkası, 1925'de yazılmış olan **Ayağa kalkın efendiler** şiiridir; bu şiirinde Nâzım Hikmet bir yerli sanat adamını yerden yere burur:

Behey! kaburgalarında ateş bir yürek yerine
İdare lambası yanan adam!
Behey armut satar gibi
San'atı okkayla satan sanatkar!

1926'da yazdığı **Berkley** şiirinde, ünlü ingiliz filozofu piskopos George Berkley'in (1685-1753) dünya görüşünü yerer. Lenin'i hor görmeye kalkan Maksim Gorki için yazdığı **Maksim Gorki'ye açık mektup** (1927) da bir yergi şiiridir.

Bir yandan bu yergi havasını sürdüren Nâzım Hikmet, bir yandan **Güneşi içenlerin türküsü** (1925), **Hasret** (1927), **Salkım Söğüt** (1928), **Hazer denizi** (1928) gibi ünlü şiirlerini yazar. Artık sanatının doruğuna doğru tırmanmaktadır. Artık şiirinin başlıca özelliği belirmiştir: yalın ve birlikli bir çatının insanı şaşırtacak kadar ince benzetmelerle, özgün ve çok belirgin imgelerle, apaçık fikirlerle örülmesi.

Mahpusluk teması 1928'de girer onun şiirine. Nâzım Hikmet, mahpuslukla 1928'de, Hopa'da tanışır. İlk mahpusane tanıtlamaları canlı ve parlak imgelerle kurulur:

Lamba yağmurlu bir sabah güneşi gibi yanıyor.
Ve defter kâadı sallanıyor
asılmış bir adamın
beyaz gömleği gibi...

(Kız Kapan Oğlu Vehpi ve Çocuk Muhittine Dair, 1928)

1929'un en önemli şiiri **Provokatör** şiiridir. Nâzım Hikmet gene zaman zaman yergi şiirleri yazmaktadır. Ama o, artık, herhangi bir insanı ele almaktan çok, herhangi bir insan örneğini ele almayı yeğ tutar. Böyle bir örneği ortaya koyarken, tek tek kişilerden, tek tek durumlardan bile yola çıksa, yaptığı şey belli bir insan tipini ya da belli

bir insanlık durumunu ortaya koyacak bir genellemedir. **Provokatör** şiiri bu anlamda pek önemlidir. (s. 182)

1930 yılında Nâzım Hikmet'in şiirinde toplumculuk teması daha kesin, daha belirgin bir yorum kazanacaktır. Artık onun şiirleri bir toplumcu savaşçının şiirleridir ve toplumcu savaşçının kaygılarını, inançlılığını, öfkelerini, ödünsüzlüğünü, sıkıntılarını yansıtır. Ölümler de, mahpusluklar da göze alınmıştır artık. **Arife** şiirinde şu satırlarla karşılaşıyoruz:

Ve bu gece değilse
yarın
gece
gireceğim kodese...
İçimde yaprak kımıldamıyor...
Ellerimi başımın altına koyuyorum...
Denizi duyuyorum...
uyuyorum...

1930'da yazılan savaşçı şiirlerinin öbürleri **Kerem gibi, Mor menekşe, Aç dostlar ve altın gözlü çocuk,** Nikbinlik'dir.

1933 yılı Nâzım Hikmet için ikinci mahpusluk döneminin başladığı yıldır. Şiirlerinde yeniden mahpusluk teması ve ayrıca mahpustaki insanın duygusallığı girecektir. Bu duygusallık bir korku duygusallığı değil bir korkusuzluk duygusallığıdır.

mavi gözlerinde korkuyu görmek için
boşuna bakacaklar
Nâzıma!

Bursa, Ankara, Çankırı hapisaneleri, hapisaneden görüntüler, hapisane insanları ve İkinci Dünya Savaşı Nâzım Hikmet'in şiirinde artık inançlılık, direnç, aşk, hapislik, umut temaları hep değişik mo-

tifler oluşturarak birbirleriyle örgülenirler. Ama her şeyin üstünde inanç vardır, gelecek günler inancı vardır. Bu inanç hayalle değil kavgayla temellendirilmiştir. «Ve zafer artık hiç bir şeyi affetmeyecek kadar/tırnakla sökülüp/koparılacaktır» der «Zafere Dair» şiirinde, 1945'de. 1950'den sonra, daha doğrusu Türkiye'den ayrıldıktan sonra, şiirlerinde daha bir değişiklik görülür. Hapisanede daha içedönük şiirler yazar gibi olan Nâzım Hikmet daha dışa döner artık. Dört duvar arasında yalnızlığa, sessizliğe, bungunluğa mahkûm edilen Nâzım Hikmet (hapisanede yani) bir yandan duygu dolu özlem şiirleri yazıyordu, öte yandan umudu ve inancı eksik etmiyordu. Onun şiirlerinde başlıca tema namusluluk temasıydı. Toplumcu dünya görüşünü bilimsel - felsefi düzeyde tartışan şiirlerinin yerini, yer yer acılı bir kırıklığı yansıtan şiirler almıştı. Ama çıktıktan sonra, gerçi hastalığının verdiği üzüntüler, kırgınlıklar da şiirlerinde belli bir ağırlık tutar ama, gene en büyük ağırlık Marx'çı dünya görüşünün ortaya konuşudur ve her şeyden önce kavganın sürdürülmesi ve dünyanın dönüştürülmesi temalarıdır.

EVRENİ KUCAKLAYAN BİR ŞAİR

Şükran Kurdakul — Önce Can arkadaşımızın konuşmasından gelen bir çağrışımla, bir duyarlıkla 1950'lerde Nâzım Hikmet'i kurtarma kampanyası günlerinde İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin Lâleli'de Çiçek Palas adlı salonda yaptığı toplantıyı ve bu toplantının öncülerini saygıyla anmak istiyorum. Onlar o günkü terör havası içinde açlık grevindeki Nâzım Hikmet adını dünyaya duyurabilmek için, sadece bu onurlu davranışlarından ötürü çiçeği burnunda D.P. iktidarının polisi tarafından

Sultanahmet hapishanesine götürülmüşlerdi.

Bu olayı belirterek, yakın tarihimiz içinde, yani toplumsal olayların içinde Nâzım Hikmet'in şair kişiliğine bakmak istiyorum.

Arkadaşlar, Nâzım Hikmet'in hece vezni döneminden sonra Türkiye'de değişen bir şey vardı. Türkiye Büyük Millet Meclisi örgütlenmiş ve kendi bildirisinde ifade ettiği gibi, Türkiye halkını «Emperyalizme ve kapitalizme karşı savaşmayı caiz gören bir meslek etrafında» silâhlı mücadeleye götürmüştü ama, daha halkımızın kanı kurumadan, 1923'ün eylül ayında, zaferden hemen sonra, İzmir'de, —aralarında 57 milletvekilinin de bulunduğu, İsmet Paşa'nın da, Celâl Bayar'ın da bulunduğu— yabancı firmalarla ortaklık eden şirketler de kurulmuştu. Nâzım Hikmet'i, bence, —22 yaşlarındaki Nâzım Hikmet'i— hem heyecan adamı olarak hazırlayan, hem kafa adamı olarak hazırlayan, bu yarı kalmış devrimin militanlarından biri olmasıdır. O, Rusya'da, bildiğiniz gibi, ekonomi politik okuduğu için şirketlerin ne demek olduğunu anlayacak bir kafaya sahip bulunmaktadır. Bu nedenle, Afşar arkadaşımın, şiirinin gelişimine bakarken belirttiği gibi, 1921 ile 26 arasındaki bütün ürünleri kavga şarkısı niteliğindedir.

Zor olmuştur Nâzım Hikmet için bunu başarmak. Niçin zor olmuştur? Buna Asım Bezirci biraz temas etti. 500 yıllık bir divan şiirinin Türkçenin üzerinde saltanat kurduğu bir ortamda, Nâzım Hikmet'in kendisinin de ifade ettiği gibi Yahya Kemal gibi şiirimizin büyükannesi sayılan bir şairin 1921'lerde en güzel şiirlerinin çıktığı bir ortamda, Nâzım Hikmet kavgayı hayata geçiren dizelerini güzel türkçesi ile dilimize armağan etmiştir.

O zaman toplumsal durum nedir? Artık milli niteliğini daha kurtuluş savaşı bitiminin ilk aşamasında yabancı şirketler kurarak kaybeden, yani yabancı kapitalizmle izdivaç halinde olan yerli kapitalizmin ortak yönetimi ile iktidar koltuğuna oturanlar milli edebiyat akımına tutunmak zorunluğunu duydular. Artık yeni bir milli yağmanın resmi edebiyatçıları durumuna gelmiş olan şairler karşısında Nâzım Hikmet'in yakın tarihimizdeki en önemli davranışlarından biri «tasfiye» hareketidir. O, bu hareketin tepkilerini göze almış ve «Resimli Ay»da başarı ile sürdürmüş adamdır.

Bildiğiniz gibi, bu dönem arkadaşları içinde Peyami Safa da vardır ve bu hareketin içindedir. «Namık Kemal'den bize kadar gelen dönemde hâlâ saray edebiyatı sürdüğü için biz bu saray edebiyatı kalıntılarına karşı olan bir kuşağın sanatçılarıyız» demişken, ufak bir baskı karşısında, iktidara yandaş kuvvetlere teslim olmuştur. Bu teslimiyet ,edebiyata nasıl yansıdı? Bunu örneklemek istiyorum.

Daha 1921 - 22 yıllarında Dergâh dergisinde Bergson'cu bir felsefe etrafında birleşen şairler, 1926 - 27 yıllarında aynı kadroyla, iktidarın yardımıyla çıkan Hayat dergisinde, daha sonra Peyami Safa'nın Kültür Haftası, Necip Fazıl'ın Ağaç dergilerinde toplanmışlardı. Bu belirttiğim evrede Nâzım Hikmet'in tavrı tamamen bilinçli, sesini duygularından ve inancından alan bir şairin aykırı toplum güçlerine protesto yağdırmasıdır, denilebilir.

Bu dönem şiirlerine bakarak Nâzım'ın yaptığını kısaca araştırmaya çalışalım. Nâzım'dan önce, şiirimizde serbest vezin denemeleri yapılmıştı, fakat Nâzım, şiirlerinde o denemelerin çok dışında, çok özgür bir havaya götürme olanağını yarattı. Büyük

bir sentezci olduğu için, o dönem şiirlerinde de bizi yüksek sesle okumaya mecbur eden olağanüstü tavrı var. Örneğin, 1933'lerde, af beklenirken yazdığı şiir:

Binbirgece kitabını bıraktım
Bir cigara yaktım
Baktım
demirlerin arasından
Sihirli bir ayna gibi ışıldamakta
yıldızların
her bir tanesi.
Gece
Bursa Mapushanesi.
.....
Sivrisiyah
külahlılar
heyecanda.
.....
«Af var» diyorlar.
Çıkacağız
Şapkayı yana
Yıkacağız
Toprak
Güneş
Kadın
Hava..
Vapura bin, tirene bin
Bin tranvaya
Kelepçesiz
Candarmasız.

Arkadaşlar, edebiyatçıların sert kafiye dedikleri şiddetli kafiyeler, —«Çıkacağız /Şapkayı yana/yıkacağız»— kötü bir şairin konstrüksiyonunda derhal dikkatimizi çeker, bizi şiirden uzaklaştırır. Bu

gibi kafiyeler Nâzım Hikmet'in bu döneminde fazladır. Meselâ Salkımsöğüt'te, «Ağlama salkımsöğüt ağlama/Karasuyun aynasına bel bağlama». Fakat şiirin bütünü, mimarisi içinde bu sert uyaklar, Nâzım şiirinden önce de çok kullanıldığı halde, katiyyen dikkatimizi çekmez. Bizim o yüksek sesle okuma isteğimize engel olmaz. İşte Nâzım Usta'nın büyüklüğü burada.

Can arkadaşım dışarda konuşurken, «Nâzım'ın diline temas etseniz..» demişti. Bu bakımdan belirtmek istiyorum. «Şapkayı yana/yıkacağız» dizelerinde aslında argodur. Fakat şairin ustalığı öyle bir senteze, öyle bir değişime götürüyor ki şiiri, arkasından «Toprak/Kadın/Güneş/Hava» dizeleriyle insana ait, hapisteki insana ait bütün özlemleri, yürüme özlemini, serbest kalma özlemini, kadın özlemini bütün duyarlığıyla ortaya koyuyor.

İşte bu ustalık, Nâzım'ın ruhçu, rüya âlemindeki Bergson'cu felsefeye karşı şiirin bayraktarı olmasının nedenidir.

1933'lere kadar bildiğiniz şiir macerasını geçiren Nâzım Hikmet, 1935'lerde şöyle bir kaygıya kapılmış. Kendi ifadesine oldukça yaklaşık olarak, eski deyimle «mealen» vermeye çalışacağım. «Benim» diyor, «bugüne kadar yazdığım şiirlerde daha ziyade bir propagandanın etkisi altında kaldığımı düşünüyorum. Bu beni kaygılandırıyor». «Herşey adlı dergide çıkmış, 1935'te. Başka kaynaklarda da var. «Şimdi ben, cihanı görüş telâkki ve felsefem değişmemek üzere başka bir şiirin peşine düşme zorunluluğunu duyuyorum.»

Bana kalırsa, Nâzım'ın bir büyük yönü de, 1922 - 35 arasında yazdığı şiirlerde getirdiği yeniliklerin üstüne oturmamasıdır. Yani yatağını kazan bir nehir

olmaması, bulduğu yeniliğin üstünde saltanat kurmaya çalışmamasıdır.

İşte bu kaygılardan sonra karşımıza Bedrettin Destanı çıkar. Bedrettin Destanı'nda bir taraftan Türk halk şiirinin, bir taraftan divan şiirinin en güzel, en haklı miras olan yanlarının sentezini görürüz. Öyle görürüz ki, «Yağmur çiseliyordu» Ahmet Hikmet'in bir düzyazı şiirinden esinlenmiştir denilebilir. Ama Nâzım bütün bunları, türkçenin haklı mirascısı olduğunu gösterir şekilde, yaptığı senteze katar. Ve az önce söylediğim gibi, kendisinin de söylediği gibi, dünya görüşünden ve felsefesinden hiçbir şey kaybetmemektedir.

Bildiğiniz gibi 38'de yeniden hapishaneye alınınca, bu sefer birey olan, insan olan yanıyla, dünyaya açık olamayan, radyolardan haber alan yani —şiirlerinden anlaşılıyor ki— yeni bir mücadele kaosuna girmiş. Bu evrede de, 1923 - 36 arasındaki şiirlerini anımsatan dizeler ortaya koymuştur.

«İnsanlar.. ah benim insanlarım açsınız,
Etle ekmekle beslenmeye muhtaçsınız»

Bütünü hâfızamda olmadığı için okuyamıyorum. Yine şiddetli uyak.. Ama şiir geliştikçe, aynı büyük kucaklayış ve aynı büyük coşku kaynağı..

Bunun yanısıra, Nâzım'ı belki dünyaya kazandıran en güzel şiirler.. İşte 1935'te «cihanı anlayış telâkkim değişmedi, felsefem değişmedi» derken bir sorunu vardı, yeni bir şey arıyordu. Bu yeni dönemin ürünlerinden meselâ «Şaban oğlu Selim», okuyunca anlıyoruz, bir şairin kendisinden önceki ustalardan nasıl yararlandığını.

Nâzım, döneminde Namık Kemal'e bile karşı olan Naci'nin iki dizesine rastlamış:

Ruhum havada uçan bir yaprağa döndürdü
rûzigâr beni
Hazana muntazırım ömrümün baharında.

İkinci dizede iş yok. «Hazana muntazırım ömrümün baharında». 18 yaşında bir genç neden hazana muntazır olsun? Fakat birinci dize.. «Ruhum havada uçan bir yaprağa döndürdü rûzigâr beni». Başka bir şey. Şöyle kuruyor Nâzım:

Ruhum havada uçan bir yaprağa döndürdü
rûzigâr beni
Muallim Naci Merhum
Bu hâyu huy, bu hâyu huy neden
Ve neden dolayı insanlar
Şu tabakta yatan
Uskumru gibi mahzun..

diye döneminin insanını, bütün ses olanaklarını yakalayarak felsefesinin şiiri haline getiriyor. Yine bu döneminde «Ölüme Dair» şiiri, Piraye hanıma yazdığı şiirler, onun diyalektik materyalizmi en usta biçimde kullandığı dizelerden oluşur. Aynı zamanda bir yanı yine radyolardan dinlediği dünya savaşı sorunlarına dönüktür. Ve özellikle bu şiirlerde de, meselâ «Atlantiğin Dibindekiler» parçasında hem insanların yaşadığı o büyük savaş, yenilgi korkusu, faşizmin çılgınlığı, yeni bir sosyalist ülkenin direnci işlenirken, hem birey olarak kişiler verilir. Bu, çağımız insanını vermektir aynı zamanda. Yani hapishanedeki o büyük yalnızlığından evreni kucaklayan bir şair olma aşamasına yükselmek demektir. Sanırım 1950 kuşağının öncü gençlerini Çiçek Palas salonunda toplayan da Nâzım Hikmet'in bu şiirleri ve bu şiirlerindeki insandır.

NÂZIM'IN KAMERASI

ALİ HABİB ÖZGENTÜRK

Nazım Hikmet'in şiiri görünen bir şiirdir. Neredeyse ona dokunabilirsiniz, İnsanın aklına şunu getiriyor: «Acaba Nâzım'ın gizli bir kamerası mı vardı, hayatı boyunca yanında taşıdığı. «Bence şiirlerinin bu özelliği, geniş kalabalıklarca hemen kabul edilmesine, anlaşılmasına, sevilmesine yol açıyordu. Zaten o «Halkla en çok karşı karşıya gelen bir sanat olduğu için sinemaya dikkat etmeliyiz» diyordu. Ve bu bilinçle sinemanın olanaklarını araştırıyordu. Nazım'ın sinemayla tanışması ilk gençlik yıllarına raslıyor. 1925 yılında, Moskova'da METLA adında bir tiyatro kuruyor ve sinemayla tiyatronun olanaklarını birleştiren denemeler yapıyordu. Sahnenin gerisindeki perdede film oynuyor, filmdeki kahraman hareketine sahnede devam ediyordu. Nazım Hikmet'in sinemayla ilişkisi her zaman çok yakından oldu. Çünkü bütün sanatlardan etkilenen sinemanın, sonunda diğer sanatları etkileyeceğini, büyük şiir dehası ve deneyleriyle anlamıştı.

Nâzım Hikmet senaryolar yazdı, filmler yönetti ama hiç bir zaman kendi filmini yapamadı. Yaptıkları hep geçim işleriydi. Onun bütün ustalığını ortaya koyduğu en büyük filmi «Memleketimden İnsan Manzaraları»dır. Gerçekten Nazım «Manzara-

lar»da bir yönetmen gibi çalışmıştır. Şair bir yönetmen. Piraye'ye gönderdiği bir mektupta şunu yazıyordu:

«Karıcığım... Sana kitaptan bir parça yolluyorum... Şimdi böyle, parça parça çalışıyorum, sonra montaj yapınca iş kolay bitecek. Böyle montaja hazır daha dört beş parçam var... Sonra sana montaj sırasını yazarım, ona göre parçaları eklersin.»

Nâzım «Manzaralar»da bir çok kamerayla çalışan bir yönetmendir. İnsanların bedeninde ve yüzünde dolaşır. Doğadaki bir hareketi parçalayarak ayrıntılarına bölerek, görünenin arkasındaki şiiri de içine katarak izler. Önce bir genel plan kurar, sonra bir kaç kamerayla yakaladığı ayrıntılara, yakın plan mantığıyla yaklaşır. Belleği kendisiyle ilgili pek çok şeyi hatırlamayacak kadar zayıf olan Nâzım, hayatının ayrıntılarını yakalamakta büyük ustadır.

Bozkırın üstünde bulutlar bembeyaz, üstüste ve ağırdı
Belli belirsiz kımıldanıyordular
Durdu Nigar
On adım önden giden Mustafa'yı çağırdı
Mustafa yıkmış kasketi ensesine
bakıyor bulutların arasından geçen bir çaylağa.

«İnsan Manzaraları»nda şiirin birkaç sözle çok şey söyleyebilme olanaklarından yararlandım. Kimi zaman şiire çok yaklaştım, kimi zamansa çıplak bir nesir olarak kaldı yazdıklarım. Özellikle sinemanın olanaklarından yararlandım destanımı yazarken...»

Nazım bütün bunları bilinçle yapıyordu. Kurgu, ritm, tempo ve görsel bir dünya. Şiirlerinde bütün

bunlara dikkat ediyordu. Sinemanın gerçeğe dolaysız yaklaşımı onun için çok önemliydi. «Saman sarısı»nda da sinemanın zaman kavramını uygular. Nâzım'ın son ve en güzel şiirlerinden biri olan «Saman Sarısı», şimdiki zamanla geçmiş zamanın içiçe kaynaştığı, geriye dönüşlerle örülmüş bir şiirdir.

üst ranzada uyuyanı görmedim
habersizce usulcacık çıktı gardan ekspres
bilmiyoruz nereden gelip nereye gittiğini
baktım arkasından
üst ranzada ben uyuyorum

Nâzım Hikmet onsekiz yıl yattığı mapusane karanlığını, mücadelesiyle, araştırmalarıyla, sanatıyla aydınlatmıştır. Bizim edebiyatımızda sık sık karşımıza çıktığı gibi mapusanede yalnız mapusaneyi yaşamamış, çektiği eziyeti zorluğu, acındırarak, mapusane edebiyatı yapmamıştır. Mapusaneden dışarıya, dünyaya bakmıştır. Bulunduğu çizgiye yıllar boyu çalışarak, düşünerek gelmiştir. Mücadelesinin muhtevasını, kendini, insanı, şiir yoluyla, işçi sınıfına, emekçilere, insanlığa nasıl anlatacaktır? Bunu düşünmüş, bunu araştırmıştır. Şiirinde sinemanın olanaklarından yararlanmasını böyle açıklayabiliriz.

Son şiirlerinden biri olan «Cenaze Merasimim» tek başına bir kısa film atmosferi taşır. Kendi cenazesini izleyen bir kamera gibidir. Cenazesinin evinden çıkarılıp, avludan kaldırılışını, görsel duyarlılıklar katarak anlatır:

Bizim avludan mı kalkacak cenazem
Nasıl indireceksiniz beni üçüncü kattan

Asansöre sığmaz tabut
Merdivense daracık

Belki avluda dizboyu güneş ve güvercinler
olacak
belki kar yağacak çocuk çığlıklarıyla dolu
belki ıslak asfaltıyla yağmur.
Ve avluda çöp bidonları duracak her zamanki
gibi

Kamyona yerli gelenekle yüzüm açık
yükleneceksem
bir şey damlayabilir alnıma bir güvercinden:
uğurdur
Bando gelse de gelmese de çocuklar gelecek
yanıma.
meraklıdır ölülere çocuklar.

Bakacak arkamdan mutfak penceremiz
Balkonumuz geçirecek beni çamaşırlarıyla.
Ben bu avluda bahtiyar yaşadım bilemediğiniz
kadar
Avludaşlarım uzun ömürler dilerim hepinize

Nâzım'ın daha bir çok şiirinde sinemanın etkisinden söz edebiliriz. Zincirleme, kesme gibi sinemanın teknik araçlarını nasıl kullandığını tek tek göstermek mümkün. Memleketimden İnsan Manzaraları, ve «Benerci Kendini Niçin Öldürdü» adlı eserlerine bu gözle bakarsak neredeyse bir senaryo ile karşı karşıya olduğumuzu göreceğiz. Ama hiç bir zaman çekime hazır bir senaryo değildir önümüzdeki. Çünkü yapılmak istenen sinema değil, şiirdir. Ya da Nâzım'ın deyişiyle «bambaşka» bir şeydir.

Nâzım şiirsel yaratıcılığı ile kullandığı sinema olanaklarını şiirlerinde ustaca eritmiştir.

Nazım Hikmet'in şiirinde sinemanın etkisini araştırmak çok daha geniş bir çalışmayı gerektiriyor. Nâzım'la ilgili pek çok konu gibi bu da araştırmacısını bekliyor. Nâzım Hikmet'le sinemanın ilişkisini açıklayan aşağıdaki alıntıların, böyle bir araştırmaya yardımcı olacağını sanıyorum.

ALINTILAR

«.. Biliyorsun ki, hikaye ve roman nispeten yeni tarzlardır. Bundan dörtyüzyıl önce yaşamış bir insan için elektrik nasıl meçhul bir şeyse, yazı sanatında roman da öyle meçhul bir şeydi. Roman muayyen bir sosyal münasebetler inkişafının verimidir. Bana öyle geliyor ki roman ve hikaye nasıl kendilerinden önce gelen şiirden faydalanmışlar, fakat yeni bir keyfiyet olarak tavazzuh etmişlerse, bugünkü sosyal şartların gelişmesi de, romandan, şiirden, hikayeden, senaryodan filan faydalanacak olan fakat yepyeni bir keyfiyet halinde ortaya çıkacak yeni bir yazıyla sanat tarzını gerçekleştirecektir.» (Memet Fuat'a Mektuplar. S: 101. De Yayınevi)

«.. Evvela benim Benerci'ye bir pasaj diye aldığım - vaktiyle müstakil bir yazı, büyük bir yazı, büyük bir poem yapmak istediğim yirminci asır tarihi diye bir şey vardır. Hani sinemaya gidilir de orada muhtelif içtimai sınıfların resmi geçidi seyredilir. -Ebe kadın anamın kasıklarından çekti beni ve kundakladı bir sinema bileti ile- diye başlar (Kemal Tahir'e Mektuplar. S: 83)

«.. Ertuğrul Muhsin iki senaryo sipariş etti. Birisini iki günde şişirdim. Bir masal. İkincisinin -dram

olup Muhsin oynayacakmış- mevzuunu buldum. Yazdım gönderdim. Mevzuu beğenirse onu da şişiririz. Fakat Kemal, bizdeki sinema senaryosu için dahi olsa, ikidir, bizim masallarla uğraşmak icap etti..» (Kemal Tahir'e Mektuplar. S: 86)

«.. Yani şimdi şu yazdığım 3350 küsurluk kitap bir şiir kitabı değil.. İçinde şiir unsuru var, hatta bazan teknik bakımdan kafiye filan bile. Fakat aynı derecede nesir ve tiyatro hatta senin kaydettiğin gibi sinema senaryosu unsuru da var» (Kemal Tahir'e Mektuplar. S: 120)

«.. Yani bir başka hikaye ediş çeşidi ki hem ezberlenebilsin, hem radyoda halk yığınlarına ve matbu kitap halinde bir tek insan tarafından gözle okunabilsin. Diğer taraftan da yeni hikaye ediş imkanlarından modern piyes ve senaryo yazış tarzlarından faydalansın» (Kemal Tahir'e Mektuplar. S: 355)

«.. Yeni yerli filmleri bilmiyorum, fakat anlaşılan, dediğiniz gibi Arap filmleri taklide kadar düştülerse hayyalelfelah» (Vâ-Nu lara Mektuplar. S: 33)

«.. Senaryoları bizim stüdyolarda ne hale soktuklarını çok iyi bilirim. Kepazeliktir. Söz yine sinemaya gelmişken bir ufak ukalalık daha edeyim: bizim filmlerin kusurlarından biri de nabızlarının atışındaki hastalıktır. Bazıları ölü nabzı gibi atar, bazıları da bir yükselir bir düşer, yani tempo denilen şey yoktur. Bu hususta kabahat montajcılık diye ayrı bir mesleğin varlığından habersiz oluşumuzdur.» (Vâ-Nu'lara Mektuplar. S: 35)

«.. Filmcilikte olsun resimde olsun, edebiyatta olsun, tiyatroda, musiki de olsun çok defa ya burjuvaları hayrete düşürmek, afallatmak, garabetine saparak şöhret yapmak, yahut ta, halk kepazelik-

ten hoşlanır, diye yanlış bir düşünceye saplanıp aşağılık eser verip sürüm ve para kazanmak istiyorlar» (Vâ-Nu'lara Mektuplar. S: 29)

«.. Karıcığım,

Sana senin kitaptan bir parça yolluyorum. Bu üçüncü cildin ikinci kısmının birinci bölümü başlangıcıdır. Şimdi böyle parça parça çalışıyorum, sonra montaj yapınca iş kolay bitecek. Böyle montaja hazır daha dört beş parçam var. Onları da gönderirim temize çekip. Sonra sana montaj sırasını yazarım, ona göre parçaları eklersin» (Manzaralar 5. Kitap. S: 651)

«İnsan Manzaraları»nda şiirin birkaç sözle çok şey söyleyebilme olanaklarından yararlandım. Kimi zaman şiire çok yaklaştım, kimi zamansa çıplak bir nesir olarak kaldı yazdıklarım. Tiyatro ve sinemanın olanaklarından yararlandım destanımı yazarken» (Yaşamı ve Yapıtlarıyla Nâzım Hikmet. E. Babayef. S: 210)

«Bu kitabım bir şiirler kitabı değildir. Uyum öğeleri hatta uyaklar bulunduğu doğrudur. Fakat aynı ölçüde düzyazı, hatta senaryo öğeleri vardır» (Yaşamı ve Yapıtlarıyla Nâzım Hikmet. S: 212)

«Nikolay Ek'le Moskova'da «Metla» adlı tiyatro artelini kurduk... Burada «Kirpiçiki» adlı bir rövüyü oynadık... Sinemayı organik olarak tiyatro ile birleştirmiştik. Bir örnek: Kahramanlardan biri bir sokak gösterisine katılıyordu. Gösteriyi ekranda seyrediyorduk. Gösteriden ayrılıp bir evin kapısını çalıyor, içeri giriyor, ekrandan çıkıp sahnedeki odaya dalıyordu. (Yaşamı ve Yapıtlarıyla Nâzım Hikmet. E. Babayef. S: 303)

«Senaryoyu ve Karakoyun senaryosunu aklımda kaldığına göre benden ya dörtyüz ya da beşyüz liraya falan almışlardı... ben olsam bu çeşit senar-

yolara on para vermem ya, yine onlar iyi para verdilerdi doğrusu. Bizce filmcilik ilerlemiyorsa sosyal sebepler bir yana, sebep ne teknik noksanında, ne aktör noksanında, ne rejisör ne sermaye noksanındadır. Bütün mesele film çevirmek isteyen sermayenin kafasında ve çeviren insanın zihniyetinde Amerikan, İngiliz ve Fransız filimlerinin örnek tutulmasındadır... güzel filmler çevirebilirdik. Yeter ki «Türk Janrı» filmin mevcut imkanlarla nasıl olması gerektiği üzerine düşünsün sermayedar... Asıl dava, mesela bana senaryo yazdırırlarken, benden ne operet, ne melodram, ne kepaze sergüzeşt mevzuu değil, benden ciddi, realist, ağırbaşlı ve tek kelimeyle gerekirse altına imzamı koyacağım senaryo istemeleridir. Halbuki şimdiye kadar bana yazdırdıkları senaryoların hiç birinin altına bir milyon verseler imzamı koymam ve hatta bunları yazdığımı bile inkar ederim. (Vâ-Nu'lara Mektuplar)

«Bence filmcilik tıpkı yapıcılık, resimcilik, ozanlık gibi bir ardır. Bence dahası var, filmcilik bir çok arları toplayan sentetik bir kafa, gönül göz ve bilgi verimidir. Bu arın güttüğü son yalnız eğlendirmek, vakit geçirmek değil, duyurmak, öğretmek, düşündürmektir de» (Bütün Eserleri. Sofya baskısı. Cilt 3. Sayfa: 394)

«.. Hikayelerin filmini yapmalı. Mesela Sabahattin Ali'nin hikayelerini.. İlk kısımlık filmler. Hikayelerden sonra şiirlerin filmini yapmalı.. Ya halk türküleri, bizim halk türkülerimiz.. Nasıl olur ama o canım türküler.. Küçük küçük filmler» (A. Kadir. Harbokulu olayı ve Nâzım Hikmet)

Avrupa ve Amerikan filimciliğinde yine emperyalist devletlerin propagandası bütün kuvvetiyle önemli bir yer tutmaya başladı... Sinemanın propa-

ganda işlerinde oynadığı büyük rol gözönünde tutulunca ,dünya emperyalizminin bu yola yeniden bu kadar kuvvetle başvuruşu insanı düşündürmüyor değil» (Bütün Eserleri. Sofya Baskısı. S. 406)

NÂZİM HİKMET'İN SİNEMA ÇALIŞMALARI

1933

CİCİ BERBER/Yönetmen/Muhsin Ertuğrul/Senaryo/Nâzım Hikmet (Operet, vodvil)

DÜĞÜN GECESİ — KANLI NİGAR/Yönetmen ve senaryo/Nâzım Hikmet (Öykülü kısa film)

KARIM BENİ ALDATIRSA/Yönetmen/Muhsin Ertuğrul/Senaryo/Mümtaz Osman (Nâzım Hikmet)

1934

İSTANBUL SENFONİSİ/Yönetmen/ Nâzım Hikmet (Kısa belgesel film)

BURSA SENFONİSİ/Yönetmen/Nâzım Hikmet (Kısa belgesel film)

1937

GÜNEŞE DOĞRU/Senaryo ve yönetmen/Nâzım Hikmet

1941

KAHVECİ GÜZELİ/Yönetmen/Muhsin Ertuğrul/ Senaryo/Nâzım Hikmet

1945

KIZILIRMAK KARAKOYUN / Yönetmen / Muhsin Ertuğrul/Senaryo/Nâzım Hikmet

1951

ÜÇÜNCÜ SELİM'İN GÖZDESİ/Yönetmen/Vedat Ar/Senaryo/Nâzım Hikmet

BARBAROS HAYRETTİN PAŞA/Yönetmen/Baha Gelenbevi/Senaryo/İhsan Koza (Nâzım Hikmet)

1953

BALIKÇI GÜZELİ/Yönetmen/Baha Gelenbevi/Senaryo/İhsan Koza (Nâzım Hikmet)

«NÂZIM HİKMET VE SİNEMA» İÇİN KAYNAKLAR

Bu kaynaklar Nâzım Hikmet'in sinema çalışmalarından, anılardan ve şiirlerindeki sinema etkisinden söz etmektedirler.

Nijat Özön/Türk Sineması kronolojisi/Bilgi Yayınevi/1968

Agâh Özgüç/Türk Filmleri Sözlüğü/Mimeray Yayıncılık/1973

Bütün Eserleri/Sofya Baskısı/1968 Cilt 3/Sayfa: 367 - 394 - 406

Ekber Babayef/Yaşamı ve Yapıtlarıyla Nâzım Hikmet/Cem Yayınevi 1976/Sayfa: 231 - 247 - 303 - 356

Asım Bezirci/Seçme Şiirleri/A Yayınları 1965/Sayfa: 30

Nijat Özön/Türk Sinema Tarihi/Artist Yayınla-

rı/1962/Sayfa 102 - 103 (Hasan Ali Yücel'in «Güneşe Doğru» üzerine eleştirisi)
Papirüs/Eylül 1967/Sayfa: 19 - 25
Yedinci Sanat/Kasım 1973/Sayfa: 76 - 77 - 99
Yeni Sinema/Haziran 1967/Sayfa: 18
Yansıma/Haziran 1973/Sayfa: 114
Türkiye Defteri/Haziran 1974/Sayfa: 64 - 108
Yeni Sinema/Haziran 1968/Sayfa: 41
Yeni Sinema/Ağustos 1967/Sayfa: 40

Üçüncü Bölüm

NÂZIM HİKMET'İN

75. DOĞUM YILINA ARMAĞAN

ferruh doğan

Doğumunun 75. yıldönümünde
TÜM ESERLERİ ...

TÜRKİYE İŞÇİ SINIFINA SELÂM

Türkiye işçi sınıfına selâm!
Selâm yaratana!
Tohumların tohumuna, serpilip gelişene selam!
Bütün yemişler dallarınızdadır.
Beklenen günler, güzel günlerimiz ellerinizdedir.
haklı günler büyük günler,
gündüzlerinde sömürülmeyen, gecelerinde aç yatılmayan
ekmek, gül ve hürriyet günleri.

Türkiye işçi sınıfına selâm!
Meydanlarda hasretimizi haykıranlara.
toprağa, kitaba, işe hasretimizi,
düşmanı yenecek işçi sınıfımıza selâm!
Paranın padişahlığını
ve yabancının roketini yenecek işçi sınıfına selâm

Türkiye işçi sınıfına selâm,
Selâm yaratana!

Nâzım HİKMET

NÂZIM HİKMET'İN GÜR SESİ İŞÇİ KİTLELERİNDE YANKILANIYOR

21 Ocak, Türkiye'nin, dünya ölçüsünde ve dünyanın dalı olmuş şairi Nâzım Hikmet'in doğum günüdür.

Nâzım Hikmet 1902 yılında doğmuş, 3 Haziran 1963'de Moskova'da ölmüştür. Hayatı, Türkiye dışına çıkana kadar hapishanelerde, tutukevlerinde geçmiş, ancak kalemiyle ve kişiliğiyle mücadelenin dışına bir an olsun düşmemiştir.

Onun mücadelesi Türkiye işçi sınıfının ve dünya işçi sınıfının mücadelesi olmuştur. Bu yüzden, gerici, halk düşmanı güçlerin tepkisini çekmiş, yurdunda yaşayamaz hale getirilmiş, hayatı tehdit altında kalmış ve işçi sınıfının bu büyük şairi, öylesine sevdiği ve bağlı olduğu kendi ülkesinin işçi sınıfına halkına seslenemez hale getirilmiştir.

Onun Türkiye'den ayrıldığı 1951 yılından sonraki hayatı, sürekli mücadele ve tüm dünya işçilerine, emekçilerine, barıştan yana güçlerine sürekli seslenişle birlikte, vatan hasretinin izlerini taşır.

İşçi sınıfının şairini işçi sınıfımızdan uzak tutmak, işçi sınıfı ve emekçi halk gözünde karalamak için egemen güçler, sömürgenler ellerinden geleni yapmışlardır.

Ama 1976 yılında, işçi sınıfımız bilinçlendikçe,

emekçi halkımızın mücadelesi geliştikçe, kitleler şairlerine de sahip çıkmasını bilmişlerdir.

Nâzım üzerine suskunluk perdesi artık yırtılmış, işçi sınıfı şairinin gür sesi işçi sınıfına ulaşmıştır.

(Politika, 21.1.1977)

NÂZIM HİKMET

Ünlü şairimiz Nâzım Hikmet'in 75. doğum yıldönümünü kutlamak amacıyla, Türkiye Yazarlar Sendikası «Nâzım Hikmet Haftası» düzenlendi. Dün başlayan, programını 30. sayfamızdaki haberlerde bulacağınız hafta, 27 ocakta sona erecek. Bu yıldönümü dolayısıyle Nâzım Hikmet'in şiir ve sanat anlayışını ortaya koyan çeşitli kaynaklardan derlediğimiz cümleleri aşağıda, yaşamöyküsünü ve sanatı üzerine yeni bir yorumla kitaplarına girmemiş iki şiirini 4-8. sayfalarımızda bulacaksınız.

Hakikî sanat, hayatı aksettiren sanattır. Onda hayatın bütün ihtilaflarına, mücadelelerine, ilhamlarına, mücadelelerine, ilhamlarına, zaferlerine, mağlûbiyetlerine, aşkına, insan karakterinin bütün tecellilerine tesadüf edilir. Hakikî sanat, hayat hakkında yanlış fikirler vermeyen sanattır.

(1930)

•

Yeni şair, şiir dili, düzyazı dili, konuşma dili diye ayrı ayrı diller tanımıyor... O bir tek dille yazıyor: Uydurma, sahte, yapmacık olmayan, yani son derece sade dille. Bu dilin içinde hayatın bütün unsurları vardır... Şair, şiir yazarken başka kişilikte, konuşurken, yayınevi sahibiyle kavga ederken, yemek yerken başka kişilikte değildir. Şair, bulutlarda uçtuğunu sanan dejenere değil, hayatın içinde, hayatı teşkilatlandıran bir vatandaştır.

(1930)

•

Yeni şiir mütemadiyen ilerleyen, sükûnu redreden, hareketi şiar edinen, hareketin, tezatların birliğinden vücuda geldiğini bilen bir görüş zaviyesine sahiptir. Bundan dolayı onun bugünkü dostları yarın düşmanları olabilir ve birçokları da böyle olacaktır... Biz, bizimle iki üç adım attıktan sonra yorulan, yerlerinde sayan ve bu suretle kendi zıdlarına inkılâp edenlere «uğurlar olsun» deriz.

(1930)

•

Şiirle düzyazıyı, hikâye roman, tiyatro vs'yi ayıran şey, birisinin vezinli ve kafiyeli olması, ötekilerinin vezinsiz ve kafiyesiz olması değildir. Nice vezinli ve kafiyeli yazılar vardır ki, şiirle hiç bir ilişiği yoktur. Şiir, roman, hikâye vs. gibi edebiyat kollarını birbirinden nisbî olarak ayıran şey, şekilden çok öz, hava, derinlik, ölçü ayırımı, özetle fikir ve duygu alanında gördükleri iştir. Aynı olayı şiir, hikâye, roman, tiyatro ve sinema senaryosu başka

başka ölçülerde, hava ve derinliklerde verirler, aradaki ayrılık buradan gelir. Yeni serbest şiir yazılışla okunuş arasındaki ayrımı kaldırmıştır. Bundan başka şehrin dili olan yeni şiirin terkibi ve tekniği daha mürekkep olmuştur. Köylü ve çoban ekonomisinin biteviye sesleri yerine, şehrin azametli senfonisi gelmiştir.

(1929)

•

Yeni şairlerin şiirleri, gerek teknik, gerek öz bakımından ne hece, ne aruz, fakat son edebî akım tarzındadır. Özleri çoğunluğuyla realist - modern'dir. Yeni şiir tarzında dikkat edilmesi gerken şey yalnız satırların iç uyumu değil, fakat aynı zamanda satırlar arasındaki ahenge ve uyuma dikkat etmek gerekir. Bundan başka kafiyelerin yerini belirlemek sorunu son derece önemlidir. Kafiye, kafiye için değil, belli bir amaç için yapılır. Teşbih ve hayallerde mücerret anlamalara müşahhas teşbih, müşahhas mefhumlara mücerret teşbih bulmak hususu gözden kaçırılmamalıdır.

(1929)

•

Samimî olan şeyin şairane olması kabil değildir. Halk şarkılarında lirizm vardır. Fakat bazı halk şarkıları samimiyetlerini kaybederler. Şairane olur. Ne yapalım. Sonra çok ustaca, kuyumcu hüneri ile yapılmış şairanelikler vardır. Bilhassa Divan Edebiyatında. Bunlar mahiranedir. Ama ne yapalım ki şairanedir. Şaireneliğin mahirane olması onu bir ma-

rifet, bir nevi yüksek hokkabazlık derecesine çıkarırsa da sanat sahasına sokamaz. Sanatta en büyük ustalık ustalığı belli etmemektir. Bunun için ise ustalığı bir gaye olarak değil, bir vasıta olarak kullanmak lâzım gelir ki, ancak bu suretle iptidailik ile alâkası olmayan, sanatkârcasına samimiyete ulaşmak mümkündür.

(1941)

•

Yirminci asır bir muazzam asırdır. Yirminci asırda yaşayan şairin, muharririn, ressamın filan kıymeti, konkre olarak yirminci asrın bütününü yahut hiç olmazsa parçalarını aksettirdiği nisbette vardır. Şair şiir yazmış, şu veya bu cümle turnürü veya hayal oyunuyla kendi faniliğinden bahsediyor. Bize ve bana ne? Ama bu fanilik günün birinde ölmek lâzım geldiği vakıasını yirminci asrın bir küçücük tarafıyla olsun bağlamış, ümitli, hatta ümitsiz, okurum. Ümitli, neşeli ise yirminci asrın ümitli ve neşeli insanlarının yani istikbalinin sözünü ediyordur, ümitsiz ise göçmeye mahkûm olan yirminci asırlıların ifadesidir. Fakat mücerret, umumiyetle, yirminci asırda bu asrın içindeki memleketler, sınıflar ve kavgalarla ufak da olsa elle tutulur gözle görülür, bağı bulunmayan şiiri filan okumam.

(1941)

•

Ne tuhaf şey, İslâmcılık kusur, Osmanlıcılık kusur, bunu anlayamayacak ve takdir etmeyecek kimse yoktur, çünkü ikisi de zamanlarını yaşamış ve

memleketim için yeniden canlandırılmaları asırlarca gerilemek arzusuyla birdir. Fakat sosyalist şair olmak, yani memleketini ve halkını en çok seven, memleketinin ve halkının en mamur olmasını isteyen şair olmak neden kusur olsun ve bu neden dolayı Türklük şuuruyla uygun düşmezmiş? Ah bir kere; bir saniye olsun, memleketimi bir sosyalist şairin sevdiği gibi sevmesini, bir sosyalist şairdeki Türklük şuuru gibi bir şuura sahip olmasını öğrenebilseydiler.

(1943)

•

Şiirinden, masalından, dinî menkıbelerinden modern romanına kadar bütün edebiyat şekilleri birbirine bağlıdır ve hepsi ana hatlarında anlatmak, hikâye etmek sanatıdır. Şiir de hikâye eder, masal da, roman da, piyes de, senaryo da, hatta bu hikâye ediş meselesi bir bakıma resme, heykele, musikiye ve hatta mimarılığa da şâmildir. Zaten, kısacası, sanat yapmak: Anlatmak, hikâye etmek demektir. (...) Bir iddia vardır, şiir dili, nesir diline göre daha sun'îdir diye. Ben bu kanaatte değilim, sun'îliği ve tabiîliği konuşma diline göre ayarlıyorsak, nesir de şiir kadar sun'î yahut tabiîdir. Bununla şunu demek istiyorum, bence kat'î olan bir şey varsa, yeni neslin yazı tekniği en geniş manasıyla şiir yazı tekniğinden ilham alacaktır. Yani en geniş manasıyla vezinli ve kafiyeli olacaktır... Yani bazan kafiyesizlik bile nasıl kafiyeli olmaksa öyle geniş manada kafiyeli.

(1947)

•

Klasik, romantik tabirleri memleketlere göre değişiyor. Ama bütün memleketlere göre bir klasiklik ölçüsü yok mu? Var. Hem de bir tane değil, birkaç tane ölçü. Bu ölçülerden en önemlisini ele alıyorum. Klasik sanatkâr, kendi devrinde yenilikçi olandır, yeniyi getirendir. Elbette bu yeniliğin, yılların akışına karşı koyabilmesi gerek. Yeni klasik sanatkâr o bahçıvandır ki, sanat bahçesine yeni bir ağaç dikmiştir. Bu ağaç, bütün mevsimlere, rüzgâra, dona dayanarak gelişmiş, boy atmış ve hâlâ da yeşilliğini muhafaza etmektedir.

(1962 - 63)

•

Şair oldum alalı, güzel sanatlardan beklediğim, istediğim şey halka hizmetleri, halkı güzel günlere çağırmalarıdır. Halkın acısına, öfkesine, umuduna, sevincine, hasretine tercüman olmalarıdır. Sanat telâkkimde değişmeyen işte budur. Geri yanı boyuna değişti, değişiyor, değişecek. Değişmeyeni, en dokunaklı, en usta, en faydalı, en güzel, en mükemmel ifade edebilmek için durup dinlenmeden değiştim, değişeceğim.

(1962 - 63)

(Milliyet Sanat, 21.1.1977)

KAVGA OZANI NÂZIM HİKMET: ÇAĞDAŞ ŞİİRİMİZİN ESTETİK, NİTELİK VE İÇERİK DÜZEYLERİNDE YOL AÇICISI

KEMAL ÖZER

Nâzım Hikmet, 1902 yılında Selânik'te doğmuştur. Babası Hikmet Nâzım Bey, Selânik'te son Türk

valisi olan Mehmet Nâzım Paşa'nın oğludur. Annesi Celile Hanım ise, tanınmış dilci Enver Paşa'nın kızıdır. Özel öğrenim görmüş, Fransızca bilen, resim yapan, güzel bir kadındır. Dede Nâzım Paşa, mevlevîdir, şiir yazmaya heveslidir. Birçok da yapıtı vardır.

Çocukluğunda ,annesinin ve dedesinin yarattığı iki ayrı kültür ortamının etkisiyle yetişen Nâzım Hikmet, Nişantaşı Sultanisi'nde okur. İlk şiirini o sıralarda yazar. Kendi açıklamasına göre, evlerinin karşısında çıkan bir yangından esinlenerek yazmıştır bu şiiri. Bu arada Birinci Dünya Savaşı başlar. Siyasal olaylar ve savaş haberleriyle dolar günler. Nâzım Hikmet, Çanakkale'de şehit düşen dayısı için de bir şiir yazar. Ulusal duygularla, yurt sevgisiyle dolu şiirler ardı ardına gelir.

1917'de Nişantaşı Sultanisi'nden ayrılan Nâzım Hikmet, Heybeliada Bahriye Mektebi'ne girer. Yahya Kemal burada hocalarından biridir. Annesi Celile Hanım'a eğilim duyduğu, genç Nâzım Hikmet'in kimi şiirlerini gözden geçirip düzelttiği söylenir. Nâzım Hikmet'in yayınlanan ilk şiiri, 10 ekim 1918'de Yeni Mecmua'da yer alan «Hâlâ Servilerde Ağlıyorlar mı?» dır ve Mehmet Nâzım imzasıyla çıkmıştır.

Nâzım Hikmet, Bahriye Mektebi'ni bitirdikten sonra Hamidiye Kruvazöründe güverte subaylığına atanır. 1919'da ciğerlerinden hastalandığı için askerlikten çürüğe çıkarılır. Bu arada birtakım gönül serüvenleri olmuş, bunlar için de «Gözleri Siyah Kadın», «Azize» gibi şiirler yazmıştır.

1920'de İstanbul'un işgali Nâzım Hikmet'i derinden etkiler. «16 Mart», «Kırk Haramilerin Esiri», «Sarı Zeybek» gibi işgalcileri yeren öfkeli şiirler yazar. Bunlar gazetelerde ve Celâl Sahir'in çıkardığı dergide yayımlanır. Alemdar gazetesinin açtığı yarış-

mada, «Bir Dakika» başlıklı şiiri birincilik kazanır.

1 ocak 1921 günü, Anadolu'da başlatılan «Millî Mücadele»ye katılmak üzere üç arkadaşıyla birlikte gizlice Zonguldak'a geçer. Gerek Ankara'ya ulaşana kadar, gerek cepheye gönderilmeyip Bolu Sultanisi'ne öğretmen atandıktan sonra, Anadolu halkının çileli yaşantısını yakından görmek onu sarsmıştır. Bu arada tanıştığı spartakist Sadık Ahi'den sosyalizm konusunda ilk bilgileri edinir. Bir süre sonra, arkadaşı Vâlâ Nurettin'le birlikte, öğrenimlerini ilerletmek ve olup bitenleri yakından görmek üzere Rusya'ya giderler. Moskova'da Şevket Süreyya (Aydemir) ile tanışırlar ve KUTV Üniversitesi'ne yazılırlar. Nâzım Hikmet, hece ölçüsünü bırakıp ilk kez özgür koşukla ve dizeleri kırarak yeni biçimli «Açların Gözbebekleri» şiirini yazar. Devrimci Rus şiirini inceleyip tiyatro adamlarıyla tanışır. Nüzhet Hanım'la ilk evliliğini burada yapar.

Üniversiteyi bitirdikten sonra 1924'te Türkiye'ye döner. Aydınlık dergisinde şiirler, yazılar yayımlamaya başlar. 4 mart 1925'te Takriri Sükûn Kanunu çıkarılınca dergi ve gazeteler kapatılır, yazarlar tutuklanır. İstiklâl Mahkemesi onu da gıyabında 15 yıla mahkûm eder. Bir süre saklandıktan sonra yeniden Moskova'ya gider. Lena adlı bir doktorla ikinci evliliğini yapar. 1928'de ilk şiir kitabı «Güneşi İçenlerin Türküsü» Bakû'da basılır.

Aynı yıl genel af çıktığından Türkiye'ye dönmek ister. Sonuç alamayınca Batum üzerinden yurda girmeyi dener. Yakalanıp Hopa cezaevine atılır. Yargılanırsa da beraat eder. Zekeriya ve Sabiha Sertel'in çıkardıkları Resimli Ay dergisinde düzeltmen olarak çalışmaya başlar. Bir yandan da takma adlarla şiirler ve yazılar yayımlar. «Putları Yıkıyo-

ruz» başlığı altında Abdülhak Hamit ve Mehmet Emin için yazdığı eleştiriler geniş tepkilere yol açar. Yakup Kadri, Hamdullah Suphi, Ahmet Haşim ve Peyami Safa ile polemiklere girip onları taşlayan şiirler yazar.

1929'da yayımladığı «835 Satır» kitabı gerek içeriği, gerek biçim yeniliğiyle büyük yankılar uyandırır. «835 Satır»ı aynı yıl «Jokond ile Si-Ya-U», bir yıl sonra da «Varan 3» ve «1+1=1» izler. Dört kitabı için yargılanır ve beraat eder. Üçüncü evliliğini de bu arada Piraye Hanım'la yapar. 1932'ye dek «Sesini Kaybeden Şehir», «Gece Gelen Telgraf», «Benerci Kendini Niçin Öldürdü?» kitapları basılır. «Kafatası» ve «Bir Ölü Evi» oyunları Darülbedayi'de sahneye konur.

1932 sonunda yapılan toplu tutuklama sırasında yeniden içeri atılır. Önce beş, sonra dört yıla hüküm giyerse de Cumhuriyet'in onuncu yılı için çıkarılan genel aftan yararlanır, cezası düşer. Dışarı çıktıktan sonra geçim sıkıntısı çekmeye başlar. Orhan Selim adıyla Akşam'da fıkralar, Tan'da yazılar, Son Posta'da da bir roman (Kan Konuşmaz) yayımlar. Bir yandan da, İtalyan faşizmini sergileyen «Taranta Babu'ya Mektuplar» (1935) ile «Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı» (1936) adlı şiir kitapları çıkar, «Unutulan Adam» oyunu Darülbedayi'de sahnelenir.

1938 başında bir gece polislerce gözaltına alınır. Harp Okulu'nda, kimi öğrencilerin dolabında kitapları bulunmuştur. «Askerî kişileri üstlerine karşı isyana teşvik»le suçlanarak yargılanır, on beş yıl hapis cezasına çarptırılır. Arkasından, «Donanmayı isyana teşvik» suçlamasıyla hakkında bir dava daha açılır. Hiç bir tanık ve önemli kanıt olmadan 20

yıla hüküm giyer. Öncekiyle birlikte cezasını 28 yıl 4 aya çıkarırlar.

1938 başında gözaltına alınmasından 15 temmuz 1950'de af kanunuyla özgürlüğüne kavuşana kadar tam on üç yıl, beş ay hapiste kalır. İstanbul, Çankırı ve Bursa cezaevlerinde geçen bu sürede, «Saat 21 - 22 Şiirleri», «Rubailer», «Dört Hapishaneden», «Memleketimden İnsan Manzaraları» kitaplarında yer alan şiirleri yazar. A. Kadir, Kemal Tahir, Orhan Kemal, İbrahim Balaban gibi sanatçıların yetişmesinde etken olur. Bu arada Piraye Hanım'dan ayrılıp Münevver Andaç'la evlenir. Oğlu Mehmet dünyaya gelir. Daha önce çürüğe çıkarıldığı, 50 yaşında ve hasta olduğu halde askere çağrılınca yeniden yurt dışına çıkar. 20 haziran 1951'de önce Romanya'ya, sonra Rusya'ya gider. 25 temmuz 1951'de Türk vatandaşlığından çıkarılma kararı verilir hakkında. 3 haziran 1963'te ölümüne kadar geçen sürede yurdunun ve dünyanın çeşitli sorunlarıyla ilgili birçok şiir yazar, özlemini dile getirir. Birçok ülkelere geziler yapar, Dünya Barış Konseyi'ne üye seçilir. 1952'de ağır bir enfarktüs geçirir. 1959'da Vera Tulvakova'yla evlenir. Yapıtları dünyanın hemen bütün dillerine çevrilmiştir. Ancak ölümünden sonra, 1965'ten bu yana kitapları kendi ülkesinde de yayınlanma olanağı bulmuştur.

KAVGA OZANI NÂZIM HİKMET

Türk toplumcu/devrimci şiirini belirleyecek üç ana kaynak olduğu kanısındayım. Bunlardan biri, dünya devrimci şiir pratiği ise, ötekiler de Anadolu halk şiiri birikimiyle Cumhuriyet'ten bu yana oluşan çağdaş toplumcu/devrimci şiirimizdir. Bunlarla

sağlam bir bağlantı kurulmadan, özümlemeye yol açacak araştırmalar yapılmadan, bu kaynaklarda yer alan değerler üstünde çalışmaya girilmeden, bugünkü şiirimizin serpilme ve verimlilik olanağı kısıtlı kalır.

Her biri başlı başına bir değer kaynağı olan bu üç alandan çağdaş toplumcu/devrimci şiirimizi ele alırsak, onu oluşturmada en büyük payın Nâzım Hikmet'e düştüğünü görürüz. Nâzım Hikmet, gerek estetik düzeyde, gerek nitelik ve içerik düzeyinde, her şeyden önce, bir belirleyici, bir yol açıcıdır. Çağdaş toplumcu/devrimci şiirimizi tek başına kurduğu, geliştirdiği, çevresine saçılan ışıkta birçok ozanı etkilediği, bir oluşumun sağlıklı ve doğurgan çekirdeği olduğu söylenebilir Yine söylenebilir ki, onun şiir serüvenine yapılacak yaklaşım, çağdaş toplumcu/devrimci şiirimizi kavramakta ve ileriye götürmekte en önemli ipuçlarını sağlayacaktır.

Hemen eklemeli, Türk şiiri içinde taşıdığı bu boyut, onu yalnız dilimizin ve kültürümüzün sınırlarıyle değerlendirmenin bir sonucu değil. Nâzım Hikmet, aynı zamanda dünya şiir pratiğinin de önemli doruklarından biridir. Bu pratik içinde de, toplumcu/devrimci şiir için örnekleyici değerler arasındadır. O olmadan, dünya toplumcu/devrimci şiirinin niteliği, estetiği eksiksiz olarak belirlenemez, bu konuda sağlıklı sonuçlara varılamaz.

EN İYİ NİTELEYEN SÖZCÜK

Nâzım Hikmet'in şiirini en iyi niteleyen sözcük «kavga»dır. Elbet, ozanın kişiliğiyle, doğasından gelen bir özelliğiyle açıklamaya çalışan dar kapsamlı bir yaklaşım sonucu yapmıyoruz bu saptamayı. Ger-

çi daha ilk şiirlerinde bile görülen bir durum dikkati çekiyor. Her zaman etkilenmeye hazır bir duyarlık ve kabına sığmayan bir coşku içindedir Nâzım Hikmet. Çevresinde olup bitenlerden etkileniyor, coşkuyla dışlaştırıyor duygu ve düşüncelerini. Ama bu özellik, sosyalist dünya görüşünü edindikten sonra, yalnızca becerisinde yeteneğinde bir boyut oluşturmakla kalıyor. «Kavga» nitelemesinin kökleri çok daha derinde.

«Kavga», her şeyden önce, dünyaya bakışıyla ilgilidir ozanın. Dünya görüşü, onun yaşamı doğru kavramasını sağladığı gibi, yalnız kavramakla yetinilmeyeceğini de gösterir. Yaşamı değiştirmek de gerekmektedir çünkü. Dünya görüşünün belirlediği bu amaç, ozanın sanat anlayışının oluşmasında baş etken olur. Bir üstyapı kurumu olan sanatın, yaşamı değiştirmede belki doğrudan değil, ama dolaylı bir işlevi vardır. İşte bu işlevi yerine getirmede, yani toplumsal kavgada bir yer tutmada ozana düşen, şiirini buna adamaktır.

Gerçekten de, Nâzım Hikmet'in şiirlerine baktığımızda, çeşitli aşamalardan geçmekle birlikte, bu kavgaya adanmışlık hemen kendini belli eder. İçeriğin ele alınışında olsun, seçilişinde olsun, «kavga»nın bilincidir yönlendiren hep. Şiirlerin içeriği, hangisini seçersem kavgama daha iyi hizmet ederim ölçütüyle, estetik ise, ne türlü yansıtırsam kavgamı daha etkili kılarım düşünüsüyle belirlenmektedir.

DEĞİŞEN VE DEĞİŞMEYEN

Değişmeyeni, Nâzım Hikmet'in şiirini genelinde niteleyeni böyle tanımladıktan sonra, şimdi değişeni araştırabiliriz.

Yukarda değindiğimiz gibi, çeşitli aşamalardan geçmiştir onun şiiri. Oldukça dar bir kesimde göğüslemiştir kavgayı önce. «Çokluk meydanlarda okunmak, kitleleri etkilemek amacıyla yazılan, zaman zaman propagandaya hitabete kaçan, inançlı, umutlu, ödünsüz, sert, taşkın, çarpıcı şiirler»le (1) karşımıza çıkar ilk kitabı «835 Satır»da.

Kuşkusuz, içinde bulunduğu tarihsel ve kişisel koşulların payı vardır bunda. Sosyalist dünya görüşünü yeni edinmektedir daha. Yeni kurulan sosyalist bir toplumu görmüş, devrim coşkusunu yaşamıştır. Öte yandan, Kurtuluş Savaşı ertesindeki gelişmeler, ülkemizde temel çatışmanın hızlanmasına yol açmıştır. Bir de buna, toplumcu içeriği vermek için yeni bir estetik araştırma ve kurma çabalarını eklersek, durum daha kolay aydınlanır.

Kavga kitleleri savaşıma çağırmakla, eylemin ön sırasında yer alacak devrimci kadroları oluşturmakla sınırlı değildir oysa. Gerek dünyadaki, gerek ülkemizdeki gelişmeler yeni tavırları, yeni işlevleri gündeme getirir. Nâzım Hikmet de, lirizm gibi yadsıdığı kimi öğeleri, aşk gibi aykırı bulduğu kimi duyguları yeniden buyur eder şiirine. Hem insanı daha somut kavrar, hem de gerçekliği süreç halinde, yani «doğuş, oluş ve ölüş akışında» yansıtır.

Bu gelişim göstermiştir ki, «kavga» anlayışı boyutlandıkça, şiir dar bir alana sıkışmaktan kurtulur. Tüm yaşama açılmış olur. İnsan yaşamında tüm gereksinimleri karşılayacak büyük bir işleve kavuşur.

---

1) «Nâzım Hikmet ve seçme şiirleri», Asım Bezirci.

BİR ÖRNEK VE BİR SONUÇ

Nâzım Hikmet'in şiir serüveninde dardan geniş'e, tikelden tümele ulaşan boyutlanmayı vurgulayan bir örnek üzerinde duralım. Kemal Tahir'e hapishaneden yazdığı 6.10.1948 günlü mektubunda Nâzım Hikmet, «Sonbahar» adlı şu şiirini de göndermiştir:

«Günler gitgide kısalıyor,/yağmurlar başlamak üzere,/kapım ardına kadar açık/bekledi seni,/niye böyle geç kaldın?/Soframda yeşil biber, tuz, ekmek/testimde sana sakladığım şarabı/içtim yarıya kadar bir başıma/seni bekleyerek/Fakat işte ballı meyveler/dallarında olgun ve derin duruyorlar./Koparılmadan düşeceklerdi toprağa/biraz daha gecikseydin eğer.»

Aynı mektupta şunları da yazar Nâzım Hikmet: «Bu aşk şiirini, bu sonbahar şiirini okuyunca biraz şaşıracaksın sanıyorum.»(2)

Nitekim yanılmamıştır. Sonraki bir mektubundan öğreniyoruz ki, sonbahar şiirleri yazması gerçekten hoşuna gitmemiştir Kemal Tahir'in. Bu konuda şöyle diyor Nâzım Hikmet: «Sonbahar şiirlerine gelince. Niye yazmayacakmışım? Sonbahar da bahar, yaz ve kış gibi bir mevsimdir ve insanlar bütün bu mevsimlerden geçerler, yeter ki kışın bile ümitsiz olmasınlar, ihtiyarlıklarını cesaretle, ümitle karşılasınlar ve onu hiç de bitmiş, ölü bir mevsim olarak kabul etmesinler. Bak sen bana Yahya Kemal'in bir mısraını yazmışsın. Bir fikrini, bir hissini ifade edebilmek için Yahya Kemal'in bir şiirinden bir satır almak zorunda kalmışsın. O satırı, o mıs-

2) «Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar»

rai da -bir insan hissi, hem de gayet reel bir insan hissi, hiç de müteredddi olmayan bir hissi ifade ettiğine göre- bende bulsaydın, hem de daha ustaca, daha realistçe söylenmişini bende bulabilseydin daha iyi olmaz mıydı?» (3)

Bu küçük ayrıntıdan da anlaşılacağı üzere, Nâzım Hikmet, şiiri her şeyden önce yaşamımızda yeri olan, yaşanan bir şey olarak görüyor. O yüzden yaşamı her yönüyle, derinliğine ve genişliğine kavramasını, onu zenginleştirmesini istiyor. Ozan, gerçekliği belli bir ânıyla değil, süreç içinde yakalayacak ise böyle yapmak zorundadır. Vardığı sonucu, başka bir mektubunda şöyle özetliyor:

«Şu son senelerde ben böyle bir -Kristof Kolomb'un yumurtası, yahut belki de Amerika'yı ikinci defa keşfetmek kabilinden- neticeye ulaştım: Bizim insanlarımız, bizleri, sanatkârlarını, hayatlarının her tezahüründe okuyabilmeli, sordukları her sualin -sanat bakımından- karşılığını bulabilmeli, yani sevdikleri zaman, aşk şiiri okumak ihtiyacında oldukları zaman, yani dövüştükleri zaman, kavga şiiri okumak ihtiyacında oldukları zaman, yani yenildikleri zaman, ümit şiiri okumak ihtiyacında oldukları zaman, yani muzaffer oldukları zaman, sevinç şiiri okumak ihtiyacında oldukları zaman, yani ihtiyarlamaya başladıkları zaman, ihtiyarlık meselesini çözmek ihtiyacında oldukları zaman, hastalandıkları zaman, tabiatı dinledikleri zaman, cemiyet meselelerini halletmek istedikleri zaman, hasılı insanlarımız her anlarında bizim kitaplarımızı ellerinden bırakmamalıdırlar. Bilmem derdimi anlatabildim mi, biz, diyalektik materyalist realist sanatkârlar hayatın, insan ruhunun her cephesini ele almalıyız.» (4)

---

3), 4) Agy.

BİR KABARTMA HARİTA GİBİ

Şiirlerine tek tek baktığımızda, Nâzım Hikmet'in bu sonuca doğru gittiği, bir kabartma harita gibi gözlerimizin önüne serilir. Bir yandan birey olarak onun kişisel serüvenini tüm ayrıntıları ve boyutlarıyla izleyebiliriz. Bir yandan da yaşadığı ülkeyi ve çağı, insanlarıyla, olaylarıyla, tarihiyle kavrarız.

Kavga, önce bir sanat kavgası biçiminde ortaya dökülür. Dünya, ülkemiz ve ozanın kendisi, değişim geçirmektedir. Sosyalist bir ülke kurulmuştur. Ulusal kurtuluş savaşları olmaktadır dünyada. Ülkemizin Kurtuluş Savaşı'ndan sonra temel çatışma hızlanmıştır. Bütün bunların yanı sıra sosyalist bir dünya görüşü edinen Nâzım Hikmet, yeni içeriği yansıtacağı estetik araçları aramak durumundadır.

«Orkestra», «Sanat Telâkkisi» gibi şiirlerde yeni sanat anlayışını dile getirir doğrudan. Arı sanatı temsil eden edebiyatçı ve yazarlarla çatışmaya girer. İlerki yıllarda da, zaman zaman sanat görüşünü dile getirdiği şiirlere rastlanacaktır.

Edindiği dünya görüşünü doğrudan iletmeye yarayan şiirler yazar. «Berkley» adını taşıyanı, bu ünlü idealist felsefeciyi ele alıp hem onu ve felsefesini yermeyi, hem de kendi diyalektik materyalist felsefesini sergilemeyi amaçlar. İlerde bu tutumun en gelişmiş örnekleri «Rubailer»de ortaya çıkacaktır.

1923'te yayımladığı «Grev» şiirinde, güncel bir olaydan yola çıkar. Grevin nedenini ve hareket sürecini anlatır. Sonra, 1929 haziranında taşıt işçilerinin İstanbul'da yaptığı grevden esinlenerek «Sesini Kaybeden Şehir»i yazar. Burada da grevin sonuçlarını betimlemiştir. Güncellik, Nâzım Hikmet'in

tüm şiir serüveninde sık başvurduğu bir dışlaştırma biçimidir. Erzincan depremiyle ilgili «Kara Haber«, Tan matbaasının faşistlerce saldırıya uğramasıyla ilgili «Onlar ümidin düşmanıdırlar sevgilim» diye başlayan şiir, 1950'den sonra yurt dışındayken yazdığı ve DP iktidarını yeren şiirler, 27 Mayıs'ta ölen Turan Emeksiz için yazdığı «Beyazıt Meydanındaki Ölü» şiiri bu tutumun ilk ağızda sayılabilecek birkaç örneği.

Güncel şiirin en büyük örneği ise kuşkusuz «Taranta-Babu'ya Mektuplar»dır. İtalya'nın Habeşistan'a saldırısını konu edinen ve faşizmin yaşama karşıtlığını lirik ve dramatik bir örgü içinde sergileyen bu yapıt, «Güncel, kişisel ve yerel bir olaya tarihsel, toplumsal ve evrensel bir anlam kazandırır. Çünkü söz konusu olayı tarihi maddeci görüşüyle yansıtır: Güncelin altında yatan temel süreci (sınıflar çatışması) yakalar, bireysel (zencinin serüveni) belirleyen ulusal gerçekliği (kapitalizmin faşizmi) gösterir ve onu dünyadaki görünümüne (emperyalizm) bağlar; giderek, bütün ülkeler ve çağlar için gerekli bir yoruma varır.» (5)

«Portreler»de yer alan örnekler ise taşlama şiirleridir. Yönetimi ve yöneticileri taşlayan geçmişteki hiciv edebiyatında bulunmayan boyutlar getirmiş, kapitalist düzeni ve burjuva aydınlarını sınıfsal anlayışı eleştirmiştir bunlarda.

«Şeyh Bedrettin Destanı»nda olduğu gibi, tarihsel olaylara da eğilir. Yakın tarihten de «Kuvayı Millîye Destanı»nda görürüz aynı eğilimi. Bunlarda tarih kişilerinin olsun, özel kişilerin olsun hem kişi-

5) «Nâzım Hikmet ve seçme şiirleri», Asım Bezirci.

sel yaşantıları, hem de bunların ardındaki geneli yansıtma girişimi dikkati çeker.

Devrim ve devrimci insanın anlatılması da kimi şiirlerde bir boyut olarak yer almaktadır. «Güneşi İçenlerin Türküsü», «Rodos Heykeli», «Salkımsöğüt, «Yanardağ» gibi örneklerde ve daha sıralanabilecek pek çok örnekte, yaşantısının başka kesimlerinden sıyrılmıştır insan. Eylem içinde vardır yalnız. Sık sık döndüğü, yeni örneklerini yazdığı devrimci insanı ele alışında da zamanla çok boyutluluğa ulaşıldığını söyleyebiliriz. Almanlara karşı çarpışan partizan kız Zoya'yı anlatışında olduğu gibi.

ESTETİKTE GÖZE ÇARPAN ÖZELLİKLER

Nâzım Hikmet, daha önce de belirttiğimiz gibi, dışlaştırmak istediği içeriğe elindeki estetik aracın yetmediğini görerek işe başlamıştır. Ölçülü uyaklı yazmayı değiştirmiş, Sovyetler'de karşılaştığı şiirlerin biçiminden etkilenmiştri. Bu dönem için kendisi şöyle der: «Ahengin de bir saz, hatta tek bir keman değil, bir orkestra, çeşitli âletlerin çeşitli kombinezonlarla ses verdiği bir orkestra ahengi olması gerektiğine kanaat getirdim».

Yüksek sesle söylemek için yazılmış ilk şiirlerine karşılık, sonrakilerde bir konuşma tonuna doğru yöneldiği görülür. Uyaklarda yumuşama, benzetmelerde şaşırtıcılık yerine yalın bir gerçekçilik göze çarpar. Önceleri yadsıdığı lirizmin yer verilmesiyle zenginleşen anlatım bir öykülemeye dönüşür.

«Her içeriğin, bu içeriği bir ipek çorap saydamlığıyla gösterecek ve tam olarak yapışacak olan kendi biçimi olmalıdır» görünüşünden yola çıkan Nâzım Hikmet, «zaman oldu en renkli, en ahenkli

şekillerin peşinde koştum. Halka söylemek istediklerimi bu şekillerle söylersem daha hoşa gider, daha kolay dinlenir, daha dokunaklı olur diye düşündüm. Zaman oldu, büsbütün tersine, en sade, en göze görünmez şekillerle halka türkümü dinletmek istedim. Ne zaman yanıldım? Bence öylesi de lâzım, böylesi de, daha nice nicesi de,» diye özetliyor bu konudaki tutumunu.

Sonuç olarak yineleyelim, değişmeyenle değişen yan yanadır Nâzım Hikmet'te. «Değişmeyeni en dokunaklı, en usta, en faydalı, en güzel, en mükemmel ifade edebilmek» için durup dinlenmeden değişmiştir.

(Milliyet Sanat, 21.1.1977)

NÂZIM HİKMET'TEN KİTAPLARINA GİRMEMİŞ İKİ ŞİİR

AKDENİZ'DE DOLAŞAN HAYALET

Akdenizde bir hayalet dolaşıyor
Bir İtalyan neferinin hayaleti.
Sırtında düğmeleri koparılmış ceketi,
ve terli şakaklarında kan.
Korkarak
boşluğa
yuvarlanmaktan,
gündüz güneşe sarılıp
gece yıldızlara
dolaşıyor Akdenizde bağıra bağıra.

Tanıyorum onu ben,
O, sağlığında bir kaçaktı;
ve kurşuna dizilmeseydi eğer
daha yıllarca yaşayacaktı.

Tanıyorum onu ben.
O kaçtı Aduva'da cepheden,
kaçtı yangından kaçan bir hayvan gibi.
Kaçtı ne bir fikir
ne bir dâvâ
ne bir hak için.

Kaçtı sadece, ölmemek
yaşamak için.
Ölümü bilmiyordu.
Ne Hamleti okumuştu ne Dante'den bir şiir.
Ve yoktu en ufak fikri
kitapların muamması ölüme dair.

Kurşuna dizilirken
birdenbire aklına gelen
bir düğün duası okuyordu.
O, ölümden değil
ölmekten korkuyordu.

Her şeyden üstün
her şeyden önce
yaşamak istiyordu sadece.

Kadınlı
kadınsız,
tok
aç,
herhangi bir ağaç
bir kuş
bir bulut
bir balık,
bir bardak su
bir avuç toprak
gibi yaşamak!.

Ve bu ölmemek
sadece yaşamak istiyen kaçak
bir sabah bir çiçek
bir dalda açarken
dizildi kurşuna.

(Yedigün, 9.6.1937)

(Milliyet Sanat, 21.1.1977)

YOLCULUK

Çizmiş Talihsiz Yusuf
gemisini
mahpusane çeşmesinin taşına.
Çeşmeden
su içen
bir mahpus
bakıyor:
duvarsız denizler aşan gemisinin
kemanî başına.
Çeşmenin
yanında
bem beyaz
bir ağaç
bir erik ağacı.
Talihsiz Yusuf
bir yelken daha aç,
yaklaştır biraz daha gittiğin yeri.
Ve bir dal
koparıp
erik ağacından
koy ki gemine
gelsin dümen suyunca mahpusane güvercinleri.
Talihsiz Yusuf,
beni de
yolcu al
gemine!
Yüküm ağır değil:

bir kitab
bir resim
bir defter.
Gidelim
kardeşim
gidelim;
dünya dolaşmaya değer!
Kumkale iskelede,
sancakta Hellas feneri.
Bir balıkçı türküsüdür ağzında yelkenlerimizin
Adalar denizi meltemleri.
Limanlara uğruyoruz birer birer,
sevinçli sonsuz bir hayat olan denizler
limanlarda bitiyor.
Dünya limanlarının çoğunda bugün
ölmek kolay, Yusuf,
yaşamak zor!..
Sicilya önlerindeyiz
Geçiyor yelkenlerimizin yanından
bir açıkdeniz vapuru
o, pırıl pırıl, kat kat, koskocaman,
o, yıldızların arasından suya düşmüş
bir dünya gibi.
Biz, seninle, Yusuf,
başımızı kaldırıp ona bakıyoruz
ve o, gözden kaybolana kadar
cigara üstüne cigara yakıyoruz.

Adriyatik.
Bir balıkçı gemisine rampa ettik,
haber sorduk İtalya'dan.
Çeşit çeşit ayırırken güvertede kımıldanan
balıkları,
Ankonalı bir ihtiyar:

«— İtalya bildiğin gibi,
kaçak Negüs ve muzaffer Duçe bahtiyar!» dedi.
Ankonalı balıkçının hakkı var,
geçebildi altı defne dalı
muhteşem palavraya
ve Negüs
banyosuz bir saraydan çıkıp
girdi banyolu bir saraya

1937 14 nisan
(Yedigün, 5.5.1937)

(Milliyet Sanat, 21.1.1977)

«MEMLEKETİMDEN İNSAN MAZARALARI»NIN BİLİNMEYEN PARÇALARI

ASIM BEZİRCİ

«Memleketimden İnsan Manzaraları»nı Nâzım Hikmet 1939'da İstanbul Tevkifanesinde yazmağa başlamıştır. Aşağı yukarı sekiz yıl üzerinde çalışmıştır. Yazık ki bitmemiştir. Eserini dışarda tamamlamağı tasarlamış, fakat 1950'de özgürlüğüne kavuşunca, ya buna olanak bulamamış ya da aynı biçimle, anlatımla çalışmasını sürdürmeği uygun görmemiştir.

«Memleketimden İnsan Manzaraları»nın en doğru ve derli toplu olanı Memet Fuat'ın özenle baskıya hazırlayıp De Yayınevi'nin çıkardığı metindir. Ekber Babayef ile Ararat, Umut ve Bilgi yayınevleri bu metni temel almışlardır. (Yazık hepsinde de birtakım eksikler, yanlışlar görülmektedir.)

Nâzım Hikmet'in **«Tüm Eserleri»**nin VI. cildini hazırlarken önceleri ben de aynı metne uymak kararındaydım. Fakat sonraları bu kararımdan biraz ayrılmak zorunda kaldım. Çünkü, araştırmalarım sırasında, «Memleketimden İnsan Manzaraları» nın başka bir örneğini buldum. Şairin yakınlarından birinde eserin ayrı bir kopyası vardı. Bu kopya ile De yayınını karşılaştırdım. Bazı önemli ayrımlara, eksiklere rastladım. (Çok sevindim.) Bunlardan bir-

kaçını Memet Fuat'a gösterdim. Üzerlerinde konuştuk. Memet Fuat verdiğim parçaları dikkatle okudu. İçlerinden bazılarını seçti, esere eklemeleri gerektiğini söyledi.

«Memleketimden İnsan Manzaraları»nın şimdiye değin çıkmış çeşitli basımlarında bulunmayan ve bilinmeyen parçaların başlıcaları şunlardır:

— Üçüncü Kitap, Birinci Kısım, IV, S. 318 (De Y.) «babası evde.» mısraından sonra gelen üç sayfalık parça.

— Üçüncü Kitap, Birinci Kısım, V, S. 328 (De Y.) «adalet gibi hazindi.» mısraından sonra gelen on bir sayfalık parça.

— Beşinci Kitap, III, 1.510 (De Y.) «halbuki hiç de sevmem mübareği...» mısraından sonra gelen ve üzerinde «IV» rakamı bulunan on sayfalık bölüm. («Memleketimden İnsan Manzaraları»nın III. bölümünün sözü geçen mısra ile bittiği sanılıyordu. Daha doğrusu, Nâzım Hikmet'in III. bölümden sonra «Memleketimden İnsan Manzaraları» üzerinde çalışmayı bıraktığı düşünülüyordu. Bulunan IV. bölüm bu düşünceyi çürütmektedir.)

Parçalardan birincisini (Üçüncü Kitap, Birinci Kısım, IV) sunuyorum:

Kerim'in babası Lutfullah usta
nalbanttı eskiden.
Şimdi sarhoş ve işsiz.
Kerim'in gündeliği besliyordu evi.
Bir dokuma tezgâhları vardı.
Kerim'in anasıyla kızkardeşi astar dokuyorlardı.
Fakat Lutfullah usta

kadınların işini zorla alıp satarak
yediriyordu kerhanede tuttuğu dosta.
Ve haftalarca uğramıyordu eve.

Kerim içeri girdiği zaman
anası köşedeydi
sığınmış beyaz örtüsünün altına
ve kocaman gözleri korkmuş, bir kat daha
kocaman.

Kızkardeşi bir kurşun yemiş gibi ensesine
abanıp kalmış tezgâhın tefesine.
Fırlamıştı yerdeydi mekik.
Devrilmiş bir kavuk gibi düşmüş yumak.
Bıçakla kesildiği belli çözgünün:
iplikleri sarkıyor
hışımla çekilip bırakılan
uzun beyaz saçlar gibi sallanarak.
Ve orta yerde babası,
elinde bıçak,
ayakta duracak hali yok.

Kerim anladı.
Ve suyun sıçrayarak buhara inkılâbı gibi
yürüdü üstüne babasının.
Yürüdü canım ciğerim,
yürüdü on üç yaşındaki işçi Kerim:
«— Ben sarhoş baba istemem» dedi.
karılardan geçinen erkeğe de lüzum yok.
Bu evin erkeği benim gayrı,
gayrı rezillik yeter.»
Babası dövmek istedi Kerim'i,
çiğnemek ayağının altında,

belki de bıçaklamak.
Kadınlar araya girdiler.
Baba lanet etti,
sonra hayret etti
ve sanki bu hayreti bekliyormuş gibi gitmek için
fırlattı bıçağı yere,
sonra eğildi aldı tekrar,
ve gitti.
Kadınlar ağlaştılar.
Bilhassa anası Kerim'in.
Yere çömelmiş
ve beyaz örtüsünün içinde sarsılıyordu
daracık omzu.
«— Gayrı çıkmaz koynundan orospunun,
bir daha çalmaz kapımızı.»
Kerim önce öfkelendi bu hale,
«— Ülen göbeller niye ağlıyonuz?»
Sonra birdenbire o da başladı ağlamağa,
kapandı kucağına anasının:
«— Keder etme ana,
Kırma umudunu.
Babam darılmaz bana.
Rakı içmez bir daha bak.
Orospuyu da savacak.
İstersen
hemen
varıp getireyim babamı.»
ve böyle hıçkırıklarla konuşarak,
canım ciğerim
on üç yaşındaki işçi Kerim
yirminci yüzyılın en umutlu adamı
uyudu kucağında anasının...

(Politika, 21 Ocak 1977)

ACI BİR ANI

SELİM İLERİ

Okuduğum okullardan biri, «iyi aile çocuklarının» devam ettiği türdendi. Burada yabancı dil öğrenecektik. Burada «iyi yetişmiş insanlar» arasına katılabilmemizin yolları gösterilecekti bize. Burada yatılı okuyacak ve disiplin, sıkıdüzen denen kavramın anlamlarını tadacaktık...

Ben okulu her anışımda, vahşet - işkence - kaba güç sözlerini de kişisel deneylerim dolayısıyla yinelemek ihtiyacını duyarım.

Nâzım üzerine yazmak isterken, kişisel deneylerimi çok aşmış ve her nedense belleğimde silinmiş bir olayı anımsadım, bu anlı - şanlı okula geçen.

On bir yaşımdaydım ya da on iki. Camus bile okumuştum. Ama Nâzım Hikmet'in adını bilmiyordum. Sonra okulda bir eğlence gecesi düzenlendi. Her Cuma, böyle korkunç ancak Sade'ın romanlarında rastlayabileceğimiz «eğlentiler» düzenlenirdi zaten. Büyük sınıflardaki «ağbilerimiz», zorla bilet satarlardı biz «küçük kardeşlerine». O eğlencede, yönetmenlerimizden biri sahneye çıkıp, lise birden mi, ikiden mi «ağbimizi» kutladı, ödüllendirdi. Hepimiz alkışladık. Bu arkadaşın bir arkadaşı varmış meğer, arkadaşın arkadaşı da gençleri iyi eğiten, sultanlar gibi yetiştiren bizim okulda okurmuş. Okurken, yatakhanede gizlice Nâzım'ın şiirlerini de okurmuş. Nâzım o yıllarda yasak kuşkusuz. Kutlanan, ödüllendirilen arkadaş, bu durumu farkeder etmez, sayın «muhbir vatandaşlık» görevini taa o yıllardan kavrayarak, yönetmenlerimize haber vermiş. Arkadaşın arkadaşını apar-topar okuldan attıkları gibi, ço-

cuğuna böyle kitaplar okutan «vatan haini» babayı da adalete «teslim ettirmişler»... Meğer bunu kutlayıp alkışlarmışız.

Bilisiz ve budala kafamda Nâzım Hikmet'e yönelik şiddetli bir korku doğmuştu. Epey bir sonra Yön dergisi Nâzım'ın şiirlerini yeniden yayımlamaya başladı. Annemin amcası, edebiyat seven ve çok iyi anlayan saygın bir kişidir. Onlara gittiğimiz bir gün, ilk kez Nâzım Hikmet'in şiiriyle karşılaştım, Yön dergisinde. Edebiyatı çok seviyordum. Ama Nâzım Hikmet bir korkuydu, hatta bir kötülüktü, nasıl okuyabilirdim onu? Ama Varna'dan giden bir gemiye bakıp yurtsamasını dile getiren bu büyük, yiğit ses, kulağımdan hiç gitmedi.

Sonra «Memleketimden İnsan Manzaraları» yayımlanmaya başladı. Nâzım Hikmet'in bütün yapıtlarını arka arkaya okumaya başladım. «Memleketimden İnsan Manzaraları»nın yeni ciltlerini, Mehmet Fuat ne zaman yayımlayacak diye merakla bekliyordum. Ve öylece sürüp gitti Nâzım Hikmet tutkusu.

Benim gibi daha kim bilir kaç «iyi aile çocuğunun» budala kafasında iz bırakmıştır o kutlama töreni! Nâzım Hikmet'in şiirleriyse bizi böyle korkunç törenlerden arınmış bir düzene çağırıyordu. Eh, okul görevlileri de büyük şairimizi sevmemekte ve kendi açılarından haklıydılar. Yoksa kimi ödüllendirecekler, kime armağanlar sunacaklardı.

Nâzım okuduğu için suçlanan insanlar... Küçük ya da genç çocukları okuldan kovmayı görev bilen düzen bekçileri... Karşıtlıklar mı? Sanmıyorum. Her şeye karşıtlık falan demeye alışmamalıyız. Yıllar sonra şu anıyı değerlendirdiğimde, kimilerinin

davranışına bakarak, metafizik bir kötülük kavramına gerçekten inanacağım geliyor.

Ve hepimiz o gün, arkadaşına çoraplar ören «ağbimizi» ne kadar da heyecanlanarak alkışlamıştık. Belki onun yerinde olmayı bile istemişizdir!

(Politika, 21.1.1977)

NÂZIM HİKMET'İN ORHAN KEMAL'İ YETİŞTİRME ÇALIŞMALARI

KEMAL SÜLKER

1950 yılının aralık ayının ilk haftası Bursa'ya siyatiklerden rahatsız olduğu için tedavi edilebilsin diye gönderilen Nâzım Hikmet, Bursa Cezaevinde 53. Tecrit'e alındı. Tecrit'ler, hapishane içinde suç işleyenleri yalnız yatırmak, kimseyle konuşturmamak gibi cezalara çarptırmak için ayrılmış bir iki kişinin yatabileceği küçücük üst kat odalardı. Nâzım Hikmet, 53. Tecrit'e «kimseyle temas ederek propaganda yapmasına imkân bırakılmamak» maksadıyla konulduğu sırada Râşit Kemali de, koğuşta arkadaşlarıyla ağız kavgası yaptığı için başgardiyandan yerinin değiştirilmesini istemişti. Başgardiyan da onu Tecrit'lerden 52. koğuşa -iltimas ederek- taşınması için emir vermişti. Bu tecritler yanyana ve ayrı ayrı kapı numaraları alan pencereleri avluya bakan daracık odalardı.

Nâzım Hikmet, Bursa Cezaevine bir yatak dengi, iki bavulu, bir sepeti, bir küçük çantasıyla geldiği vakit bunları taşıyanlar Râşit Kemalî, hapisane idaresinin temizlik işleriyle görevlendirildiği için bi-

raz serbest olan İstanbul hapisanesinden gelme -o tarihte 25/26 yaşlarındaki Necati ve ihtilâstan hükümlü Sarıyer'li Emin Bey (O da Nâzım'ı İstanbul tevkifanesinden tanıyordu) idi. Eşyası 52. koğuşa konduktan sonra Necati gibi 53. tecrit'te oturdular. Buradağ Kayseri'de «bedelcilerden» er olarak askerliğini yaparken 1938 ekim'inde «yabancı rejimler lehinde propaganda yapmak suretiyle eratı isyana tahrik teşebbüsünde bulunmaktan maznun» olarak duruşması yapılmış ve beş yıl ağır hapse mahkûm edilmiş Abdülkadir Kemalî oğlu 1914 dogumlu Râşit Kemalî yatmaktaydı. Hemen o gün, Râşit Kemalî'nin şiir yazdığı anlaşıldı ve Nâzım, bu gençle ilgilenmeye başladı. Bir süre sonra da Râşit Kemalî'yi Nâzım'ın koğuşuna verdiler. 53. hücre artık bir eğitim odasına dönüştü.

Râşit Kemalî'yi şiir yazmaktan caydırdı, hikâye, romana heveslendirdi. Balzak, Gorki, Sabahattin Ali, Steinbeck, O. Henry'den Türkçeye çevrilmiş eserleri Râşit'in okuması için Nâzım, bana siparişler yaptı. Derken Râşit Kemalî'nin Nâzım tarafından da beğenilen hikâyeleri yayınlanmak üzere bana gönderildi.

Son Telgraf gazetesinde çalıştığım için 1942 başlarında gelen hikâyeleri yayımladım. İmza olarak Orhan Kemal'i koydum. Çünkü Orhan «benim göbek adımdır» diyecek ve vezneden 10 - 15 lirayı alıp Râşit Kemalî'ye gönderecektim. Râşit Kemalî, bu takma adı beğendi, «yahu bu imza kıyak be!... Hoşuma gitti... Bundan böyle Orhan Râşit yerine Orhan Kemal'i kullanacağım. Eşin dostun haberi olsun...» dedi. (Orhan Kemal'in Ikbal Kahvesi, Uğurlu, Nurer, S. 28.) ve böylece Nâzım Hikmet'in yetiştirdiği Reşit Kemâlî, benim taktığım Orhan Kemal

adıyla ünlü bir hikâyeci, romancı adı olarak edebiyatımıza girdi.

Nâzım Hikmet, Orhan Kemal'i çok seviyordu. 22 eylül 1943 tarihli bir mektubunda Nâzım, bana şöyle yazıyordu: «Adaşın dört gün sonra çıkmaya hazırlanıyor. Ayrılığın acısı şimdiden yüreğime çöktü.» Ve Orhan Kemal, tahliye edilip gittikten sonra Nâzım, Kemal Tahir'e yazdığı mektupta içini döktü: «Râşit giderken tasavvur edemeyeceğin bir boşluk bıraktı. Genç arkadaşlarım arasında senden sonra en çok O'nu sevmiştim.» (Bir başka mektubundan: «Ben burda Râşit gittikten sonra büsbütün münzevi bir hayat sürmekteyim... Öyle zamanlar oluyor ki tekmil hafta kendimden başka kimsenin yüzünü bile görmüyorum.» (Kemal Tahir'e mektuplar, 1. basım, s. 223)

Nâzım Hikmet, Orhan Kemal'in Fransızcayı iyi öğrenmesine çalıştı, olmadı.

İçkiden uzak durmasına, zamparalık yapmamasına önem verdi. Ama, yeterince başaramadı. Fakat Orhan Kemal'in yaşamını izlemeye, onu etkilemeye, daha üstün bir yazar olmasına çok önem verdi.

Tahliye edilip Adana'ya giden, sonra orada para kazanmak için iş arayan, bulduğu işte uzun süre çalıştırılmayan Orhan Kemal'in dert ortağıydı Nâzım Hikmet. İşte Nâzım'ın «Raşit Kardeşim» diye başladığı 1946'daki bir mektubu:

«Mektubunu aldım. Hayatın geniş tarzındaki nizam ve intizam beni günden güne sevindiriyor. İşinden çıkartılmana canım sıkıldı. Şimdi ne yapacaksın? Lokanta projesi ne oldu? Ah, Râşit, şu bizim tezgah mallarının satışıyla biraz daha yakından ilgilensen, yalnız kendi tezgahının kârıyla değil, öte-

ki tezgahların da satışlarının komisyonuyla bal gibi geçinebilirdin. Ben burada biraz daha sermaye buldum, ve işi hafif tertip büyüttüm. İplik meselesi zorlaşıyor, işi ketene filân dökeceğim. Şimdi tecrübe devresindeyiz. Sana çıkardığımız malların örneklerinden göndereceğim. Bunlara orda satış imkânı bulursan senin tezgâhın kârı da dahil olunca fabrikada aldığından çok para kazanabilirsin. Büyük, geniş ve çiğ renklerle masa örtüsünü sana eskiden yolladığım tarzda yollarsam kaç tane satabilirsin? Bana bu hususta bilgi ver ki ona göre çözgü açayım. Çünkü o takımların burda müşterisi yok.

Sana ilk postayla bir çift peşkir ve bir ekose kumaştan iki çeşit örnek yollayacağım. Onları bir sorup soruştur ve toptan sipariş bulabilirsen bana derhal yazarsın.

Edebiyat faslına gelince:

1 — Fransızcayı ihmal etme.

2 — Muhakkak ki bir sıçrama devresindesin. Ve bu sıçramanın başarıyla gerçekleşmesi gelecek edebiyat faaliyetlerinin üzerinde çok tesirli olacaktır. Ben senin memleketimin en büyük muharrirlerinden biri olacağına eminim. İnsanların bir çok taraflarını doğru olarak değerlemekte çok yanılmışımdır. Yanılmadığım bir şey varsa o da bir insandaki sanat kabiliyetidir. Beni yalnız bu hususta dolandıramadılar. Sende sanâtkâr malzemesi yapısı, soluğu mükemmeldir. Sana dolu dizgin güveniyorum.

Benim üçüncü kitap epeyi hacimlendi. Yakında parçalar gönderirim.

Yine uykusuzluk illetine tutuldum. Günden güne zayıflıyorum. Ama neşem, keyfim ve umudum her zamanki gibi yerindedir.

Kızımla torunumdan bu son mektubunda çok az bahsediyorsun. Halbuki onları çok göresim geldi.

Burası bildiğin gibi. Yeni havadis: Kâzım Bey çıktı. Ağladı. Ne olursa olsun, iyi insandı.

Çorbacının, Vasfinin, Sarıyerlinin çok çok selâmları var Müdür ve kâtip beyler de selâm ediyorlar.

Sana canını sıkacak ve üzüleceğin bir haber vereyim: Anacığımın gözlerine perde iniyormuş. Öyle üzülüyorum ki buna, belki de uykusuzluğun sebebi bu.

Haydi hoşça kal Kemalciğim.

Hepinizi hasretle, canü gönülden kucaklarım.

Nâzım»

Nâzım'ın ilk kez yayınladığım mektubunda ortaya çıkan gerçekler şunlar:

1) Nâzım Hikmet, Orhan Kemal'deki sanat gücüne inanıyordu. Onun edebiyatımızdaki üstün bir yeri olacağına güveni tamdı. Orhan Kemal de bu güveni doğru çıkardı, halkımızın hikâyecisi, romancısı oldu, hem de en iyilerinden...

2) Nâzım, hayatını kazanmak için dokumacılık yapıyor, bunu organize ediyor, satış plânlarıyla uğraşıyor, ama yine de bu işin üstesinden gelemiyordu. Ekmeğini taştan çıkaran adamdı büyük şairimiz.

3) Hapishanedeki öteki mahkûmlarla iyi ilişkiler kuruyor, onlarla sıradan bir hükümlü gibi konuşuyor, dertleşiyor ve hiç bir üstünlük duygusuna kapılmıyordu. Hapishane arkadaşlığına önem veriyor, her şeyi büyütmüyordu.

4) Annesini çok seviyordu. Onun gözlerine perde indiği haberini aldıktan sonra geceleri uyuyamıyordu, sinirleri müthiş bozulmuştu.

5) Her şeye rağmen umudunu, neşesini yitirmemeye çalışıyordu. Bunu arkadaşlarına yazdığı mektuplarda belirtmeye önem veriyordu. Çünkü hapisanede bir kez karamsarlığa tutulan, umudunu kesen, neşesini yitiren bir daha iflâh olmuyordu. Bunu çok iyi takdir eden Nâzım Hikmet, bunca ağır hapis cezalarına çarpıldığı ve haksız yere çile çekmeye mecbur bırakıldığı halde yarınlara umutla bakmasını bildi, her somut koşulu kendi yasası içinde değerlendirmeyi bildi. Yine 1946 yılında Orhan Kemal'e gönderdiği bir mektupta (Özel Dosya - K.S.) Orhan Kemal'e olan gerçek duygularını şöyle açıklıyordu:

«Sen yazı yazmağı rica ederim ihmal etme. Her fırsatta değil, mümkün mertebe, fedâkârlıklar bahasına da olsa, muntazam ölçülerle yazı yaz.

Seni çok göreceğim geldi. İyi arkadaş, iyi dost, mükemmel kardeş ve yaratmasını bilen insan insan, hapishanede hapis adam için hürriyetin yarısıdır. Bir kere daha yazdım galiba, sana ait bir tek nahoş hatıram yok. Kafamın içinde pırıl pırıl bir insansın.»

Nâzım Hikmet, Türkiye'ye ve dünya edebiyatına Orhan Kemal gibi sanatçılar yetiştirmesini başarmış olmanın da büyüklüğüyle yüreklerimizin başkonuğu...

(Vatan, 21.1.1977)

NÂZIM HİKMET İÇİN

MEHMED KEMAL

Büyük şairimiz Nâzım Hikmet'in doğum günü büyük törenlerle kutlanıyor. Nâzım Hikmet, bizden

çok dünyada değeri bilinen, bilinen bir ozandır. Daha geçenlerde ülkemizi ziyaret eden bir Yunanlı yazar, «Nâzım Hikmet için ortak törenler düzenlersek, iki millet arasında dostluk daha da pekişir» demiyor muydu? Oysa iktidardan düşmek üzere olanların Nâzım dendikçe dudakları uçuklamaktadır.

Nâzım Hikmet, kendisinden korkulduğu için ketenpereye getirilmiştir. Olağanüstü mahkemeler kurdurularak suçlandırılmış, mahkûm edilmiştir. Hem de bir değil, iki askerî mahkemede birden yargılanmıştır. Nâzım'la uğraşan Türkiye'deki üç büyük otoriteden biriydi. İkisine bir şey denilmediği için, üçüncüsüne denilemezdi. Üçüncünün kaprisidir ki, Nâzım'ın yarım yüz yıla yakın hapisine sebep olmuştur.

İşler biraz tavsadıktan sonra verilen kararı düzeltmek isteyenler çıkmıştır. Dayısı Ali Fuat Cebesoy, Kütahya Milletvekili Sadri Ertem, bir arkadaşları daha kararı düzeltmek için Meclis Dilekçe Komisyonuna başvurmayı düşünürler. Hazırladıkları dilekçeyi Meclis Başkanına verecekleri zaman Kâzım Karabekir Paşa (Meclis reisi):

«Önce, bir de Mareşala sorun, bakalım ne diyecektir?» önerisinde bulunur. Başta Ali Fuat Paşa olmak üzere üç milletvekili Mareşala giderler. Mareşal onları dinledikten sonra şöyle der:

«Vallahi siz Meclissiniz. Dilediğiniz şeyi yapabilirsiniz. Kararı düzeltirsiniz, hatta af bile edebilirsiniz. Ancak, bütün bunları yaptıktan sonra Nâzım'ı hapisten çıkaramazsınız.»

«Nasıl olur?»

«Hapisaneden size Nâzım'ın ölüsünü teslim ederler.»

Nâzım, 1950'den sonra hapisten çıktığı zaman

onun canına kıymak isteyenlerin çoğu sağdı. Öldürme girişimi ve ölüm korkusu o kadar canlı tutuluyordu ki, Nâzım yurt dışına kaçmak zorunda bırakılmıştır.

Nâzım'ın Türk ve dünya şiirindeki yeri ve dehası bellidir. Artık tartışmasızca kabul edilmiştir. Ancak onu ağır cezalara çarptıranların başında gelen Mareşalin görüşü ve dehası iyice anlaşılmıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesi bir kent kuracak kadar çimento ve demiri «Çakmak Hattı»na yığdırmıştır. Sözde ülkeyi Batıdan gelecek bir askeri tehlikeye karşı koruyacaktı. Alman askerleri Trakya'yı bırakmışlar havadan Girit'e inerek bu hattın geçerslzliğini ispatlamışlardır.

Mareşal'in iki girişimi vardır. Biri Çakmak Hattını kurması, öteki Antalya ile Konya arasını demiryoluna kapaması... İkisinin de ne kadar yanlış olduğu artık belirgindir.

Biri, askerlikteki yanılgıları, öteki şiirdeki yüceliği ile daima yaşayacaktır. İkisi de dünyadan gitmiştir. biri öyle, biri böyle...

(Politika, 22.1.1977)

DOĞUMUNUN 75. YILINDA NÂZIM HİKMET

Büyük Türk şairi Nâzım Hikmet'in 75. doğum yıldönümünde Paris muhabirimiz Kosta Daponte' *nin dünyaca ünlü kişilerle yaptığı konuşmaları, onların Nâzım Hikmet'le ilgili görüşlerini, düşüncelerini ve anılarını sunuyoruz.*

(Cumhuriyet, 22.1.1977)

HAYATIMDA HİÇ OLMAZSA BİR KEZ NÂZIM'DAN ÖTÜRÜ GELECEĞİ GÖRDÜM

ARAGON

Paris'te en ünlü, özellikle yabancı bir gazeteci için erişilmesi en güç sanatçılara, yazarlara varıncaya kadar, bütün kapıları açan «Sihirli» anahtar: Nâzım Hikmet!

Bir haftadan beri arka arkaya konuşma istediğimiz kişilerle tanık olduğumuz bu olay, salı gecesi beni büyük ozan ve romancı Louis Aragon'un evine götürdü.

Seksen yıllık yaşamını yetmişyedi ciltlik yapıtına sığdıran Aragon, Fransız Başbakanlarının değişmez konağı olan Hotel Matignon'un karşısın-

da, 56, Rue de Varenne'de oturuyor. Onyedinci yüzyıl evlerinde görülen avluyu geçtikten sonra onun kaldığı kata nasıl çıkılacağını telefonda anlatmıştı. Birinci kata çıkan geniş merdivenlerden sonra vişne çürüğü bir halı ile döşeli spiral küçük bir merdiven daha vardı. Bu merdivenin trabzanına ise elektrikli bir teleferik sandalyesi oturtmuşlardı, hasta olduğu günlerde yorulmaması için olacak. Kapıyı, ev işlerine bakan kadın açtı. Louis Aragon beni, kurucusu olduğu surrealistlerden başlayarak günümüze dek eleküstü tüm sanatçıların, çoğu ithaflı yapıtlarıyla dolu, müzeyi andıran ama canlılığını yitirmemiş büyük çalışma odasında bekliyordu.

«Ne yazık ki Nâzım, kutlanan 75. yaşını sonuna kadar göremedi. İstanbul'daki kutlama törenlerine de gelemeyeceğime göre, size, gazetenizde kullanmak için hiç bir yerde yayınlanmamış onun hakkında yazdığım bir metni vereceğim» diyen büyük ozan, Matisse'lerin, Cocteau'ların, Picasso'ların süslediği duvarların ortasındaki ince uzun tahta çalışma masasının üzerine serpilmiş kitap provaları arasında iki sayfa alarak gösterdi. Bu hazırlanmakta olan «Aragon'un şiirsel yapıtı» adındaki kitabının altıncı cildine konu olacak Nâzım Hikmet'le ilgili bölümdü.

Aragon bundan sonra, inanılmayacak bir titizlikle ve de gözlerinin yorgunluğuna rağmen, yanımda götürdüğüm deftere kendi eliyle başladığı yazıyı sonuna kadar tamamlayacak, bir de ithaf ekleyecekti. Sanki Nâzım Hikmet'e bir yaş günü armağanı hazırlıyordu. Bu kadar titiz, bu kadar özenli idi.

Büyük usta konuşmaya başladı:

«Ben Nâzım'ı Paris'e geldiği günlerden çok önce tanıdım. Benim için her zaman büyük bir dost-

tu. Onu yalnız tanımakla kalmadım, onun için eyleme de geçtim. Daha 1930'larda kimsenin tanımadığı günlerde bile onun adını biliyordum. Yazısını, şiirini görmüştüm o zaman, bu bana yetiyordu.»

Arkasından bir anısını da ekliyor:

«Alman işgalinden sonraki kurtuluş yıllarında idi. Ya 45, ya da 46 hatırlayamayacağım. Elysee Sarayının yakınlarında (La Prensée) diye bir derneğimiz vardı. Fransız yazarları orada toplanırdık. Gene bir gün, Nâzım Hikmet'in özgürlüğü için düzenlediğimiz yeni bir kampanyayı görüşmek için bir araya gelmiştik. Yanıma da Türkiye Büyükelçiliğinden gelen bir diplomat oturmuştu: «Kimdir bu, Türkiye'de bile adı bilinmeyen, tanınmayan şair? Niçin onunla bu kadar meşgul oluyorsunuz?» diye sormuştu. Benl de dayanamayarak «Türkiye'de nasıl tanınsın bilinsin ki, hükümetiniz zaten tanınmasın, duyulmasın diye onu hapse tıkmış,» deyiverdim» diye anlatıyor gülerek...

Sonra masasının üzerinden aldığı provaları uzatarak «Size vereceğim bölümlerde, hazırlamakta olduğum kitabımda 1936'daki bir olayı anlatıyorum,» dedi. Sonra, «Bunu sizin için yazarken kendi provalarımı düzeltmek imkânını da bulacağım,» diyecek ve görmesini sağlayamayan ince çerçeveli gözlüklerini çıkararak, «Bu gözlükler bir işe yaramıyor, ama yine de kullanıyorum, Elsa'nın gözlükleri» diye ekleyecekti. Çağrışımlar oluyor: Elsa'nın gözlükleri, elimde olmadan «Elsa'nın gözleri» adını taşıyan ünlü bir şiir kitabına takılıyorum. Elsa Triolet, bundan birkaç yıl önce ölen ve Aragon'un yaşamında, yapıtında, kişiliğinde önemli bir rolü olan eşi ve hayat arkadaşı..

«GURUR DUYDUĞUM OLAY»

Şimdi Louis Aragon'un kitap provalarından düzelterek bize el yazısı ile verdiği Nâzım Hikmet'le ilgili bölümü okuyalım: «1936 şubatının son günlerinde ,eşim Elsa Triolet ile birlikte, Romain Rolland'ı görmeye gittiğimiz İsviçre'den dönmüştük... O tarihlerde çıkardığımız «Commune» adlı derginin mart sayısında, Romain Rolland için biraz gecikmiş olan saygı sunuşu ile ocak sonunda «Mutualite» salonundaki mitingin yankılarından başka, bu aynı sayıda o günlerde fazla dikkati çekmeyen, ancak tuhaf bir gurur duyduğum (geçmişte de, bugün de) bir olay olmuştu. İsviçre'ye gitmeden önce, yani şubat sonlarında, ve de arkadaşlarımın kuşkularına karşın mart ayı için hazırlanmakta olan sayıya, yokluğumda, o zaman Fransa'da (ve yalnız Fransa'da değil) hiç tanınmayan bir Türk yazarının metnine yer verilmesi konusundaki diretmeme biraz coşkunluk —biraz da— sataşkanlık katmıştım.

Bunun bende, bu ayın siyasal olaylarını da gölgeleyen bir anı bıraktığını itiraf ediyorum. Ve de bizdeki «Front Populaire» (Halkçı Cephe» hareketinin başarı belirtileri ile o günlerde Hitler ordularının askerden arınmış Ren (Rhin) bölgesine girmesinin taşıdığı ciddi tehditlere rağmen...

Sınırların ötesinde, Türkiye'deki hapishanelerin birinden, adının Nâzım Hikmet olduğunu o günlerde ancak birkaçımızın bildiği bir yabancının «Tranta Babu'ya Mektuplar»ını «Commune» dergisinin Mart/36 sayısında yayınlatmakta verdiğim önemi söylemiş olsam, ciddî adamlar hakkımda kimbilir ne düşüneceklerdi? Otuz yıl kadar sonra, yıkılırcasına dolu Pleyel salonlarında, Paris'te görül-

müş en inanılmaz anma törenlerinden birinde andığımız bu «tanınmamış» yazarın metnini, arkadaşlarıma kabul ettirmiş olmaktan duyduğum gurur az değildir. Kimse için böyle bir anma töreni yapılmamıştı. Yirmi yıllık bir süre içinde kendisini (kaç kez) hapse atan ülkesinin hükümetlerini, Fransız kamuoyunun baskısı ile, Nâzım'ın özgürlüğüne zorlamak için canla başla uğraşmam da belki boşuna olmamıştı.

«HAYATIMDA HİÇ OLMAZSA BİR KEZ..»

Bütün güçlüklere göğüs gererek, o günlerde onu desteklemekte diretmiş olmak, ve mahpusane duvarlarının üstünden, coğrafyanın ötesinden, şarkılar, kuvvet ve güneşle dolu yıllar uzunluğunda bir gün gibi, tadını çıkardığım dostluğuna şeref kazandığım insanın, ırak sözünün erimini (menzilini) sezmek, hayatımda hiç olmazsa bir kez olsun, geleceği gözlerimle görmek duygusunu bana verdiğini de eklemeliyim.»

(Cumhuriyet, 22.1.1977)

NÂZIM'I ANLAMAK ÜSTÜNE

ABİDİN DİNO

Mevlâna anlatır: Hintlinin aklına esmiş, zifiri karanlık bir ambar içinde, halka bir fil göstermeye kalkışmış.

Bu bilinmedik yaratığın neye benzediğini anlayabilmek için seyircilerin tek çareleri, el yordamı ile onu yoklamak olmuş.

Gel gör ki, «avuç tüm fili elleyemez ki.» Her kafadan bir ses çıkmış, hortumu tutan «Oluk» kulağını yakalayan «Yelpaze» ayağını çarpan «Direk» karnına elini gezdiren «Tahta» demiş...

Mevlânâ ekler: «Herkes neresini ellediyse, onu ne sandıysa, fili ona göre anlatmaya koyuldu. Onların sözleri, gözleri bu yüzden birbirine aykırı oldu. Birisi «Dal» dedi, öbürü «Elif.»

Benzetmede yanılgı olmaz, Nâzım Hikmet'le biz, çağdaşları arasında, Mevlânâ'nın söz ettiği fille seyirciler arasındaki ilişki geçerli az çok.

Mevlânâ söylemiyor ama, karanlıkta duran koca filin etrafını alanların kimisi, belden aşağısını yoklamışlardı. Tanıklıkları ister istemez sınırlı kalmıştır bu yüzden.

Mesnevî'de Mevlânâ, bu fil imgesinden sonra birdenbire, başka bir irilik, enginlik boyutuna geçer:

«Köpükler, gece gündüz çalkalanan denizde birikir, onları deniz oluşturur. Fakat ne şaşılacak şey, sen köpüğü görüyorsun da, denizi görmüyorsun...»

Biz gemilere benzeriz. Apaydın denizin içindeyiz de gözlerimiz görmüyor, birbirimize çarpıp duruyoruz.

Nâzım Hikmet, büyük sadeliği içinde derya adamdı. Birbirimize çarpa çarpa onu bulmaya çalışıyoruz. Onu kavramak için, «Köpükler» ötesi geniş bir tartışma, bir çalışma, bir karşılaştırmalı araştırmadır gerekli olan. Bizde ve dünyada bu yolda daha ilk denemelere girişmiş bulunuyor eleştirmenler.

Gerçi ilginç tanıklık kitapları yayınlandı bile, şairin şu ya da bu yaşantı aşamasında, imgesini

doğruya yaklaşık ayrıntılarla anlatan bölgesel çalışmalar yazıldı. Ne var ki genellikle anı türüne karşı okuyucuların tetikte bulunmaları yerinde olur bence. En iyi niyetlerle de olsa, Nâzım Hikmet'i konu edinen kitap ya da yazıların çoğunda, Nâzım kadar, kitabı, yazanın kendi imgesi ile karşılaşıyoruz, şair her birimiz için birer ayna, onu olduğu gibi değil, olmasını dilediğimiz gibi görüyoruz.

Sokakta bir adamı ezip kaçan otomobilin rengi üstüne, hemen oracıkta toplanan tanıklıklar bile birbirine bunca aykırı olduktan sonra, bir şairin yıllar öncesi şu ya da bu davranışı, sözü, niyeti üstüne yorumlar ne kadar doğruluk taşıyabilirler? Önemli olan, gündelik ayrıntılar ötesinde, «Köpükler» ötesinde.

Neruda, Aragon ve Nâzım Hikmet'i bir arada görmüş, o kutsal inada sahip koca yaramazlarla bir sofrada oturmuş, onları dipdiri, kavgacı, şakacı ayrıntıları ile izlemiş bir seyirci olarak söylüyorum, sırlarını sofra başında, sokakta ya da yatak odalarında aramak boş, onların sırları şiirlerinde, sözcükleri dizme hünerlerinde, sözcüklerle tükenmez bir devrim kaynağı yaratma ustalıklarındadır.

İlginç bir ayrıntı, kişisel bir özellik yazılmadık fakat söylendiği doğru olan bir söz, ya da bu davranışın öyküsü hiç mi anılmamalı, şairden söz ederken? Bunu demek istemiyorum, elbet küçücük bir olay bile koskocaman bir şiirin doğmasına yol açabilir. Bu bakımdan ilginçtir, olayla şiir arasında bir ilişki kurulabildiği ölçüde.

Fakat böylesi olaylar, bulgular, olgular ünlü deyimiyle «Tarihin çöp tenekelerini» eşelemekle bulunmaz.

Unutur gibi oluyoruz, şairin yaşantısı ve çağı

ile ilişkileri ne olursa olsun, şairi şiirlerinde aramalı, sözcüklerin çelişki ve uyum yapılarında, hayata hız ve anlam verme hünerlerinde. Hafta geçmiyor ki dünyanın dört bucağından gelen, Nâzım Hikmet'in bir şiirsel yankısı olmasın, böylesi diri-bir ölü nerde görülmüş.

Büyük şairleri yapıtları, nesnel dünyanın birer parçası oluveriyorlar. Kendilerince bir ömürleri var, ölümsüz.

Nâzım Hikmet'in şiir verimliliğinde en şaşılası, yönlerinden biri, «Az gelişmişlik» koşulları içinden fışkırıp, dünyaya yayılması olmuştur. Fakat Marx'ın dediği gibi, «Sanat konusunda biliniyor ki, kimi sanatlar, çiçeklenme çağlarında, toplumun genel gelişme kurallarına hiç de uymuyorlar, böylece, bir anlamda, kemikselliğini oluşturan temelin de gelişmesine uymuyorlar.»

İri bir «Sanat kuşu» başımıza az gelişmişlik süreci içinde kondu, —hem de yalnız Nâzım'la değil— ve çok gelişmiş bir sanat birikimi yarattı.

Bu «çiçeklenme çağını» değerlendirmeye bakalım. Bunu yaparken şairin, yanımızda, yanıbaşımızda olduğunu bilmeliyiz. O, yaşadığımız günler için yazmış:

«Daha gün o gün değil, derlenip dürülmesin
bayraklar
Dinleyin, duyduğumuz çakalların ulumasıdır,
Safları sıklaştırın çocuklar
Bu kavga faşizme karşı bu kavga hürriyet
kavgasıdır.»

Hürriyet, Nâzım'ın sık sık tekrarladığı bir sözcük olmuştur, şiirlerinde ve gündelik yaşantısında. Bu sözü, yalnız sosyalizme kavuşmuş ülkeler için

değil, sosyalizmin maddesel «Kemikselliğini» oluşturan, bu yolda ilk adımlarını atan ülkeler için de gerekli görmüştür.

Nâzım umutluydu, zorlukları ne kendinden ne de başkalarından saklamamak koşulu ile:

«Sen ağaran tan yerini görürsün yalnız
Ben geceyi de.
O görür geceyi yalnız
Ben ağaran tan yerini de..»

Bence bu, diyalektik görüş zenginliğidir. Nâzım'ı Nâzım yapan, ve bu çelişkileri —sosyalizmin içinde bile— görme gücüdür onu bunca güçlü, etkili ve gerçek kılan.

Nâzım'ı okuyarak, araştırarak büyük emekçiler hürriyeti uğruna verdiği şiirsel kavgadan dersler çıkarmalıyız.

Kısacası, görüyorsunuz ya, bu karanlıkta ben de fili yarım yamalak anlıyorum, elbirliği ile ışık gelecektir konuya.

(Cumhuriyet, 22.1.1977)

YAŞIYORSUN ÇÜNKÜ GÜZEL YİĞİT VE HOŞ İNSANDIN

SİMONE SİGNORET

YVES MONTAND

Büyük ozan Nâzım Hikmet'in 75. doğum yıldönümünün yaklaştığı günlerde Paris'te, onu tanıyıp yakından görenleri ve sevenleri ararken Mondand/ Signoret çiftini de bulmak istedik.

Kentin, daha doğrusu eski Paris'in en güzel yerlerinden olan Seine nehri üzerinde, Pont Neul'un yanıbaşında 15. Place Dauphine'deki şirin evlerinde bulamayınca, sonunda eş dost yardımı ile bir banliyö evinde dinlendiklerini öğrendik. Bernay'daki evden telefona önce Simone Signoret çıktı. Nâzım Hikmet adını duyunca «Ah, elbette, sevinçle» diye yanıtlamakta duraksamadı bile. Bir yandan benimle konuşuyor, bir yandan da Yves Montand'a iletiyordu söylediklerimizi.

«Bir dakika eşimi vereyim size» diyerek Montand'ı verdi. Telefonda apaydınlık, hoş, iyimserlik dolu bir ses. Evet, bu ne plak, ne radyo, ne televizyon, ne de sinema hoparlöründen gelen, ama Montand'ın sesini sevenlerin tanıdığı sıcak sesin, telefonda yansımasıydı..

«Anma töreni ne zaman, nerede?» diye sorarak hemen ilgilendi. Türkiye'de, İstanbul'da olduğunu, gazetemizin bu yıldönümü ile ilgilendiğini öğrenince sevindi. «Nasıl yapsak, ne yapsak» diye yardımcı olmak istedi. «Biz bugün veya yarın Paris'e ineceğiz.. Ama kesinlikle bilmiyoruz.. Sizin bekleyecek vaktiniz yok. 21 ocak'a bir şey kalmamış» dedi.

Nâzım Hikmet için söylemek, anlatmak istediklerini yazmalarını önerdim.. Derhal kabul etti ve birkaç saat sonra telefonlaşmak üzere ayrılırken «akşam bizi burada bulamazsanız, Paris'teki eve dönmüş olacağız, o zaman doğrudan doğruya oraya bize gelirsiniz» diyen Montand evlerine çağırmış oluyordu. Simone Signoret'nin iki aydır satış rekorları kıran kitabında da sözünü ettiği bu şirin evin bir adı da «La Roulotte» (Göçebe Arabası)... Aynı günün akşamı anlaştığımız gibi buluştuk. Nâ-

zım Hikmet'in 75. doğum yıldönümü için beraber yazdıkları «Mesajı» Simone Signoret okudu:

«Sevgili Nâzım,

Ölmediğine göre, daha nice yıllara. Madem yaşıyorsun, doğum yıldönümün mutlu olsun, ozanlar ölmez. Seni tanıyanlar için sen de ölmedin. Bizim gibi, seninle yalnızca unutulmaz birkaç saat geçirebilenler için bile sen ölmedin, yaşıyorsun.

Yaşıyorsun, çünkü güzel, yiğit ve hoş insandın.»

Yves Montand — Simone Signoret...

Signoret'in sesinde, ancak sevgi ile özlemin, insan ilişkileri sıcaklığının duygusal anlardaki boğukluğu vardı. Yves Montand ise her zamanki gibi şen. «Güzel değil mi, iyi değil mi?» diye soruyordu.

Yves Montand ile Simone Signoret, Nâzım Hikmet'le Prag'da tanışmışlardı. 1957 ya da 58 yılında. Bu ilk ve son görüşmeleri Çekoslovakya başkentindeki ünlü Alkron otelinde olmuştu. Alkron, Prog'a giden herkesin bildiği, herkesin geçtiği özellikle yabancı yazar, çizer ve sanatçıların ağırlandığı görkemli bir otel...

Signoret sözü alıyor:

«Nâzım'dan konuşurken, onu anarken nedense (Z) geliyor aklıma. Nâzım Hikmet de, bizim için ölmedi. O da (Z) gibi ölümsüz.» (Z) bildiğiniz gibi Elencede (zi) yani yaşıyor demektir.

Yves Montand, Nâzım Hikmet'in şiirlerini çok sevdiğini belirtiyor: Simone Signoret'nin deyimi ile «Sevmese her resitalinde Nâzım'ın şiirlerinden bestelenmiş şarkılar söylemez, plâklar doldurmazdı..»

«Akrep gibisin kardeşim...» Veya «Denizlerin en güzeli» de bu şarkıların belki de en güzellerinden..

Bunların bestesini de, Montand'ın okuduğu en iyi şarkıları besteliyen Philippe Gerard yapmıştı.

Simone Signoret, eşi Yves Montand'ın, bir konuşmasında Nâzım Hikmet'le Alkron'da yedikleri yemeği unutmasını bir türlü bağışlamıyor..

Signoret, Prag'da karşılaştıkları Nâzım'ı şöyle anlatıyor;

«Güzel, yakışıklı bir adamdı. Bilinen kişiliği nedeniyle Türkiye'de yıllarca hapis yatmıştı. Ülkesinin ve kuşağının büyük devrimci ozanı idi.

Alkron otelindeki yemek salonunda yüksek sesle konuşuyordu. Özgürlükten ve de özgürlüksüzlükten sözediyordu. Prag'dan Moskova'ya gidecekti.

Aklımda açıklıkla kalmamış bir şikayeti vardı. Ya bir kitabı, ya da İvan İvanoviç adındaki piyesi ile ilgili olabilirdi. Bu şikayetini herkesin duymasını, öğrenmesini istiyordu.»

Bugünlerde satış rekorları kıran kitabının 330. sayfasında ise büyük oyuncu Signoret, Nâzım Hikmet'le Prag'da buluşmalarından şu anıları da ekliyor:

«Nâzım Hikmet şunları da söyleyen adamdı: «1917'de mutlu idik, sevinçli idik, yoksulduk, güzeldik ve paçavralardan yapılmış güzel giysilerimiz vardı.» Nâzım «Biz» derken de Mayakovski ile Esenin'i anıyordu.»

(Cumhuriyet, 22.1.1977)

NÂZIM HİKMET 20. YÜZYILIN BÜYÜK GALİPLERİNDEN BİRİDİR..

MADELEİNE RİFFAUD

Madeleine Riffaud: «Savaşın yaşamındaki herkes Nâzım'a bir gün rastlamıştır.»

Madeleine Riffaud, Alman işgalindeki Paris'te 15 - 19 yaşında iken katıldığı direniş eylemlerinde-ki yiğitliği ile ün yapmış bir gazeteci - yazar. Paris'in göbeğindeki Solferino köprüsünde bir Alman subayını öldürmekten ölüm cezasına da çarptırılan ve türlü işkencelerden sağ çıkan Riffaud, kurtuluştan sonra Fransızlara karşı savaşan Cezayirlilerin yanında olacak, daha sonra da Fransız Vietnam'ına giderek ülkesinin son sömürgeci bozgununa yine Vietnamlıların yanına katılacaktı.

«Nâzım Hikmet'i ben, Paris'e geldiği zaman değil, çok önce tanıdım» diyor Madeleine Riffaud, «1951 yılında Berlin'de düzenlenen uluslararası gençlik festivalinde rastladım Nâzım'a ilk kez. Bu, dünya savaşından sonra yapılan ilk gençlik festivali idi. Soğuk savaşın da tam ortasında idik. Nâzım, hapisten yeni çıkmıştı. 1951'de Türkiye'yi terketmek zorunda kalmış ve «sürgünlük mesleğini» seçmişti.» Madeleine Riffaud, Nâzım Hikmet'le savaştan çıkmış, yıkılmış Berlin'deki buluşmanın anılarını şöyle sürdürüyor:

«Nâzım birdenbire kendini Berlin'de, bizim aramızda bulmuştu. Dünyanın her yanından gençler gelmişti. Bunların arasında ilk kez genç Vietnamlılar da vardı. Nâzım'a işte orada rastladım. Yirmi yaşlarındaki gençler arasında biz «büyük» sayılırdık, o günlerde. Ama Nâzım bütün bu gençlerin arasında en gencimizdi. Mavi gözlü bir ağaç gibi duruyordu aramızda. Kim olursa olsun, bu ağacın altında barınabilirdik.»

Madeleine Riffaud burada duruyor ve hayatında önemli bir rol oynayan bir erkekle buluşması olayında Nâzım'ın gösterdiği kuvvetli sezgiden söz etmeye başlıyor. Madeleine Riffaud o günlerde Ber-

lin'de genç bir Vietnamlı ile tanişmıştı. «Nâzım olmasaydı, birbirimize olan tutkumuzu anlayamıyacak ve birbirimizin yanından, farkında olmadan geçip gidecektik. Hayatımda sonradan çok önemli bir yeri olarak bir erkeği bana kazandırdı Nâzım. Nâzım'ın sayesinde hayatımın en büyük aşkını tanıdım. Nâzım benim için büyük bir dost, bir ağabeydi.»

«On yıl sonra Paris'e gelişlerinde, Nâzım'la bir türlü doğru dürüst görüşemedik» diyen Riffaud birkaç kez ancak telefonla konuştuklarını anımsıyor.

Sonra yine Berlin'deki anılarına dönüyor.

«Nâzım Hikmet o günlerde Fransız Vietnamında savaşmak istemediği için hapse atılan genç bir Fransız Denizcisi Henri Martin için bir şiir yazmıştı. Bu şiiri beraber çevirmeye çalışmıştık. Fransa'da da yayınlanmıştı o şiiri.»

Madeleine Riffaud bu arada, Nâzım Hikmet'in onuncu ölüm yılında Paris'te düzenlenen açık oturumlarda da açıkladığı bir olayı anlatmak istiyor: «1966 yılından beri gazeteci - muhabir olarak Güney ve Kuzey Vietnam'a gidiyordu. Taa Fransız sömürgecilerine karşı ilk savaşlarından beri Nâzım Hikmet'in şiirleri diğer büyük devrimci şairlerin yapıtları gibi biliniyordu. En basit insanlar bile Nâzım'ın şiirlerini okuyorlar biliyorlardı. Vietnamlılar, Amerikan bombardımanları sırasında, «Bombalardan daha büyük bir güçle, gürültüyle, şiddetle şarkı söylüyoruz» derlerdi.

Madeleine Riffaud, Nâzım Hikmet'in yetmiş beşinci doğum yıldönümü için şunları da eklemek istiyor:

«Nâzım Hikmet yirminci yüzyılın en büyük gaipleri arasında bulunuyor. Onlardan biri. Emperya-

listler için Nâzım'ın kitapları ateşli bir silâh gibidir, bıçak gibidir.»

(Cumhuriyet, 22.1.1977)

SANATTA ÖZGÜRLÜK İLKESİNİ SAVUNURDU

PROF. LOUİS BAZİN

Paris Üniversitesi Doğu Dilleri Enstitüsü Türkoloji Bölümü Başkanı Profesör Louis Bazin ile, Quartier Latin'de Rue Du Four'daki, çoğunluğunu Türkçe ansiklopedi, sözlük ve kitapların oluşturduğu çalışma odasında konuşuyoruz.

«Nâzım Hikmet'in kendisini görmeden önce, yapıtlarından tanıyordum. 1945 - 48 yıllarında Türkiye'de iken Nâzım'ın şiirleri ancak daktilo ile çoğaltılmış yapraklarda okunuyordu. Fransa'da özgürlüğü için düzenlenen kampanyaya katıldığımı biliyordu. Bu nedenle 1958'de ilk kez Paris'e geldiği zaman beni görmek istemişti. Evime Abidin ve Güzin Dino ile gelmişlerdi.»

Louis Bazin, Paris'te Nâzım Hikmet'e ilk rastladığı gün şaşırmadığını hayal kırıklığına da uğramadığını, kafasında kurduğu kişiyi karşısında bulduğunu söylüyor. «Nâzım hem efsanesine, hem de yaşam öyküsüne benziyordu,» diyor.

«1958'de ilk kez gördüğü Paris üzerindeki bakışlarının tazeliği, hayranlığı dikkatimi çekmişti. Paristeki «insan manzaraları» ile ilgileniyordu.»

Profesör Bazin'e, Nâzım Hikmet'in dil sorunlarına değgin görüşlerini sorduk. Şöyle yanıtladı:

«Akılcı ve aynı zamanda demokratik diyebileceğim bir tutumu vardı. Konuşulan halk diline yakın gerçek dili seviyordu. Bu nedenle şiirlerinde kanımca, aydınlar tarafından uydurulmuş terim ve deyimleri kullanmıyordu. Aşırılığa kaçan değerli şairlerden daha kolaylıkla anlaşılıyor, benimseniyordu. Bununla beraber öz Türkçeci arkadaşlarını da savunur, gelecek kuşaklar tarafından daha kolaylıkla anlaşılabilecek bir gelecek görürdü.»

«Türk kültürü konusundaki görüşleri nelerdi?»

«Sovyetler Birliği ile Balkanlardaki Türkçe konuşan toplulukların dilleri ile ulusal kültürlerinin devamlılığını gerekli görüyordu. Başta Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgız olmak üzere bu toplulukların ulusal edebiyatlarıyla yakından ilgileniyordu.

Bu dil ve kültürlerin kozmopolit bir bütün içinde standartlaşmaktansa gelişmesini yeğliyordu. Çok iyi tanıdığı Bulgaristandaki Türk azınlıklarının dil ve yazın ürünlerinin de aynı biçimde geliştirilmesini diliyordu.»

Profesör Louis Bazin, Nâzım Hikmet'in sanatın ilkeleri konusundaki düşüncelerini de şöyle özetledi: «Genel olarak sanatta özgürlük ilkesine çok bağlı idi. Bunu yapıtlarında da ortaya koydu. Bir bölümünü hapislerde geçirdiği Türkiye döneminde de, sürgün döneminde ve hayatının son günlerine dek, doğmatizmin kısırlaştırıcı yanlarına karşı olduğunu gösteriyordu. Tüm koşullar altında, nerede olursa olsun, etrafındaki dünyaya eleştirici bir gözle bakmaya devam etti. Daima tartışma ve eleştirme yandaşı olarak kaldı. Uluslararası çaptaki prestijini ise kullanmaktan geri kalmamıştı. Sanatçılara verilen

direktiflerin, içtenliğini kaldıracağına ve inandırıcı gücünü azalttığına inanıyordu.»

(Cumhuriyet, 22.1.1977)

«BENİ O LİMANA...»

OKTAY AKBAL

Yetmiş beş yaşında olacaktı yaşasaydı... Belki yine gurbette uzaklarda, sevdiği yurdundan, kentinden ötelerde... Nasıl Zekeriya Sertel yaşı doksana yaklaştığı halde bir türlü Türkiye'ye dönemiyorsa, Nâzım Hikmet de bugün kimbilir hangi ülkede yaşıyor olacaktı. Ordan oraya yolculuk ederek, İstanbul'u, Anadolu'yu, sevdiklerini, anılarını düşünerek...

«Bir şair yolculuk ediyor — bir denizinde dünyamızın — bakarak, bir yıldıza

Yolculuk ediyor şairin biri — yıldızlardan birinde — bakarak dünyamıza

Yolculuk ediyor şairler - denizlerinde kainatın - bakarak birbirine»

Yaşam öyküsünü düşünüyorum yeniden... 1902'de doğmuş, 1921'de Anadolu'ya geçmiş, oradan da Moskova'ya. Öğrenim yılları, ilk evlilikler. İlk tutuklanmalar, mahpusluklar. Şiirler, şiirler. 1933'te genel afla özgürlük. Yaşam savaşımı, fıkralar, romanlar, oyunlar, yine şiirler, şiirler. Sonra 1938'de yeniden mahkûmluk, hem de otuz yıla yakın bir zaman için. İstanbul, Çankırı, Bursa cezaevleri. Yaşamına giren dostlar, dostluklar, yeni aşklar. 1950'de yeniden özgürlük. Baba olmanın coşkusu. Ama yeniden korkular, öldürülme kuşkuları. Bu yüzden

yurttan kopuş. Moskova, ardından sosyalist ülkelerin büyük kentleri. Poris'ler, Berlin'ler, Prag'lar vb. Yeni eşler, yeni şiirler. Sonra 1963'de ölümü 1902 - 1963, bir ünlü şairimizin dediği gibi, «ne varsa o çizgide» o iki sayı arasındaki çizgide tüm yaşam, tüm serüven, tüm acı, varsa -ki vardır her zaman- mutluluklar, sevinçler...

Benim kuşağım için Nâzım Hikmet «hep hapiste» olan bir büyük şairdi. Bir mitos halindeydi o, 1940'ların şiirseverleri, gençleri için... Neyse ki eski kitapçılarda bulurduk tek tük yapıtlarını. Yenileri basılmazdı, ama eskileri elden ele geçerdi, kimi zaman defter halinde, kimi zaman daktilo edilmiş kâğıtlarda... Arada bir dergilerde şiirleri çıkardı başka imzalar altında. Hatta «A. Kadir»i bile önceleri Nâzım Hikmet'in bir takma adı sanmıştık, sonra A. Kadir'in daha başka şiir tadı veren, duyuran genç bir ozan olduğunu öğrendik. «Kendi dilimde şiirlerim yasak» diyordu Nâzım... Bu yasak 1955'te Avcıoğlu'nun «Yön» dergisi tarafından kaldırıldı. İlk kitabı yayınlandı, ardından öteki kitapları, derken yayıncılar Nâzım Hikmet'in yapıtlarını basmak yarışına giriştiler. Bitmişti büyük bir ozanın yasaklanması... Bu büyük ayıp, eski bir leke olarak kalacaktı artık belleklerde. Türkçenin en büyük ozanlarından birini Türk halkından bir daha kimse koparamayacaktı.

Bir sözünü okudum geçen gün, 1943'te şöyle yazmış: «Ne tuhaf şey, İslâmcılık kusur, Osmancılık kusur, bunu anlamayacak ve takdir etmeyecek kimse yoktur, çünkü ikisi de zamanlarını yaşamış ve memleketim için yeniden canlandırılmaları asırlarca gerilemek arzusuyle birdir. Fakat sosyalist bir şair olmak, yani memleketini ve halkını en çok se-

ven, memleketinin ve halkının en mamur olmasını isteyen şair olmak, neden kusur olsun ve bu neden dolayı Türklük şuuruyle uygun düşmesin? Ah bir kere, bir saniye olsun, memleketimi bir sosyalist şairin sevdiği gibi sevmesini, bir sosyalist şair gibi bir şuura sahip olmasını öğrenebilseydiler.» Güncelliği, değeri hiç bir zaman geçmeyen, eskimeyen bir gerçektir bu...

Büyük ozanlar ölmez elbet. Onlar «yolculuk» ederler yalnız. «Yıldızlardan birinde bir denizde» bakarak dünyamıza, birbirlerine, insanlara, gelmişe, geleceğe... Politikalar, politikacılar unutulur, iskeletleri bile toz toprak olur, ama büyük bir ozan o dili konuşan, o dille düşünen, o dille anlaşan milyonlarca insan var oldukça yaşar, sonsuza dek... Nâzım Hikmet böyle biridir işte. Yıllarca hapislerde yatırmış olsak da, yurt dışına kaçmak, canını kurtarmak için gurbet ellere sığınmak zorunda bırakmış olsak da, yıllarda adını anmayı, dizelerini mırıldanmayı yasaklamış olsak da, bizim ozanımızdır, bizim büyük bir insanımızdır o... Kuşaklar boyu yaşayacak, bize bizi, kendimizi anlatacak, gurbette duyduğu acıları, yaşam savaşını, topluma, halka inancını, hele hele «mavi bir liman»a, İstanbul'a karşı duyduğu büyük özlemi, tüm acısı, tüm burukluğuyle...

«Çok yorgunum, beni bekleme kaptan
Seyir defterini başkası yazsın.
Çınarlı kubbeli, mavi bir liman
Beni o limana çıkaramazsın.»

(Cumhuriyet, 23.1.1977)

NÂZIM HİKMET HAFTASI

MUSTAFA EKMEKÇİ

. . . . . .

Nâzım Hikmet'in 75'inci doğum yılı dolayısıyla İstanbul'da, Ankara'da geceler düzenlendi. İlk kez bir «Nâzım Hikmet Haftası» düzenledi Türkiye Yazarlar Sendikası, İlerici Gazeteler, Nâzım Hikmet için sayfalar yaptılar. Şaban'ın TRT'si verecek değildi ya Nâzım'ın yıl dönümünü...

Ankara'daki gece başlamadan, çağdaş sahnenin «Müdüriyet» odasında, Tahsin Saraç, Cengiz Bektaş bir de Vedat Dalokay'ın gençten bazı kişilerle konuştuklarını görünce, gençlerin bilet için geldiklerini sandım. Değilmiş. Gençler, sivil polismiş. Sivil polisler, toplantıyı teyple izlemek istediklerini söylemişler, Tahsin Saraç sormuş:

— Mehmet Akif gecelerine de teyple mi gidiyorsunuz?

— Evet.. Demiş biri.

— Buyurun girin, bizim bir korkumuz yok. Herşeyimiz yasalara uyar. Fakat, giriş biletlidir. Biletinizi alacaksınız..

Ben tam o sırada kapıdan girdiğimden, gençlerin bilet arkasında olduklarını sanmışım. Saflık işte.

Ankara'da yöneticilerin yani Yazarlar Sendikası yöneticilerinin tek kuşkuları, olmadık bir yolla geceye engel olunması. Hiçbir oyuna gelmemek gerek hani..

İzledim Nâzım Hikmet gecesi'ni. Doğum yıldönümünden çok, ölüm yıldönümüne benziyordu. Orada, Nâzım'ın şiirleri okunacağına anılar anlatılsaydı, bilmediğimiz birşeyleri de öğrenseydik daha iyi ol-

maz mıydı diye düşündüm. Şiirleri ünlü yazarlar, ozanlar okudular. Aziz Nesin'in «açış konuşması»nı Fakir okudu. Nâzım'la ilgili bir film yetişmemişti. Uğur Mumcu'yu geceden sonra gördüm:

— Sahne hayatım çok kısa sürdü.. dedi.

Mustafa Suphi'lerin öldürülüşüne ilişkin şiir ile türkü, etkiledi çok kimseyi. Vedat Dalokay konuşurken ağlıyanlar vardı. Şöyle dedi Vedat:

— Nâzım'ın bende bir vasiyeti var. Bu vasiyeti ergeç yerine getireceğiz. Buna bir yıl önce söz verdik. Onun mezarını Türkiye'ye getireceğiz. Onu bir köy mezarlığına gömeceğiz. Bir yanına şehit Ayşe, bir yanına Irgat Osman yatacak..

Sonra, Moskova'da Nâzım'ın mezarına toprak götürdüğü olayı anımsattı:

— Halkımın kadınlarının dokuduğu güzelim halıları, yabanın milyonerlerinin ayaklarına sererler. Bu koca Türk ozanının mezarına bir avuç vatan toprağı serpmemi çok gördüler.

Nâzım Hikmet gecesi, aceleye getirildiğinden belki, çok güzel olamadı. Daha güzelleri, başarıları düzenlenebilir elbet.

Va-Nu'nun «Bu Dünyadan Nâzım Geçti» yapıtının, ikinci baskısında Şevket Süreyya Aydemir'in ilginç bir önsözü var. Şevket Süreyya şöyle diyor bir yerinde önsözünün:

«... Acaba Nâzım sadece bir mümin, yahut sadece bir sokak ihtilâlcisi miydi? Elbette ki hayır. Bütün suçlamalara, cezalara ve hükümlere rağmen Nâzım, başından sonuna kadar, daim bu toprağın çocuğu olarak kaldı. İşte Va-Nu, onun bu cephesini de bu eserinden en iyi veren değerlendirebilen bir yol arkadaşıydı.

Nâzım'ın gençlik hayatının 17 yılı hapisanelerde

geçmişti. Suçlu muydu? Bu cezalara müstahak mıydı? Ciddi araştırıcılar bu soruların cevaplarını elbette ki ileride aydınlatacaklardır. Ben ona inanıyorum ki, bu toprağın yetiştirdiği büyük sanatkâr olan Nâzım Hikmet, dünyanın her ülkesinde olduğu gibi, kendi yurdunda da bir gün lâyık olduğu yeri alacaktır...

... Nâzım'dan son dinlediğim şiirlerini hatırlıyorum. Va-Nu'nun evindeydi. Geceydi. Yıllaryılı süren kapalı kapılar ardında yazdığı en güçlü şiirini okuyordu... İşte yine onu dinliyorduk. Ve onu dinlediğimiz nice yılları yeniden yaşıyor gibiydik. Nâzım'ın hani şu taşmış kabarmış ama artık durulmuş, yatağına yerleşmiş azametli nehrin akışına dalmıştık. Bu Nâzım, artık o 19 yaşlarındaki Nâzım değildi. Bu başka bir insandı. Çilenin, sabrın ve ızdırapların potasında, hem kendisiyle hem dünya değerleriyle hesaplaşmış bir olgun insandı...»

Evinde Nâzım'ın kitapları bulunduğu için gözaltında tutulanlar, kitaplıklarda gizli gizli Nâzım'ın kitaplarını okuma zorunda kalanlar, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın «Nâzım Hikmet»le ilgili girişimini en iyi değerlendirmiş olacaklardır. İyi de, kötü de olsa, böyle bir olayın gerçekleştirilmesi, karanlık bir perdenin yırtılması demektir. Gerçekleştirenleri kutlamak gerek...

(Cumhuriyet, 24.1.1977)

NÂZIM HİKMET'İN GERÇEK DOĞUM TARİHİ

ASIM BEZİRCİ

Yeni Türk şiirinde biçimce de içerikçe de en büyük devrimi gerçekleştiren Nâzım Hikmet'in 75. doğum yıldönümü 20 Ocak 1977'de kutlanmağa başladı. Türkiye Yazarlar Sendikası'nın öncülüğü ve İlerici Gençlik Derneği ile İlerici Kadınlar Derneği'nin ve Sinematek'in de yardımıyla Nâzım Hikmet'in adına lâyık anma toplantıları düzenlendi. Bir hafta boyunca Nâzım Hikmet'in zengin kişiliğinin çeşitli yanları bir bir ortaya kondu, değerlendirildi.

Bütün bu güzel eylemlere karşın, bir gerçeği açıklamam gerekiyor: Nâzım Hikmet, sandığımız gibi, 20 Ocak 1901'de değil, başka bir harihte doğmuştur!

DEĞİŞİK TARİHLER

Nâzım Hikmet'in doğum yılı için çeşitli kaynaklarda birbirini tutmayan tarihler öne sürülmüştür. Kimilerine göre Nâzım Hikmet 1901'de, kimilerine göre 1902'de, hatta kimilerine göre 1903'te doğmuştur. Nâzım Hikmet'in doğduğu ayı ve günü ise uzun süre kimse belirtmemiştir.

Bu konuda ilk ciddî araştırmayı Kemal Sülker

yapmıştır: «Doğum Tarihleri Açısından Nâzım Hikmet ve Sabahattin Ali» (Militan dergisi, Nisan 1976).

1901 yılı:

Kemal Sülker'in yararlı araştırmasında belirtildiğine göre, şu yazarlar Nâzım Hikmet'i 1901 doğumlu göstermişlerdir:

A. Cevat — **Nâzım Hikmet, Hayatı, Seçme Şiir Ve Yazıları** (1937, S.8), Murat Uraz — **Edebiyat Antolojisi** (1940, C. V, S. 12), İbrahim Alâeddin Gövsa — **Türk Meşhurları Ansiplopedisi** (1946).

Bu yazarlara aşağıdaki kaynakları da eklemeliyim: Yalçın Kaya — **Nâzım Hikmet** (1950, S. 14), Murat Uraz — **Türk Edip Ve Şairleri** (1940, C. III, S. 37), Asım Bezirci — **Nâzım Hikmet Ve Seçme Şiirleri** (1975, S. 13), Kemal Sülker — **Şair Nâzım Hikmet** (1976, S. 10), Kemal Sülker — **Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı, I** (1976, S. 43).

1902 yılı:

Kemal Sülker'in sözü geçen araştırmasına göre, aşağıdaki kaynaklarda ise Nâzım Hikmet'in 1902' de doğduğu yazılmıştır:

Behçet Kemal/Orhan Burian/Halûk Y. Şehsüvaroğlu: **Mütarekeden Sonrakiler Antolojisi** (1938), Baki Süha Ediboğlu: **Türk Şiirinden Örnekler** (1944), Behçet Necatigil: **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü** (1975, 8. basım, S. 200), Şükran Kurdakul: **Şairler Ve Yazarlar Sözlüğü** (1973, 2. basım, S. 279), Ümit Yaşar Oğuzcan: **Şairlerin Seçtikleri** (1971, S. 60), Rauf Mutluay: **Tanzimattan Günümüze Türk Şiiri**

(1973), İlhami Soysal: **20. Yüzyıl Türk Şiiri Antolojisi** (1973, S. 368), Seyit Kemal Karaalioğlu: **Resimli Türk Edebiyatçıları Sözlüğü** (1974, S. 272).

Nâzım Hikmet'in 1902'de doğduğunu belirten bu kaynaklara şunlar da eklenebilir:

Orhan Burian — **Kurtuluştan Sonrakiler** (1946, S. 77), İlhan Berk — **Aşk Elçisi, Antoloji** (1965, S. 131), Hilmi Yücebaş — **Nâzım Hikmet Türk Basınında** (1967, S. 12), Yaşar Nabi — **Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri Antolojisi** (1968, S. 396), Asım Bezirci — **Dünden Bugüne Türk Şiiri, Antoloji** (1968, S. 655), Zekeriya Sertel — **Mavi Gözlü Dev** (1969, S. 13), Rady Fish — **Nâzım'ın Çilesi** (1969, S. 14), Seyit Kemal Karaalioğlu — **Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü** (1969, S. 498), Aydın Aydemir — **Nâzım** (1970, S. 14), **Meydan Larousse** (1972, C. 10, S. 459), Cevdet Kudret — **Türk Edebiyatından Seçme Parçalar** (1973, S. 394), Ahmet Uysal: **Mapusane Şiirleri Antolojisi** (1974, S. 1), Rauf Mutluay — **50 Yılın Türk Edebiyatı** (1973, S. 204), Rauf Mutluay — **Çağdaş Türk Edebiyatı** (1973, S. 231), Ekber Babayef — **Yaşamı Ve Yapıtlarıyle Nâzım Hikmet** (1976, S. 9), Kemal Sülker — **Nâzım Hikmet, Şu 1941 Yılında** (1976, S. 3).

1903 yılı:

Feridun Fazıl Tülbentçi **Büyük Harpten Sonrakiler Şiir Antolojisi'**nde (1935) Nâzım Hikmet'in 1903'te doğduğunu belirtmiştir.

KEMAL SÜLKER'İN BULDUĞU TARİH

Kemal Sülker, sözü geçen kaynakları sergiledikten sonra, Nâzım Hikmet'in 20 Kasım 1901'de doğduğunu ileri sürmüştür. Bunun için, şu belgelere dayanmıştır:

«1) Şair Hikmet'in Süreyya Paşa'ya hakaret ettiği iddiası ile ilgili dava dosyası, İstanbul Asliye 3. Ceza Mahkemesinin 933/1004 sayılı dosyasıdır. (...) Bu dosyada Nâzım Hikmet'in Nüfus Tezkeresi sureti bulunmaktadır. Ayrıca Harbokulu Komutanlık Askeri Mahkemesinde yargılanıp mahkûm edilen Nâzım Hikmet'le ilgili dava dosyasında da Nâzım'ın Nüfus Tezkeresi sureti vardır. Bu dosyalarda doğum tarihi 1319 Arabî, 1317 Rumî olarak gösterilmiştir.

2) 1951 yılında Nâzım Hikmet, hiç de borçlu olmadığı halde askerlik görevini yapmak için Kadıköy Askerlik Şubesine celbedilip, sağlık muayenesi için hastahaneye sevk kâğıdında (8.6.1951 gün ve 2136 sayılıdır) birinci sütunda ismi sırasında el yazısı ile şu kayıt vardır:

Hikmet oğlu, M. Nâzım Ran, 317 İstanbul Mühürdar Cad. No: 59/1 Kadıköy.

3) Nâzım Hikmet'in annesi Celile Hanım'ın kızkardeşi olan Sârâ Hanım, kendisiyle yaptığımız görüşmede Nâzım Hikmet'le ilgili çeşitli konularda bilgi lütfederken kendisinin 1322 yılında doğduğunu, Nâzım'la aralarında 5 yaş fark bulunduğunu söylemiştir. 1322'den 5 çıkınca 1317 kalmaktadır.

4) 1319 Arabî ve 1317 Rumî yıllarının milâdiye

çevrilmesine bakalım: 1317'ye 584 eklenince ortaya 1901 yılı çıkmaktadır.»

Kemal Sülker, Nâzım Hikmet'in «doğum günü» konusunda ise **Şair Nâzım Hikmet** (1976, S. 9) adlı kitabında şunu yazmıştır:

«Yakınlarının belirttiğine göre yılın Kasım ayında dünyaya gelmiş, ancak 30 - 40 gün için bir yaş almış olmasın diye aile çevresinde doğumu 1902 olarak konuşulmuştur. Doğum günü kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Nâzım Hikmet İlkokul sonlarına doğru yaş gününü merak etmiş, kendisine 20 Kasım tarihi söylenmiştir. Fakat kendisi de 30 - 40 gün için bir yaş ihtiyarlamış olmayı sevmediğinden konuşmaladrında ve yazılarında ayın 20'sini korumuş, fakat 20 Kasım yerine 20 Ocak tarihini doğum günü olarak söylemiştir.»

Nâzım Hikmet'in 20 Kasım 1901'de doğduğu kanısına varan Kemal Sülker, değerli araştırmasını şu öneriyle bağlamıştır:

«Nâzım'ın 75. yaş gününü 20 Kasım 1976 (bu yıl) Cumartesi günü kutlamalıyız. Hatta 15 Mayıs Pazartesiden başlıyarak bir hafta sürecek bir seminer düzenleyelim, o haftaya Nâzım Hikmet Haftası diyelim ve 5 gün sürecek bir bilimsel ve edebî ciddî çalışma ile Nâzım'ı ve sanatını, anlayışını, yapıtlarının eleştirisini yaptıktan sonra 20 Kasım Cumartesi günü düzenlenecek bir Doğum Günü Şenliği ile Nâzım Hikmet Haftasını kapatalım.»

Kemal Sülker'in önerisi Türkiye Yazarlar Sendikası'nca da olumlu karşılanmıştır. Fakat, dış ülkelerde Nâzım Hikmet'in 75. doğum yıldönümünün 20 Ocak 1977'de kutlanacağının öğrenilmesi üzerine, Türkiye'deki anma töreninin de aynı tarihte (yani bir ay sonra) yapılması uygun görülmüştür.

NÂZIM HİKMET'IN GERÇEK DOĞUM TARİHİ

Oysa, yaptığım yeni araştırmalara göre, Nâzım Hikmet'in gerçek doğum tarihi, 15 Ocak 1902 (2 Ocak 1317) Çarşambadır.

Bu tarihi öne sürerken dayandığım belgeleri açıklamak isterim:

Kızkardeşi Samiye Yaltırım'da Nâzım Hikmet'in çocukluk fotoğrafları var. Bunlardan üçünün arkasına tarih düşülmüş.

Fotoğraflardan birincisinin arkasında Rumî «11 Temmuz 318» tarihi ve «Mehmet Nâzım»ın altı aylık resmidir.» sözü görülüyor. Temmuz 318'den altı ay düşürülürse Rumî «Kânunisâni 317» tarihi bulunur.

İkinci fotoğraf «27 Şubat 317» tarihini taşıyor. Tarihin üstünde Mehmet Nâzım imzasıyla şu satırlar yer alıyor: «Muhterem büyük pederiyle büyük valdesinin ellerinden öper, küçük hafidlerinin elli üç günlük resmidir.» 27 Şubat 317 tarihinden 53 gün çıkarılırsa 4 Kânunisâni 317 tarihi elde edilir.

«13 Ağustos 318» tarihli üçüncü fotoğrafın arkasında ise «Mehmet Nâzım'ın yedi ay on günlük resmidir.» yazılı.

«13 Ağustos 318» tarihinden 7 ay 10 gün geriye gidildiğinde «3 Kânunisâni 317» tarihine varılır.

Fotoğraflardaki bu tarihlerden Nâzım Hikmet'in Rumî 317 yılının Ocak ayında dünyaya geldiği kesinlikle anlaşılıyor. Fakat Ocağın 3'ünde mi yoksa 4'ünde mi doğduğu aynı kesinlikle söylenemiyor.

Bu kesinliği bir başka belgede buldum:

Celile Hanımın Anı Defteri:

Nâzım Hikmet'in doğum tarihini belirlemek amacıyla teyzesi Sârâ Hanıma da başvurdum. Beni anlayışla karşıladı. Şairin annesi Celile Hanımın kendisinde bulunan anı defterine baktı. Şu tümceyi okudu: «317 Kânunisâninin 2'sinde Nâzım dünyaya geldi.»

Böylece, Nâzım Hikmet'in 2 Kânunısâni (Ocak) 317'de olduğu kesinlikle ortaya çıkmaktadır.

Fotoğraflardaki 3/4 Ocak 317 tarihi ile bu tarih arasındaki 1/2 günlük ayrımı, daha doğrusu, hesaplama yanlışını olağan karşılamak gerekiyor.

Rumî 2 Kânunısâni 317 tarihi milâdiye çevrilirse, 15 Ocak 1902 Çarşamba bulunur. (Bak: Faik Reşit Unat — **Hicri Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu,** 1974, S.132 - 133).

Nâzım Hikmet de «Otobiyografi» şiirinde aynı yılda doğduğunu bildirmiştir: «1902'de doğdum».

(Politika, 1.3.1977)

NÂZIM HİKMET'İN HAYATI DÜNYANIN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINIYLA DOLUYDU

VERA TULYAKOVA HİKMET

... Evimizin kapısı hiçbir zaman kilitlenmezdi. Nâzıma her zaman türlü türlü insanlar gelirdi. Ve Nâzım buna sevinirdi. Kendisini ünlü bir kişi olarak değil de, iyi ve ilgi çekici bir insan olarak değerli sayan bunca dostu olduğunu bilmezdi. Ben buna kanaat

getirdim. Çünkü ünlü kişi aramızdan ayrıldı, oysa insanlar ardı arası kesilmeden geliyorlar.

Nâzım telefon konuşmalarını çok severdi. Telefonlar sabahtan gece yarılarına kadar çalar dururdu. Hasta kalbiyle Nâzım çılgıncasına koşardı telefona. Her zaman, her an, her gün olağan üstü bir şey, çok iyi bir haber beklerdi. Türkiye'den telefon bekliyordu hep, sözün tam anlamıyla, mesela İstanbul'dan birisinin telefon etmesini değil tabii. Öyle sanıyordu ki, buraya bir Türk gelecek ve Nâzım'dan, Türkiye için yalnız onun yapabileceği bir şey isteyecek.

Bir akşam dostlarımızla evde oturmuş konuşuyorduk. Birden telefon çaldı. Bir kadın Nâzım'ı arıyordu. Nâzım, konuşanın kim olduğunu sordu ama galiba kadın söylemek istemiyordu. Nâzım eve davet etti, fakat kadın kabul etmiyor, Novoslobodskaya Metro İstasyonunda randevu veriyordu ve hemen gelmesini istiyordu. Ama Nâzım oraya nasıl gidildiğini bilmiyordu. Nihayet, bizim ordaki bahçeye gelmeye yalvar yakar inandırdı kadını.»

Nâzım çok heyecanlanmıştı. «Türkiye'yle ilgili olmalı bu telefon» dedi. «Kadın çok önemli ve gizli birşey bildirmek istiyor galiba»

Bir yaz akşamıydı. Nâzım ceketini omuzlarına atıp çıktı. Otuz ya da kırk dakika sonra döndü. Gülünç duruma düşmüş bir insanın hali okunuyordu yüzünden.

— E, ne oldu bakalım, kimmiş?

— Canım, şöyle ufak tefek bir kadıncağız, zayıf mı zayıf, dedi. Solgun yüzlü. Moskova konfeksiyon fabrikalarından birinin temsilcisiymiş. Fabrikada çalışanların çoğu kadınmış. Nâzım Hikmet'in evlenmek niyetinde olduğunu öğrenmişler. Onun bu

niyetini uzun uzadıya tartışmışlar ve «evlenmeye hakkı yoktur» diye bir karara varmışlar. «Niçin hakkım olmasın» diye sordum. Şundan ki, dedi, sizin gibi bir şair yalnız bir kadının olamaz. Siz herkesinsiniz.

— Ya sen ne dedin?

— Dedim ki, evvelâ, şekerim, ben artık evlendim bile. Sonra, şairler de insandırlar, Allah değil. Onlar da insan gibi mutlu olmak, aile kurmak isterler. İsterler ki evleri olsun, karıları olsun. Kadınsız eve ev denir mi? Şimdi bunların hepsi bende var. Bunun için ben çok mutlu bir şairim.

Ne var ki, kadıncağız hiç bir şey anlamamış ve büyük bir hayal kırıklığı içinde çekilip gitmiş.

Pazar gününden başka günlerde telefon sık sık çalardı. Pazar günleriyse seyrek çaldığı olurdu. Nâzım buna gücenirdi. Öyle sanırdı ki, biri, telefon ediyorsa, bu sadece ona bir şey lâzım olduğu içindir. Pazar günleriyse herkes kendi işleriyle uğraşmaktadır ve onu unutmuşlardır.

Böyle düşünürken Nâzım elbette haklı değildi. Nâzım'ın adından bencil çıkarları için yararlanmak isteyenler de yok değildi. Kimileri kendi yavan şiirleri için, kimileri Nâzım'ın adından yazdıkları eleştiri yazılarını onun imzalaması için. Konut dağıtımında yardımını arayanlar şikâyet edenler, dedikodu yapanlar da eksik olmuyordu.

Nâzım bir insanın niyetini hemen seziverirdi. Kimi zaman, yeni gelen, içeriye henüz girmiş ve daha birşeyler söylememiştir ama Nâzım susmuş ve bulut gibi kararmıştır. Çünkü bu adamın şom ağızlının biri olduğunu bilir. Fakat Nâzım istisnasız herkese günlük meselelerin çözümünde yardım etmeye çalışıyordu.

Çevresinde olup bitenleri son derece ciddiye alırdı. Herşey onu derinden heyecanlandırırdı. Küstahlık ve kabalığa hiç mi hiç tahammülü yoktu. Beyefendi şef gibi hitaplara, ya da kendisine yabancı denmesine çok kızar, köpürürdü.

Çok iyi bir insandı. Hatta bana öyle geliyor ki, bir şair olarak onun güçlü yanı göz kamaştırıcı derecede yetenekli oluşunda değil de iyi yürekli oluşundadır.

Gün olur herhangi bir gazeteden telefon edip falan şair için bir yazı yazmasını isterlerdi. Oysa Nâzım şairin bir dizesini bile okumamıştır. Şairi bilmediğini söylemeye utanır, bin dereden su getirerek kurtulmaya çalışır, fakat eninde sonunda gene de razı olur. Sonra başlar ileri geri dolaşmaya. Söz vermiştir, üzülür.

— Vera, der, bari sen bir şeyler söyle bu adam için. Ben hiçbir şey bilmiyorum.

Ancak birkaç sözdür söylenenler. Ama Nâzım için yeterlidir bu, basmakalıp olmayan bir ip ucu bulmak için. O şaire karşı şiddetli bir ilgi doğar, onun şiirlerini okurdu. Sonra yazmaya başlardı. Ve şair gene unutulurdu. Artık kendi şiir, kendi sanat anlayışı ve kendisini düşündüren sorunlardı onu ilgilendiren. Böylece yazılan yazılar mükemmel oluyordu. Kafasında doğan düşünceler gibi dimdikti Nâzım'ın hayatı. Kimi zaman bu düşünceler bağlantısız, kopuk kopuk doğar. İşte Nâzım da öyle yaşardı. Bakarsın birden birşey esmiş aklına, Nâzım tepeden tırnağa heyecandır. Çevresine şöyle bir bakar ve:

Vera, der, şu tabloların yerlerini değiştirsek mi dersin. Bu duvardakileri karşıya, oradakileri de şu-

raya asalım. Bak, göreceksin ne kadar güzelleşecek evimiz.

Bunu demesiyle çekiç ve çivileri getirmesi bir olur. Ama tam o sırada telefon çalar. Bir ses Afrika'da canice dolaplar döndüğünü, filanın hayatının tehlikede olduğunu söylüyor. Nâzım telaş içindedir.

— Alçaklar der! Bir yazı yazmalıyım şimdi.

Nâzım, sözün gücüne kutsal bir şeye inanır gibi inanırdı. Çalışma odasına giderdi yazmak için ve işi olduğunu söylerdi herkese. Kocaman gözlüklerini takar, kollarını sıvardı. Ve başlardı daktilo tıkırdamaya...

Sovyetler Birliği'ne geldikten sonra çok geçmeden Nâzım Hikmet, Dünya Barış Konseyi Bürosunun toplantısına katılmak üzere Stockholm'e gider. Tanıdıkları çok azdır, hayati meselelerde, hele yurt dışında, pek tecrübesi de yoktur üstelik. Nâzım'a üzülmemesini, heyette bu işlere bakan bir adamın bulunduğunu söylerler ama kim olduğunu söylemeyi unuturlar. Stockholm'de Nâzım'a ufak tefek bazı işler için para gerekir. Nâzım heyetin tüm üyelerine şöyle bir göz atar ve hangisinin muhasebeci olduğunu kestirmeye çalışır ve kestirir de: Olsa olsa, der, şu zayıfça, sıkılgan adam olabilir, şu büyük yuvarlak gözlüklü adam yok mu işte o. Hesaba alışmış sinirli ince parmaklarından belli.

Nâzım gözüne kestirdiği adama yaklaşır ve büyük bir nezaketle rica eder şu şu yapılsın diye. Yoldaş da seve seve razı olur, sessiz sedasız Nâzım'ın siparişlerini yerine getirir. Tiyatroya bilet mi lazım, sergi ve müzelerin adreslerini mi öğrenmek gerek Nâzım hep ona başvurur.

Tam bir hafta sürer bu böyle. Moskova'da vedalaşırken kucaklaşırlar ve Nâzım yeni dostuna can-

dan teşekkür eder gösterdiği yardım ve yakınlık için. Bu dosta karşı büyük bir sevgi duyar ve onun izini yitirmemek ister. Telefonunu verir. Karşılık olarak da bir kartvizit alır: «Dimitriy Şostakoviç besteci» yazılıdır kartvizitte.

Nâzım şaşakalır. Ne! Büyük Şostakoviç mi? Daha 1942 yılında Türkiye'de hapishanede, ünlü 7. Senfoniyi dinlemiştir ve bunun etkisiyle de «Moskova Senfonisi»ni yazmıştır. Fakat şairle besteci ancak şimdi karşılaşmışlardır. Hem de nasıl bir karşılaşma. Nâzım'la Şostakoviç'in mutlu dostluğu işte o zaman başlamıştır.

Nâzım, hiçbir şeye karşı peşin fikirlere dayanan bir tutum almazdı. İnsandan hep keşifler beklerdi. Kimi zaman ben tiyatroya herhangi bir oyuna giderken düşünürüm: Ne diye gidiyorum bu oyuna, rejisörü biliyorum, oyunu okumuşum. Önceden eminim, kötü bir oyun, diye. Nâzım'da ise asla böyle bir şey olmazdı. Hep:

— Gel, bir bakalım, derdi.

Ve bu her seferinde böyle olurdu. Çılgıncasına severdi tiyatroyu, hem bir yazar, hem bir seyirci olarak. Moliere'i, Brecht'i kıskanırdı. Onların kendi tiyatroları vardı. Nâzım da kendi oyunlarını kendi sahneye koymak istiyordu. Hiç unutmam. Bir kez, Moskova'da kendi tiyatrosunu kurmak fikri esmişti aklına. O gün Viktor, Komisarjevski'yle birlikte çalışmış ve ona kendi tiyatrosunun «ikinci kurucusu» olmasını teklif etmişti. O günün akşamı TV'de konuşurken, Kültür Bakanlığı'nı bırakarak Nâzım Hikmet'le birlikte Moskova'da görülmedik bir tiyatro kurmakta olduklarını bildirdi. Ertesi sabahı, ünlü balerinlerimizden Olga Lepeşinskaya telefon ede-

rek Nâzım Hikmet'in dram tiyatrosuna alınmasını rica etmişti.

Nâzım Hikmet'in hayatı insanlarla, olaylarla, yeniliklerle, çalışmalarla, tüm dünyanın dünü, bugünü vede yarınıyle öylesine doluydu ki, bir başkasına böyle bir hayat için iki ömür gerekirdi.

Nâzım gençleri çok severdi. Hep ilgilenirdi, «ne gibi sorunlar üzerinde kafa yoruyor, dünün nesini seviyor, bugün neden nefret ediyor, neyi özlüyor ve tüm bunları kendi çalışmalarında, sanatlarında nasıl dile getiriyor gençler» diye. Gençlerin nasıl eğlendiklerine dikkat eder, sinemayı sever, iyi caz müziğini, yeni olan herşeyi çok severdi.

(Politika, 25.1.1977)

NÂZIM, NÂZIM DİYE...

MUSTAFA EKMEKÇİ

Eski Emniyet Genel Müdürlerinden Kemal Aygün, geçenlerde Ankara'ya Meclis'e gelmişti. Lockheed Komisyonu'nda THY'na alınan uçaklar konusunda o da bilgi verdi. Dışarı çıkarken yakaladım.

— Kemal Bey, size birşey soracağım. Çetin Altan'ın bir yazısında okudum. Nâzım Hikmet'i siz kaçırmışsınız öyle mi?

Kemal Aygün, güldü. «Anlatayım» dedi. Ekledi:

— Ben o zaman İstanbul Emniyet Müdürüydüm. Nâzım yurt dışına kaçmadı ki, hapisdeki insan kaçar. Nâzım, o zaman içerde değil, dışardaydı. Serbestçe dolaşıyor, çalışıyordu. Nâzım'ınki, kaçmak de-

ğil, pasaportsuz yurt dışına gitmedir. Pasaportsuz, pek çok kişi yurt dışına çıkmıyor mu?

Çetin Altan bir gün sordu: «Nâzım'ı sen kaçırmışsın, öyle mi?» diye, ben de «fena mı yaptım?» diye karşılık verdim. Konuşmamız bir şakalaşmaydı. Yalnız şunu yapmadım. Nâzım'ın arkasına yüz tane polis taksam, soluk aldırmasam, yurt dışına gidemezdi...

Kemal Aygün, babacan bir adam gibi geldi bana. İlk kez konuşuyorduk, ama kırk yıllık dost gibi konuştu. Eski emniyetçiliğinden mi ne, çok dostu varmış, soldan sağdan...

Nâzım, yurt dışına nasıl gitti? Kimler yardımcı oldu ona, belki yardımcı olanların bazılarının yaşamakta, hayatta olmaları, bu konunun ayrıntılarıyla açıklanmasını engelliyordu... Zamanla öğreniriz herhalde.

Nâzım hapisten çıkıp, İstanbul'a hastaneye yatırıldığı zaman Istanbul'da öğrenciydim. Bir gün arkadaşlarım, «hadi, Nâzım Hikmet'i ziyarete gidiyoruz sen de gel..» dediler. Gitmedim, tanımıyordu ki beni. «Kimsin sen?» derse ne diyeceğim?... Ziyaretten dönen arkadaşlar anlattılar. Yattığı odanın içi, getirilen portakallarla dolup taşmış. Ziyaretçiler kuyruktaymışlar. «O kadar portakalı nasıl yer bir kişi?» diye konuşmuştuk.

«Nâzım Hikmet» diye ufak boy bir gazete de çıkmıştı. Nâzım'ın açlık grevi ve affı öncesinde. Affı için imza toplanmıştı. İmzalamıştım. Neden gereksiz bulduğumu hastanede ziyaretini, şimdi de bilmiyorum.

1964 yılında, Örsan Öymen'le Batı Berlin'den Doğu Berlin'e geçip bir Doğu Alman gazetesine gittiğimizde Nâzım'ın kitaplarını nerde bulabileceği-

mizi sorduğumuz gazetenin yöneticisi şöyle demişti:

— Nerelerdesiniz? Geçen yıl Nâzım buraya geldi. Karşıya Batıya haber gönderdi. «Türk gazeteci varsa, gelsin görüşelim» diye. Kimse gelmedi.

Nâzım, bir yıl önce ölmüştü.

⁂

Emekli Edebiyat Öğretmeni Orhan Ural anlattı:

— 1943 yıllarında İstanbul'da Beyazıt Kütüphanesine giderdim. Oradaki memurdan Nâzım Hikmet'in kitaplarını ister, okurdum. Kitabı almadan önce bir fişi doldururduk.

Bir gün, Kütüphanenin memuru beni bir kıyıya çekti. Şöyle dedi:

— Bak kardeşim, sen çok gençsin. Polis, bizden Nâzım'ın kitaplarını okuyanların fişlerini istiyor. Ben senin dün doldurduğun fişleri yırttım polise vermedim. Fakat, sen bir daha bu kitapları alma. Bir gün başın derde girebilir...

Nâzım, Nâzım, dedi diye ne çok insanın canı yakılmıştır Türkiye'de.

Bir yargıç bilirim, Bursa Lisesinde okurken, cezaevine Nâzım'ı görmeye gitti diye yıllar sonra yargıçlık mesleğinden uzaklaştırılmıştı...

Suçsuz Nâzımı okumak suçtu.

Türkiye'de yığınlar giderek bilinçlendi. Seçim sonrasında 141 - 142 kalktı, kalkacak.

Fakat, bu ölüler ne? Her gün sayıları kabaran ölüler, yöneticilere bir şey demiyor mu? Almanyadan mektup yazan bir okur, taaa oralardan duyuyor ölüm kokusunu, «ortalık tamamen ölüm kokuyor» diyor ve şöyle sürdürüyor mektubunu:

«MC parlamenterlerine Tanrı bir kuvvet, akıl, mantık, fikir aydınlığı versin. Maaşlarına bol zamlar nasip etsin. Nice profesörlükler nasip etsin. Annelerin aksütü gibi yedikleri helâl olsun. Onlara hiçbir diyeceğim yok. Benim soru soracağım şu bizim vatan kurtaran aslanlar var ya, onlar...

Nedir, bu sokaklar böyle, ölüm kokuyor?

Nedir, şu doğudaki zulüm, sömürü düzeni? Nedir şu öğretmenlerin, ilericilerin çektikleri? Nedir bu zam üstüne zam? Nedir, şu modern işkenceler? (...)

(Cumhuriyet, 26.1.1977)

KAN OTURUR

MEHMED KEMAL

Geçenlerde bir dostum, «Elimden gelse çoluk çocuğu dış ülkelere gönderir, orada okuturdum.» diyordu. Bildiğim paralı dostlar var, çocuklarını dış ülkelere gönderdiler orada okutuyorlar. Kurtardık sanıyorlar ama, kurtaramazlar, nasıl olsa sonunda gelmiyecekler mi? Geldiklerinde gene ülkeyi böyle bulmayacaklar mı? Gençlik yıllarımızda, Dil-Tarih olayları sırasında bir Bakan oğlunu Londra'ya göndermişti. Solcu olmaktan kendisini ve oğlunu kurtarabildi mi?

Arada sırada hepimiz karamsarlığa düşüyoruz. Spor ve Sergi Sarayında Nâzım Hikmet'i anma gecesine gittim. Nâzım yaşasa 75. yaşında olacakmış. Bu salonda AP'nin, CHP'nin DP'yi desteklediği zaman Celal Bayar'ın toplantılarını gördüm. Hiç bi-

ri böylesi kalabalık olmamıştı. Düşünen Türk insanının yaşamını burnundan getirenler bu kalabalığı görünce ders almazlar mı? Toplanan gençlerin yaş ortalaması 25 - 30'u geçmezdi.

A. Kadir, «1938 Harpokulu Olayı» kitabının üçüncü baskısını yollamış bana, eksik olmasın!.. Kitabın sonunda benim 1967 yılında Nâzım Hikmet'in avukatı ile yaptığım bir konuşma var. Çoktan unutmuştum, bir gazete yazısı, unutulur gider sanmıştım. Değilmiş!

Nâzım'ı mahkûm edenlerden birinin kafasında ur çıkıyor, kıvranarak ölüyor. Duruşma yargıcı Kâzım Yaman! Bir Şerif Budak vardı, Bahçelievler'de ziyaret etmiştim. Felç inmiş, perişandı. Askeri Yargıtay'da karara bir Albay Zeki Eyüboğlu karşı çıkmıştı, onu da genç yaşta emekliye ayırdılar.

Nerde, Nâzım'ı buyruklara uyarak mahkûm edenler, nerde Spor ve Sergi Sarayında toplanan gençlerden oluşan büyük bir kalabalık. Utanması gerekenler utanmalıdır. İçime çöken karamsarlık çekilir, gider gibi oldu, ferahladım.

Bundan kırk yıl önce ilk sendikayı, «Un ve Unlu Maddeler İmalatı Sendikasını» kurduğumuz zaman, dilekçeyi valiliğe götüren Mehmet Göze'yi Defterdarlığa havale etmişlerdi. Havale eden vali yardımcısı sendika ile sandığı birbirine karıştırmıştı. Bunu anımsayan Mehmet Göze herhalde gülüyordur.

Durmadan çocukları öldürüyorlar. Öldürenler belli, ölenler belli. Bir türlü mahkemelerin önüne sanıklar çıkarılamıyor. Ama açılan mezarların sayısını bile unuttuk. Türkiye'nin parlak bir geleceği var, ufukta görünüyor. Bu ufku karartmaya çalışanların eline ne geçecektir? Nâzım'ı mahkûm edenlerin eli-

rie ne geçti? Çoluk çocukları biliyorlarsa utancını yaşıyorlardır.

Türkiye'de aydın bir kamuoyu var. Mebus maaşlarına direndi, durumu görüyorsunuz. Olayı eleştirenlerin adı ise, sözlüklerde bulunan küfürlerin hemen hepsidir. Varsıllarımız çocuklarını Avrupalara gönderecek yerde böyle bir komuoyu oluşturmasına girişemezler miydi? Onların çocukları can da, ötekilerin çocukları patlıcan mı?

Eskiden bir alışkanlık vardı, her Amerikan işyerine bir bomba atılır, sonra bir alay solcu taplanırdı. Bugüne dek bombayı atanlardan hiç biri bulunamadı. Şimdi bunu değiştirdiler, başka yöntem buldular. Holdinglere bombalar atılıyor. Adam başında bir sivil polis gözcülük ederken bomba atmak kolay mı? Bu yeni yöntemle zoru getirmek istiyorlar.

Sokakta soyulan bir yazara karakolda ifade verirken, «Sizi soyanın adını, soyadını söyler misiniz?» diyorlar.

Minibüsün çarptığı Vedat Günyol'a Sansaryan hanında bir yıldır alamadığı pasaportunun hazır olduğunu söylüyorlar. Dr. Turhan Timuçin, bir gizli örgüt lideri olmaktan adil bir yargıcın kararı ile kurtuldu.

Tablo karamsardır ama geleceğinin parlak olduğunu karartanlar da biliyorlar. Bunun şaşkınlığıdır ki öçlerini gençlerden, işçilerden almaya kalkışıyorlar. En pahalı gazinolarda eğlencelerde, kendilerini güçlü sansalar da, içlerine bir şeylerin sinmediği belli... Ne diyeceksiniz, kendim ettim, kendim buldum dünyası!..

(Politika, 27.1.1977)

FERHAD USTA

CEYHUN ATUF KANSU

1946'larda olacak, Cahit Sıtkı'nın bir şiiri gizliden gizliye elden ele dolaşırdı. Nâzım Hikmet -hem şile bezinin, hem Türkçe'nin dokumacı ustası- Bursa hapishanesinde yatıyordu. Tarancı'nın şiiri şu dizeyle sona eriyordu: «Nâzım ağabey hapishanelerde çürür.» Çok ozanı, çok yazarı hapishanelerde yatırmışlar, onlara özgürlüğün gökyüzünü, süremlerin değişken havasını yasaklamışlardır. Ne ki, hiç bir ozan çürümemiştir bu yüzden, ozanı hapislere koyan düzenler çürüyüp gitmiştir. Ozan tertemiz kalmıştır, dirilmiş, bir çiçek gibi baş vermiştir yeryüzüne. Kara düzenler hiç bir zaman şarkıyı, türküyü tüm yasaklayamamışlardır. Türkü, daracık hapishane pencerelerinden özgürlüğün seher vaktine karışıvermiştir. Nâzım Hikmet içerde yatarken, türküleri, destanları, gizliden gizliye, elden ele, bir bahar havası gibi her yere girip çıkıyor, bir yeşil yaprağa ince ince yazılmış ve yele salıverilmiş gizler gibi gönül ağacının dallarını buluyordu. Bir gün «Topal Yunus ve Ceviz Ağacı», bir gün «Rubaîler», bir gün «Kara Yılan» hapishane kapısından çıkıyor, gündelik yaşantıya, odalara, sokaklara, üniversitelere, kahvehanelere karışıp gidiyordu.

Evet, gerçekte hiç bir güç, hiç bir yerde, hiç bir zaman Nâzım Hikmet'in okunmasını yasaklayamamıştır. Ne var ki, gene hiç bir gerekçe dizelerinden ve inançlarından ötürü, bir ozanın yıllarca hapishanelerde tutulmasını bağışlatamaz. **Ozanın içerde yattığı bir ülkede, dışarısı daha karanlık, daha büyük bir hapishanedir.** Görünürde şarkı yasak-

lanmış, insanlar gizli bir tutanakla tutuklanmışlardır. Şu var ki, Nâzım Hikmet, uzun yıllar yaşadığı hapisevlerinde çürümemiş, duvarları aşarak o yılları şiirleriyle bir özgür yeryüzü haline getirmeyi bilmiştir. Şimdi buruk bir tadla okuduğumuş örneğin Çankırı şiirleri, onu hapishaneden çıkarıp, halkın içine katan bir yaşama destanıdır. Bu destanda kendi duvarlarını unutup, halkı saran, kuşatan duvarları söyler, bir koca hapishanedir bu koşullarda yeryüzü.

Onun için, «Şile bezinin ve Türkçe'nin dokumacı ustacı» dedim, okuyup öğrendiklerimize göre Nâzım Hikmet'in hapislik yılları, işliğinde çalışan bir ustanın sabırlı, yaratıcı günleriyle geçer. Bez dokuduğunu, el işleri yaptığını biliyoruz, şiirlerini de eliyle dokumuştur. Şiirimizin tarihinde, ilk kez Nâzım Hikmet, ozanlar loncasının Ahisi gibi, şiiri halk dilinin gereçlerinden üretilen bir zanaatçı işi olarak alır. Şiirlerindeki o coşkulu yaşama uğultusu, o çıkrık sesi, dilin elle birleşmesinden doğar. Şiirleri elle yaratılmışa benzerler, «plastik» bir güzellik ve yoğunluk kazanırlar. Bir yol ayrımında, kendisini ulusal kurtuluş savaşının dumanından bir dünya devriminin deney ateşlerine atması da, şiirini zanaatçılığın demirci ocağında pişirmek içindir. Ahi Sadık adlı bir yerli Spartakist, 1921 Ankarasında, kerpiç ve bozkır ortasında ona ilk dersleri veriyor. İlk dersleri hiç unutmayacaktır. Şiirlerindeki öğretiye vuran bir yerli ışık, bir Ahi demircisinin ocağından gelmektedir sanki. Onun için şiirini, bir zanaatçı emeğiyle ve coşkusuyla pişirip duracaktır hep. Hapishanelerde yazdığı şiirlerini okurken özellikle onu, bir ağaç gemi oyarken, bir bezi dokurken, bir nesneye elleriyle biçim verirken düşlüyorum. Hapisha-

nede değil, önü çardaklı, içi alaca karanlık bir işlikte gibidir: Eğilmiş, Türkçe'den ve halkın yaşantısından gereçler seçiyor, bunları birleştiriyor elleriyle, tak tak tak vuruyor; durup bir bakıyor, bir ağaç, sepilenmiş bir deri, bir oltu taşı, bir demir gibi bakıyor şiirine, sonra işliyor, biçim veriyor, gökyüzü mavisinden, bozkır yeşilinden bir boya vuruyor ağaç beşiğe: Türkçe yatacak içinde, sallana sallana büyüyecek, ninni yiğit bir türküye dönüşecek. Hapishanelerin kapısını şiirlerin gücüyle yurduna, halkına, yeryüzüne açarken, ülkeleri, bir başına dolaşıp dururken, dünya devriminin şarkısını söylerken, birden kendisinin su verdiği bir bıçak yüreğinin başına saplanıyor. O zaman, tüm yeryüzünü, Prag'ı ve Havana'yı, Afrika ve Asya'yı bir yoğun özleme, bir büyük sevgiye indirgeyecektir. Yurt özlemi, yurt sevgisi. «Mavi Liman» ve «Vapur» bu derin özlemi dile getirir. Şimdi, yeryüzü bir hapishane olmuştur ve ancak kendi yurdunu özleyerek kurtulacaktır oradan. Yanacaktır. Hiç bir kimse, şu dizeleri söyledikten sonra, yurt dışında ölmüş sayılmaz: «Çok yorgunum, beni bekleme kaptan, — Seyir defterini başkası yazsın. — Çınarlı, kubbeli, mavi bir liman — Beni o limana çıkaramazsın.»

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın, Nâzım Hikmet'in 75. doğum yıldönümünü törenlerle anması, güzel bir dönemeçtir. Nâzım Hikmet'i kendi yurduna, kendi halkının arasına getirmiştir. Varna'daki «vapur» almıştır ozanı, «Karadenizin gümüş telleri» arasından «Çınarlı, kubbeli, mavi bir limana» ulaştırmıştır. Nâzım Hikmet kendi yurdundadır. İstanbul'dadır, Ankara'dadır. Çankırı bozkırında, Bursa ovasındadır. Hapiste değildir, gurbette değildir, özgür-

lük sılasındadır. Türkçeye oyduğu ağaç işini, dokuduğu cicimi görelim, seyredelim, araştıralım şimdi biz. Bu ustalığın ölüme de yaşama da biçtiği halk işi giysilerin hepsinde, el ile dilin o emekçi, o zanaatçı güzel bireşimini gözden kaçırmadan. Örnek, şu dize: «Çınarlı, kubbeli, mavi bir liman.» Burada, dilin gereçlerine elin verdiği bir biçim var, ağaç işi, toprak işi gibi sonunda bir yer kaplayan, ağırlığı olan bir nesne, bir yaratıcı iş, halkın dile verdiği üretim gücü. Çınar somut, Emirgân çınarı, kubbe bir uygulama, bir göğü kesitliyor, bir yeri örtüyor, mavi ise, kök boyası, Türkçenin çiçeklerinden otlarından bir kente, bir «gurbete» ozan eliyle vurulmuş öz boya: Silinip gitmiyor, kalıyor. Onun yaşantıyla dokuduğu bir başka zanaati de var: Gurbet. Yurt özlemi, yerli bir duyarlık, ulusal bir ten örtüsü gibi kişiliğine ve şiirine işleyecektir. 1920 yılında yazdığı «İnebolu» şiiri bu gurbetin kapısını aralar, ince bir duyarlık bir yaylı örtüsü gibi dalgalanır yollarda: «Güzel İç Anadolu görünecekti bize» 1941 yılında Çankırı hapishanesinde destana geçireceği İç Anadolu ise bir başkadır. 1921'de yeni bir yolun başındadır, Ilgaz'ı geçerler ve Ankara'ya gelirler. Bu kez gerçek ona yeni bir gurbet duygusu asılar. Şiirindeki gömlek değiştirmeyi İnebolu şiiriyle, Çankırı şiirlerinden bir bölümü okuyarak karşılaştırabiliriz. Bildiğimiz, o günlerden yaşamının sonuna, gurbetini bir darağacı gibi sırtında taşıdığıdır. «Ferhad ile Şirin» oyunundaki Ferhad'ı iyi incelemeli, bir özlem, bir derin iç yarası Ferhad'ın bağrından bir ilk yaz toprağı gibi tüter. Ferhad, bir taş bası resim gibi, oyunda, Nâzım Hikmet'in iç çizgilerinden renkler saçar. Bizi doğrulayan bir yapı vardır Nâzım Hikmet'in Ferhad ustasında: Seviyi,

zanaatin ellerinde nesnel bir özleme çeviren yaratıcılık. Son bir söz daha: Çağdaş bir ülkede, hele özgürlükten söz edilecekse, yurt sevgisini böylesine sıcak bir yürek ateşine dönüştüren ozana, yaşamak için de, ölüm için de yer olabilmeli. Evet... Nâzım Hikmet'in yurdunda anılması bir avuntudur, hiç olmazsa, bir ölçüde hiç olmazsa gurbet bitmiş sayılabilir.

(Milliyet Sanat, 28.1.1977)

RESSAM NÂZIM HİKMET: RESİMLERİNDE «LİRİK» BİR ANLATIM VARDIR, ŞİİRİNDE RESİM ÖGELERİNE YER VERİR

CANAN ÇOKER

Mutluluğun resmini yapmak kadar zor, Nâzım Hikmet üzerine yazmak. Yaşar Kemal'in «Nâzım Hikmet, yüzlerce genç için her bir yönüyle bir araştırma kaynağı olabilirdi,» sözlerinden destek alarak böyle bir işe girişmek cesaretini buldum. Onun tüm uğraşılarına ışık tuyor bir bakıma. Ancak bir raslantı sonucu görebildiğim Nâzım Hikmet imzalı iki tabloyu biyografisini ve bir Fransız dergisi içindeki desenlerini somut ipuçları olarak ele alıp değerlendirdim. Ayrıca, anılardan, mektuplarından yararlanarak resimle ilişkisini ortaya koymaya çalıştım.

Bu konuda bildiklerimiz şunlar: Bursa hapishanesinde Balaban'a resim öğretişi, kendisinin de

orada resim yaptığı, parasız kalınca B. R. Eyuboğlu'nun desenlerini çizmesi, boncuklarla işlediği bazı çalışmaların Adalet Cimcoz tarafından satılışı... Mektuplarından, yağlıboyalar, suluboyalar ve desenlerle uğraştığını öğreniyoruz. «Şiirden falandan daha kendisine ait olan bir şey göndermek» istediğinde kendi elinin desenini çizip Piraye Hanıma yolladığını da biliyoruz.

«Muşambanın üstüne resmin bir kerecik çizdim ama/Günde bir kere resmin çıktı bende tepeden tırnağa» diye başlayan rubaisinde ise Piraye Hanımın resmini yaptığından söz ediyor. «Nâzım ile Piraye» adlı kitabın kapağındaki Nâzım imzalı resim, rubaide sözü edilen olabilir.

Gördüğüm iki tablosundan birinde çiçekli bir saksının durduğu pencereden hapishane duvarı görünüyor. Ötekinde soluk renk lekeleriyle hazırlanmış bir fon üzerinde, hangi zaman ve mekânda yer aldıkları belli olmayan soyutlaştırılmış ağaç kümeleri görünüyor. Üslupları birbirinden farklı bu iki resimde de duyarlı, boyaya, fırçaya, tuvale alışkın bir el sezinlenebiliyor.

Böylesine ciddî olarak resme eğilmiş edebiyatçı sayısı azdır. İlk akla gelenler Victor Hugo, William Blake (ikisi de ustaca resim yapmaktaydılar, özellikle Blake şiirlerindeki üslubu resimlerine de yansıtmıştı), Tevfik Fikret, Mayakovski... Çokluk şairler arasından çıkan resme yönelik kişiler, şiirlerindeki ciddiyetle eğilmişler resim sanatına. Nâzım Hikmet'in de aralarında bulunduğu ressam - şairler ise, şiirsel dille resim dilini aynı saymanın ya da «resimsel» ve «şiirsel» diyerek sanatı anlamanın ötelerine uzanıyorlar. Bir şair için resim yapmak, bir başka sanat adamını tanımak, onun gibi dü-

şünmek, onun dünyasını kavramaya çalışmaktır aynı zamanda.

Nâzım Hikmet, sadece çizebilmekle ressam olunamayacağını bilen bir kişiydi. Kültürlü olmak. çok bilmek gerektiğini tekrarlıyorlardı. Öte yandan, resim sanatına, ilginin de ötesinde bir önem verdiğini biliyoruz. Piraye Hanıma içinde üç ocak bulunan üç atölye yaptırmak istediğini yazıyor. Mermer ocağın bulunduğu resim atölyesinde, mavi maroken koltukta kırmızı giysiler içinde Piraye Hanımın oturmasından söz ediyor.

Nâzım Hikmet'in görebildiğimiz resimlerinde ve mektuplarında anlattıklarında, hepbir «Lirizm»i korumaya çalıştığı görülüyor. Ton ve renklerindeki, çizgisindeki duyarlığın hemen farkına varılabilir. Ama, bana öyle geliyor ki, birisi çıkıp da şiirleriyle resimlerindeki tavrını karşılaştırmaya kalksa, yanlış sonuçlara ulaşabilir. Bu nedenle davranış karşılaştırması yapmaya kalkışmayacağım. Yalnızca, şiirlerindeki biçimsel anlatımlarının görsel karşılıkları bulmaya çalışacağım. Ve inanıyorum ki, bir sanatçı zaman zaman keyfince bir şeyler yapmak, boyalarla, renklerle, sözcüklerle, harflerle, çizgilerle oynamak, böylelikle yaşamın tadını çıkarmak isteyebilir. Bu yaptıkları hiç de sanatçı tavrının, kavga adamı olmasının dışında değerlendirilemez.

Ehrenburg, Nâzım Hikmet'in resmi çok sevdiğini söylüyor. «Cezanne'ın elmalarının tadına varmanın» zor olduğunu ifade etmesine karşın, Nâzım Hikmet, gerçekten tadına varılması zor olan bu elmaların tadını da, Matisse'in balını da almasını bilmiş bir şair. Matisse üzerine şunları söylüyor: «Marisse bir manavdır. Kosmos yemişleri satar.» Gerçekten de, canlı, sağlıklı, verimli renkleri pek az

usta ressam yaratabilmiştir, bunlardan biri de Matisse'dir. Ve Nâzım, Abidin Dino'daki, Avni Arbaş'daki, Levnî'deki renk canlılığını bulmuş, görmüş bir kişidir. Ölene dek çalışmasını bir an olsun aksatmayan Matisse'in şu sözleriyle Nâzım'ın yaşamı arasında ilişki de kurulabilir. Bir ameliyat sonucu yatağa çakılmış olarak yeniden dünyaya dönen ressam diyordu ki: «Alınyazım bana ikinci bir hayat bağışladı Fazladan. Ve biliyor musunuz, şimdi her şeye, insanlara, ağaçlara, boyalara aşırı bir sevgi duyuyorum.» Nâzım Hikmet de kalbinden rahatsızlandığında durumunu şu dizelerle anlatıyordu: «Bir yandan şiir döktür birbirinden aydınlık /Bir yandan yanındaki ölümle sohbet eyle.» Ya da «Ölüm düşüncesinden soyundum/Giyindim haziran yapraklarını bulvarların.»

Nâzım Hikmet, evrensel sanatın yaşayacağını savunur. Devrimci ozan Si-Ya-u'nun peşinden giden ve yakılarak ölen Jokond'un gülümsemesinde simgeleşen Leonardo, ya da Leonardo'da simgeleşen Jokond'un gülümsemesi yok edilebilir mi? O, «kavradığı bir şeyi tuvaline aktaran» ya da şiirine döken bir sanatçıdır. Soyut bir kavramı ya da devrimi, tutkuyu, aşkı, yaşama sevincini ve mutluluğu somutlaştırır, yani sembolde, örneğin Jokond'da maddeleştirir. Gerçek bir ressamın kurgusudur bu. Görülenin betimlenmesi yerine görülende davanın, düşüncenin somutlaştığını görmek... «Mutluluğun resmini yapabilir misin» diye sorar A. Dino'ya, ya da «Hürriyet sözcüğünün resmini» «kolayına kaçmadan ama», «ama yalansız». Ve mutluluk havramı da hürriyet sözcüğü de 1961 Kübası üzerine yazdığı şiirde somutlaşıyor, Balıkçı Nikolas'da madde-

leşiyor. İşte bu nedenle, Nâzım'ın şiirinde, elle tutulur somut bir gerçeklik buluyoruz.

Nâzım Hikmet'in Mayakovski ile de benzerlikleri vardır. İkisi de iri yapılı, boylu bosludur ve ayrıca uğraşlarında, yaşantılarında, sanat görüşlerinde de bulunur benzerlik. Mayakovski resim öğrenimi görmüş, sinemayla uğraşmıştır. Nâzım Hikmet de annesi Celile Hanım'dan ders almış, sinema çalışmaları yapmıştır. Tutkularını, sevdalarını, kavgasını, özlemini coşkuyla aktarmaktan yanadır ikisi de. İkisi de fütüristtir ve Mayakovski gibi Nâzım Hikmet de evrensel sanatı, evrensel mutluluğu aramıştır.

Ayzenştayn, Mayakovski'nin şiirlerinde sinema diline yatkınlık buluyor. Kurgusal yapı araştırmaları, o dönem (1920) Rus sanatçılarının en önemli uğraşılarındandı. «Konstrüktif» sanat anlayışının egemen olduğu bir dönemin bütün sanat dallarında görülebilir bu uğraş. Nâzım Hikmet'in şiirlerinde de böyle bir yapıya rastlanabiliyor. Aslında kendisi de buna özen gösteriyor. Örneğin, «Yolun kenarında/ Beyaz evin önünde/Bir demir direğin ucunda/Elektrik yanıyor» diye başladığı şiirini beğenmemiş, şöyle değiştirmiş: «Elektrik yanıyor/Telgraf direğinde/ Beyaz evin önünde/Yolun kenarında.»

Ayzenştayn'ın diliyle konuşursak, yakın çekimden genel plana geçişle, gerçek plastik kurgunun peşinde görüyoruz onu. Buna benzer plastik öğeler, bir başka şiiri de ele alınarak açıklıkla vurgulanabilir: «Hava kurşun gibi ağır/Bağır/Bağır/Bağırıyorum.»

Soyuttan somuta, ya da resim sanatındaki gibi bütünden detaya doğru sorunu kavramak gibi bir biçim araştırması yakalıyoruz şiirde. Rengiyle, tonuyla ,ağırlığıyla duyuran kurşun gibi hava ve belli bir

ritm içinde erişilmek istenen vurguya, «bağırıyorum»a ulaşılması. Şiirdeki diyalektiğe eş bir resimsel gelişme yöntemi...

«Biçimin özü bir naylon çorap gibi sarması gerektiğini» savunan **Nâzım Hikmet, yeni özlere yeni** biçimler araştırmıştır. Ve araştırmanın gerekliliğini savunmuştur. Onun şiirlerinden ressamlara bir çağrı vardır. Bu çağrı, ancak bu şiirlerdeki diyalektik yapı ve coşkudan yararlanılarak yaratılacak devrimci bir biçim ve kurgu kavranıldığında anlaşılmış olur.

(Milliyet Sanat, 28.1.1977)

NÂZIM HİKMET'İ ANARKEN

MELİH CEVDET ANDAY

Nâzım Hikmet'in 75. doğum yıldönümü dolayısiyle düzenlediği anma törenlerinden ötürü Türkiye Yazarlar Sendikasını övmek isterim. Ayrıca gazetemiz de bu yıldönümüne gerçekten ilginç bir sanat sayfası ile katıldı; dünyanın tanınmış ozan, yazar, bilim adamları büyük ozanımızla ilgili anılarını, onun üstüne duygularını, düşüncelerini anlattılar. Ne iyi oldu! Şunu en başta belirtmek isterim ki, bugün dünyanın neresine giderseniz gidin, «Türk» denince Atatürk ile Nâzım Hikmet anımsanıyor. Hem öyle aydınlar katında değil, sokakta, sokaktaki adamlar arasında. Türkler, adı bunlar gibi belleklere, kitaplara geçen daha çok sayıda büyük, ünlü kişiler yetiştirdikçe, insanlık içinde daha saygın bir yer tutacaklardır. Ama yazıklanmamak elde değildir ki, Nâzım Hikmet bugün ancak «Sol»un ça-

bası ile Türk toplumuna maledilebilmektedir. «Resmî» görüş, onu yok saymaktadır. İnanmazsanız bir hükümet adamına sorun.

İsmail Cem TRT'si zamanında, radyoda, haftada bir Türk dili üstüne konuşmalar yapıyordum. TRT'de yönetim değişikliği olduktan sonra, bir gün hazırladığım konuşmayı İstanbul Radyosuna götürdüm. Bu konuşmamda Nâzım Hikmet'in bir şiirine yer vermiştim. Öyle gelişi güzel bir yer veriş değildi bu. Modern şiirimizde eski söyleyişlerden nasıl yararlanıldığını anlatırken, bunu en iyi gösteren bir örnek olarak, Nâzım Hikmet'in «Şeyh Bedreddin Destanı»ndan bir parça almıştım.

Sedirde al yeşil, dal dal Bursa ipeklisi.
Duvarda mavi bir bahçe gibi Kütahyalı çiniler.
Gümüş ibriklerde şarap.
Bakır lengerlerde kızarmış kuzular nâr idi.

diye başlayıp, «hünkâr idi», «rüzgâr idi», «Ahüzar idi» diye süren o ünlü şiiri. Bunu çıkarmamı istediler. Böylece benim konuşmalarım da sona erdi. Şu küçük olay da gösterir ki, bizde resmî tutum, Nâzım Hikmet'in adının geçmesine karşıdır. Oysa uygar ülkelerde bir ozanın en başta ana diline, ulusal kültürüne olan katkısına değer biçilir, onun siyasal görüşleri bundan sonra gelir. Siyasal görüşler ise, bir ozanın yoksanmasına hiçbir zaman neden olamaz. Çünkü siyasal görüşler karşısında toplumun duyarlığı değişkendir. Bunu bütün toplumlar denemişlerdir. Yalnızca faşist yönetimler, bu konuda bağnazlıklarını kesinkes sürdürürler. Faşizmi tanımamız için bir ölçüdür bu.

SÜRÜP GİDEMEZ

Nâzım Hikmet koca yapıtı ile Türk yazınına, Türk kültürüne bir anıt gibi dikilmiştir. «Resmî Görüş» onu yerinden edemez. Üstelik o «resmi görüş» sürüp gidemez de. Sağduyu, değer karşısında saygı, er-geç üstün gelecektir. Gençleri Nâzım Hikmet'ten yoksun, habersiz bırakmak isteyenler, onu okul kitabına, radyoya, televizyona sokmayanbilirler; ama kültürümüz bunlarla sınırlı değildir. Bugün Nâzım Hikmet'in yapıtları, dizi dizi basılıyor, kapışılıyor, ellerde geziyor. Bunu hiçbir güç önleyemez. Eski günler, bir daha geri gelmemek üzere tarihe karışmıştır. Bir zamanlar, şiirinde «Nâzım ağabey hapislerde çürür» dedi diye Cahit Sıtkı Tarancı'yı fişlemişlerdir.

Savsamacı insanlar olduğumuzu bilirim; duygucu, abartmacı, üstelik unutucuyuz. Ama sevinerek görüyorum ki, Nâzım Hikmet üstüne temel (belgesel) çalışmalar vardır. Bunların sürmesini diliyorum. Bundan yalnızca Nâzım Hikmet konusunda değil, genel olarak kültürümüz için çok yararlanacağımızı sanıyorum. Önyargılardan uzak, kafa özgürlüğü içinde oluşturulmuş incelemelere büyük gereksememiz vardır yazın, kültür alanında. Nâzım Hikmet'in yaşadığı, yazdığı uzun dönemi kapsayan şiirimiz, yarın modern ulusal şiirimizin temellerinin atıldığı dönem olarak incelenecektir. Bu hem dilin Türkçe, hem de kafanın çağdaş olmasından doğan özelliği belirtir.

Nâzım Hikmet değişik dönemleri olan bir ozanımızdır. Onun şiiri, taklitçiliklerinin nasıl olup da bağlandıklarına hep şaştığım, belli bir biçim ve söyleyiş anlayışı içine kapanmamıştır. Genel olarak,

yüksek sesle okunacak şiirler yazmıştır denebilir. Ama son yazdıkları buna uymaz. Onun için Nâzım Hikmet'in şiirini, bu evrelere uyarak anlamaya çalışmalıdır.

Şiirini okuyuş tarzı da onu öteki ozanlarımızdan ayıran bir özelliği idi. Kendine özgü bir besteleme ile okurdu şiirlerini. Bu okuyuş tarzı, dinleyeni etkilerdi. Getirdiği şiirin yeniliğini bildiği için, onu halka kendi ağzından duyurmak istemişti gençliğinde. Plâğa okuduğu şiirlerini, sonra benim çocukluğumda, Kadıköy Hale Sinemasında Süreyya Opereti temsillerinden önce, perdenin önüne çıkıp okuduğunu da anımsıyorum.

Şiirde yenilik ilk günler yadırganır genellikle; ama şunu söylersem yanlış olmayacağını sanıyorum ki, Nâzım Hikmet'in başarısı birden ve büyük oldu. Sanki insanlarımız böyle bir ozan bekliyorlardı. Dahası var, onun siyasal anlayışına karşı olanlar da, söz şiirine geldi mi, koruyorlardı onu. Hiçbir şiir kendi üstünde bunca birlik toplamamıştır. Hep şaşmışımdır, yenilik bakımından en büyük atılganlığı ve cesareti gösterdiği o,

Trum trak
tiki tak
makinalaşmak
istiyorum.

şiirini bile kimse alaya almaya kalkmadı.

ANILAR

1950 seçimlerine doğru, Nâzım Hikmet'i hapisten kurtarmak için Ankara'da bir imza kampanyası

yürütülürken, imzasını istemek üzere karşılaştığım herkeste Nâzım Hikmet'e karşı sevgi, saygı görmüşümdür. Onun bir adlî hata yüzünden yattığı inancı yaygındı. Biz üç arkadaş (Orhan Veli, Oktay Rifat, ben) Nâzım Hikmet'i hapisten kurtarmak amacına yönelik bir açlık grevi başlattıktı tam seçim günü. O günler Nâzım Hikmet de açlık grevindeydi. Yirmi altı yıl geçmiş...

Sonra, o yılın yazı, Abidin Dino ile eşi, Çiftehavuzlarda, eski bir konağın bahçe kapısı yanındaki müştemilâtı (eskiden ahçı dairesiymiş aklımda kaldığına göre) yaz için kiraladılar. Ben ve eşim onların konukları idik. Nâzım Hikmet hapisten çıktığının ertesi günü geldi. Bahçede, ağaçların örttüğü, üstü yapraklarla kaplı, romantik bir havuz vardı. O havuzun başında oturmuştuk önce, sonra içeri girdikti, gece yarılarına dek konuştuk. Bu buluşmalarımız sürdü gittiydi yaz boyunca. Ressam Balaban hep aramızdaydı. Sonra Nâzım Hikmet ve eşi, Kadıköy iskelesine yakın bir apartmana taşındılar.

Bir de şiire ilişkin küçük bir anım var, onu anlatayım. Nâzım Hikmet, Kurtuluş Savaşı Destanı'nı baskıya hazırlıyordu. Bir gün bana, kitabının başına 16 Mart Şehitleri üstüne bir giriş koymak istediğini, bunun içinde kendisine belge gerektiğini söyledi. Sokağa pek sık çıkmıyordu, haklı olarak. İstanbul'un müttefiklerce işgali günü çıkan gazetelerden bu olayın ayrıntılarını öğrenip kendisine getirmemi benden rica etti. İstanbul Belediye Kitaplığına gittim, işgal gününün gazetelerini buldum, o korkunç olayı uzun uzun okudum. Sıra not almaya gelince, notları kime götüreceğimi biliyordum, onun şiirini, tekniğini, deyişini biliyordum. Şehzadebaşı Karakolunda uyurken süngülenen erlerin adlarını,

baba adlarını, memleketlerini yazarken, ozanın elinde bunların nasıl bir biçime gireceğini tasarlıyordum. Nerdeyse onun yazacağı dizeler geçiyordu gözümün önünden. Hele şehitlerden birinin nereli olduğunun anlaşılamadığını defterime yazarken, bunun ozanı nasıl etkileyeceğini düşünmekten kendimi alamadım. O günün anısı bende öyledir ki, onun yerinde başka bir ozan olsaydı, gazeteleri belki de başka açıdan tarardım. Bunları getirip Nâzım Hikmet'e verdim, hemen ertesi günü, şiiri okudu, bildiğiniz şiiri.

Nâzım Hikmet için şiir sadece bir uğraş değil, hava gibi, su gibi, bir an onsuz olunamaz bir şeydi. Katıldığı kongrelerde söylev yerine şiir okumuştur; yolculuk anıları onun için yeni şiirlerin kaynağı olurdu. Yaşamının kimi önemli olaylarını, kişiliğin özelliklerini şiirle vermiştir. Olağanüstü bir doğurganlığı vardı. Esinli ozan soyundandı. İleriki kuşaklar onu daha iyi anlamak, daha iyi değerlendirmek olanağını bulacaklardır sanıyorum.

(Cumhuriyet, 28.1.1977)

DOĞDU VE YAŞIYOR

İLHAN SELÇUK

Nâzım Hikmet'in 75'inci doğum yılı törenlerle kutlandı. Ne var ki bu kutlama Türkiye solunda gerçekleşmiştir. Sağcılar, Nâzım'a saldırı ve sövgülerini sürdürdüler. Bağnazlık kötü şey; kişinin gözlerini kör edip, sağduyusunu yok ediyor, akıl düzeni-

ni bozuyor. Ülkesinin en büyük ozanına düşmanlaşan birisine ne diyebilirsiniz?

Çocukluğumun büyük bölümü Anadolu'da geçti. Anılarım var o yıllardan. Keskin'de komşumuzun babası, şapka devrimlerinden sonra evinin eşiğinden dışarı adım atmamış bir adamdı. «Gâvur serpuşu»nu başına takıp sokağa çıkamıyordu zavallı. Şimdi bu olay bize gülünç gelebilir. Ama yaşayanı gözönüne getirin. Şapkayı protesto için kendisini ömür boyu hapseden kahramanın mantığına akıl erdirebilir misiniz? Çoğu bağnazlık, dışardan bakanlar için akıl-sır ermez iştir. Oysa tüm bağnazlıkların kökeninde çıkar güdüleri yatar. Türkiye bu yüzden baskı makinesine 1926'da kavuşabildi. İbrahim Müteferrika'nın öyküsünü hepimiz biliriz. Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın desteğiyle ilk basımevini Müteferrika kurdu. İlk Türkçe kitap 1729'da basıldı. Gütenberg ilk kitabı 15'inci yüzyılın ortasında yayınlamıştı. Arada 279 yıl var. Niçin gecikti Türkiye bu konuda? Okullarda bu sorunun yanıtı şöyle verilir:

— Bağnazlıktan...

Ama salt bağnazlık demek neyi anlatır? Yüzeysel bir nedendir bağnazlık. İşinin dibini kurcaladık mı, çapanoğlu çıkar. Baskı makinesinin Türkiye'ye girişiyle çıkarları bozulanlar vardı. Bunlar arasında önde gelenler el yazması kitaplarla para kazanan hattatlardı. Daha derinlerde kuşkusuz daha büyük çıkarlar yatıyordu. Feodal toplum yapılarının düzeni dinsel temele dayanır. Kitapların makineyle basılıp çoğaltılması; bilginin ve bilimin yaygınlaşması, okuyup yazanların çoğalması demekti. O zaman eski düden sarsılır, ulemanın değeri kalmaz, eleştirisel düşünce gelişirdi. Nitekim basımevlerinin toplumsal

yaşama girmesiyle Batı'da ve Doğu'da kurulu düzenler çatlamış, kireçleşmiş çıkar mekanizmaları bozulmuş, ve yeni bir topluma yöneliş hızlanmıştır.

★

Nerede bir bağnazlık, yani kör-inanç görürseniz, bilin ki altında bir çıkar düzeni yatmaktadır. Nâzım Hikmet'e karşı düşmanca tutumun ardında da, kurulu düzenin çıkarlarından oluşan kör-güdüler vardır. Nâzım, kapitalizme ve emperyalizme karşıdır. Hem bu karşıtlığı öylesine etkili bir deyiş ve inançla dile getirmiştir ki, yığınları sürükleyecek güç oluşmuştur şiirlerinde. Türk dilini, çağdaş edebiyatın potasında böylesine yuğurmak büyük iştir. Nâzım'ın egemen sınıfların çıkarlarına ters düştüğü açıktır. Böyle bir ozanı ne yaparlar? Tarihsel yasalar yürürlüktedir: Egemenler, bu tür ozanları vatan haini ilân ederler, yasaklarlar.

Oysa ilerici bir ozana düşmanlık yurdunu sevmiyenlerin mesleğidir. Yurdunu ve ulusunu seven, sömürüye karşı ve özgürlükten yana olur. Türkiye sola kapalı sağa açık bir çok partili rejimi yaşıyor. Bunun için bizim toplumda Mehmet Akif'i sevmek serbesttir, doğaldır. Ben de sever ve beğenirim Akif'i. Ama Akif şeriatçı değil midir? Osmanlı padişahlarına nice kaside yazmış ve padişahlığı göklere çıkarmış şairleri de Cumhuriyet toplumunda baştacı etmiyor muyuz? Onlar bizim ozanlarımızdır. Süleymaniye'yi ya da Selimiye'yi sever gibi severiz hepsini. Bu davranış biçimi, kültürümüze sevgi ve saygının sonucu, geçmişimize ve geleceğe aydınlık bilincimizin ürünüdür. Durum böyle olunca, Nâzım'ı daha çok sevmeliyiz. Nâzım'ı sevmiyen kişi, şapka devriminden sonra kendini evine hapseden Keskin'li

zavallı komşumuz gibidir; gülünçtür, acıklıdır, karanlıktadır.

Nâzım Hikmet'e vatan haini diyenler, öz çıkarlarının körgüdüsünde koşullanmışlardır. Kendisini Nâzım'dan yoksun bırakan, kendisine yazık eder. Mimar Sinan'dan, Fuzuli'den vazgeçemediğimiz gibi. Nâzım'dan da vazgeçemeyiz. Çünkü Nâzım'dan vazgeçmek; mevsimlerin değişiminden, ağaçların çiçeklenmesinden, yağmurdan, ay ışığından ve güneşten vazgeçmek demektir. Şişgöbek sermayeci kapitalini büyütüp mazlum halkın ensesinde boza pişirecek diye Nâzım Hikmet'e düşmanlaşırsa diyecek birşey yoktur. Bu, onun işi. Ama milyonlarca yurttaş, konuştuğu dilin en büyük ozanını neden yadsımak yolunu tutsun?

Bir gerçeği herkesin bilmesinde yarar var:

Bir devletin zoruyla ozan yaratılamaz, bir devletin zoruyla ozan öldürülemez. Ozanlar devletlere karşın doğarlar ve öldürülseler bile devletlere karşın yaşarlar.

Nâzım böyle doğdu, böyle öldü, böyle yaşıyor.

(Cumhuriyet, 30.1.1977)

NÂZIM'IN ESKİ ARKADAŞLARI VE YOLUNU ÇİZEN ŞAİR

KEMAL SÜLKER

Şevket Süreyya, Nâzımın Sovyetler Birliği'nde kendisine çok saygı duyduğu bir ağabeydi. Bilgili bir sosyalistti. Nâzım'ı da etkileyen görüşleri ve fikirleri savunurdu.

Zaten öğretmen olarak yetiştiği için fikirleri etkin şekilde dile getirmesini biliyordu. Sovyetler Birliği'ne geçtikten ve yurda döndükten sonra tutuklanmalar, suçlanmalar ve mahkûmiyetlerden sonra sosyalizmden ayrılmıştı. Zaten İstiklâl Mahkemesi'nde son savunmasını yaparken sözleri oldukça uzun sürmüş ve konuştukça sanık arkadaşlarının içleri ürpermişti. Şevket Süreyya bu durumu şöyle anlatıyordu:

«Sözlerim ilerledikçe mahkeme heyetinden ziyade etrafımdaki arkadaşlarımda bir huzursuzluk hisseder gibi oldum. Bunların bir kısmının bana, beni son defa görüyorlarmış gibi baktıklarından emindim.» (Suyu Arayan Adam, s. 399).

Gerçekten de Şevket Süreyya ile arkadaşları artık birbirlerine son kez bakıyorlardı. Hele Şevket Süreyya ve arkadaşları Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İsmail Hüsrev Tökin, Vedat Nedim Tör, Burhan Belge, Şevki Yazman, Kadro dergisini çıkarıp yeni bir ideolojinin yaratılmasına çalıştıkları vakit Nâzım Hikmet özellikle Şevket Süreyya, Vedat Nedim Tör, İ. Hüsrev Tökin ve Burhan Asaf'ı (Belge) «dönek» olarak tanımlıyor, onları faşist bir ideolojinin yayımcıları olarak görüyordu. O zamanki durumu ve değerlendirmeleri, Şevket Süreyya şöyle özetler:

«Bize Kadrocular dediler. Fakat ismimiz bu kadarla kalmadı. Daha yazılarımızın başlangıcından itibaren çeşitli vasıflar da yakıştırdılar: Kadro komünist, Kadro Faşist, hatta Kadro nihlist denildi! Hücum her taraftan geliyordu. Kendilerini gizli tutan ve bazen bir kitapçık hacmindeki tenkitleri ve hatta tehditleriyle eski komünist yoldaşlar, bu sahada münekkitlerimizin en insafsızları oldular.» (Suyu Arayan Adam, s. 480).

Nâzım, Kadroculari «gizli din halinde bir nevi Neo-Faşist bir ideolojiyi yaptıkları halde bunu «ikrardan sakınan» kimseler olarak görüyor ve «Cevap Dört» başlıklı şiiriyle onları yerden yere çalıyordu:

«Onlar istiyorlar ki
çift ağızlı baltalarıyla
yuvarlansın kafalarımız önüne yarın -
o kara gömlekleri beyaz kordonlu
golf pantalonlu
kadroların...»

Nâzım, özellikle Şevket Süreyya'yı anımsayarak şiirine şöyle devam ediyordu:

«Kardeşler!
Onlara sokakta rastlarsanız eğer
Ölümü görmüş gibi çevirin başınızı.
Kirpiksiz sarı gözler gözünüze bakarken
arkadan sırtınıza bir
bıçak girebilir...

Ve şiir şu çok acı yergiyle sona eriyordu:

Kardeşler!
Onların adına benziyorsa adınız eğer
adınızı değiştirin.
Vebanın girdiği kapıdan girin
onların evine atmayın ayak...
Onlar istiyorlar ki
çift ağızlı baltalarıyla
yuvarlansın kafalarımız önüne yarın -
o kara gömlekli beyaz kordonlu
golf pantalonlu
kadroların...»

Nâzım, ölünceye kadar Şevket Süreyya'yı sevemedi. Şevket Süreyya da Nâzımı hep küçültücü görüşlerle tanıttı. Nitekim kendi hayatını anlatan Suyu Arayan Adam'da, Nâzımdan söz ederken «muhakkak ki bu azılı insanın derisinde, içindeki kanı zaptedemeyen âsi damarlar atıyordu. Ve bu damarlar kim bilir, hangi yarışta çatlıyacaktı» diyordu. (S. 253)

Hiç kuşkusuz Nâzım «dostu düşmandan ayırmakta daha ustalaşmıştı» (Hoş geldin şiiri, 5 Ekim 1932). Bu tarihten daha önce bile 1930'larda Şevket Süreyya, Nâzım'ı yolundan caydırmağa uğraşırken Nâzım'ı kimsenin izlemeyeceğini söylemiş, Kerem gibi kendi ateşiyle birgün yanıp kül olacağını anlatıp durmuştu da Nâzım yine yoluna devam etmişti. Nâzım'ın eski arkadaşları «Nâzım'ın kişiliğini yapan etkenleri ortadan kaldırmak, Nâzım'ı hiçe indirmek istiyorlardı. Hani hastalığında doktorlar Atatürk'e, sigara içmemesini, rakıyı bırakmasını, heyecanlanmamasını, aşırı hareketlerden sakınmasını sâlık vermişler de, Atatürk dinlemiş, dinlemiş,

— Pekiyi ama, Atatürk n'olacak? demiş. Nâzım Hikmet de Vâlâ ile Şevket Süreyya'ya aynı cevabı verebilirdi.

Öyle ya, idealini kaybetmiş, sessiz, hareketsiz, heyecansız bir Nâzım olabilir mi?

Onlar daha ileri gitmişler. Bütün bu çabaların kendini tehlikeye sürüklemekten başka bir sonuç vermiyeceğini, bile bile ölüme gitmenin hoş bir şey olmadığını anlatmak istemişler. Ve «Kerem ile Aslı» hikâyesini hatırlatmışlar :

— Böyle gidersen bir gün sen de Kerem gibi yanar kül olursun, demişler.» (Mavi Gözlü Dev, Zekeriya Sertel, s. 171 ve devamı). Ama Nâzım, o gün bile, yaratılmak istenen bu ağır hava içinde, ilerice pek çok insanın cesaretle haykıracağı şu satırlarla onlara cevap vermişti:

«Kül olayım
Kerem
gibi
yana
yana.
Ben yanmasam,
sen yanmasan
biz yanmasak,
nasıl
çıkar
karan-
-lıklar
aydın-
lığa...»
(Haziran 1930)

Nâzım'ı, çalışmalarından alakoymayı arzulayanlardan biri de Vâlâ Nurettin'di. AKŞAM gazetesinde yayınladığı anılarda gerçeği biraz değiştirerek veren parçalar olacaktı ki, Nâzım bunları okurken çileden çıkıyordu. Vâlâ Nurettin'i hiç bir şeye inanmamakla nitelendiriyor ve «bu, edebiyatımızın 'inanmayan adamı', bu red ve inkârın ruhu, bu sakalsız mefisto, kafasının içinde büyük şeytanın zekâsını ve istihzasını taşıyan bir şahsiyettir. Vâ-Nû 'gideni', 'mevcut olanı' ve 'geleni' inkâr eder. Akışın bu üç nisbî ânı ile istihza eder ve bütün kuvvetini bura-

dan alır» diyordu. (Resimli Ay, Ağustos 1929, s. 34, «Vâ-Nû'nun bir fıkrası münasebetiyle»).

Vâ-Nû, daha sonraları Nâzım'a yapmak istediği telkinleri şöyle anlattı:

«Diyordum ki:

— Bir insan komitacı olmak için bile, kellesini ortaya koysa bazen yeridir. Nâzım. Fakat sen? Sen evvela şeklin, sonra şöhretin, sonra istidadınla o tip değilsin. Sen şiirin dışında saf politika ile uğraşsan, şöhretinle, istidadınla oranlı olmalı bu... Bu toplum vaktiyle şair Nef'î'nin başını kesmiş. Şair Nesimî'nin derisini yüzmüş. Pîr Sultan Abdal'ı dârâ asmış. Ama; çağlar ilerleyince, Tevfik Fikret Âşiyan'ında yaşayabilmiş. Nice hizmetlerden sonra, rahat döşeğinde ölebilmiş. Sultan Hamid'in nefs-î nefsine «bomba» şiiriyle ve mukaddesatına «Tarih-i Kadim» ile en ağır darbeleri indirdiği halde Mutlakiyet devrinde yine de selâmetle yaşayabilmiş. Hâl böyle olduğuna göre Cumhuriyet rejiminde sen, 'asî Şair' olarak haydi haydi yaşatılırsın. Fakat üslûbu olmayan kimselerin sana sokulmasına meydan vermemelisin ki vehimler uyanmasın. Şiir dışında siyaretle uğraşsan bile çapına göre...» (Bu Dünyadan Nâzım Geçti, s. 372 - 373).

İşte, Nâzım'ı kendi yolundan caydırmak için uğraşan Vâ-Nû ile «artık düşman bile olmayacak» kadar yolları ayrılmıştı. Bunu Nâzım 1932 de yazdığı SEN şiirinde şöyle dile getirdi:

«En güzel günlerimin
üç melun adamı var:
Ben sokakta rastlasam bile tanımayayım diye
en güzel günlerimin bu üç melun adamını
yer yer tırnaklarımla kazıdım

hatıralarımın camını...
En güzel günlerimin
üç melun adamı var:
Biri sensin,
biri o,
biri ötekisi...

Nâzım, Şevket Süreyya, Vedad Nedim Tör ve Vâ-Nû'yu tanımlayan bu şiirinde Vâ-Nû için diyordu ki:

«Yazıyorsun...
Okuyorum...
Kanlı bıçaklı düşmanım bile olsa,
insanın
bu rütbe alçalabilmesinden korkuyorum..
Ne yazık!..
Ne kadar
beraber geçmiş günlerimiz var:
senin
ve benim
en güzel günlerimiz...
Kalbimin kanıyla götüreceğim
ebediyete
ben o günleri...
Sana gelince, sen o günleri —
kendi oğluyla yatan,
kızlarının körpe etini satan
bir ana gibi satıyorsun!...
Satıyorsun:
günde on kâat,
bir çift rugan pabuç,
sıcak bir döşek
ve üçyüz papellik rahat
için..»

Bu çok ağır hicviyeyi Nâzım bitirirken Şevket Süreyya ve Vedad Nedim için şunları yazar:

«En güzel günlerimin
üç melun adamı var:
Biri sensin,
biri o,
biri ötekisi...
Kanlı bıçaklı düşmanımdır ikisi...

Sıra Vâ-Nû'ya gelince şu yergiyi zehirli bir ok gibi fırlatır hedefe:

«Sana gelince...
Ne ben Sezarım,
ne de sen Brütüs'sün.....
Ne ben sana kızarım,
ne de zatın zahmet edin bana küssün...
Artık seninle biz
düşman bile değiliz...»

Nâzım, daha 1929'da yollarının ayrıldığını ima ettiği günlerde, plâğa okuduğu Salkım Söğüt şiirinde de Vâ-Nû'yu kasdederek onun durumunu şu satırlarla dile getirmişti:

«Birden-
bire kuş gibi
vurulmuş gibi
kanadından
Yaralı bir atlı yuvarlandı atından!»

Atından yuvarlanarak düşen eski «kızıl atlı»nın bu düşüşü üzerine ne yapmalıydı?

Nâzım Hikmet, akar suyun sesi dindikten, gölgeler silinip gittikten, salkım söğütler Nâzım'ın sarı

saçları üzerine düştükten sonra mavi gözlerine siyah örtüler inmişti ama Nâzım:

«Ağlama salkım söğüt
ağlama,
kara suyun aynasında el bağlama!
el bağlama
ağlama!»

diyordu. Tek kalsa bile Nâzım adım adım, ağır ağır da olsa yürüyecekti. Gidenler için «ıslıkla kızgın bir ölüm marşı çalarak» yürüyecek ve «gövdesi bir gemi gibi yükselerek, alçalarak» yürüyecekti. «kolları iki balyoz gibi sallanacak», «kıllı göğsü bir kalkan gibi kabaracak» geniş adımlarla yolları arşınlayacaktı. Artık «kalbe karanfil ruhu gibi damlıyan» sözleri dinlemeyecek, hep aynı tahta masanın başında akşamlayan hasta topal dostları dinlemiyecekti.

Nâzım, çok sevdiği halde Vâ-Nû'nun kendi yolundan ayrılışını bir türlü hazmedemiyor ve bir kez de onu: «Benerci Kendini Niçin Öldürdü?» adlı yapıtında öldürüyordu. Hem de şu ölümlü dünyada «akşam üstü serinlikte bir teferrüçten dönerken» soğuk alıp zatürreden öldürecekti. Gözleri açık kalacak, otel odasında can verdiği vakit dolapta da kutu içinde hiç giyilmemiş siyah kunduraları kalacaktı. Bir de ütülü sıra sıra elbiseler ve yakalık, mendil, çorap. Sonra Nâzım'la «çok eski günlerde beraber okuyup satırlarının altını beraber çizdiği» bir «kavga kitabı» da bulacaktı Nâzım. Kahramanının yine de bu kavga kitabını yanından ayırmamış olmasını bir davaya bağlılık sayan Nâzım, şöyle devam eder!

«Kapadım dolabı.
Onun dolaba bakan gözlerini kapadım.
Artık satılacak bir yürek,
kiralık bir kafa bile yok!
Roy Drant, hoşça kal,
mesele yok.
YORGAN GİTTİ,
KAVGA BİTTİ.»

Eski arkadaşlarını böylece, yol ayrımından sonra gerilerde bıraktıktan sonra Nâzım yolunu nasıl çizdiğini TÜRKÜLERİMİZ'de dile getirir:

«Türkülerimiz,
varoşlarda sokaklara çıkmalıdır.
Türkülerimiz,
evlerimizin önünde durmalı,
camlara vurmalı,
kapıların ellerini sıkmalıdır.
sıkmalıdır
acıtana kadar,
kapılar
bağlı kollarını açana kadar...
Biz anlamayız
tek ağzın türküsünü.
Her matem gecesi
her bayram günü
Türkülerimiz,
bir gaz sandığını yere yıkarak
sandığın üstüne çıkarak
kocaman elleriyle
tempo tutmalıdır.
Türkülerimiz,
çam ormanlarında rüzgâr gibi

bize kendini hep bir ağızdan okutmalıdır!
(...)
Türkülerimiz,
bir tek yüreğin
perdeleri inik
kapısı kilitli evinde oturamaz!
Türkülerimiz,
rüzgâra çıkmalıdır.»

Kitlelerin şairi Nâzım Hikmet «bir tek yüreğin perdeleri inik, kapısı kilitli evi olmamaya karar verdi. Ön safta, en önde yer almasını bildi. Yolunu çizdi ama, «asî şair olarak» hiç te boş bırakılmadı ve adım adım izlendi, hapse atıldı.

(Doğrultu, S. 7, Ocak 1977)

NÂZIM HİKMET VE GENÇ YETENEKLER

MEHMET ERGÜN

1.

Nâzım Hikmet denince akla gelen bazı adlar vardır. Şu ya da bu nedenle yaşamına karışarak onu etkilemiş ya da tam zıttı ondan etkilenmiş kişilerin adlarıdır bunlar. Bu adları, Nâzım'la olan ilişkilerinin niteliğine göre üç kümeye ayırabiliriz:

i. İlk kümeye giren adlar Nâzım'ın yakınlarının, yaşamına girmiş kadınlarla akrabalık-arkadaşlık bağlarıyla bağlı bulunduğu kişilerin adlarıdır: Piraye, Münevver, Vera, Memet Fuat, Ekber Babayev... gibi.

ii. İkinci kümeye giren adlar, «saf değiştirdikle-

ri» için Nâzım'ın asla bağışlayamadığı kişilerin adlarıdır: Vâlâ Nurettin Vâ-Nû, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Peyami Safa... gibi.

iii. Üçüncü kümeye giren adlar ise, yetişmelerinde, doğrultularını saptayıp «kendi seslerini» geliştirmelerinde önemli, zaman zaman da belirleyici katkılarda bulunduğu kişilerin adlarıdır: Kemal Tahir, Orhan Kemal, Balaban... gibi.

Nâzım'ın bu kümelere giren adlarla olan ilişkilerinin ayrı ayrı incelenmesi kişiliği konusunda önemli, önemli olduğu ölçüde de ilginç ipuçları verebilir. Sözgelimi sevdikleri ile sevmedikleri karşısındaki tutumunun değişik nitelikler taşımasına yolaçan insanî toplumsal faktörlerin saptanması, Nâzım'ın insan yönünün kavranmasını kolaylaştıracaktır.

Aynı durum, üçüncü kümeye giren adlarla olan ilişkilerinin incelenmesi ile varılacak sonuçlar için de geçerlidir. Böyle bir inceleme, yani Nâzım'ın genç yetenekler karşısındaki tutumunun niteliğinin açığa çıkarılması, salt bir gerçeğin saptanması olmayacak; bu gerçeği belirleyen insanî-toplumsal olguların gün ışığına çıkmasına yolaçarak, onun insan yönünün aydınlığa kavuşmasına da yardımcı olacaktır. Bu bakımdan, Nâzım Hikmet'in genç yetenekler karşısındaki tutumunun niteliğini saptamayı amaçlayan bu kısa incelemede de, ister istemez, onun kişiliğine ilişkin bazı sonuçlara ulaşılacaktır.

2.

Nâzım'ın yapıtları ile etkileyip doğrultularını saptamalarına ve «kendi seslerini» bulma çabalarına

dolaylı yoldan katkıda bulunduğu sayısız ad vardır. (1) Ve Nâzım, bu adlarla her zaman ilgilenmiş; yakınlarına yazdığı mektuplarında onlardan sevgi ile sözetmiştir. Gelgelelim yazdıklarını yayımlatma olanağından yoksun olması yüzünden, bu sevgi dolu sözleri besleyen düşüncelerini ilgililere sunarak, girişimlerinde onlara doğrudan doğruya yardımcı olamamıştır. Bu bakımdan, yazıldıklarında yalnızca kendisi ile yakınları arasında kalacak olan mektuplarında yeralan bu yargılardan yola koyularak onun genç yetenekler karşısındaki tutumunu saptamaya kalkışmak doğru olmaz. Ama mektuplarında yeralan bu sevgi dolu sözler, onun genç yetenekler karşısındaki tutumunun niteliğini kavramakta yardımcı olabilir. Kesin bir yargıya ise, doğrultularını saptama ve «kendi seslerini» bulma çabalarına doğrudan doğruya katkıda bulunduğu -ve adlarını yukarıda sıraladığımız- kişilerle olan ilişkileri incelenerek ulaşılabilir ancak.

3.

«Nâzım Hikmet'le Üçbuçuk Yıl» adlı anı kitabında Orhan Kemal, bir «roman başlangıcı»nı ele geçiren Nâzım Hikmet'in «Ayaklarında takunyalar, koşarak, heyecanla» yanına geldiğini ve «Âdeta soluk soluğa» denilebilecek bir biçimde «Siz mi yazdınız bunu?» diye sorduğunu anlatır. (2) O yılların et-

(1) Bu adların önde gelenlerinin dökümü için **bkz.** Kemal Sülker, **Şair Nâzım Hikmet**, s. 214 - 228, May Yayınları, Ocak 1976.

(2) Orhan Kemal, **Nâzım Hikmet'le Üçbuçuk Yıl**, s. 42, Sosyal Yayınlar, 1965.

kin yarı-resmî yayımorganlarından biri olan «Yedigün» de Necip Fazıl esintisi taşıyan şiirler yazarken Nâzım Hikmet'le Bursa Cezaevi'nde karşılaşan ve onun etkisi altında kalarak toplumsal içerikli şiirler yazmaya başlayan Orhan Kemal'in (3) roman yazabilecek bir yeteneğe sahip olduğunu öğrenmek, şiir denemelerinde onu pek başarılı bulmadığını Kemal Tahir'e yazdığı mektuplarından öğrendiğimiz Nâzım Hikmet'i bu denli heyecanlandıran şey nedir? Bu olaydan sonra «kısa hikâye» yazması için isteklendirdiği Orhan Kemal'in bu yolda olumlu adımlar attığını gördükçe sevinmesi ve sevincini başkaları ile de paylaşmaya kalkışması ne ile açıklanabilir? Ona, Kemal Tahir'e yazdığı bir mektubunda şu sözleri söyleten etken nedir? «Raşit Kemalî'nin sana gönderdiği hikâyeyi nasıl bulacaksın bilmem. Fakat şimdi yeni bir hikâye üzerinde çalışıyor. İyi olacak. Eğer şartlar vefa ederse, şartlar uygun düşerse senin peşinden onu salacağım dünya üzerine. Daha genç, acemiliği var. (Ama) Bir iki sene sonra şartlar vefa ederse bir hikâyeci daha gelecek dünyaya.» (4)

Gerek «Nâzım Hikmet'le Üçbuçuk Yıl»dan, gerekse de «Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar» dan çıkan sonuca göre, öğretici-öğrenci ilişkileri içerisinde Orhan Kemal'i yetiştirmeye çalışan ve attığı her olumlu adımdan büyük bir sevinç duyan

---

(3) Bkz., Mehmet Ergün, «Orhan Kemal'in Şiirleri», **Yeni Dergi,** sayı: 128, s. 28 - 37, Mayıs - Haziran 1975.

(4) Nâzım Hikmet, **Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar,** s. 53, Bilgi Yayınevi, 1968.

Nâzım Hikmet'in Kemal Tahir karşısındaki tutumu nasıldı acaba? Nâzım Hikmet - Orhan Kemal ilişkilerini ana çizgileri ile belirledikten sonra Kemal Tahir'le olan ilişkilerinin incelenmesine geçebiliriz şimdi de.

Çeşitli cezaevlerinden Kemal Tahir'e yazmış olduğu mektuplarında, Nâzım Hikmet'in, Orhan Kemal'e olduğu gibi Kemal Tahir'e de yardımcı olmaya çalıştığını; genel felsefî sorunlardan sanatın özel sorunlarına dek pek çok konuda onu aydınlatmaya çalıştığını görmekteyiz. Gerçi Nâzım'la Kemal Tahir arasındaki ilişkiler, Nâzım Hikmet - Orhan Kemal ilişkisi gibi bir öğretici-öğrenci ilişkisi havasında değildir. Zaman zaman Nâzım'ın da Kemal Tahir'in görüşlerine başvurduğu, şiirlerini göndererek düşüncelerini öğrenmeye çalıştığı olur. Ancak bu, bir tür tepki ölçme girişimidir. Düşünsel yönü az - çok bilinen bir okurun gerçekleştirilmeye çalışılanlara karşı tepkisinin ne olacağını saptayarak, genel sonuçlara ulaşma deneyidir. Nitekim Kemal Tahir'in görüşlerine başvurduğu herhangi bir mektubunu izleyen mektuplarında, hep bazı şeyleri açıklama çabasındadır Nâzım. Bu nedenle, Kemal Tahir'le olan ilişkileri ilk bakışta öğretici - öğrenci ilişkisi havasında değildir. Ama gerçekte öyledir. Orhan Kemal'le olan ilişkilerinde «Monoloğ» havası egemendi. Buralarda ise, söylenenlerin dolaylı yoldan yinelenmesi nedeni ile «diyalog» görünümü taşıyan bir başka tür «monolog»... Gelgelelim aradaki ilişkinin görünümü ne olursa olsun, Kemal Tahir'e yazdığı mektuplarında Nâzım'ın Orhan Kemal'e olduğu gibi ona da yardımcı olmaya çalıştığını; kendisine gönderdiği şiir, öykü ve romanlarına ilişkin düşünce ve eleştirilerini yazarak onu yönlendirmeye çalıştığını gör-

mekteyiz. (5) Ve onun küçücük bir başarısı bile Nâzım için büyük bir mutluluk kaynağı olur. Nitekim Göl İnsanları'nın yayım duyuruları Tan'da çıkmaya başladığı sıralarda kaleme aldığı bir mektubunda şunları yazar Kemal Tahir'e: «Bugün Piraye ile beraberdik, gazetede senin **Göl İnsanları** için yapılan reklâmı okurken dünyaya bir çocuğumuz gelmiş gibi mağrur ve bahtiyardık. Bizi mağrur ve bahtiyar kılabildiğin için sana teşekkür ederiz kardeşim. Fizyolojik imtidadın ne olduğunu bilmiyorum. Çünkü çok sevdiğim iki çocuğum var ama bu fizyolojikman benim imtidadım değil. Sen bana «fikrî imtidadın» zevkini verdin. Düşündüğüm, hazırladığım bir yığın sanat ruşeymlerinin sende inkişafı benim ömrümü senin ömrünce uzatacak. Çok yüksek bir yere çıkıp haykırmak istiyorum: «Şu **Göl İnsanları** hikâyelerini yazanı biliyor musunuz? O daha ne güzel ne güzel şeyler yazacaktır, ve hepsinin içinde, temelinde benim tohumlarım var.» (6) Bir başka mektuğunda ise daha da ileri gider ve «muharrir ve yazıcı olarak seni kendimin en iyi şiiri olarak telâkki ediyorum.» der. (7)

Nâzım, bu ölçüde benimsediği ve yazması için sürekli olarak isteklendirdiği Kemal Tahir'e yönlendirdiği eleştirilerinde ise, daima yüreklendirici bir tutum içerisindedir: «Senin **Göl İnsanları'na** gelince: ben o yazıları hâlâ ve neşredildikleri şekilde

---

(5) Nâzım'ın bu mektuplarında, Kemal Tahir'in en çok eleştirilen yanlarından biri olan «cinselliği abartarak sunma» eğiliminin altını çizmesi, daha yazıcılığının ilk döneminde onu uyarması ilginçtir: Bkz., Nâzım Hikmet, **Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar,** s. 76.

(6) Nâzım Hikmet, agy, s. 53.

(7) Nâzım Hikmet, agy., s. 117.

dahi seviyorum. Kusurları malûm: arka arkaya, dört tane, birinci plânda cinsiyet münasebetlerini veren dört hikâyenin neşri. Ve bu münasebetlerin dört hikâyede de aşağı-yukarı aynı veçheden verilmiş olması. Buna rağmen müstakbel köy hikâyeleri külliyatından **Göl İnsanları** dağıldığı zaman bu kusurları bertaraf edilmiş olacaktır. Hiç endişeye düşme, **Göl İnsanları Türk edebiyatının en güzel dört hikâyesi olarak kalacaktır.**» (8)

Orhan Kemal'le Kemal Tahir karşısındaki tutumu böyle olan Nâzım Hikmet'in Seçköylü İbrahim'in çizgilerini ilk kez gördüğünde duyuduğu heyecanı; kan davası yüzünden katil olan bu köy delikanlısını ressam Balaban haline getirinceye dek harcadığı emeği, Balaban'ın Şair Baba ve Damdakiler adlı yapıtı ile Rady Fısh'ın Nâzım'ın Çilesi adlı yapıtından izlemek olanaklıdır. Burada bu olay üzerinde durmayacağız. Sadece, genç sanatçıların ürünleri karşısındaki tutumunu iyice belirginleştirmek için, «İbrahim Balaban'ın 'Bahar Tablosu' Üstüne» başlıklı şiirini aktarmakla yetineceğiz:

İBRAHİM BALABAN'IN
«BAHAR TABLOSU» ÜSTÜNE

İşte seyre gözüm, hünerini Balaban'ın
işte şafak vakti. Mayıs ayındayız.
İşte aydınlık:
akıllı, cesur, taze, diri, insafsız.
İşte bulut:
kaymak gibi lüle lüle.
İşte dağlar: hem de mavi, hem de serin.

(8) Nâzım Hikmet, agy, s. 76, abç.

İşte sabah seyrânı tilkilerin,
uzun kuyruklarında ışık,
sivri burunlarında telâşları,
İşte seyreyle gözüm
İşte karnı aç, tüyleri diken diken, ağzı kırmızı
İşte dağ başında kurdun biri.
Kendinde hiç duymadın mı sen
aç kurdun öfkesini sabah vakitleri?
İşte seyreyle gözüm: kelebekler, arılar,
İşte kıvıl kıvıl devranı balıkların.
İşte bir leylek
Mısırdan yeni gelmiş.
İşte bir geyik
daha güzel bir dünyanın hayvanı.
İşte seyreyle gözüm: inin önünde ayı,
uyku sersemi henüz.
Sen aklından hiç geçirmedin mi hiç?
Toprağı koklayarak, ayılar gibi dalgın
yaşamayı,
Halaç armuda, yosunlu loşluğa yakın.
İnsan sesinden ateşten uzak.
İşte seyreyle gözüm: sincaplar, tavşanlar
İşte kertenkele, işte tospağa.
İşte üzüm gözlü eşeğimiz.
İşte seyreyle gözüm
bir ağaç pırıl pırıl
Güzellikte insana en çok benzeyen.
İşte çayır çimen:
girin içine çıplak ayaklarım.
İşte kokla burnum:
nane, kekik.
İşte sulan ağzım:
lâbadalar, ebegümeçleri
Ellerim, ellerim, dokunun, okşayın, avuçlayın,

İşte anamın sütü,
karımın eti,
gülüşü çocuğumun.
İşte sürülen toprak,
İşte insan:
dağın, taşın, kurdun, kuşun efendisi.
İşte çarıkları, işte poturunda yamalar,
işte karasaban,
işte sağrılarında kederli, korkunç yaralarıyla öküzler. (9)

4.

Nâzım'ın Orhan Kemal, Kemal Tahir ve Balaban'la olan ilişkileri hakkındaki bu açıklamalardan şu iki gerçek çıkmaktadır ortaya:

i. İlk gerçek şu: Nâzım Hikmet, çevresindeki insanlara öğrenmek ve öğretmek amacı ile bakmakta ;onlarda gizli kalmış ya da olanaksızlık nedeniyle yeterince gelişmemiş yetenekleri yakalamaya çalışmaktadır. Ve bunda da oldukça olumlu sonuçlar elde etmektedir. Genelelikle «teşhisleri» doğru çıkmakta; Orhan Kemal örneğinde olduğu gibi şiirde başarısız, ama düzyazıda «istidatlı» bir gençten, zamanında «müdahalelerle» başarılı bir öykücü çıkarabilmektedir. Bilincinde olduğu bu niteliğini, Kemal Tahir'e yazmış olduğu bir mektubunda şu sözlerle dile getirir Nâzım: «... ben şimdiye kadar -başka hususlarda değil sanat meselesinde- yalnız bir kere aldandım. Bizim biçare Nail V.'de. Oğlan

(9) Nâzım Hikmet, **Yeni Şiirler**, s. 87 - 88, Dost Yayınları, Şubat 1966.

bir türlü yetişemedi. Onu şiire teşvik etmenin azabı hâlâ içimdedir.» (10)

ii. İkinci gerçek ise şu: Nâzım Hikmet, salt çevresindeki kişilerin gizli kalmış ya da olanaksızlık nedeniyle yeterince geliştiremedikleri yeteneklerini yakalamakla kalan bir kişi değil; aynı zamanda onlara, yeteneklerini geliştirebilmeleri için gerekli ortamı hazırlamaya çalışan bir kişidir de. Yani Nâzım Hikmet, sanatçıların çoğunda rastlanan bencillik, çekememezlik, kıskançlık gibi zayıflıkları aşmayı başarmış; başkalarının başarılarından mutluluk duymanın yüceliğine ulaşmıştır. Bunun da iki nedeni vardır:

a) Kendine yaptıklarına güvenmesi; yaptıklarının daha iyisini yapabilecek gücü kendinde bulması... Bu, başkalarına çelme takarak değil de kendini yenileyerek ilerlemeyi ve başkalarına da omuz vermeyi ilke edinmesine neden olmuştur.

b) Ancak Nâzım'ın sözkonusu tutumunu besleyen asıl neden, genç bir yeteneğin desteklenmesini salt insanî bir davranış olarak almaması; sorunu bir kavgaya yeni yeni yandaşlar kazanma sorunu olarak da görebilmesidir. Nitekim Kemal Tahir'e yazmış olduğu bir mektubunda bu gerçeği açık bir biçimde belirtir: «Şimdi (...) bir yığın insanla niçin uğraştığımı anlıyorum. Ve bu uğraşmaya neden dolayı devam etmeye mahkûm bulunduğumu kavrıyorum. Bu, genç kabiliyetleri keşfetmek, onlara yardım etmek gibi palavra hayırseverlik gibi hislerin

(10) Nâzım Hikmet, **Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar**, s. 120.

neticesi değil. Bu nevimin, neslimin idamesi kavgası..»dır. (11)

SONUÇ

Bu yazının ilk kesitinde, adının çağrıştırdığı kişilerle olan ilişkilerinin saptanmasının, kişiliğine ilişkin önemli ipuçları verebileceğini söylemiş; genç yetenekler karşısındaki tutumunun niteliğinin irdelenmesinin de, irdelemeciyi, Nâzımın kişiliğine ilişkin bazı yargılara ulaştıracağını belirtmiştik. Yukarıdaki çözümlemelerden çıkan bu yargıların altını çizerek yazımızı noktalayalım: Tüm sorunları sürdürdüğü kavga açısından ele alan Nâzım Hikmet, sanatçı bencilliğini aşmış, safındakilerin başarısını kavganın başarısı olarak alıp bu başarılarla mutlu olmanın, olabilmenin erdemliğine ulaşmış soylu bir sanatçıdır.

(Doğrultu, S. 7, Ocak 1977)

(11) Nâzım Hikmet, agy, s. 53.

İngiliz Barış ve Özgürlük Komitesi'nin girişimiyle

NÂZIM HİKMET'İN 75'İNCİ DOĞUM YILI İÇİN İNGİLTERE'DE DE ANMA TÖRENİ DÜZENLENDİ

İngiltere Barış ve Özgürlük Komitesi (İ.B.Ö.K.) tarafından düzenlenen (Nâzım Hikmet yetmiş beş yaşında ve aramızda) gecesi, 29 ocak 77 akşamı saat sekizde, İngiltere'nin dört bir yanından gelen Türk talebelerinin tıklım tıklım doldurduğu, Londra'nın Euston semtinin ünlü tiyatrosu Collegiate salonunda yapılmıştır.

500 kişilik salonda boş yer bulmak mümkün değildi. İçeriye giriş için 1 sterlin (26.00 TL.) ücret ödeniyordu. Benim Günaydın Gazetesi adına toplantıyı izleyeceğimi öğrenen komite, derhal yanıma bir genç talebe arkadaş verdi ve resim çekmemin katiyetle yasak olduğunu belirtti. İsminin sadece Yavuz olduğunu söyleyen talebe arkadaşın vazifesi beni kontrol altında tutmak ve fotoğraf çekimi ile konuşulanları banta almamı önlemek içindi.

I.B.Ö.K. adına gecenin ehemmiyeti ve Nâzım Hikmet'in hizmetleri belirtildi. Bu kısa konuşmanın ardından salon alkışlara boğuldu ve hep bir ağızdan yerlere vurularak (Faşizme geçit yok..) diye da-

kikalarca haykırıldı. İkinci konuşmayı İngiltere Türk Kadınlar Birliği adına bir Kıbrıslı bayan aldı.

Daha sonra Yunanistan Komünist Partisi adına bir Yunanlı genç konuştu. Yunanistan Komünist şairlerinin dahi Nâzım Hikmet'in tesiri altında kaldığını belirtti.. Ve Nâzım Hikmet'e Yunanistan'ın verdiği ehemmiyeti, meşhur Yunan Film Rejisörünün şu anda Selanik Film Festivalinde (Nâzım Hikmet için hazırladığı dökümanter filmi ile) başarıya ulaştığını belirtti...

Toplantı birinci devresini tamamlarken ben salonu terk etmeye hazırlandım ve çıktım, derhal arkamdan yetiştiler sebebini sordular... Ben de..

«Resimsiz haber bizim gazetenin işine yaramaz,» dedim. «Madem ki hâlâ korkuyorsunuz ne için böyle toplantılar tertipliyorsunuz» diye sorduğumda, korkmadıklarını ancak bazı gazetecilerin büyük kitlelere yanlış haber verdiklerini ve kendi çabalarını baltalayıcı olduğunu belirttiler.

(Günaydın, 7.2.1977)

BELÇİKA'DA NÂZIM'I ANMA GECESİ DÜZENLENDİ

Brüksel'de düzenlenen bir gecede Nâzım Hikmet çeşitli gösterilerle anıldı. Nâzım Hikmet'in 75. doğum yıldönümü dolayısıyla düzenlenen gece Brüksel Federation Gener ale des Travailleurs Belges sendikasının yönetimi altında Türk İşçileri Kültür Merkezi ve Türk İşçileri FGTB - ABVV Komitesi tarafından düzenlendi. Gösteriye Belçika Sosyalist ve

Komünist Partileri, demokratik kuruluşlar, yerli ve yabancı birçok tanınmış kişi katıldı.

(Vatan, 3.2.1977)

«O, TÜRKİYE VE DÜNYA İŞÇİ SINIFININ HALKLAR ARASI DAYANIŞMA VE KARDEŞLİĞİN KOPARILMAZ PARÇASIDIR»

NÂZIM HİKMET'in 75. Doğum Yıldönümü nedeni ile DISK Genel Başkanı Kemal TÜRKLER'in Nazım Hikmet'in 75. Doğum Yıldönümünü Kutlama Gecesi Tertip Komitesi'ne gönderdiği mesaj.

«Değerli Dostlar,

Başta Türkiye Yazarlar Sendikası olmak üzere, işçi sınıfının büyük ozanı devrimci Nâzım Hikmet'in 75. doğum Yıldönümünü Kutlama girişimine katılan tüm demokratik örgütlerin yönetici ve üyelerini kutlar, bu geceye katılan tüm dostları Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu DİSK adına coşkuyla selâmlarım.

Nâzım Hikmet'in şair yönünü mücadeleciliğinden, mücadeleci yönünü de şairliğinden ayırmak olanaksızdır. Herşeyden önce kendi topraklarımızdan, halkımızın sorunları ve aydınlığa özlemi içinden çıkan böylesi bir sanat ve eylem adamına sahip olmaktan büyük gurur duyuyoruz. Nâzım Hikmet'i sadece Türkiye sınırları içine hapsedemeyiz. O, her yönüyle, Türkiye ve dünya işçi sınıfının, halklar arası dayanışma ve kardeşliğin koparılmaz bir unsurudur. Nâzım Hikmet, şiiri ve eylemiyle, bağımsızlık, demokrasi, barış, toplumsal ilerleme ve sosyalizm savaşımı içinde yer almıştır.

Burjuvazi'nin koyduğu yasaklamalar Nâzım Hikmet'in kitleselleşmesini önleyememiştir. Bu akşam Spor ve Sergi Sarayı'nı dolduran binlerce dost, ikinci, üçüncü baskılar yapılan eserleri bunun canlı kanıtıdır. İşçi sınıfının örgütlü bilimsel savaşımı ilerledikçe konan yasaklamaların hükmü kalmayacaktır. 51 yıl sonra kutladığımız 1 Mayıs bu açıdan tarihsel bir dönemeç olmuştur. Şu anda, Türkiye'de ve dünyanın diğer bir çok ülkesinde milyonların yüreği bizimle, Nâzım Hikmet'le birlikte atıyor. Türkiye'de ve dünyada barış ve özgürlük savaşçıları, insan NÂZIM'a, ozan ve devrimci NÂZIM'a sahip çıkıyorlar.

SELAM TÜRKİYE İŞÇİ SINIFINA

YAŞASIN ULUSLARARASI İŞÇİ DAYANIŞMASI.»

(DİSK'in Sesi (s. 5) 1 Şubat 1977)

AZABEYCAN HALKI NÂZIM'I UNUTMADI

Sirkeci, Yazıcılar Sındıkatı
Eziz Nesine
post kutusu 139
İstambul/Turguie
hörmetli Eziz Bey

Azerbeycan söz ustaları ser perestiskarları bütün Azerbeycan halgı sizin simanızda bütün gabadcıl fikirli hemvetenlerinizi esrimizin boyuk şairi ölmez Nazim Hikmetin anadan olmasının 75. illiyi münasibetile heraretle tebrik edirler. Nazım Hikmetin esmi seri heyatı bizin ucun hemise dogma ve eziz olmuştur. O ebedi olarak bizim galbimizdedir. Halgımız Nazım Hikmetin serlerini seve seve okuyub ezberleyir, biz fakr edirik ki şairin ilk serler mec-

muası Bakû'da çıkmışdır. Biz fakr edirik ki şair özünün bir sıra en yahşi eserlerini bizim odlar diyarına gozel paytaktımız Bakû'ya hasr etmişdir. Biz fakr edirik ki Nazım Hikmet Azerbeycanı sonsuz mehebbete sevirdi. O deferlerle bizim gonagımız olmuş. Bizim görkemli söz ustalarımızla dostlug gardaşlık edirdi. Mehz buna göre biz Nazım Hikmetin adını uca tutur hatrını eziz saklayırıg. Bel eziz günde size uygurlar dileyirik.

Azerbaycan yazıcılar ittifagı katibleri

İmran Gasimov, Cabir Novruz, Hüseyin Abbaszade, İsnag İbrahimov, Elçin Efendiyev.

(DİSK'in Sesi (s. 5) 1 Şubat 1977)

N. HİKMET'İN 75. DOĞUM YILDÖNÜMÜ SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE TÖRENLERLE KUTLANDI

Sovyetler Birliği'nde Nâzım Hikmet'in doğumunun 75. yıldönümünü anmak için bir tören düzenlenmiştir. Moskova'da yapılan geceyi Nâzım Hikmet'in bazı oyunlarını sahneye koymuş olan Viktor Komiseryevski açmış, daha sonra Ekber Babayev, şair Buza Pavlova, artist Sofya Saytan birer konuşma yapmışlardır.. Gecenin son konuşmasını ise, şairin karısı Vera Tyakova - Hikmet yapmıştır.

Tören'de Nâzım Hikmet'in «Kerem Gibi» ve «Salkım Söğüt» şiirleri kendi sesinden dinletilmiştir.

Nâzım'ın şiirleri törene katılanlar tarafından uzun uzun alkışlanmıştır.

Daha sonra besteci Arif Melikov'un Nâzım Hikmet'in sözleri üzerine bestelediği bir romans çalın-

mış ve «Senin Evinde Barış» adlı film gösterilmiştir.

Komisseryevski, geceyi kapatırken Nâzım Hikmet'in ölümünden önce sabah erkenden evinde bir ışık yaktığını ve insanlara düşen görevin bu ışığın sonsuza dek yanmasını sağlamak olduğunu belirtmiştir.

(Vatan, 27.1.1977)

NÂZIM HİKMET'LE SEKİZ YIL

ŞÜKRÜ MARTEL

Nâzım Hikmet'e uzun yıllarını veren tüm bilgi tecrübesini onu kurtarmak için harcayan soylu bir doktor ve gerçek bir insandır. Galina Grigoyevna Kolesnikova.

Nâzım, Sovyetler Birliği'ne ağır hasta gelmişti. Sovyet Yazarlar Birliği, acil tedbirler aldı ve ona bakacak tecrübeli bir doktor olan Dr. Galina Grigoryevna Kolesnikova'yı görevlendirdi ve bir de daça ayırdı, Moskova yakınlarında bulunan Predelkine Yazarlar sitesinde. Burası, doktor bölümü ve eczanesi ile kitaplığı bulunan salonlu, rahat yaşayıp çalışmak için gerekli her konforu bulunan iki katlı bir daça idi. Bundan başka Nâzım'ın Moskova'da ayrıca üç odalı bir dairesi vardı. Bugün kapısının üzerinde Nâzım Hikmet plaketi takılmış bulunan Georgiu Dej Sokak 6 numaralı evde 112. daire. Nâzım Hikmet, tüm vaktini daçada geçirirdi.

Sekiz yıl, geceli gündüzlü, Dr. Galina Nâzım'a baktı, onu tedavi etti. Bir dediğini iki etmedi. Bu süre içerisinde çok kötüleşmişti Nâzım'ın durumu.

İki enfarktüs geçirmişti. Altı ay kımıldamadan sırtüstü yattı. Dr. Galina Grigoryevna'nın bakımı ve gözetimi altında Nâzım iyileşti ve yine çalışabilir duruma geldi. Çok çalışıyordu ama hep doktorunun sıkı denetimi altındaydı ve onun dediklerine de uyuyordu. Bu sıkı sağlık bakımı içinde sigara yoktu, içki almak ve aşırı yorucu çalışmalar yasaktı. Temiz havada yapılan gezintilerle, düzenli bir çalışmaydı bu.

Ölümünden sonra, yapılan Nâzım Hikmet'i anma gecelerinden birinde ünlü Sovyet yazarı Konstantin Simonov; «Altmış yılda ancak yazılabilecek şeyleri Nâzım Hikmet, bir kaç yıla sığdırdı» demişti. Bunda Dr. Galina'nın, bu pırıl pırıl, soylu kadının büyük payı vardır. Nâzım, Galina Grigoryevna'yı bir insan olarak çok sever, sayar ve değer verirdi. «.. Galya (Galina'nın kısaltılmışı) beni kurtardı. Çok şeyler borçluyum ona. Ömrümün sonuna kadar unutamam» derdi. Dr. Galya bütün bunları bir çıkar gözeterek yapmıyordu. Tek dileği, kendi deyimiyle «Nâzım sağ olsun» du. «Bunun için çalışıyorum» derdi. «Ben bir doktorum. Nâzım'dan hiç bir şey istemem. Tek o sağolsun. Eşi Münevver'in ve oğlu Memet'in resimlerine bakarken, Nâzım onların mektuplarını okurken yüreğimin yağları eriyordu».

Dr. Galya'nın bir anısını aktarayım:

«Bir kez Nâzım bana 'Bir vasiyetname yazdırmak istiyorum senin adına' dedi. Kesinlikle reddettim. 'Münevver'in var, Memet'in var' dedim. 'Tüm ömrünü onlara verdin, mektuplar yazdın, şiirler adadın. Ben sadece koruyorum seni. Onlar için koruyorum' dedim. Bu olaydan bir kaç ay sonra bir gün Moskova'daki evindeydik Nâzım'ın. Nâzım yine açtı o konuyu ve vasiyetnamesini benim adıma yap-

tırmak istediğini söyledi. Peki dedim, gidelim öyleyse. Bir plan oluşmaya başlamıştı kafamda. İkimiz Notere gittik. Ben vasiyetnameye Münevver'le Memet'in adlarını yazdım. Okuyunca Nâzım başını salladı. Sevinmemişti pek davranışıma. 'Nâzımcığım, dedim doğru olan budur, onların adına olmalıdır vasiyetname.» Nâzım, kabul etti ve imzaladı. Notere de onaylattıktan sonra vasiyetnameyi sakladım. Bunu Nâzım'la benden başka kimse bilmiyordu. Ölümünden sonra Novodeviçi mezarlığında toprağa verilirken Nâzım'ı öperek yakın arkadaşı Şükrü'nün önünde vasiyetnameyi Münevver'e verdim. Borcumu yerine getirmiş, rahatlamıştım. Nâzım daha yaşayabilirdi fakat sağlık kurallarını bozdu. Hasta olduğunu unuttu. Sigara içmeye, içki almaya başladı. Düzensiz yaşıyor ama çok çalışıyordu. Uçakla uzun yolculuklar yapıyordu. Bir bakanı yoktu. Bir kaç yılda Nâzım kendini tüketti. Çok yazık! Eşsiz bir evladını yitirdi Türk halkı.»

Doktor Galya'nın sözleri bunlar. Baştan sona kadar doğru sözler. Bu konuda Nâzım'la defalarca konuştuk. Kendisini uyarır, yapma etme kardeşim, koru kendini derdim. Ne var ki, Nâzım söz verir, ama bildiğinden şaşmazdı. Eminim, Nâzım doktoru Galina Grigoryevna Kolensnikova'nın bakımı ve gözetimi altında sürdürmüş olsaydı yaşamını şimdi aramızda olurdu.

Nâzım öldü. Eserleri yaşıyor ve yaşayacak, karanlıkların aydınlığa çıkması için savaş verenlerin kalplerinde. Ve 75. Doğum Yıldönümünde, sanki hiç ayrılmamış gibi aramızda olacak yine Nâzım.

(Vatan, 20.1.1977)

75'NCİ DOĞUM YILINDA:

NÂZIM HİKMET

topraktan, ateşten ve denizden
doğanların
en mükemmeli doğacak bizden...
ve insanlar ellerini
korkmadan
düşünmeden
birbirlerinin ellerine bırakarak
yıldızlara bakarak
«Yaşamak ne güzel şey»
diyecekler...

Böyle diyor büyük şair Nâzım Hikmet. Halkının ve tüm dünya halklarının insanca yaşaması, savaşsız, sömürüsüz bir dünya uğruna tüm yaşamını savaşımla geçiren büyük Şair, 20 Ocak 1902 yılında Selânik'te doğru. Ailesi döneminin ilericilerindendi. Dedesi şair, annesi Cemile Hanım ressamdı. Nâzım Hikmet, küçük yaşta şiir yazmaya başladı. O zamanki şiirlerinde de haksızlığa karşı çıkıyordu. 1902'de İstanbul emperyalist devletlerin işgali altındaydı. Baştaki sultan Hükümeti emperyalistlerin uşağı durumuna gelmişti.

Nâzım bu duruma daha fazla dayanamadı. Anadolu'ya geçerek kurtuluş savaşına katılmaya karar verdi.

Anadolu insanının, halkının kaderi Nâzım'ın hayatına karıştı böylece. Onlar için yazdı. İnsanlık için yıllar boyu zindanlarda yattı. Ama halkı için ödün vermedi büyük insan, büyük şair Nâzım Hikmet!..

Anadolu'dan Moskova'ya geçerek KUTV Üniversitesi'nde ekonomi-politik öğrenimi yaptı.

Artık yazdığı şiirlerinde işçi sınıfını övüyor, kapitalizmin çökmekte olduğunu, çürüyen bu düzenin yerine sağlıklı yeni bir düzenin, sosyalizmin kurulacağını anlatıyordu:

Türkiye işçi sınıfına selâm!
Selâm yaratana!
Tohumların tohumuna, serpilip gelişene
selâm!
Bütün yemişler dallarınızdadır.
Beklenen günler, güzel günlerimiz
ellerinizdedir,
Haklı günler, büyük günler,
gündüzlerinde sömürülmeyen, gecelerinde
aç yatılmayan,
ekmek, gül ve hürriyet günleri.

Nâzım'ın ve halkının ezeli düşmanları onu susturmak için çeşitli bahaneler uydurup onu zindanlara attılar. Yazdı Nâzım Hikmet!.. Yazdı ve daima güzelden yana, barıştan yana, insanlığın mutluluğundan yana oldu. Yıldıramadılar onu:

Sevgilim
Bu ayak sesleri, bu katliamda
hürriyetimi, ekmeğimi ve seni kaybettiğim oldu.
fakat açlığın, karanlığın ve çığlıkların içinden
Güneşli elleriyle kapımızı çalacak olan
gelecek günlere güvenimi kaybetmedim
hiç bir zaman.

Şair İkinci Dünya Savaşı başladığında hapis-

teydi. Fakat faşizmin ve savaşta öldürülenlerin, kollarını, bacaklarını yitirenlerin acısını, kadınların ve çocukların çığlıklarını ta içinde duydu.

Analardır adam eden adamı
Aydınlıklardır önümüzde giden
Sizi de bir ana doğurmadı mı?
Analara kıymayın efendiler.

Toprak gibi sessiz ve üretici, gereğinde taşan ırmak gibi korkunç olan Anadolu kadınını; yaratan, cefakâr emekçi kadını şöyle anlatır.

Kadınlarımızın yüzü acılarımızın kitabıdır.
acılarımız, ayıplarımız ve döktüğümüz kan
kara sabanlar gibi çizer kadınların yüzünü.

Tarlada, tezgâh başında doğuran ve doğururken ölen, bağımsızlığı için erkeğiyle omuz omuza döğüşen türk anası Hatçe kadınlar için şair,

Seni düşünüyorum Hatçe kadın
İnsandan çok arık toprağa benziyorsun
hayır, topraksızlığa
beş çocuk doğurdun üçü öldü
fakir halkını peşine taktın
gidiyorsun zaptetmeye
süngülerin ardındaki bey toprağını.

Evet. Nâzım'ın Türkiye'sinde kadınlar örgütlenip, faşizme, emperyalizme karşı çıkıyorlar.

Onlar ümidin düşmanıdır sevgilim
akar suyun

meyva çağında ağacın
serpilip gelişen hayatın düşmanı.
Çünkü, ölüm vurdu damgasını alınlarına
—çürüyen diş, dökülen et—
bir daha geri dönmemek üzere yıkılıp
gidecekler.
Ve elbet sevgilim, elbet
dolaşacaktır elini kolunu sallaya sallaya
dolaşacaktır en şanlı elbisesiyle
işçi tulumuyla
bu güzelim memlekette Hürriyet.

Çalışmak, üretmek ve ürettiklerini paylaşmak. Ancak çalışanlar, emekçiler yanaşır ürettiğini bölüşmeye.

Hep bir ağızdan türkü söyleyip
hep beraber sulardan çekmek ağı
demiri oyar gibi işleyip hep beraber
hep beraber sürebilmek toprağı
ballı incirleri hep beraber yiyebilmek
yarin yanağından gayrı her şeyde
hep beraber
diyebilmek
için...

Nâzım Hikmet yaşamının en güzel yıllarını, 17 yılını zindanlarda geçirdi. Hapisten çıktıktan sonra, yurdunda yaşama olanağı kalmayan Nâzım Moskova'ya gitti. Ama, yurdu, yurdunun insanları bir an olsun aklından çıkmadı.

Sen esirliğim ve hürriyetimsin:
Çıplak bir yaz gecesi gibi yanan etimsin
Sen memleketimsin.
.....

Sen ela gözlerinde yeşil hareler
Sen, büyük güzel ve muzaffer
Ve ulaşıldıkça ulaşılmaz olan
Hasretimsin.

Nâzım Hikmet'in kalbi yalnız kendi halkı için değil, tüm insanlık için sevgi doluydu. O, yaşamını insanlığın mutluluğuna adamıştı. Dünyadaki tüm gericiliğe karşı savaş verdi. Bütün dünya halklarının yanındaydı. Şiirlerinde insanlığı barış için savaşa çağırdı. 1950'de Dünya Barış Madalyası Verildi Nâzım Hikmet'e. Aynı zamanda Dünya Barış Birliği üyesi ve Uluslararası Barış Ödülleri Jürisi başkanıydı. 1963 yılında vatanından uzak Moskova'da öldü.

Nâzım Hikmet öleli 14 yıl oluyor. Ama, şiirleri haksızlığa, sömürüye karşı mücadele edenlerin ellerinde bayrak gibi yükseliyor, umut kaynağı oluyor.

Güzel günler göreceğiz çocuklar
güneşli günler
göreceğiz
Motorları maviliklere süreceğiz çocuklar
ışıklı maviliklere
süreceğiz...

(Kadınların Sesi (S. 18) Ocak 1977)

TÜRKİYE İŞÇİ SINIFINDAN NÂZIM HİKMET'E SELÂM!

Nâzım Hikmet 20 Ocak 1902'de doğdu. Bu ay, O'nun 75. doğum yılını kutluyoruz. Gerçi, 3 Haziran 1963'de daha 61 yaşındayken O'nun ölümlü vücudu

ayrıldı aramızdan. Ama Nâzım Hikmet işçi sınıfımızın, halkımızın savaşında dipdiri yaşıyor. Yalnız bizim halkımızın değil, aynı zamanda, baskı, ezgi, barbarlık, alçaklık ve sömürüye karşı direnen tüm dünya halklarının dilinde bir kavga ve umut türküsü, elinde bir savaş bayrağıdır O.

Şili işçi sınıfının yiğit evladı Pablo Neruda'nın «İsimler» başlıklı şiirinde dediği gibi; nedir bu «bir orman gibi gür sesli türkücü» yü, bu «yiğit kişi» yi, bu «yoldaş»ı, böylesine güçlü kılan, ona böylesine bir boyut kazandıran? Bunun ana nedeni, herşeyden önce, Nâzım Hikmet'in, dünya işçi sınıfı hareketinin kopmaz bir parçası olan ve onu bütünleyen Türkiye işçi sınıfının politik örgütünün yılmaz bir savaş eri olmasıdır. Onun kuvvetli, zindanda bile yalnız olmayışının nedeni budur. Nâzım Hikmet, kendi deyişiyle, herşeyden önce, işçi sınıfımızın öncü savaşkan kolunun bir neferi, bir yöneticisiydi; sonra bir şairdi. Bu bir övünme, bir abartma değildi. Çünkü O, ömrünün kırk yılını, bilinçli, savaş dolu kesimini, işçi sınıfı Partisi'nin saflarında, ateş boylarında geçirmiştir. Böylesi bir er meydanında yetişmiş, yoğrulmuş, böylesi bir örste dövülmüş ve çelikleşmişti. İşçi sınıfımız, onun politik hareketi, böylesi bir savaş-eri, evrensel ölçüde böylesi bir dev ozan yetiştirdiği için ne kadar kıvanç duysa yerindedir.

Nâzım Hikmet, bugün de halkımızın emperyalizme, gericiliğe, her türlü zorbalığa karşı dişe-diş verdiği savaşta en ön saftadır. Tüm devrimciler, yurtseverler, Amerikan köleliğine, NATO boyunduruğuna, gerici-faşist karması güçlere karşı, onun türküleri, destanları ve şiirlerini haykırarak savaşıyorlar:

«Daha gün o gün değil, derlenip dürülmesin bayraklar
Dinleyin, duyduğunuz çakalların ulumasıdır.
Safları sıklaştırın çocuklar,
Bu kavga faşizme karşı, bu kavga hürriyet kavgasıdır.»

Nâzım Hikmet, işçi sınıfımızın örgütlü savaş süreci içinde yoğruldu, yetkinleşti. Dünya görüşü, savaşkan oluşumu böyle gelişti. İşçi sınıfımızın politik örgütü dışında bir Nâzım Hikmet düşünülemez. O, tüm varlığıyla, devrimci duygularının en ince tellerine dek, gözbebeği gibi titrer örgütünün üzerine, onu düşünür:

«Sen dünümüz, bugünümüz, yarınımızsın,
en büyük ustalığımız
en ince hünerimizsin,
sen aklımız, yüreğimiz ve yumruğumuzsun.»

Burjuvazi, 17 yılı aşkın bir süre O'nun zindanlarda çürütmek istedi. Susturmaya, yoketmeye kalktı. Şiirlerini, yapıtlarını yasakladı. Bu zindanlar, bu yasak, öyle yalnızca bir ozanın susturulması değildi; Nâzım Hikmet'in kişiliğinde, Türkiye İşçi sınıfının politik örgütüne konulan yasağın bir parçasıydı.

Ama işçi sınıfımız, kimi haklarını nasıl burjuvaziden kanırtarak, söküp kopartarak aldıysa, Nâzım Hikmet'e konulan yasak duvarını da öylesine delip geçti, geçiyor, daha da geçeceğinden başka. 1 Mayıs 1976'da, Taksim'de yüzbinlerce insanın sıkılı tek yumruk gibi, «o duvar, o duvarınız, vız gelir bize vız» diyerek, o yüce sınıf önderinin savaş tür-

külerini haykırması, bunun en göz kamaştırıcı örneğiydi.

Ne ki, bu yasak duvarını delip geçmek öyle kolay olmadı, olmuyor. Düşman, Nâzım Hikmet'in gücünü, bu gücün nereden geldiğini biliyor. Salt açıktan saldırıyla, yasakla, baskıyla onu halktan koparamayacağını kestiriyor. Düşmanın bu açık saldırılarının yanısıra, türlü türlü oportünistler, mevki düşkünleri ve bozguncular da bu savaşı körletmek, arkadan hançerlemek için en sinsi yönlemlere başvuruyorlar. Çin işçi sınıfının önderlerinden, büyük enternasyonalist Wan Ming'in belirttiği gibi, örneğin maocu sergerdeler, sözümona «kültür devrimi» adı altında, Beethoven, Mozart, Shakespeare'nin yapıtları yanında Mayakovski, Brecht, Neruda, Şolohof ve Nâzım Hikmet'in kitaplarını da alanlarda yaktılar. Maocu başıbozukların yurdumuzdaki yardakçıları bu barbarlığa, halkımızın da onurunu, kültür değerlerini ayaklar altına alan böylesi bir alçaklığa karşı seslerini çıkarmadılar.

Öte yandan, yıllar önce işçi sınıfı örgütünün saflarından atılan bir safranın, 12 Mart sonrasında sıkıyönetim komutanına telgraf çekerek «Varna kıyılarından miyavlamak istemediğini» söylemesi belleklerde tazeliğini yitirmemiştir. Zindanda yada özgür, yurt içinde yada dışında, nerede gerekliyse orada, ömrünü işçi sınıfının örgütlü ve disiplinli savaşına adayan bu yüce devrimciye olan kinlerini bir an bile kusmaktan geri durmayanların, böylece barış, demokrasi ve sosyalizm savaşımını sürekli arkadan vurmaya kalkanların sayısı hiç te az değildir.

Kimileri, Nâzım Hikmet'i bir tür «gül - bülbül» ozanı gibi göstermeye yeltenmişlerdir. Kimileri ise,

onun şiirlerini birbirinin karşısına koymaya, önce bir bütün olan yaşamıyla sanatını birbirinden ayırmaya, sonra da «tek seçici» edasıyla şiirlerini ayıklamaya, burjuvazinin yasağı yetmiyormuş gibi, bu şiirlerin bir bölümüne gönüllü olarak sansür koymaya kalkışmışlardır. Şimdilerde ise, kimileri, Nâzım Hikmet'in şiirlerini, tiyatro yapıtlarının karşısına çıkarmaya çabalamaktadır.

Savaş, her alanda olduğu gibi, ideoloji alanında da, kültür ve edebiyatta da kıran kırana sürüyor. Burjuvazinin açık saldırılarını göğüslemenin yanısıra, Nâzım Hikmet'in sırtından dünyalık yapmaya, O'nun yapıtlarından çöplenmeye, O'nun yaşamı, savaşı ve yapıtlarının bir bütün olduğu gerçeğini çarpıtmaya kalkanların da maskesini düşürmek gerek. Nâzım Hikmet'in yaşam ve yapıtlarının bütünlüğünü gözbebeğimiz gibi korumak, savunmak ve sürekli vurgulamak, ulusal - demokratik güçlerin omurgası olan işçi sınıfımızın politik örgütlenmesinin güçlenmesi, ilerici güçler arasındaki dağınıklığın bir an önce giderilmesi bakımından da bir zorunluluktur.

Nâzım Hikmet, herşeyden önce evrenseldi. Smelyakov'un «Nâzım» şiirinde dediği gibi, «varlığının her telinde bir enternasyonalistti O.»

Dünya devrimci süreci, onun yapıtlarında bir bütün olarak ve tek tek, inci gibi işlenmiştir. Dünya işçi sınıfı hareketinde, halkların ulusal ve toplumsal kurtuluş savaşlarında hep Nâzım Hikmet vardır. 1950'lerde yurdumuzda şovenizm bütün kudurganlığıyla kol gezerken, O şöyle seslenir:

«Biliyorum, Hasan oğlu Hüseyin
Kaçacaksın,

katletmeye gitmeyeceksin,
Kore'deki kardeşleri.»

O, Süveyş'e dalan emperyalistlere karşı, Mısırlı kardeşlerle «ya ayni, ya habibi» türküsünü söyler. Bizim kurtuluş savaşımızı da ezmeye gelen «o zırhlıları iyi tanır». Nâzım Hikmet, Frankocu faşistlere karşı İspanya cumhuriyetçileriyle birlikte «Faşizme Geçit Yok» diye haykırır. Karanlıkta kar yağarken Madrid kapılarında nöbet tutan cumhuriyetcilere bir kasa taze yumurta, «iki çıplak çocuk gibi üşüyen ayaklarına bir çift yün çorap» yollamanın özlemiyle yanar tutuşur. Afrika'da Mussolini'nin karagömleklileriyle çarpışan Taranta Babu'yu kucaklar. Küba'da şeker kamışı fideliklerinde özgürlük türküleri söyler, Tanzanya'da zenci bacılarla, kardeşlerle kucaklaşır. Nerede barış için savaş varsa, oradadır Nâzım Hikmet; «Bulutlar adam öldürmesin», «çocuklar şeker yiyebilsin» diye. O, Dünya Barış Konseyi'ndedir. Uluslararası Barış Ödülü'nü alır. 1951'de Berlin'de, Dünya Gençlik Festivali'nin onur konuğudur.

İkinci Dünya Savaşı'nı hapiste kırık-dökük bir radyodan günü gününe izleyen Nâzım Hikmet'in yüreği, aklı, tüm varlığı Hitlerci canavarlara karşı ölüm-kalım savaşı veren Sovyet halkının yanındadır. Böylesine evrensel, böylesine enternasyonaldir. Nâzım Hikmet.

Öte yandan O, işçi sınıfımızın savaşına, devrimci savaşa tüm varlığıyla kendini adamıştır. İstanbul'da Haliç işçilerinin grevinde «Ayvansaray içinde kanlı bir değirmen var» türküsünü grevcilerle hep bir ağızdan söyler. O, İzmir tütün işçilerinin grevindedir. «Memleketimden İnsan Manzaraları» nda

Kurtuluş Savaşı'nın içindedir. Ferhat'la dağ deler, Şirin'le su içirir kuraklıktan yanan Anadolu köylüsüne. Bedrettin'le konuşur derin derin. Börklücelerle, Torlaklarla dalar yalınkılıç padişah ordularının ormanına. Daha sonra, İstanbul'da Beyazıt Meydanı'nda, kanları kaldırım taşlarına «şıp şıp damlayan» Turan Emeksizlerin yanındadır. Böylesine enternasyonalist ve böylesine bir yurtsever Nâzım Hikmet.

Nâzım Hikmet demek, herşeyden önce, işçi sınıfının en yüksek politik kuruluşunun örgütlü, tek hedefli, disiplinli savaş-eri demektir. O, Türkiye işçi sınıfı Partisi'nin Merkez Komitesi üyesiydi. O, ömrünün kırk yılını böylesi bir savaşa adamıştır. O'nun «yüreğinin infarktı» da, «usulcacık dokununca vapura ellerinin yanması» da, «sırtındaki son Şile bezinin paralanması» da hep böylesi bir örgütün savaş-eri olmasından ötürüdür, O'nun ayrılmaz bir parçasıdır. Nâzım Hikmet'i başka türlü tanıtma, bu bütünden, bu örgütlü savaştan ayırma sahtekarlıklarına artık bir son vermek gerek.

Türkiye işçi sınıfı, halkımız, kendi bağrından yetiştirdiği bu yüce enternasyonalistin, bu büyük yurtseverin 75. doğum yılını işte böylesi bir savaş azmiyle, güzel günlere olan sarsılmaz inancın coşkusuyla kutluyor ve yaşıyor.

TÜRKİYE İŞÇİ SINIFINDAN NÂZIM HİKMET'E SELAM!

(Ürün, S. 31 Ocak 1977)

TÜRKİYE YAZARLAR SENDİKASI
YAYINLARI : 3

Türkiye Yazarlar Sendikası, bu belgesel kitabı, 75. doğum yılında Nâzım Hikmet'e ulusça duyduğumuz sevgi ve saygının bir kanıtı olarak sunuyor.

20-27 ocak 1977'de Türkiye'de ilk kez düzenlenen Nâzım Hikmet Haftası boyunca büyük ustanın kişiliği, sanatı ve eylemine ışık tutan çeşitli açıkoturum ve toplantılarla, yine bu hafta içinde Türk basınında çıkan yazı ve yorumları kapsıyor elinizdeki kitap.

Ayrıca, Nâzım Hikmet'in savunma avukatlarından Av. Saffet Nezihi Bölükbaşı, Av. Mehmet Ali Sebük ile Av. Halit Çelenk'in ilk kez bu kitapta açıklanan, Nâzım Hikmet'in yargılanmalariyle ilgili gerçekleri okuyarak büyük ustanın hukuk açısından uğratıldığı büyük haksızlığı bir kez daha elle tutulurcasına göreceksiniz.

Kapak: İsa Çelik

30 LİRA

